ROBERT MACFARLANE

MUNȚII DIN MINTE

Istoria unei fascinații

POLIROM

ROBERT MACFARLANE

MUNȚII DIN MINTE

Istoria unei fascinații

Traducere din limba engleză
de Cătălina Staicu

POLIROM
2022

Robert Macfarlane, *Mountains of the Mind: A History of a Fascination*
Mountains of the Mind © Robert Macfarlane 2003
© 2022 by Editura POLIROM, pentru ediţia în limba română

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700505
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53

ISBN ePub: 978-973-46-9306-1
ISBN PDF: 978-973-46-9307-8
ISBN print: 978-973-46-8639-1

Coperta: Carmen Parii

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura eco - un supererou al lumii moderne!

Versiune digitală realizată în colaborare cu Libris.ro

ROBERT MACFARLANE este autorul mai multor cărţi despre natură şi oameni devenite bestsellere, între care *The Wild Places*, *The Old Ways*, *Landmarks, Original Copy, The Gifts of Reading, Underland*, *The Lost Spells* şi *The Lost Words* (ultimele două împreună cu Jackie Morris). Cărţile sale, distinse cu premii şi traduse în numeroase limbi, au fost adaptate pentru film, televiziune, radio, teatru şi muzică. În anul 2017, American Academy of Arts and Letters i-a decernat E.M. Forster Award for Literature. Este fellow la Emmanuel College, Cambridge. La Polirom a apărut volumul *Lumea de sub noi. O călătorie în adâncul pământului* (2021) şi este în pregătire *Vechile drumuri. O călătorie pe jos.*

Pentru volumul *Munţii din minte. Istoria unei fascinaţii* (2003) lui Robert Macfarlane i-au fost decernate premiile Guardian First Book Award, Somerset Maugham Award şi Sunday Times Young Writer of the Year Award.

Bunicilor mei

O, mintea, mintea are munţi…

Gerard Manley Hopkins, cca 1880

1

Posedarea

> M-am gândit la pasiunea irezistibilă care îi îndeamnă pe oameni să se avânte în cățărări teribile. Niciun exemplu nu-i întoarce din drum… Un vârf de munte are aceeaşi invincibilă forţă de atracţie ca a unui abis.
>
> THÉOPHILE GAUTIER, 1868

Aveam doisprezece ani şi eram în casa bunicilor mei din Highlands, în Scoţia, când am dat pentru prima dată peste una dintre poveştile impresionante ale alpinismului: *The Fight for Everest*, o relatare a expediţiei britanice din 1924 în timpul căreia George Mallory şi Andrew Irvine au dispărut în vecinătatea vârfului Everest.

Ne petreceam vara la bunici. Eu şi fratele meu aveam voie să intrăm peste tot, mai puţin în camera din capătul holului, care era biroul bunicului. Ne jucam de-a v-aţi ascunselea şi mă piteam adesea în şifonierul mare din dormitorul nostru. Mirosea puternic a naftalină, iar pe jos, în şifonier, era un talmeş-balmeş de încălţăminte din pricina căruia abia dacă puteam sta în picioare înăuntru. Tot în el era atârnată şi haina de blană a bunicii, protejată de molii cu o folie de plastic transparentă. Era

ciudat să întinzi mâna ca să atingi blana moale şi în locul ei să dai peste plasticul neted.

Cea mai grozavă încăpere era sera, numită de bunicii mei „verandă”. Podeaua era acoperită cu dale cenuşii, mereu reci sub picioare, iar doi dintre pereţi aveau nişte geamuri uriaşe. Bunicii mei lipiseră pe unul dintre geamuri un carton negru, decupat în formă de şoim. Rolul lui era să sperie păsărelele, dar acestea, luând sticla drept aer, se izbeau în zbor de ferestre şi mureau.

Deşi era vară, în casă domnea aerul răcoros şi mineral din Highlands şi orice suprafaţă era rece la atingere. Când luam cina, tacâmurile groase de argint scoase din bufet rămâneau reci în mâinile noastre. Noaptea, la culcare, aşternuturile erau ca gheaţa. Mă cuibăream cât puteam de strâns în pat şi îmi trăgeam cearceaful peste cap ca să creez un soi de balon. Apoi suflam în el aer cald cât puteam de tare până dezmorţeam patul.

Prin toată casa erau cărţi. Fiindcă bunicul nu le pusese pe căprării, se găseau unele lângă altele volume foarte diferite. Pe un raft mic din sufragerie stăteau laolaltă *Mr Crabtree Goes Fishing*, *Hobbit* şi *The Fireside Omnibus of Detective Stories*, precum şi cele două volume, legate în piele, ale cărţii lui J.S. Mill, *System of Logic*. Erau câteva tomuri despre Rusia, ale căror titluri nu le înţelegeam prea bine, şi zeci de volume despre expediţii şi alpinism.

Într-o noapte, neputând să dorm, am coborât să caut ceva de citit. Sprijinit de un perete al holului era un teanc înalt de cărţi. Am scos aproape la nimereală, de pe la jumătatea teancului, ca pe o cărămidă dintr-un zid, un volum mare şi verde şi l-am luat cu mine în verandă. M-am aşezat pe pervazul lat de piatră al unei ferestre şi am început să citesc la lumina lunii *The Fight for Everest*.

Ştiam deja câteva detalii de la bunicul, care îmi spusese povestea expediţiei. Dar cartea, cu descrierile ei lungi, cu cele douăzeci şi patru de fotografii alb-negru şi hărţi împăturite, cu nume care nu-mi erau

cunoscute – gheţarul Rongbuk, dzongpenul din Shekar, Lhakpa La –, era mult mai puternică decât relatarea lui. Lectura m-a transpus în Himalaya. Eram copleşit de imagini. Vedeam platourile pietroase ale Tibetului desfăşurându-se până la culmile albe din depărtare, Everestul ca o piramidă neagră, buteliile de oxigen din spatele alpiniştilor ce-i făceau să semene cu nişte scafandri, pereţii uriaşi de gheaţă ai Şeii Nordice pe care îi escaladau folosind corzi şi scări asemenea războinicilor medievali care asediau o cetate şi, în cele din urmă, sacii de dormit aşezaţi în formă unui „T" negru pe zăpada din tabăra VI, ce îi anunţau pe alpiniştii din taberele de mai jos, care priveau către versanţii mai înalţi prin telescoape, că Mallory şi Irvine dispăruseră.

Un pasaj din carte m-a impresionat mai mult decât toate celelalte. Era descrierea lui Noel Odell, geologul expediţiei, a momentului când i-a văzut ultima oară pe Mallory şi Irvine:

> Cerul se limpezise brusc deasupra mea şi am văzut creasta şi cel mai înalt pisc al Everestului în toată splendoarea sa. În depărtare, pe o pantă acoperită de zăpadă ce ducea către ceea ce-mi părea a fi penultima treaptă de stâncă de la baza ultimei piramide, am zărit un punct mobil apropiindu-se de treapta de piatră. A urmat un al doilea punct, apoi primul s-a suit sus pe treaptă. În vreme ce urmăream cu atenţie această imagine spectaculoasă, scena a fost învăluită de nori.

Am tot citit acel fragment şi nu-mi doream decât să fiu unul dintre acele două puncte minuscule luptându-se să supravieţuiască în aerul rarefiat.

❄

Acela a fost momentul decisiv – fusesem cucerit de aventură. Într-unul dintre maratoanele de lectură pe care doar timpul dilatat al copilăriei ţi le permite, am luat cu asalt biblioteca bunicului şi, până la sfârşitul verii, am citit vreo douăsprezece dintre cele mai cunoscute poveşti adevărate ale

expediţiilor montane sau polare, printre care istorisirea lui Apsley Cherry-Garrard a turului de anduranţă din Antarctica, *The Worst Journey in the World*, *The Ascent of Everest*, de John Hunt, şi relatarea teribilă a ascensiunilor lui Edward Whymper, *Scrambles amongst the Alps*.

Când îşi imaginează o poveste, copilul are mai multă încredere decât adultul în veridicitatea ei: e mai dispus să creadă că lucrurile s-au întâmplat aşa cum e scris că s-au întâmplat. De asemenea, are capacitatea de a empatiza mult mai pronunţată, aşa că, în vreme ce citeam acele cărţi, trăiam intens cu şi prin intermediul exploratorilor. Am petrecut seri la rând în corturile lor, dezgheţând pemican la o maşină de gătit pe bază de grăsime de focă, în vreme ce afară vuia vântul. Am tras sania prin zăpada înaltă până la coapse de la poli. Am sărit peste troienele de zăpadă crestate de vânt, m-am rostogolit prin ravene, am escaladat colţi de piatră şi am străbătut crestele. Am cuprins lumea cu privirea de sus, de pe culmile munţilor, de parcă ar fi fost o hartă. De cel puţin zece ori aproape că am murit.

Eram fascinat de greutăţile înfruntate şi depăşite de aceşti bărbaţi – căci majoritatea erau bărbaţi. La poli era un ger atât de năprasnic încât coniacul îngheţa bocnă, câinilor li se lipeau limbile de blană dacă încercau să se lingă, iar bărbile bărbaţilor se lipeau de veste dacă priveau în jos. Îmbrăcămintea din lână se întărea, devenind rigidă ca tabla, iar ca să o împăturești trebuia s-o baţi cu ciocanul. Noaptea, exploratorii alunecau agonizând centimetru cu centimetru în sacii lor de dormit din blană de ren, pe care gerul îi transformase în nişte teci îngheţate şi ţepene. Pe munte, erau cornişe ca nişte valuri orizontale care se prelungeau dincolo de marginile stâncilor, te asedia de nicăieri răul de altitudine şi se înregistrau avalanşe şi furtuni care ar fi putut acoperi lumea cu o pătură albă de zăpadă într-o clipă.

Cu excepţia cuceririi Everestului de către Hillary şi Tenzing, în 1953, şi a salvării de către Ernest Shackleton a întregului său echipaj în 1916 –

graţie pilotajului miraculos al lui Worsley, mica barcă de salvare *James Caird* a navigat 1.300 de kilometri prin zbuciumatul Ocean Austral, cu un Shackleton păstrându-şi calmul, în timp ce, de cealaltă parte a lumii, Europa se năruia ca o banchiză în plin dezgheţ –, deznodământul majorităţii acestor poveşti implica moartea sau măcar vreun soi de infirmitate. Îmi plăceau aceste detalii lugubre. În unele relatări de la poli, aproape că nu trecea pagină fără ca un membru al echipajului să-şi piardă viaţa sau o parte din corp. Uneori, îşi pierdea viaţa tocmai din cauza unei schilodiri. Şi scorbutul făcea ravagii printre exploratori, slăbindu-le musculatura care se măcina pe oase asemenea unui biscuit înmuiat. Un bărbat era într-o stare atât de gravă, încât sângele i-a ţâşnit prin toţi porii corpului.

Mă fascina puternic şi fundalul acestor poveşti, locul unde se petreceau. Eram atras de pustietatea regiunilor în care ajunseseră aceşti bărbaţi – de sobrietatea peisajelor montane şi polare, cu paleta lor de culori maniheistă şi austeră, în negru şi alb. Şi valorile umane din aceste poveşti erau diametral opuse. Curaj şi laşitate, odihnă şi efort, pericol şi siguranţă, bine şi rău: caracterul necruţător al mediului împărţea totul în categorii binare clare. Îmi doream ca viaţa mea să fie la fel de limpede delimitată, cu priorităţi la fel de simple.

Am ajuns să îi iubesc pe aceşti bărbaţi: pe exploratorii polari cu săniile, cântecele şi slăbiciunea lor pentru pinguini şi pe alpiniştii cu tuburile lor de oxigen, cu nonşalanţa şi vigoarea lor incredibilă. Adoram nepotrivirea dintre înfăţişarea lor aspră – cu pantalonii trainici de tweed, cu favoriţii şi mustăţile zbârlite, cu mătasea şi untura de urs cu care se fereau de frig – şi sensibilitatea lor delicată la minunăţiile peisajelor în care se mişcau. Mai era şi combinaţia de rafinament aristocratic (de pildă, cele şaizeci de conserve de prepeliţă în *foie gras*, papioanele şi şampania Montebello de colecţie cărate în expediţia din 1924 de pe Everest) şi

cutezanţa lor uriaşă. Şi acceptarea faptului că o moarte violentă era dacă nu probabilă, în mod cert foarte posibilă.

Mi se păreau călătorii ideali: neabătuţi de adversităţi şi modeşti ca oameni. Tânjeam să fiu ca ei. Tânjeam în mod special după termostatul intern al micului „Birdie" Bowers, mâna dreaptă a lui Scott, care în expediţia spre Polul Sud cu nava *Terra Nova* se spăla în fiecare dimineaţă pe punte într-o găleată cu apă de mare şi putea să doarmă – să *doarmă* – la temperaturi de până la -30°C.

Mai presus de toate, mă atrăgeau bărbaţii aceia care porniseră la drum ca să escaladeze piscurile celor mai înalte lanţuri muntoase. Mulţi dintre ei au murit. Am învăţat pomelnicul pe de rost: Mallory şi Irvine pe Everest, Mummery pe Nanga Parbat, Donkin şi Fox pe Koshtan-Tau… Lista continua la nesfârşit cu numele celor mai puţin cunoscuţi. Alpiniştii îmi stârneau imaginaţia în aceeaşi măsură ca expediţiile polare – frumuseţea şi primejdiile peisajului, imensitatea spaţiului şi completa inutilitate a întregii întreprinderi –, singura diferenţă fiind că locul altitudinilor mari era luat de latitudinea extremă. Fără îndoială, aceşti oameni aveau metehnele lor. Erau dominaţi de păcatele vremii: rasism, sexism şi un snobism fără margini. Iar curajul lor se împletea cu un egoism profund. Dar nu am observat aceste metehne ale lor atunci. Tot ce vedeam erau nişte bărbaţi neverosimil de curajoşi păşind în lumina strălucitoare a necunoscutului.

❄

Cartea care m-a impresionat cel mai mult a fost fără îndoială *Annapurna*, pe care Maurice Herzog a dictat-o de pe un pat de spital în 1951. Nu a putut să o scrie singur pentru că nu mai avea degete. Herzog a fost conducătorul unui grup de alpinişti francezi care a pornit spre vârfurile

din Nepal ale munţilor Himalaya în primăvara lui 1950, cu scopul de a fi cel dintâi grup care cucereşte unul dintre cei paisprezece „optmiari” ai lumii.

După o lună de recunoaştere anevoioasă şi cu musonul apropiindu-se, grupul francez s-a aventurat în inima munţilor Annapurna, o lume pierdută de gheaţă şi piatră, înconjurată de cei mai înalţi munţi de pe Pământ. Herzog scria:

> Suntem într-un circ glaciar montan sălbatic şi pustiu, nemaivăzut până acum de om. Niciun animal şi nicio plantă nu pot supravieţui aici. În lumina limpede a dimineţii, această neînsufleţire totală, această sterilitate a naturii, părea să ne intensifice forţa interioară. Cum să înţeleagă cineva exaltarea pe care ne-o producea această pustietate când tendinţa firească a omului e să caute bogăţia şi generozitatea naturii?

Echipa a urcat muntele lent, instalându-şi tabere la înălţimi din ce în ce mai mari. Altitudinea, gerul extrem şi greutatea încărcăturii începuseră să-şi ceară birul. Dar cu cât Herzog era mai extenuat, cu atât i se întărea convingerea că vârful putea fi atins. În cele din urmă, pe 3 iunie, împreună cu un alpinist pe nume Louis Lachenal, a părăsit tabăra V, ultima, pentru a cuceri vârful Annapurna.

Ultima etapă a ascensiunii presupunea escaladarea unei pante lungi şi curbate de gheaţă, pe care echipa a numit-o gheţarul „Faucille” (Secera), şi apoi a unei creste abrupte de piatră care străjuia vârful. În afara acestei porţiuni, traseul nu prezenta dificultăţi tehnice majore şi, în dorinţa de a fi cât mai uşori, Lachenal şi Herzog nu şi-au luat cu ei coarda.

Vremea era frumoasă când au plecat din tabăra V. Însă cerul senin aduce cu el cele mai scăzute temperaturi şi amândoi simţeau că le îngheaţă picioarele în bocanci pe măsură ce urcau. Curând, a fost clar că ar fi trebuit să se întoarcă pentru a evita degerăturile severe. Dar au continuat.

În relatarea ascensiunii, Herzog descrie cum devenea din ce în ce mai detaşat de ceea ce i se întâmpla. Aerul rarefiat şi limpede, frumuseţea cristalină a munţilor şi absenţa stranie a durerii datorate degerăturii i-au

indus o stare de seninătate amorţită care l-a făcut să fie insensibil la rănile din ce în ce mai grave:

> Era ceva neobişnuit în modul cum îl vedeam pe Lachenal şi tot ce era în jurul nostru. Zâmbeam în sinea mea gândindu-mă la insignifianţa eforturilor noastre. Dar nu mai simţeam oboseala. Era ca şi cum gravitatea nu mai exista. Acest peisaj diafan, această chintesenţă a purităţii – aceştia nu erau munţii pe care îi ştiam, ci erau munţii visurilor mele.

Aflaţi în această transă – imuni la durere –, el şi Lachenal şi-au croit drum spre ultima barieră de piatră şi au atins vârful:

> Îmi simţeam picioarele îngheţate, dar nu le-am dat mare atenţie. Cel mai înalt munte cucerit cândva de om era sub picioarele noastre! Numele predecesorilor noştri care escaladaseră aceste înălţimi se succedau în mintea mea: Mummery, Mallory şi Irvine, Bauer, Welzenbach, Tilman, Shipton. Câţi dintre ei au murit, câţi şi-au găsit cel mai frumos sfârşit pe aceşti munţi?… Ştiam că sfârşitul era aproape, dar era sfârşitul la care aspiră toţi alpiniştii – un sfârşit în acord cu pasiunea lor de căpătâi. Le eram profund recunoscător munţilor pentru frumuseţea lor şi veneram liniştea lor ca liniştea dintr-o catedrală. Nu mă durea nimic şi nu aveam nicio grijă.

Durerea şi îngrijorarea s-au instalat mai târziu. În vreme ce cobora panta abruptă de piatră, Herzog şi-a scăpat mănuşile, iar când a ajuns în tabăra IV abia mai putea să meargă. Avea degerături severe atât la picioare, cât şi la mâini. În coborârea disperată pe pantele abrupte spre tabăra de bază a căzut şi şi-a zdrobit câteva oase de la picioarele deja distruse. Nevoit să coboare în rapel, frânghiile i-au smuls carnea de pe mâini în fâşii groase.

Când terenul s-a mai aplatizat, Herzog a putut fi transportat spre baza muntelui, mai întâi în cârcă, apoi într-un coş, apoi pe o sanie şi, în cele din urmă, pe o targă. La întoarcere, mâinile şi picioarele i-au fost înfăşurate şi introduse în pungi de plastic pentru a evita să li se agraveze starea. În fiecare noapte, după ce au ajuns în tabără, Oudot, doctorul expediţiei, i-a făcut lui Herzog injecţii cu novocaină, acetilcolină şi penicilină, în arterele brahiale şi femurale, introducând acul lung prin pliurile inghinale şi prin plicele coatelor, o experienţă atât de dureroasă încât Herzog implora ca mai bine să fie lăsat să moară. Până când au ajuns la poalele muntelui,

picioarele lui Herzog deveniseră deja negre-brune, iar când au ajuns în siguranţă în Gorakpur, Oudot îi amputase deja aproape toate degetele de la mâini şi picioare.

Am citit *Annapurna* de trei ori în acea vară. Îmi era clar că alegerea lui Herzog de a încerca să cucerească vârful a fost una înţeleaptă, în pofida preţului plătit. Eram de acord cu el în privinţa unui lucru: degetele nu însemnau nimic în comparaţie cu reuşita de a fi păşit pe acei câţiva metri pătraţi de zăpadă. Ar fi meritat chiar dacă ar fi murit. Aceasta a fost lecţia cu care am rămas din cartea lui Herzog: nu există sfârşit mai frumos decât moartea pe un vârf de munte – păzeşte-mă, Doamne, de moartea în văi.

❄

După doisprezece ani de la prima lectură a cărţii *Annapurna* – doisprezece ani în care mi-am petrecut cea mai mare parte a vacanţelor în munţi –, în timp ce îmi plimbam degetul pe cotoarele cărţilor dintr-un anticariat din Scoţia, am dat peste un alt exemplar. În acea noapte, am stat până târziu şi am citit-o din nou din scoarţă în scoarţă şi din nou am căzut sub vraja ei. Curând după aceea, am rezervat bilete de avion ca să petrec o săptămână în Alpi alături de un prieten din armată, pe nume Toby Till.

Am ajuns la Zermatt la începutul lunii iunie, sperând să urcăm pe Matterhorn înainte să fie invadat de valurile de turişti estivali. Dar muntele încă mai era acoperit de o armură groasă de gheaţă, încât încercarea de a-l escalada ar fi fost prea periculoasă. Aşa că am mers cu maşina până în valea următoare, unde procesul de topire a gheţii ar fi trebuit să fie ceva mai avansat. Planul nostru era să campăm pe munte peste noapte, iar în dimineaţa următoare să urcăm pe vârful numit Lagguinhorn, aflat pe creasta de sud-est, mai accesibilă. La 4.010 metri,

m-am gândit eu în treacăt, Lagguinhorn avea aproape jumătate din altitudinea Annapurnei.

În noaptea aceea a nins şi am rămas treaz ascultând sunetul fulgilor grei care cădeau pe prelata de protecţie a cortului nostru. Se îngrămădeau alcătuind pe pânză continente de umbră, până când formaţiunile deveneau prea grele pentru panta cortului şi alunecau cu un şuierat uşor în jos. După miezul nopţii, ninsoarea s-a oprit, dar când am deschis fermoarul cortului, la ora 6, ne-a izbit dintre nori o lumină gălbuie prevestind furtuna. Am pornit spre creastă cu o teamă nedesluşită în noi.

Odată ajunşi pe ea, creasta s-a dovedit a fi mai dificilă decât părea de jos. Problema era zăpada veche şi îngheţată care îmbrăca creasta ca o pătură groasă de peste un metru, acoperită de cincisprezece centimetri de zăpadă proaspătă, moale şi lipicioasă. Indiferent dacă e granulată ca zahărul sau dacă formează un filon întărit de cristale mai lungi şi mai fine, scobite pe dinăuntru şi separate, zăpada „putredă" este întotdeauna instabilă.

În loc să ne croim drumul cum trebuie, călcând de pe o piatră pe alta, am fost nevoiţi să ne căţărăm prin zăpadă, neştiind dacă sub priza piciorului nostru e o piatră sau e aer. Nu era nicio cărare care să ne ghideze, căci în mod clar nu mai urcase nimeni pe creastă din vara trecută. În plus, era şi ger, un ger cumplit. Îmi curgea nasul şi lichidul îmi îngheţa pe faţă în dâre groase. Vântul mă făcea să lăcrimez, iar genele de la ochiul drept mi s-au lipit îngheţate. A trebuit să trag de pleoape ca să le desprind.

După două ore de efort ne-am apropiat de vârf, dar creasta devenea din ce în ce mai abruptă, iar urcuşul nostru, tot mai anevoios. Simţeam frigul pătrunzându-mi în oase. Creierul îmi părea mai lent, mai confuz, de parcă temperatura mi-ar fi îngheţat gândurile, făcându-le mai vâscoase. Ne-am fi putut întoarce, firește, dar am mers mai departe.

Ultimii cincizeci de metri ai muntelui erau foarte abrupţi şi acoperiţi cu un strat gros de zăpadă veche şi periculoasă. M-am oprit ca să evaluez

situaţia. Părea că muntele s-ar fi putut scutura de toată zăpada în orice clipă, ca şi cum s-ar fi dezbrăcat de o haină. Din când în când, mici avalanşe se precipitau pe lângă mine. Am auzit zgomotul unei căderi de stânci pe faţa estică a muntelui.

Eram bine ancorat în zăpadă cu vârful bocancilor, cu panta ridicându-se în faţa mea. Am lăsat capul pe spate şi am privit spre orizont. Norii survolau vârful şi, pentru o clipă, mi s-a părut că muntele se prăbuşea lent peste mine.

M-am întors şi l-am strigat pe Toby, care era cu şase metri mai jos:

— Îi dăm înainte? Nu-mi place deloc cum arată. Cred că s-ar putea declanşa o avalanşă în orice moment.

Sub Toby, panta se îngusta într-un jgheab strâmt care se deschidea spre abisurile feţei sudice a crestei. Dacă am fi alunecat sau ar fi cedat zăpada, aş fi căzut pe lângă Toby, l-aş fi tras după mine şi ne-am fi dus în gol sute de metri până la gheţar.

— Normal că-i dăm înainte, Rob, a strigat Toby.

— Bine.

Aveam un singur piolet la mine, dar panta era atât de abruptă încât era nevoie de doi. Trebuia să improvizez. Am apucat pioletul în mâna stângă şi mi-am încleştat degetele mâinii drepte ca să încerc să le înfig în zăpadă, ca pe un al doilea piolet, pentru un punct de sprijin. Neliniştit, am început să urc.

Zăpada a ţinut, pioletul improvizat şi-a făcut treaba şi, dintr-odată, ne-am aflat acolo, pe un pisc de dimensiunea unei mese de bucătărie, strângând crucea din ţevi de fier care se iţea din zăpada groasă de pe vârf, îngroziţi şi totodată euforici. Muntele se povârnea în toate părţile în jurul nostru. Parcă am fi fost în echilibru pe vârful Turnului Eiffel. Norii s-au risipit şi o lumină albă şi strălucitoare a luat locul tenebrelor aurorei. Am zărit cortul nostru ca un punct galben la sute de metri mai jos. De la acea înălţime, gheţarul pe care l-am traversat în ziua precedentă pentru a

ajunge la baza crestei părea o machetă cu talazuri palide, nu foarte adânci. Puteam vedea zeci de mici lacuri care se formaseră în golurile dintre talazurile de gheaţă topită, făcându-mi cu ochiul ca nişte scuturi scânteind în soare. Erau de un albastru uimitor. La vest, lumina soarelui ce răsărea se revărsa pe feţele versanţilor lanţului Mischabel. Vântul aprig îmi biciuia pielea obrajilor, amorţindu-mi-o, şi mă înţepa prin interstiţiile hainelor.

Mi-am privit mâinile. Purtasem mănuşi subţiri la urcare şi, din cauză că îmi înfipsesem mâna în panta îngheţată, trei vârfuri de degete de la mănuşa dreaptă se rupseseră. Nu-mi mai simţeam degetele acelea. De fapt, mi-am dat seama, în mod straniu şi fără să mă îngrijorez, că nu-mi mai simţeam deloc mâna. Mi-am ridicat-o în dreptul ochilor lăcrimând. Pe acel ger năprasnic, vârfurile degetelor neacoperite deveniseră galbene precum ceara şi translucide ca brânza veche.

Nu aveam mănuşi de rezervă. Dar nu era timp să mă îngrijorez în privinţa asta pentru că zăpada veche, care abia ne susţinuse greutatea la urcare, se topea deja în soarele dimineţii. Trebuia să coborâm cât mai repede cu putinţă.

Ne-am mişcat rapid şi sigur la coborâre până am ajuns la ceea ce părea a fi ultimul nostru obstacol. Era un pod de zăpadă, o punte subţire şi arcuită lungă de zece metri, suspendată între două vârfuri de stâncă, asemenea unei pânze agăţate la ambele capete. Era prea îngustă şi fragilă ca să o traversăm pe deasupra şi nu aveam nicio cale pe unde să coborâm ca să o ocolim. Trebuia să o traversăm pe o parte, aşa cum am procedat la urcare, având şi mai puţină certitudine că întreaga structură nu se va prăbuşi, proiectându-ne în jos, spre gheţar.

Toby a început să-şi sculpteze un scăunel cu picioarele în zăpada moale.

— Să-nţeleg c-ai prefera să trec eu primul? am întrebat.

— Da, te rog. Ar fi grozav.

Am înaintat precaut de-a lungul peretelui aproape vertical de pe margine, lovind cu picioarele pentru a obţine nişte prize, în vreme ce coarda se arcuia aproape orizontal între mine şi Toby. Zăpada aluneca foşnind ca zahărul umed din locurile în care loveam cu piciorul. Iată-mă cocoţat pe un perete aproape vertical de zăpadă pe jumătate topită, gândeam, târându-mă ca un crab, cu trei degete degerate şi un singur piolet. L-am blestemat pe Maurice Herzog. Apoi am privit în jos.

Am văzut printre picioare un neant infinit. Mi-am înfipt încă o dată colţarii bocancului în perete şi un bloc mare de zăpadă putredă s-a desprins brusc de sub piciorul meu, rostogolindu-se şi dezintegrându-se în vale, spre gheţar. Stăteam agăţat acolo, cu braţele în sus, privind zăpada cum se rostogoleşte. Am simţit o furnicătură în fese, care s-a extins spre vintre şi coapse, şi curând tot mijlocul mi-a fost invadat de nişte fiori de frică greu de ignorat. Mi se părea că spaţiul era o entitate vastă şi maliţioasă, vrând parcă să mă absoarbă, să mă aspire în vidul său.

Un singur piolet – de ce am luat cu mine doar unul? Mi-am înfipt din nou mâna dreaptă cu degetele ca de ceară în zăpadă. M-a ajutat faptul că nu îmi simţeam degetele. Am continuat în acelaşi ritm. Picior, picior, piolet, piolet, şi o sudalmă. Picior, picior, piolet, piolet, sudalmă.

Am reuşit, fireşte – altfel n-aş mai fi scris povestea asta. Pe ultima porţiune a coborârii, până la cortul nostru, ne-am dat drumul la vale pe rucsacuri şi am chiuit de fericire şi de uşurare că ajunseserăm în vârf şi ne întorceam teferi înapoi.

Două ore mai târziu, aşezat pe un bolovan de lângă cort, mă uitam la degetele mele cu o nepăsare de om obosit. Era o dimineaţă senină şi plăcută, fără vreo adiere de vânt, iar peisajul era luminat uniform de soare, cum numai la altitudine se întâmplă. Sunetul era purtat clar prin aerul rarefiat şi puteam auzi paşii şi sporovăiala alpiniştilor care coborau muntele Weissmies la vreo opt sute de metri distanţă de noi. Mâna mea dreaptă nu părea să-mi mai aparţină. Dar am simţit o urmă de uşurare

constatând că doar trei burice de degete au fost afectate, şi acelea superficial. Am bătut cu ele în piatră şi au sunat tare şi sec, ca atunci când loveşti lemnul de metal. Am scos briceagul şi am început să le răzuiesc. Pe piatra netedă şi gri dintre genunchii mei s-a format o moviliţă de fărâme de piele. În cele din urmă, am ajuns la un strat de piele roz şi am început să simt în degete crestăturile lamei; am ars ofranda mea de piele în flacăra portocalie a unei brichete. S-a mistuit pocnind şi emanând un miros de carne arsă.

❄

Acum trei secole, dacă-ţi riscai viaţa ca să escaladezi un munte erai catalogat drept nebun. Ideea că peisajul sălbatic ar putea fascina pe cineva era cvasiinexistentă. Pentru spiritul convenţional al secolelor al XVII-lea şi al XVIII-lea, peisajul natural era apreciat la nivel general doar în măsura în care se avea în vedere fertilitatea agricolă. Pajiştile, livezile, păşunile, câmpurile îmbelşugate cu grâne – toate acestea erau priveliştile ideale. Cu alte cuvinte, atrăgătoare erau peisajele domesticite, cu o ordine socială impusă de plug, de gardul viu şi de şanţ. Nu mai departe de 1791, William Gilpin scria că „majoritatea oamenilor” găsesc sălbăticia dezagreabilă. „Sunt puţini”, continuă el, „care nu ar prefera peisajele agricole bine îngrijite celor naturale aflate în dezordine”. Munţii, cele mai aspre forme de relief ale naturii, sunt nu doar necultivabili, ci respingători din punct de vedere estetic: se credea că contururile lor neregulate şi gargantueşti perturbă dimensiunea spirituală naturală a minţii. Mai eleganţi, oamenii din secolul al XVII-lea numeau dezaprobator munţii drept „pustietăţi”; îi catalogau necruţător ca „furuncule” pe suprafaţa pământului, „negi”, „chisturi”, „excrescenţe” şi chiar, cu crestele ca nişte labii şi văile asemănătoare unor vagine, „*pudenda* naturii”.

Mai mult, munţii erau locuri periculoase. Se credea că pentru declanşarea unei avalanşe erau suficiente doar o tuse, mersul unui gândac sau atingerea aripii unei păsări în picaj pe o pantă încărcată de zăpadă. Ai putea cădea între fălcile albastre ale unei crevase, pentru a fi regurgitat ani mai târziu de gheţar, zdrobit şi rigidizat. Sau ai putea întâlni un zeu, un semizeu ori un monstru supărat că i-ai încălcat teritoriul – căci munţii erau în mod tradiţional habitatul forţelor supranaturale şi ostile. În faimoasa sa carte *Travels*, John Mandeville a descris tribul asasinilor care trăiau la înălţime, prin vârfurile lanţului munţilor Elbruz, conduşi de misteriosul „bătrân al munţilor". În *Utopia* lui Thomas Morus, zapoleţii – o rasă „hidoasă, sălbatică şi feroce" – au reputaţia de a locui „în munţii cei înalţi". E adevărat că munţii au oferit în trecut refugiu celor izgoniţi – Lot şi fiicele lui au fugit în munţi după ce au fost alungaţi din Ţoar, de exemplu –, dar în general erau o formă de relief de evitat. Se credea că, dacă exista o altă cale, era mai bine să dai ocol munţilor pe lângă versanţi sau să treci printre ei – aşa cum făceau mulţi negustori, soldaţi, pelerini şi misionari care nu aveau de ales –, dar în niciun caz să îi escaladezi.

Totuşi, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, pentru prima dată oamenii au început să călătorească în munţi din alte raţiuni decât necesitatea şi a început să se dezvolte un simţ coerent al splendorii peisajului montan. Vârful Mont Blanc a fost atins în 1786, iar alpinismul propriu-zis a apărut la mijlocul secolului al XIX-lea, fiind tributar pasiunii pentru ştiinţă (în adolescenţa acestui sport, niciun alpinist respectabil nu a escaladat vreun munte fără să măsoare cel puţin temperatura de fierbere a apei în vârf), dar în mod cert fiind născut din frumuseţe. Estetica complexă a gheţii, a luminii soarelui, a stâncii, a înălţimii, a unghiurilor şi a aerului – ceea ce John Ruskin a numit „limpezimea infinită a spaţiului; veracitatea neobosită a luminii veşnice" – a devenit în mod incontestabil una minunată pentru spiritul de la sfârşitul secolului al XIX-lea. Munţii au început să exercite o putere de atracţie considerabilă şi adesea fatală

asupra minţii omeneşti. „Efectul acestui straniu Matterhorn asupra imaginaţiei este cu adevărat atât de mare”, susţinea în 1862 Ruskin cu mândrie despre muntele său preferat, „încât nici măcar cei mai sobri filosofi nu îi pot rezista”. Trei ani mai târziu, Matterhornul a fost escaladat pentru prima dată; patru dintre alpiniştii care l-au cucerit au murit căzând în gol la coborâre.

Până la sfârşitul secolului, toate vârfurile din Alpi fuseseră deja cucerite – cele mai multe de britanici – şi aproape toate trecătorile acestui lanţ muntos au fost cartografiate. Se încheiase aşa-numita epocă de aur a alpinismului. Munţii din Europa nu mai erau consideraţi de mulţi a fi la modă, iar alpiniştii au început să-şi îndrepte atenţia spre cele mai înalte lanţuri muntoase din lume, prilej cu care s-au expus la încercări extreme şi riscuri chiar mai mari în încercarea lor de a atinge piscurile din Caucaz, Anzi şi Himalaya – Usba, Popocatépetl, Nanga Parbat, Chimborazo sau Kazbek, unde s-a spus că Vulcan l-a pus în lanţuri şi l-a pironit pe Prometeu de stâncă.

La cumpăna dintre secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, puterea exercitată asupra imaginaţiei de aceste vârfuri înalte a fost formidabilă, ele devenind frecvent obiecte ale obsesiilor admiratorilor. Kanchenjunga, vârful de 8.500 de metri, vizibil pe vreme bună din staţiunea montană Darjeeling asemenea unui acoperiş alb aşezat peste oraş, i-a fermecat zeci de ani pe sahibii şi memsahibele care se refugiau acolo, evadând din toropeala verii indiene din ţinuturile joase. „Imaculat şi limpede pe cerul foarte albastru se vede vârful înzăpezit al muntelui Kinchinjunga”, psalmodia Francis Younghusband, „Marele Jucător”[*] care a condus atacul britanic asupra Tibetului în 1904, „eteric ca spirit, alb şi pur în lumina soarelui… Suntem înălţaţi sufleteşte”. Publicul fascinat a urmărit evoluţia expediţiei îndrăzneţe a lui Martin Conway din 1892 pe masivul Gasherbrum din Munţii Karakorum prin relatările trimise la Londra pentru *The Times*. Iar Everestul, cel mai înalt şi mai fascinant dintre toate,

a ajuns să-i încânte pe toţi britanicii, care îl considerau pur şi simplu muntele lor. Printre cei vrăjiţi s-a numărat şi George Mallory, a cărui moarte pe crestele Everestului, în 1924, a şocat naţiunea. Un necrolog pentru Mallory şi Irvine atrăgea atenţia şi exprima admiraţia privind „legătura mentală strânsă dintre cei rămaşi acasă şi cei care iau muntele cu asalt”.

Astăzi, emoţiile şi atitudinile care i-au impulsionat pe primii împătimiţi ai munţilor continuă să fie prezente în imaginaţia occidentală: mai mult, sunt şi mai ferm înrădăcinate într-însa. Milioane de oameni venerează astăzi muntele. Verticalitatea, sălbăticia, gheaţa – sunt aspecte ale peisajului ale căror imagini pătrund într-o cultură occidentală urbanizată tot mai dornică de experienţe frenetice şi sălbatice, fie ele chiar şi povestite. Mersul pe munte este una dintre activităţile de agrement cu cea mai rapidă creştere din ultimii douăzeci de ani. Se estimează că zece milioane de americani fac ascensiuni pe munte anual şi cincizeci de milioane merg în drumeţii. Aproximativ patru milioane de britanici se consideră într-o măsură mai mare sau mai mică montaniarzi. Vânzările globale de produse şi servicii pentru activităţile în aer liber sunt estimate la zece miliarde de dolari anual şi cresc an de an.

Ceea ce face ascensiunea pe munte să se remarce printre activităţile de agrement este birul cerut de ea, anume moartea unora dintre pasionaţii muntelui. În vara anului 1997, 103 persoane au murit în Alpi în şapte săptămâni cumplite. Numărul mediu anual al morţilor pe masivul Mont Blanc se apropie de o sută. În unele ierni pier mai mulţi oameni în munţii Scoţiei decât pe drumurile din jurul lor. Când Mallory a urcat pe Everest, a căzut ultimul bastion necucerit al pământului, „al treilea pol”. Acum este un Taj Mahal îngheţat, uriaş şi fastuos, ca un tort de nuntă glazurat minuţios de sus în jos, pe care companiile de alpinism plimbă anual sute de clienţi neexperimentaţi. Pantele îi sunt împânzite de noi cadavre: cele mai multe zac în ceea ce a devenit cunoscut pentru toţi drept „Zona

Morţii”, altitudinea dincolo de care corpul uman intră într-un proces de degenerescenţă lent, dar de neoprit.

❄

De-a lungul a trei secole, aşadar, a avut loc o revoluţie extraordinară în mentalitatea occidentală cu privire la percepţia munţilor. Caracteristicile pentru care munţii au fost huliţi în trecut – relieful abrupt, peisajul dezolant, pericolul – s-au transformat în calităţile lor cele mai apreciate.

Această revoluţie a fost atât de radicală, încât ca să reflectăm asupra ei acum trebuie să ne amintim un lucru despre peisaje: modul cum le percepem este, în cea mai mare parte, un produs cultural. Ceea ce înseamnă că atunci când privim un peisaj nu vedem ce e acolo, ci mai ales ceea ce credem că e acolo. Atribuim unui peisaj caracteristici pe care nu le are în mod intrinsec – sălbăticie, de exemplu, sau dezolare – şi îl apreciem în consecinţă. *Citim* peisajele, cu alte cuvinte le interpretăm formele în lumina propriei experienţe şi memorii şi a memoriei noastre culturale comune. Deşi merg în mod tradiţional în ţinuturi naturale sălbatice ca să se elibereze, într-un fel sau altul, de cultură sau de convenţiile ei, în realitate oamenii percep acea sălbăticie aşa cum percepem aproape totul – printr-un filtru de asociaţii. William Blake a relevat acest adevăr. „Copacul care le aduce unora lacrimi de bucurie este, în ochii altora, doar un lucru verde care le stă în cale”, scria el. Într-o perspectivă istorică, acelaşi lucru este valabil şi pentru munţi. Secole la rând au fost priviţi ca obstacole inutile – „protuberanţe considerabile”, după cum îi numea dr. Johnson dezaprobator. Acum se numără printre cele mai rafinate forme ale naturii şi oamenii sunt dispuşi să moară din dragoste pentru ei.

Aşadar, ceea ce numim „munte” este, de fapt, rezultatul asocierii formelor fizice ale lumii cu imaginaţia oamenilor – un munte din minte.

Iar modul în care oamenii se comportă faţă de munte are puţin sau chiar nimic de-a face cu obiectele reale din rocă şi gheaţă. Munţii nu sunt altceva decât accidente geologice. Munţii nu omoară şi nici nu încântă în mod premeditat: toate calităţile emoţionale pe care le au le sunt împrumutate de imaginaţia noastră. Munţii – la fel ca şi deşerturile, tundra polară, adâncul oceanelor, junglele şi toate celelalte peisaje sălbatice a căror existenţă am idealizat-o – sunt pur şi simplu acolo şi rămân acolo, structurile lor fizice fiind treptat modificate în timp de forţele geologiei şi de vreme, dar continuând să existe dincolo de percepţiile noastre despre ele. Dar sunt şi produsul percepţiei oamenilor; au fost *creaţi* de imaginaţie de-a lungul timpului. Această carte încearcă să schiţeze cum s-au modificat în decursul vremii viziunile despre munţi.

Disjuncţia dintre lucrul imaginat şi cel real caracterizează toate activităţile omeneşti, dar capătă una dintre cele mai profunde expresii atunci când vine vorba despre munţi. Piatra, roca şi gheaţa sunt în mod clar mai puţin docile la contactul cu mâna decât la cel cu ochiul spiritului, iar munţii planetei s-au dovedit adesea mai neclintiţi şi fatalmente mai concreţi decât munţii din minte. După cum a descoperit Herzog pe Annapurna şi eu pe Lagginhorn, munţii pe care îi contempli, cei despre care citeşti, la care visezi şi năzuieşti, nu sunt munţii pe care îi şi escaladezi – realităţi din rocă dură, abrupţi şi tăioşi, cu zăpadă îngheţată, cu un ger extrem, cei ce produc ameţeli atât de viscerale, încât vă pot strânge stomacul şi goli intestinele, vă pot produce hipertensiune, greaţă şi degerături; dar au o frumuseţe de nedescris în cuvinte.

❄

Într-o scrisoare către soţia sa Ruth, George Mallory îi descria expediţia de recunoaştere din 1921 de pe Everest. Avangarda expediţiei era campată la

douăzeci şi cinci de kilometri de munte, între o mănăstire tibetană şi limba gheţarului care şerpuia de la baza Everestului, unde gheaţa se spărsese, semănând „cu valurile uriaşe ale unei mări maronii furioase”, după cum o descria Mallory. Era un loc neospitalier, cu temperaturi scăzute, aflat la mare altitudine, în bătaia vântului, un vânt care prindea contur graţie cristalelor de zăpadă şi de praf şerpuind printre stânci în rafale murdare. Mallory îşi petrecuse acea zi de 28 iunie făcând primele tatonări pe muntele pe care avea să moară trei ani mai târziu. Fusese o zi istovitoare: treaz de la ora 3.15, se întorsese abia după ora 20.00, străbătând kilometri buni prin gerul polar, pe gheaţă, printre morene şi pe stânci. Căzuse de două ori în nişte iezere cu apă îngheţată.

La sfârşitul acelei zile, Mallory a zăcut epuizat în cortul său strâmt şi lăsat în jos, scriindu-i lui Ruth o scrisoare la lumina granulară a unei lămpi Tilley. Ştia că atunci când scrisoarea va ajunge în Anglia, o lună mai târziu, demersul său pe munte din acel an va fi fost probabil finalizat într-un fel sau altul. Mare parte din scrisoare era dedicată relatării eforturilor din acea zi, dar în paragrafele de final Mallory a încercat să-i descrie lui Ruth ce sentimente îi trezea faptul că se află în acel loc, implicat în acea aventură. „Everestul are cele mai abrupte creste şi cele mai îngrozitoare prăpăstii pe care le-am văzut vreodată”, îi scria. „Draga mea… Nu am cuvinte să descriu cum mă posedă.”

Această carte încearcă să explice cum de este posibil, cum poate ajunge un munte să „posede” pe deplin o fiinţă umană, cum poate lua naştere o pasiune extraordinară pentru ceea ce este, la urma urmei, doar o masă de rocă şi de gheaţă. Din acest motiv, cartea este o istorie care nu analizează cum au ajuns oamenii în munţi, ci cum şi-au imaginat că au ajuns, ce au simţit despre munţi şi cum i-au perceput. Şi, tot din acest motiv, nu prezintă nume, date, piscuri şi altitudini, cum fac istoriile clasice despre munţi, ci senzaţii, emoţii şi idei. De fapt, nu e deloc o istorie a alpinismului, ci o istorie a imaginaţiei.

„Pentru mine/ Munţii înalţi sunt un sentiment”, afirma Childe Harold al lui Byron**, în timp ce privea gânditor în apa liniştită a Lacului Leman. Fiecare dintre următoarele capitole încearcă să traseze o genealogie a diferitelor sentimente faţă de munţi, pentru a arăta cum s-a format, cum a fost acesta moştenit, remodelat şi transmis până când a ajuns să fie acceptat de un individ sau de o epocă. Ultimul capitol analizează cum a ajuns Everestul să-l posede pe George Mallory, determinându-l să-şi părăsească soţia şi familia şi, în cele din urmă, omorându-l. Mallory exemplifică temele cărţii, căci în el au coexistat toate aceste moduri de raportare la munţi cu o forţă neobişnuită şi letală. În ultimul capitol, am amestecat scrisorile şi jurnalele lui Mallory cu propriile mele presupuneri pentru a reconstitui, speculând adesea, cele trei expediţii pe Everest din anii 1920 la care a participat Mallory.

Pentru a începe să conturăm aceste genealogii ale simţămintelor faţă de munţi, trebuie să ne întoarcem înapoi în timp – înainte de aventura mea plină de emoţii de-a lungul straturilor de zăpadă din Alpi; înainte de şederea lui Herzog pe vârful Annapurna, cu numele iluştrilor săi predecesori în minte; înainte de odihna lui Mallory la poalele Everestului, scriindu-i lui Ruth pe patul din tabără, cu lampa Tilley sfârâind molcom în colţ; înainte de căderea celor patru bărbaţi de pe stâncile Matterhornului, în 1865. Trebuie să ne întoarcem în vremea când acest repertoriu modern de sentimente legate de munţi abia începea să se formeze. De fapt, în timpul unui frig năprasnic venit pe neaşteptate în vara anului 1672, când filosoful şi clericul Thomas Burnet îl conducea pe contele de Wiltshire, tânăr aristocrat care îi fusese dat în grijă, prin munţi, până în Lombardia, printr-o trecătoare din Alpi. Deoarece înainte ca munţii să poată fi iubiţi, trebuia definit trecutul lor, iar în acest scop Burnet avea să se dovedească a fi un personaj esenţial.

* Referinţă la „Marele Joc”, confruntarea politică şi diplomatică din secolul al XIX-lea dintre Imperiul Britanic şi cel Rus pentru controlul asupra Afganistanului şi teritoriilor învecinate din

Asia Centrală şi de Sud (n.tr.).

** „Mi-e drag un lanţ de creste”, traducere de Aurel Covaci, în Byron, *Opere, Poezia I*, „Pelerinajul lui Childe Harold”, Cântul III:LXXII, Editura Univers, Bucureşti, 1985 (n.tr.).

2

Marea carte de piatră

> Imaginaţia noastră nu conteneşte să se minuneze când privim munţii ca pe nişte monumente create lent de forţele nemaipomenite ale naturii de-a lungul a nenumărate milenii.
>
> LESLIE STEPHEN, 1871

August 1672 – e toiul verii în Europa continentală. La Milano şi Geneva, oamenii asudă sub razele intense ale soarelui. La nici două mii de metri mai sus de nivelul lor, prin zăpada pasului Simplon – una dintre cele mai importante trecători din Alpii europeni –, Thomas Burnet tremură de frig. Iar alături de el zgribuleşte tânărul conte de Wiltshire, stră-stră-nepotul lui Thomas Boleyn, tatăl nefericitei Anne. Familia a decis că băiatul are nevoie de educaţie, iar Burnet, cleric anglican şi profesor la Christ's College din Cambridge, mânat de o imaginaţie prodigioasă şi rebelă, şi-a luat ceea ce avea să devină un deceniu sabatic ca să însoţească şi călăuzească o suită de adolescenţi aristocraţi, tânărul conte fiind primul dintre ei.

Pentru Burnet e un pretext ca să viziteze Europa catolică. Alături de ghidul lor posac şi de atelajul de măgari care rag întruna, vor traversa pasul Simplon şi apoi vor călători spre sud, dincolo de luciul alungit al

Lacului Maggiore, prin livezile şi satele colinare, străbătând covorul verde al câmpiilor Lombardiei pentru a ajunge în cele din urmă în oraşele palid colorate şi pline de învăţăminte din nordul Italiei – primul fiind Milano – pe care băiatul trebuie să le vadă.

Înainte, însă, trebuiau să treacă Alpii. Pasul Simplon nu e tocmai ospitalier. În punctul cel mai înalt, există un han sărăcăcios, dar nu e cel mai plăcut loc de înnoptat. E un frig pătrunzător, iar urşii şi lupii dau târcoale. Hanul în sine e o magherniţă ţinută de nişte savoiarzi care, pe lângă păstorit, îndeplinesc fără tragere de inimă şi rolul de gazde.

Totuşi, în pofida acestor multiple neajunsuri, Burnet e fericit. Căci aici, în munţi, a descoperit un spaţiu care nu poate fi comparat cu vreun altul: un loc care i-a domolit pentru o clipă iscusinţa lui de a face comparaţii. Pentru Burnet, acest peisaj realmente nu seamănă cu niciun altul de pe Pământ. Deşi e vară, încă sunt troiene de zăpadă îngheţată sculptate de vânt, pe care soarele nu pare să le afecteze. În lumină, acestea scânteiază în nuanţe aurii, iar la umbră au culoarea lăptoasă, alb-cenuşie, a unui cartilaj. Stânci de mărimea unei case sunt răspândite ici şi colo, creând jocuri de umbre albăstrui în jurul lor. Dinspre sud se aud sunete de tunete îndepărtate, dar singurii nori de furtună ce pot fi văzuţi se adună la sute de metri mai jos de locul unde se află Burnet, deasupra Piemontului. E încântat când îşi dă seama că se află *deasupra* furtunii.

Undeva jos, în Italia, sunt vestitele ruine ale Romei, pe care Burnet ştie că tânărul conte trebuie să le viziteze ca să-şi completeze cunoştinţele despre lumea antică. Nici Burnet nu e insensibil la măreţia templelor în ruine ale Romei şi la sfinţii înlăcrimaţi şi poleiţi care umplu nişele din biserici. Dar e ceva aici, sus, în ceea ce a descris mai târziu drept „aceste zone sonice montane”, printre stâncile uriaşe ale Alpilor, care pentru el e infinit mai edificator şi mai copleşitor decât sunt ruinele Romei. Deşi epoca lui i-ar fi impus să îi găsească ostili şi respingători, Burnet este în mod inexplicabil atras de munţi. „E ceva solemn şi maiestuos în atmosfera

acestor locuri, care trezeşte gânduri mari şi pasiuni… Ca toate lucrurile care sunt prea mari spre a fi înţelese, îţi ocupă şi îţi domină mintea cu preaplinul lor şi o aruncă într-un soi plăcut de năucire şi fantezie", scria el după trecerea prin pasul Simplon.

❄

De-a lungul celor zece ani petrecuţi prin Europa, Thomas Burnet şi suita lui de pupili au traversat Alpii şi Apeninii în mai multe rânduri. Treptat, vederea repetată a acestor „grămezi sălbatice de Piatră şi Pământ, uriaşe şi cu o formă neregulată" a nutrit în Burnet dorinţa de a înţelege originea acestui peisaj straniu. Cum au ajuns stâncile atât de dispersate? Şi de ce îl impresionau într-o asemenea măsură munţii? Atât de tare i-au stârnit munţii lui Burnet imaginaţia şi curiozitatea, încât a acceptat că nu putea avea pace „până nu găsesc o explicaţie plauzibilă pentru apariţia acestei confuzii în Natură".

Astfel a început Burnet să lucreze la eleganta şi apocaliptica lui capodoperă, prima carte care avea în vedere că munţii, nişte entităţi aparent atemporale, aveau totuşi un trecut. Burnet şi-a scris lucrarea într-o perioadă de rău augur pentru Europa. În anii 1680 şi 1682 pe cer au fost văzute comete neobişnuit de luminoase. Observând corpurile cereşti de pe vârful unui vulcan, Edmond Halley şi-a studiat propriul mesager de foc căruia i-a dat numele său, prevestind (corect) întoarcerea acestuia în 1759. S-au tipărit mii de broşuri în toată Europa, prezicând catastrofe care aveau să ruineze în cele din urmă ţările civilizate – moartea monarhilor, vijelii ce urmau să măture câmpiile, secetă, naufragii, ciumă şi cutremure.

Pe fundalul acestei inflaţii saturate de semne şi previziuni, în 1681 a apărut lucrarea lui Thomas Burnet *The Sacred Theory of the Earth* (*Telluris Theoria Sacra*), publicată mai întâi în latină, într-un tiraj modest

de douăzeci şi cinci de exemplare, cu o dedicaţie scurtă şi aluzivă pentru rege (ce insinua lipsa de inteligenţă a Maiestăţii Sale). Cartea lui Burnet nu privea spre viitor, prevestind catastrofe, ci înapoi, la cea mai mare calamitate care a afectat Pământul – Potopul. *The Sacred Theory* este cartea de la care a început erodarea principiului de esenţă biblică potrivit căruia Pământul a arătat mereu la fel şi tot ea a conturat în chip esenţial modul cum erau percepuţi şi imaginaţi munţii. Datorăm în parte faptul că ne putem imagina cum arătau peisajele în trecut – în istoria profundă – reflecţiilor de un deceniu ale lui Burnet asupra procesului de ruinare în natură.

❄

Înainte de apariţia cărţii lui Burnet, noţiunilor despre Pământ le lipsea a patra dimensiune – timpul. Se credea că nimic nu era mai statornic, cu o *prezenţă* mai greu de tăgăduit, decât munţii. Dumnezeu i-a plasat acolo unde erau şi vor fi pururea acolo. Până în secolul al XVIII-lea, relatarea biblică a creaţiei a determinat viziunea asupra trecutului Pământului şi, potrivit Bibliei, începutul lumii a fost un eveniment relativ recent. În secolul al XVII-lea, au fost formulate câteva teorii ingenioase privind data genezei pe baza informaţiilor existente în Sfânta Scriptură. Dintre acestea, cea mai cunoscută era teoria arhiepiscopului de Armagh, James Ussher, din ale cărui calcule îndoielnice a reieşit că formarea Pământului a început luni, 26 octombrie 4004 î.Hr., la ora 09:00. Cronologia genezei Pământului publicată de Ussher în 1650 încă mai era citată în notele marginale ale bibliilor englezeşti de la începutul secolului al XIX-lea.

Imaginaţia creştină canonică din vremea lui Burnet fusese aşadar imunizată faţă de ideea că Pământul ar putea avea o istorie. Se credea că avea mai puţin de 6.000 de ani şi că nu îmbătrânise vizibil în tot acest

răstimp. Niciun peisaj nu avea un trecut care să merite studiat, pentru că suprafaţa Pământului a arătat mereu la fel. Munţii, asemenea tuturor reliefurilor de pe Terra, se ridicaseră pe scoarţă în frenezia primei săptămâni a creaţiei, descrisă în Facerea. Fuseseră creaţi în ziua a treia, odată cu îngheţul regiunilor polare şi cu căldura de la tropice, iar aspectul lor nu s-a schimbat mult de atunci, cu excepţia înfrumuseţării lor cu muşchi şi a unei uşoare eroziuni. Până şi potopul i-a lăsat neatinşi.

Aceasta era perspectiva general acceptată. Însă Thomas Burnet era convins că descrierea biblică a Creaţiei, aşa cum era percepută pe atunci, nu explica naşterea lumii. Burnet încerca să înţeleagă în special hidraulica potopului. Voia să ştie cu exactitate de unde anume de pe Pământ venise acest potop atât de mare, încât apa „a acoperit toţi munţii cei înalţi care erau sub cer”, după cum era scris în Biblie?

Pentru o inundaţie globală atât de mare, Burnet a calculat că ar fi fost nevoie de „opt oceane de apă”. Însă după cele patruzeci de zile de ploaie descrise în Facerea s-ar fi adunat cel mult un ocean: apă insuficientă chiar şi pentru a acoperi lumea până la poalele majorităţii munţilor. „Unde să căutăm celelalte şapte oceane de care ar mai fi fost nevoie?”, se întreba Burnet. A dedus că, dacă nu a fost destulă apă, suprafaţa uscatului trebuie să fi fost mai mică.

Astfel, a expus teoria sa privind „oul primordial”. Imediat după Creaţie, scria el, Pământul a fost un sferoid oviform neted: un ou. Suprafaţa lui era perfectă ca aspect şi uniformă ca textură, fără dealuri şi văi care să-i altereze învelişul desăvârşit. Această coajă ca de porţelan ascundea însă o arhitectură internă complicată. „Gălbenuşul” Pământului – nucleul său – era o minge de foc, iar în cercurile concentrice din jurul gălbenuşului, ca nişte matrioşce, erau dispuse „câteva orbite înscrise una în alta”. Iar „albuşul oului” (Burnet stăruia cu metaforele) era un abis plin cu apă deasupra căruia plutea învelişul Pământului. Aceasta era structura Terrei în viziunea lui Burnet.

Învelişul intact pe care acest glob terestru tânăr îl avea la naştere nu era invulnerabil. Cu timpul, coaja i s-a uscat de la căldura soarelui şi a început să se fisureze şi să se crape, afirma Burnet. În interior, apele din abis au început să exercite o presiune tot mai mare asupra învelişului şubrezit până când, la porunca Creatorului, a venit „acea inundaţie catastrofică grozavă" – Potopul. Oceanele şi cuptoarele interioare au străpuns în cele din urmă coaja Pământului. Bucăţi din scoarţa terestră au căzut în hăul care tocmai se deschisese, iar apele potopului au ţâşnit vuind şi au acoperit masele de pământ rămase, creând un „mare Ocean care se rostogolea în aer fără limite sau ţărmuri", după cum relata triumfător Burnet. Materia fizică a scoarţei a fost răscolită în vârtejuri de stâncă şi pământ, iar când, în cele din urmă, apele s-au retras, au lăsat în urma lor haos sau, în cuvintele lui Burnet, „o lume stând în propriul moloz".

Burnet sugera astfel că globul, aşa cum îl ştiau contemporanii săi, nu era decât „imaginea sau tabloul unei mari ruine", o imagine esenţialmente imperfectă. Cu o singură lovitură, ca pedeapsă pentru necuviinţa omenirii, Dumnezeu „a distrus cadrul lumii vechi şi ne-a făcut din ruinele ei una nouă, pe care o populăm noi acum". Iar munţii, accidentul cel mai haotic şi charismatic dintre toate peisajele lumii, nu fuseseră creaţi *ab origine* de Dumnezeu: nu, munţii erau de fapt resturile lăsate în urmă când s-a retras Potopul, fragmente din scoarţa Pământului care fuseseră prinse în vârtej şi îngrămădite de forţa hidraulică imensă a Potopului. Munţii erau, de fapt, nişte uriaşe aduceri-aminte ale păcatelor omenirii.

Traducerea în engleză a cărţii lui Burnet, în 1684, a fost urmată de o puzderie de publicaţii. Iritaţi de sugestia că aspectul actual al Pământului era imperfect şi de contestarea interpretării convenţionale a scripturilor, mulţi au respins teoria sacră a lui Burnet. În scurt timp, polemica a contribuit la răspândirea în mediile erudite a ideilor lui Burnet, dar şi a contraargumentelor – atât apărătorii, cât şi criticii se refereau la *The Sacred Theory of the Earth* folosind termenul „Teoria", iar dacă nu existau

alte specificaţii, „Teoreticianul” nu putea fi altul decât Burnet. Stephen Jay Gould crede că *The Sacred Theory* a fost cea mai citită lucrare de geologie din secolul al XVII-lea.

Aşa se face că, pentru prima dată, imaginaţia cărturarilor a fost atrasă în susţinerea uneia sau alteia dintre teoriile privind trecutul peisajelor naturale ale Pământului. Polemica iscată de Burnet a adus în centrul atenţiei formarea munţilor, care nu mai puteau fi doar imagini de fundal sau elemente de decor, ci deveniseră entităţi demne de contemplare de sine stătătoare. Şi e important de remarcat că tot Burnet a fost cel care a fixat în mintea urmaşilor percepţia munţilor ca forme deopotrivă îngrozitoare şi emoţionante: Samuel Taylor Coleridge, de exemplu, a fost atât de tulburat de proza lui Burnet, încât şi-a propus să reinterpreteze *The Sacred Theory* într-un poem epic cu versuri albe, iar teoriile sublimului formulate de Joseph Addison şi Edmund Burke au fost amândouă influenţate de opera teologului. Burnet a văzut măreţia peisajului montan şi a împărtăşit-o lumii şi prin asta a pus bazele unui mod cu totul nou de a percepe munţii.

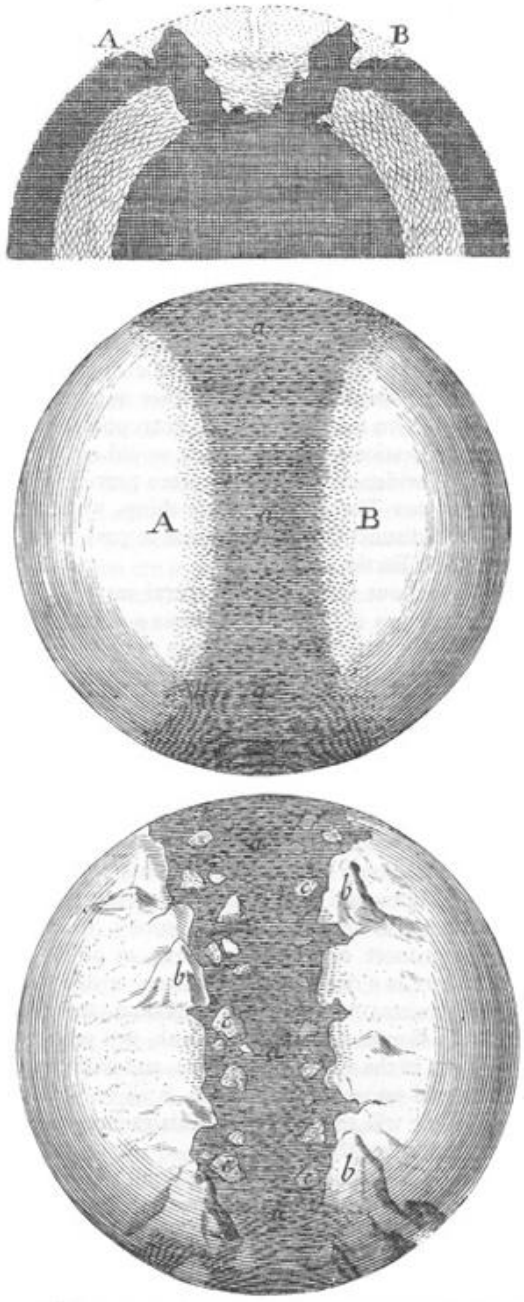

„Potopul şi dezagregarea Pământului”, în Thomas Burnet, *The Sacred Theory of the Earth*, ed. a II-a (1691). Ilustraţia înfăţişează cele trei etape succesive ale prăbuşirii scoarţei terestre în abisul lichid (a). A doua şi a treia imagine ilustrează crearea munţilor (b) şi a insulelor (c).

Burnet a avut de suferit ca urmare a talentului lui. Contestând Scriptura, a creat o breşă în acel *cordon sanitaire* pe care Cambridge îl ridicase în jurul său pentru a împiedica importul unor idei primejdioase

sau contrare doctrinelor. După Revoluţia glorioasă, teologul a fost obligat să renunţe la funcţiile sale de la Curte şi nu a mai fost luat în considerare pentru scaunul de arhiepiscop de Canterbury. Dar reputaţia câştigată ca scriitor va dăinui dincolo de realizările precare în calitate de cleric anglican. Căci, sugerând că suprafaţa Pământului n-ar fi fost dintotdeauna aşa cum o ştim, Burnet a iniţiat studiile asupra istoriei planetei. „Am recuperat o lume care fusese pierdută de câteva mii de ani din Memoria Omului", s-a lăudat el în prefaţa cărţii *The Sacred Theory*. Era îndreptăţit să se laude. Burnet a fost primul călător în timpul geologic, un explorator al istoriei, un cuceritor al celui mai necunoscut ţinut dintre toate: trecutul îndepărtat.

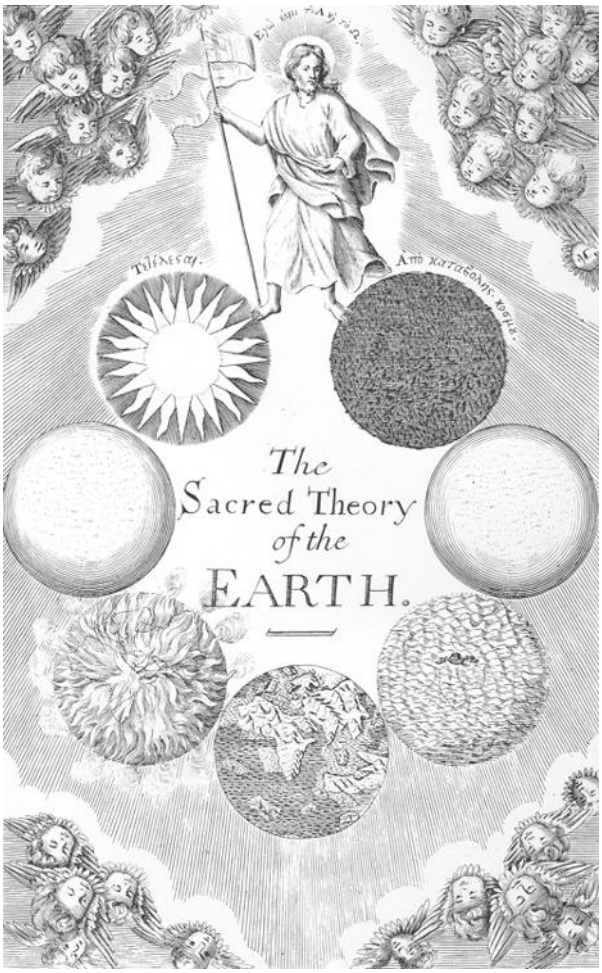

Frontispiciul ediţiei a II-a a cărţii lui Thomas Burnet, *The Sacred Theory of the Earth* (1691). Cele şapte globuri reprezintă cronologic, în sensul acelor de ceasornic, etapele succesive ale istoriei Pământului, aşa cum au fost ele descrise în cartea lui Burnet.

❄

Deşi Burnet a contestat convingerea că lumea vizibilă a arătat mereu aşa cum o ştim, el nu a sugerat că vârsta de şase milenii calculată de Ussher ar fi fost greşită. Abia la mijlocul secolului al XVIII-lea au început să apară primele ipoteze potrivit cărora Pământul era mult mai bătrân. Unul dintre principalii contestatari ai aşa-numitei doctrine a „Pământului tânăr” a fost sclipitorul naturalist francez Georges Buffon (1707-1788). În compendiul

său *Histoire Naturelle* (1749-1788), Buffon a schiţat o panoramă a istoriei Pământului împărţite în şapte epoci, postulând că fiecare dintre zilele creaţiei ar putea fi în realitate o metaforă pentru o perioadă mult mai lungă de timp. Naturalistul francez a sugerat în mod public că Pământul ar fi avut 75.000 de ani, deşi a intuit că această cifră era o estimare prea moderată: în notiţele sale a fost găsit postum un calcul care arăta că Terra ar avea câteva miliarde de ani.

Buffon a abordat în mod ingenios chestiunea: considerând fiecare zi biblică o epocă având durata nedeterminată, a oferit geologilor spaţiul şi timpul necesare ca să purceadă la descoperirea istoriei autentice a Pământului fără să se îndepărteze, în acelaşi timp, de litera Scripturii. Demersul lui Buffon şi al altora ca el a fost punctul de cotitură de la care a început transformarea datei de naştere a Terrei, dată indicată neverosimil de precis de Ussher ca fiind 4004 î.Hr., într-un simbol al interpretării literale absurde a Bibliei[*]. Pentru că, de îndată ce trecutul Pământului nu a mai fost limitat la 6.000 de ani, a fost posibil să speculăm mai sistematic cu privire la modificările care ar fi putut avea loc în perioade mai extinse. Astfel că a putut să apară şi să se autodefinească geologia ca ştiinţă pe acest nou-descoperit bătrân Pământ, fără să fie ameninţată de acuzaţiile de blasfemie.

La începutul secolului al XIX-lea, gânditorii interesaţi să postuleze un trecut pentru Pământ au început să se separe în două mari şcoli de gândire, denumite în mod convenţional „catastrofism” şi „uniformitarism”. Ar trebui spus că geologii de la sfârşitul secolului al XIX-lea – în special Charles Lyell (1797-1875) – au avut tendinţa să exagereze gradul în care cele două şcoli au purtat un război intelectual una împotriva celeilalte şi este important să înţelegem că, deşi opiniile difereau, liniile de luptă nu au fost niciodată trasate clar între ele.

Catastrofiştii credeau că istoria Pământului a fost dominată de revoluţii geofizice majore: unul sau mai multe *Götterdämmerungen* care

au bulversat Terra cu apă, gheaţă şi foc, distrugând şi aproape toată lumea organică. Pământul era un cimitir, o necropolă în care au fost îngropate nenumărate specii acum dispărute. Maree înspăimântătoare, tsunamiuri la scară globală, cutremure severe, erupţii vulcanice, trecerea cometelor: acestea au fost fenomenele care au modelat şi au schimbat radical înfăţişarea planetei, dându-i forma ei actuală. O teorie catastrofică populară privind formarea munţilor sugera că, pe măsură ce Pământul se răcea dintr-o stare originară fierbinte, volumul său scădea încet şi, prin urmare, suprafaţa îi era predispusă la o încreţire severă – la fel cum coaja unui măr se încreţeşte când se deshidratează. Lanţurile muntoase ale lumii erau striuri sau cute pe învelişul Pământului.

Uniformitariştii au promovat o teorie opusă acestei viziuni violent paroxistice a istoriei geologice. Potrivit lor, Pământul nu a trecut niciodată printr-un cataclism universal. Fără îndoială, au avut loc de-a lungul istoriei geologice fenomene precum cutremurele, erupţiile vulcanice şi tsunamiurile, dar au fost calamităţi locale: au afectat şi reaşezat doar peisajul din vecinătatea lor. Învelişul Pământului trecuse în mod cert prin modificări drastice – dovezile erau vizibile în orice lanţ muntos sau pe orice coastă. Dar schimbarea s-a produs uimitor de lent sub acţiunea forţelor de eroziune care acţionau la vremea respectivă pe suprafaţa Pământului.

Uniformitariştii susţineau că, într-o perioadă suficient de lungă, artileria naturii – ploaia, zăpadă, îngheţul, râurile, marea, vulcanii, cutremurele – ar putea produce efecte majore. Deci ceea ce catastrofiştii au considerat a fi dovezi ale cataclismului a fost de fapt rezultatul unui război terestru lent şi de durată. Piatra de temelie a teoriei uniformitariste a fost ideea că „prezentul este cheia trecutului”: cu alte cuvinte, istoria Pământului ar putea fi dedusă din observarea atentă a proceselor actuale care au loc pe suprafaţa sa. Era o variantă a ideii picurării apei pe piatră: daţi suficient timp unui râu sau unui gheţar şi va despica un munte în

două. Timp, foarte mult timp – de asta aveau nevoie uniformitariştii pentru ca teoriile lor să fie valide, aşa că au împins începutul Pământului cu mult mai înapoi decât se gândise altcineva.

Cel mai faimos dintre primii uniformitarişti, creditat de regulă cu paternitatea a ceea ce se numeşte acum „geologia veche", a fost scoţianul James Hutton (1726-1797). Hutton avea o intuiţie înnăscută când venea vorba despre citirea inversă a proceselor fizice, despre citirea trecutului peisajelor, ca să o numim astfel. Asemenea tuturor geologilor din vremea sa, Hutton era un drumeţ prodigios şi, timp de zeci de ani, a străbătut în lung şi-n lat în ritm alert peisajul scoţian, încercând printr-un amestec de metode inductive şi imaginaţie să intuiască procesele care l-au adus la forma lui actuală. Pipăind cuarţul alb care brăzda bolovanii de granit cenuşii într-o vale îngustă din Scoţia, Hutton a înţeles confruntarea care a avut cândva loc între cele două tipuri de roci; a văzut cum, sub o presiune extraordinară, cuarţul topit îşi săpase drumul în punctele slabe ale granitului-mamă. A-l urma pe Hutton însemna să trăieşti într-o lume cu un trecut atât de profund, încât devenea terifiant. Unul dintre colegii şi admiratorii săi, John Playfair, a descris într-un text devenit celebru vizita efectuată împreună cu Hutton la un sit geologic de pe coasta Berwick. Atunci când Hutton explica implicaţiile configuraţiei unor roci, scrie Playfair, „simţeai cum te cuprinde ameţeala, scrutând cu mintea atât de adânc în abisul timpului".

Între 1785 şi 1799 a apărut capodopera în trei volume a lui Hutton, *Theory of the Earth*, esenţa unor decenii de meditaţie a autorului asupra formării peisajului terestru. Hutton afirma că Pământul pe care îl populăm în prezent este doar un instantaneu dintr-o serie cu un număr necunoscut de cicluri. Aparenta statornicie a munţilor şi a coastelor este în realitate o iluzie rezultată din durata redusă a vieţii noastre. Dacă ar fi să trăim eoni la rând, am asista nu numai la prăbuşirea civilizaţiilor, ci şi la reaşezarea completă a scoarţei terestre. Am contempla eroziunea treptată a munţilor

până când din ei nu ar mai rămâne decât simple câmpii şi am vedea noile întinderi de pământ formate sub mare. Sfărâmăturile provenite din eroziunea continentelor şi depuse în straturi sedimentare pe fundul mării ar trece printr-un proces de litificare, fiind transformate în piatră de miezul exoterm al Pământului şi apoi, de-a lungul milioanelor de ani, vor fi ridicate pentru a crea noi continente şi lanţuri muntoase. Astfel, spunea Hutton, cochiliile înglobate în stâncile de pe vârfurile munţilor nu au fost aduse de Potop, ci s-au ridicat acolo venind de pe fundul mării, aduse de procesele perseverente şi implacabile ale Pământului.

Hutton nu a încadrat într-un interval vârsta Pământului: conform viziunii sale, istoria Pământului se întindea indefinit în trecut şi se va desfăşura un timp ce nu poate fi precizat în viitor. Ultima frază a cărţii sale va dăinui peste veacuri: „Rezultatul cercetării noastre este, aşadar, că nu găsim nici un vestigiu al unui început, şi nici vreo perspectivă a vreunui sfârşit”. Această profunzime inefabilă a istoriei Pământului a fost contribuţia esenţială a geologiei la imaginaţia comună.

❄

Cum a afectat această revoluţie geologică modul în care erau percepuţi munţii? După ce geologii au arătat că Terra avea milioane de ani şi a trecut printr-o schimbare de proporţii globale şi neîntreruptă, munţii nu au mai putut fi priviţi la fel. Dintr-odată, aceste efigii ale statorniciei dobândiseră o mutabilitate incitantă şi derutantă. Munţii, care păreau atât de trainici, atât de veşnici, fuseseră în realitate formaţi, deformaţi şi reformaţi de-a lungul a nenumărate milenii: înfăţişarea lor actuală era doar o fază în ciclurile perpetue de eroziune şi încreţire care determinau configuraţia Pământului.

O nouă generaţie de montaniarzi a fost atrasă pe munte de peisajele spectrale devenite accesibile brusc graţie cercetării geologice. Horace-Bénédict de Saussure scria în anii 1780: „am văzut cu adevărat, cum nu mai văzusem vreodată înainte, scheletul tuturor acelor piscuri măreţe ale căror legătură şi structură reală am vrut de atâtea ori să le înţeleg”. Geologia oferea un motiv şi un pretext – cercetarea ştiinţifică – pentru a călători pe munte. „Un sentiment de curiozitate, extrem de natural, îi incită pe călătorii din toate colţurile Europei să viziteze Mont Blanc, cel mai înalt punct al lumii vechi, şi să examineze gheţarii din zonă”, observa un jurnalist englez în 1801. „Aceste locuri au dobândit recent un nou grad de interes – geologul, mineralogul şi simplul amator se îndreaptă într-acolo cu aviditate; şi chiar şi femeile sunt răsplătite pe deplin pentru oboseala călătoriei prin plăcerea oferită de vederea unor obiecte cu totul noi pentru ele.” Contemplarea munţilor era acum şi o scrutare *în* ei: imaginarea trecutului lor. După cum bine remarca chimistul englez Humphry Davy în 1805:

> Pentru cercetătorul geolog, fiecare lanţ muntos oferă monumente impresionante ale modificărilor majore prin care a trecut globul pământesc. Sunt trezite cele mai sublime speculaţii, prezentul este ignorat, veacurile trecute se înghesuie în fantezie, iar mintea se pierde în admiraţia proiectelor acelei mari puteri care a stabilit o ordine ce la prima vedere pare o confuzie.

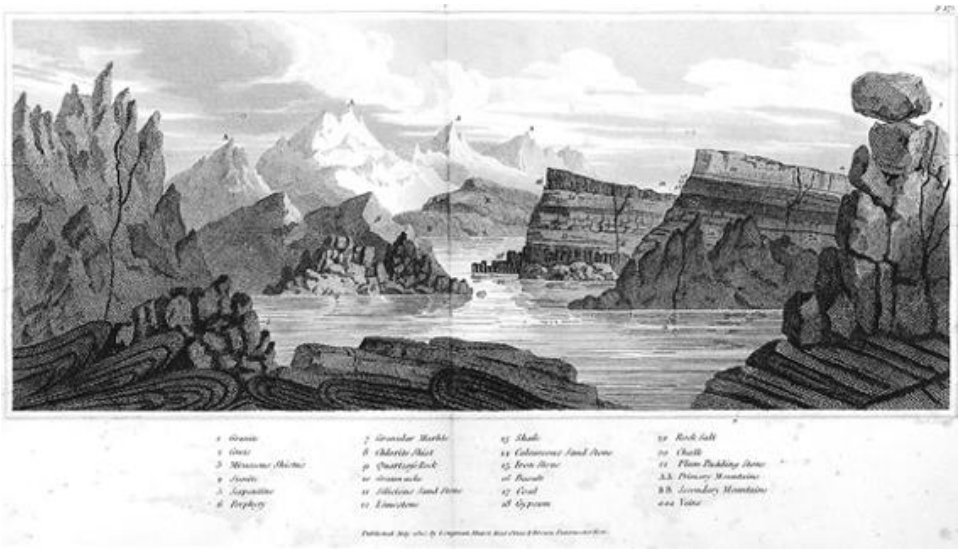

„Tipuri de stratificare”, frontispiciul cărţii lui Humphry Davy, *Elements of Agricultural Chemistry* (1813), ilustrând structura stratificată a diferitelor roci scoasă la lumină de geologie.

Un nou vertij – vertijul indus de timpul geologic – se adăuga celui mai familiar şi imediat pe care l-ai putea simţi pe versantul abrupt al unui munte. Experienţa mersului pe munte devenise, aşa cum sugerase Burnet cu un secol înainte, nu numai o deplasare în sus, în spaţiu, ci şi o întoarcere în timp.

❄

Dacă James Hutton poate fi considerat părintele geologiei, el nu a fost în niciun caz cel mai stilat exponent al acesteia. În afară de frazele finale memorabile, *Teoria* lui Hutton a fost scrisă într-un stil uniform, la fel de impenetrabil ca vechea gresie roşie pe care o iubea atât de mult. A trebuit să mai treacă treizeci de ani şi să apară un alt geolog legendar, care a făcut progrese rapide cu adevărat populare în geologie şi a scris expozeuri uimitoare, atrăgând şi mai mulţi oameni în munţi. Mai mult ca Burnet sau

chiar decât Hutton, cel care poate fi creditat pentru familiarizarea contemporanilor săi cu limbajul şi viziunea geologiei în secolul al XIX-lea a fost geologul scoţian Charles Lyell.

Charles Lyell a fost avocat înainte de a fi geolog, iar pregătirea sa juridică l-a înzestrat cu o scriitură de o claritate şi un rafinament remarcabile. Între 1830 şi 1833 a publicat în trei volume *The Principles of Geology: an Attempt to Explain the Former Changes of the Earth's Surface by Reference to Causes Now in Operation*, o lucrare care a expus minuţios şi elegant argumentele ce susţin perspectiva uniformitaristă potrivit căreia cercetarea prezentului era cheia trecutului. *The Principles* a devenit rapid lectura obligatorie în mediile cultivate ale vremii şi a fost tradusă în numeroase limbi: până în 1872 fuseseră publicate unsprezece ediţii revizuite.

Talentul lui Lyell consta în primul rând în organizarea detaliilor. Aşa cum Charles Darwin va face mai târziu în *The Origin of Species by Means of Natural Selection* (1859), Lyell şi-a cucerit publicul printr-un melanj de anecdote lămuritoare şi fapte acumulate imposibil de combătut – scriitura sa semănând în această privinţă cu procesele pe care le descria. Era ceva seducător şi în modul de propagare a cunoştinţelor schiţate de Lyell. Nu aveai nevoie de un echipament special sau de o pregătire îndelungată pentru a descifra istoria Pământului, ci doar de nişte ochi ageri, de cunoştinţe de bază ale principiilor uniformitariste şi suficientă curiozitate şi destul curaj ca să priveşti dincolo de marginea „abisului timpului". Îndeplinind aceste minime cerinţe, oricine putea participa la cel mai impresionant spectacol de pe Pământ – trecutul său.

Pentru a observa cum acţiona acest nou sentiment trezit de munţi, să ne întoarcem în anul 1835, în oraşul Valparaíso, cu ale sale cornişe nesigure de pe coasta Pacificului, în Chile. Numele oraşului înseamnă Valea Paradisului şi nici că s-ar fi putut găsi un nume mai puţin potrivit. În primul rând, nu este situat într-o vale, ci mai degrabă pe fâşia îngustă

de uscat mai mult sau mai puţin plană dintre valurile mari ale Pacificului şi lanţul muntos cu roci roşii care se ridică abrupt dincolo de oraş. Şi în mod cert nu e paradiziac. Din cauza brizei constante dinspre larg care mătură coasta, a terenului abrupt şi a solului sărat nu se poate vorbi despre vegetaţie. Există puţină viaţă aici, cu excepţia oamenilor care şi-au construit căminele în pâlcuri de case zugrăvite în alb, cu acoperişuri din ţiglă roşie, îngrămădite în mici defileuri şi ravene. Aproape de ţărm, rândurile de bărci de pescuit cu fundul plat se leagănă pe apă, gata să deservească navele mari care vin să ancoreze în apele mai adânci – căci Valparaíso, oricât de greu ar fi de crezut, este principalul port maritim chilian. Deasupra acestui peisaj pluteşte atmosfera limpede şi uscată a verii de coastă.

Pe 14 august 1835, Charles Darwin avea să plece într-o incursiune lungă în hinterlandul andin chiar din Valparaíso. În golf, era ancorată nava sa, bricul cu zece tunuri HMS *Beagle*, pe care îndeplinea rolul de observator ştiinţific. În timpul cât a studiat la Cambridge, Darwin fusese atras de geologie şi, înainte de a naviga spre sud de la Devonport într-o seară furtunoasă din decembrie 1831, şi-a pus în bagaj primul volum al *Principiilor* lui Lyell, ca să-l citească în lunga călătorie spre America de Sud. A testat teoriile lui Lyell pe teren în timpul unui popas pe Insulele Capului Verde, iar când de pe *Beagle* s-au zărit câmpiile din Patagonia, imaginaţia lui Darwin era pregătită să interpreteze în termeni lyellieni formele de relief pe care le-a întâlnit: să deducă un trecut profund pentru forma actuală. „Întotdeauna simt cum cărţile mele par a fi ieşit pe jumătate din mintea lui Lyell”, îi scria el mai târziu unui prieten, Leonard Horner, „căci am crezut întotdeauna că marele merit al *Principiilor* a fost că a schimbat tiparul minţii cititorului şi, prin urmare, atunci când cititorul vede un lucru pe care Lyell nu l-a văzut niciodată, îl vede parţial prin ochii lui”.

Plecând din Valparaíso, Darwin a mers mai întâi spre nord, de-a lungul coastei, preţ de o zi, pentru a vedea depozitele de scoici fosilizate pe care i s-a spus că trebuie să le viziteze. Erau uimitoare, bancuri lungi de moluşte calcificate care fuseseră înălţate la poziţia lor actuală, cu câţiva metri deasupra nivelului mării, după cum a dedus corect Darwin, graţie mişcării treptate a scoarţei. După ce a văzut cochiliile şi a urmărit o ceată de localnici cu târnăcoape şi lopeţi umplându-şi roabele cu piatra furată din care urmau să obţină var, Darwin şi-a întors calul spre continent şi a mers în galop prin valea largă şi fertilă a oraşului Quillota („cine a numit Valparaíso «Valea Paradisului» trebuie să se fi gândit la Quillota", avea să noteze mai târziu în jurnalul său). Valea era înţesată de plantaţii de măslini şi de pâlcuri de portocali, piersici şi smochini, pe care locuitorii văii le-au grupat cu grijă în mici livezi pătrate. Pe versanţii mai înalţi, strălucesc în lumina soarelui culturi îmbelşugate de grâu, iar deasupra lor se ridică La Campana (Clopotul) din Quillota, un vârf de 1.900 de metri, renumit pentru priveliştile magnifice. Darwin venise să urce pe acest munte.

După ce a petrecut o noapte într-o *hacienda* de la poalele muntelui, Darwin şi-a tocmit un gaucho drept ghid, a făcut rost de cai odihniţi şi a început să-şi croiască cu greu drum prin desişul de palmieri cu trunchiuri groase şi de bambuşi înalţi specifici regiunii montane. Potecile nu erau bune, iar la căderea nopţii cei doi bărbaţi parcurseseră doar trei sferturi din drumul spre vârf. Şi-au instalat tabăra lângă un izvor, sub un adăpost din bambus, gauchoul a aprins un foc la care a fript bucăţi de carne de vită şi a fiert apa pentru *maté*. Lumina focului dansa în întuneric pe pereţii adăpostului, încât, pentru o fracţiune de secundă, lui Darwin i s-a părut că se află într-o catedrală exotică cu coloane din bambus. Atmosfera era atât de clară, luminată fiind de lună, iar aerul atât de limpede, încât Darwin putea distinge catargele navelor ancorate la patruzeci de kilometri de Valparaíso ca nişte dungulițe fine şi negre pe apă.

Devreme, în dimineaţa următoare, Darwin s-a căţărat pe blocurile de piatră verde până pe vârful plat al muntelui La Campana. De acolo, a privit spre turnurile şi meterezele albe ale Anzilor şi, în jos, la cicatricile lăsate pe flancurile dealurilor inferioare de industria vorace a mineritului aurifer din Chile. Priveliştea l-a uimit:

> Ne petrecurăm ziua pe piscul muntelui; niciodată, în ceea ce mă priveşte, nu m-am bucurat de altă zi mai din plin… Priveliştea în sine era minunată, dar plăcerea resimţită sporea din cauza numeroaselor reflexii sugerate de vederea rândurilor paralele de munţi… Cine ar putea să-şi înlăture uimirea faţă de puterea care a ridicat aceşti munţi şi mai cu seamă faţă de veacurile fără număr care au trebuit să treacă, pentru ca mase compacte din ei să fie rupte, mişcate din loc şi nivelate? E foarte nimerit să ne amintim acum de întinsele straturi de pietriş şi sedimente ale Patagoniei, care, dacă ar putea fi îngrămădite pe Anzi, le-ar spori înălţimea cu mii şi mii de picioare. Pe când mă aflam în Patagonia, mă minunam că existaseră asemenea lanţuri de munţi, care putuseră să se prefacă în astfel de pietriş fără să se şteargă cu totul de pe faţa Pământului. Dar acum nu mai aveam de ce să fiu mirat sau să am îndoieli asupra posibilităţii timpului atotputernic care măcina munţi întregi, fie ei chiar giganticii Anzi, prefăcându-i în pietriş şi ţărână.**

Din acest cuib de vulturi, privirea lui Darwin rătăcea nu doar în spaţiu, ci şi în timp, căci plăcerea de a vedea peisajul *prezent* care i se desfăşura în faţa ochilor era secundară în comparaţie cu viziunile sale asupra peisajului *imaginat* – masele piscurilor şi ale lanţurilor acoperite de zăpadă care trebuie să fi existat cândva aici, dar, ca urmare a „forţelor minunate” ale geologiei, nu mai există. Darwin, de fapt, contempla munţii din minte, lanţuri muntoase după lanţuri muntoase, devenite recent şi într-un mod minunat vizibile pentru el prin teoriile lui Lyell.

Jurnalele lui Darwin sunt presărate cu multe momente de acest fel. Numeroşii cititori ai relatării călătoriei, *The Voyage of the Beagle*, devenită bestseller la vremea ei, au fost încântaţi nu doar să vadă alături de Darwin promontoriul lovit de furtuni al Tierra del Fuego şi deşerturile argintii din Patagonia, ci şi să călătorească înainte şi înapoi în recent descoperitele ere ale timpului geologic. HMS *Beagle* a fost una dintre

primele nave din lume care au călătorit în timp – un prototip al navei *Starship Enterprise*, al cărei motor cu distorsiune a fost alimentat de o îmbinare a imaginaţiei prodigioase a lui Darwin cu ideile lui Lyell.

❄

Oricine a petrecut o vreme în regiunile naturale sălbatice va fi experimentat într-o anumită formă această profunzime a timpului pe care John Playfair a intuit-o în Berwick, iar Darwin a experimentat-o în Chile. La începutul unui martie, am străbătut Strath Nethy, o vale lungă din Scoţia care se află dincolo de munţii Cairngorms. În secţiune transversală, acest *glen*, la fel ca toate din acea regiune, are forma unui „U" aplatizat. Forma se datorează faptului că până acum aproximativ 8.000 de ani, zona muntoasă a Scoţiei a fost acoperită de gheţari, asemenea unor ţinuturi din Ţara Galilor şi nordul Angliei, celei mai mari părţi a Americii de Nord şi regiunilor importante din Europa. Aceşti gheţari s-au deplasat treptat pe sol, săpându-l, măcinându-l şi remodelându-l.

Plimbându-mă în lungul *glen*-ului în acea zi, am putut vedea pe două treimi din drum şi pe fiecare mal înălţimea la care ajunsese masa glaciară, marcată prin bolovanii care fuseseră aruncaţi acolo într-o înşiruire neregulată, la fel ca resturile epavelor care plutesc la ţărmul mării. Flancurile văii erau şi ele străbătute de zeci de mici defileuri. Cursurile de apă sculptaseră stratul de granit în mileniile de după retragerea gheţarilor din văi. Defileurile fuseseră săpate prin acţiunea tenace a apei de ploaie care s-a scurs pe versanţii crestelor. Odată ce a găsit un canal, apa lucrează să-l adâncească – transportând fragmente de rocă, folosind aluviunile pentru a deplasa alte fragmente libere – până când se instalează în rigola sa, iar rigola devine canalul său, iar canalul său, un defileu.

Urmând până la capăt linia unui mic defileu, am urcat pe versantul estic al văii. Iarba-neagră presărată cu grămăjoare de zăpadă în curs de topire era alunecoasă şi de multe ori a trebuit să pun mână pe pământ ca să nu cad. Când m-am apropiat de bolovani, am speriat o ieruncă alpină, care a zburat cu al său *ke-ke-ke* în sus, spre cerul alb, unde a devenit o siluetă.

Când am ajuns la bolovani, mâinile îmi erau reci. Le-am frecat zgomotos una de alta şi apoi am început să merg pe vale, din bolovan în bolovan, imaginându-mi gheaţa umplând *glen*-ul ca o baie. Toate stâncile erau împrejmuite de un pământ negru, căci căldura pe care au atras-o în timpul zilei s-a propagat şi a topit zăpada din jurul lor. Am continuat să merg până când povârnişul a devenit prea abrupt şi a trebuit să cobor din nou pe fundul văii. Poteca m-a dus lângă un petic de rocă expusă, cu o suprafaţă de vreo zece metri pătraţi. M-am dus la rocă şi m-am ghemuit ca să o examinez. Striaţiile orizontale crestate în ea sugerau că roca aceea fusese cândva o răzătoare pentru gheţarul care a creat valea, de care şi-a frecat uriaşul pântece în curgerea lui seculară.

Am ridicat privirea de pe stâncă. Ninsese de curând, iar munţii care se vedeau dincolo de marginile văii erau cenuşii sub stratul subţire de zăpadă; contururile le erau atenuate. În depărtare, piscurile erau greu de văzut în atmosfera albă hibernală; doar câteva tuşe negre le indicau prezenţa. Mi-au amintit de nişte schiţe în cărbune sau de liniile simple ale laviurilor chinezeşti.

După două ore am ajuns la poarta de acces spre vale, străjuită spre vest de conul Stac-an-Iolaire, Stânca Vulturului, iar la est de Bynack More şi Bynack Beg. Privind în jos spre pădurile din nord, am văzut – ca o pată roşie pe fundalul alb – o turmă de cerbi roşii, poate la nici un kilometru depărtare, alergând pe deal şi ridicându-şi mai sus genunchii acolo unde picioarele li se afundau în iarba-neagră sau în zăpadă. Am stat şi am privit câteva minute cortegiul lor, singurele obiecte în mişcare din peisaj, şi m-

am simţit brusc înghiţit de timp. Cu douăzeci de mii de ani în urmă, în Pleistocenul Superior, granitul acoperit de iarbă-neagră pe care se deplasau căprioarele acum era cufundat sub mii de metri cubi de gheaţă. În urmă cu 60 de milioane de ani, valurile de lavă bazaltică inundau Pământul, în vreme ce Scoţia s-a rupt violent de placa tectonică a Groenlandei şi Americii de Nord. Acum 170 de milioane de ani, Scoţia era în derivă în vecinătatea tropicelor nordice, iar aridele deşerturi roşiatice acopereau ţinutul unde mă aflam. În urmă cu circa 400 de milioane de ani, în Scoţia exista un lanţ muntos cu altitudinea Himalayei, din care au rămas doar nişte biete cioturi erodate.

Cunoştinţele chiar şi superficiale de geologie îţi oferă nişte ochelari speciali prin care poţi să priveşti un peisaj. Îţi permit să te întorci în timp şi să vezi lumi în care rocile se lichefiază şi mările se pietrifică, în care granitul gâlgâie ca terciul, bazaltul clocoteşte ca o tocăniţă, iar straturile de calcar se pliază la fel de uşor ca nişte pături. Prin ochelarii geologiei, *terra firma* devine *terra mobilis* şi suntem siliţi să ne reconsiderăm convingerile despre ce este solid şi ce nu este. Deşi atribuim pietrei o mare putere de a opri timpul în loc, de a refuza efectul curgerii lui (prin tumuli, pietre funerare, monumente, statui), puterea aceasta există doar în raport cu propria noastră mutabilitate. Văzută pe fundalul tabloului geologic mai cuprinzător, roca este la fel de expusă schimbării ca oricare altă materie.

Mai presus de toate, geologia pune explicit sub semnul întrebării modul cum înţelegem timpul. Ne tulbură percepţia conceptului de aici-şi-acum. Experienţa imaginativă a ceea ce scriitorul John McPhee a numit în mod memorabil „timp profund” – accepţia timpului ale cărui unităţi nu sunt zile, ore, minute sau secunde, ci milioane sau zeci de milioane de ani – anulează clipa omului, reducând-o la zero. Contemplând imensităţile timpului profund, te confrunţi, într-un mod deopotrivă rafinat şi înfricoşător, cu dezintegrarea completă a propriului prezent, redus la zero

de presiunea unui trecut şi a unui viitor prea vaste pentru a fi înţelese. E o spaimă în aceeaşi măsură fizică şi mentală, deoarece a admite că roca dură a unui munte este supusă uzurii timpului aduce după sine în mod necesar reflecţia la efemeritatea înfricoşătoare a corpului omenesc.

Cu toate acestea, în mod straniu există şi ceva exaltant în contemplarea timpului geologic. Deşi afli despre tine că eşti infim în proiectele mai vaste ale universului, eşti totuşi recompensat cu faptul că exişti – oricât de improbabil ar părea, exişti.

❄

Principiile geologiei ale lui Charles Lyell şi zecile de lucrări de popularizare a geologiei care, la scurt timp după aceea, au încercat să-i emuleze succesul au deschis ochii oamenilor din secolul al XIX-lea către trecutul spectaculos şi neştiut al Pământului. Imaginaţia comună a început să răspundă la estetica lentorii infinite, la schimbările graduale întinse de-a lungul unor epoci. Indiferent de poziţia faţă de marea tectonică a dezbaterii geologice sau de numeroasele supărări şi tulburări minore care au perturbat ştiinţa în secolul al XIX-lea, un lucru era fără doar şi poate extraordinar – şi terifiant –, şi anume vârsta Pământului: vechimea lui inexprimabilă. În ceva mai puţin de jumătate de secol, geologia a dezvăluit milenii întregi din trecutul lumii.

Secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea fuseseră secolele în care spaţiul a fost extins, tărâmul vizibilului fiind brusc mărit prin invenţia microscopului şi a telescopului. Sunt câteva imagini din acea perioadă care ne amintesc cât de uimitoare trebuie să fi fost acea dilatare bruscă a spaţiului: şlefuitorul de lentile olandez Antonie van Leeuwenhoek, care a creat microscopul său rudimentar în 1674, observând o mulţime de microorganisme aflate într-o picătură de apă din iaz („Mişcarea majorităţii

acestor animalculi în apă era atât de rapidă şi atât de haotică, în sus, în jos şi în cerc, fiind impresionant de urmărit…"); Galileo scrutând firmamentul prin telescopul său, în 1609, şi devenind primul om care şi-a dat seama că există „munţi semeţi" şi „văi adânci" pe lună; şi Blaise Pascal, atunci când a înţeles cu un amestec de uimire şi groază că omul este suspendat şi pendulează între două abisuri: între lumea atomică invizibilă, cu „infinitatea sa de universuri, fiecare cu firmamentul său, cu planetele sale şi Pământul său", şi cosmosul invizibil, prea mare pentru a fi cuprins, având şi el „infinitatea sa de universuri", şi care se întinde nemărginit pe cerul nopţii.

Cu toate acestea, secolul al XIX-lea a fost unul al expansiunii timpului. Cele două secole anterioare dezvăluiseră aşa-numita „pluralitate a lumilor" care exista în întinderile spaţiului şi în microcosmosurile atomilor. Geologia a scos la iveală în anii 1800 o multitudine de „lumi trecute" terestre care au existat cândva, dar sunt extincte acum. Nişte fiinţe care au trăit în acele lumi trecute au provocat un entuziasm mai puternic decât emoţia produsă în general de antichitate. Este vorba despre pleiada de creaturi monstruoase care au existat în trecut pe Pământ: mamuţi, mamifere, „dragoni de mare" şi dinozauri (în traducere literală „şopârle înspăimântător de mari"), aşa cum au fost botezate ele în 1842 de paleoanatomistul Richard Owen. Fosile de oase şi dinţi au fost extrase din pământ de secole, dar abia la începutul anilor 1800 a devenit evident că unele dintre aceste rămăşiţe aparţin unor specii distincte dispărute.

Istoricul naturalist francez Georges Cuvier (1769-1832) a contribuit cel mai mult la această descoperire. Căci Cuvier a fost cel care a făcut cunoscut conceptul controversat de dispariţie a speciilor şi a creat astfel cadrul conceptual necesar pentru a înţelege dinozaurii ca animale fosile. Studiul de caz al lui Cuvier, cu care a stabilit un precedent, a fost cel al mamutului lânos: comparând structurile oaselor de mamut fosilizate cu cele ale elefanţilor contemporani africani şi indieni, a dovedit că oasele

fosile aparţineau unei specii diferite. În 1804, a uluit publicul reunit la Institut de France, în Paris, aducându-le la cunoştinţă că elefanţii uriaşi şi păroşi – care au dispărut de pe Pământ – populaseră cândva Franţa şi aproape sigur tropăiseră prin ceea ce erau acum grădinile impecabile ale Palatului Versailles. Cuvier nu era un bărbat uşor de ignorat cu vederea sub aspect fizic, aşa încât, inevitabil, a fost poreclit curând „Mamutul”.

Cuvier a devenit celebru în vremea sa nu doar graţie capacităţilor sale mentale excepţionale (se ştia că memorase cele 19.000 de cărţi din biblioteca sa), ci mai ales pentru talentul lui ca anatomist. Aşa cum James Hutton fusese posesorul abilităţii remarcabile de a descompune rocile, Cuvier a reuşit să reconstruiască megafauna Europei din oasele ei pietrificate: să-şi imagineze cum ar fi putut arăta fiarele care cutreierau odinioară pe Pământ. A asamblat schelete de dimensiuni mari folosind sârme, a încorporat arhipelaguri de oase în matriţe de ciment şi, cu ajutorul ilustratorilor, a schiţat primele reprezentări ale dinozaurilor. Pentru mulţi, opera lui Cuvier părea mai degrabă taumaturgie decât taxidermie, pentru că aducea la viaţă nu numai creaturi, ci epoci întregi. „Cuvier nu e oare cel mai mare poet al secolului nostru?”, avea să scrie entuziast Balzac ulterior despre el. „Nemuritorul nostru naturalist a reconstituit lumi întregi din câteva oase străvechi… cercetează o frântură de ghips, zăreşte în ea o amprentă şi strigă: «Priviţi!». Deodată, pietrele capătă forme de animale, moartea se transformă în viaţă, lumea se desfăşoară înaintea ochilor”[***].

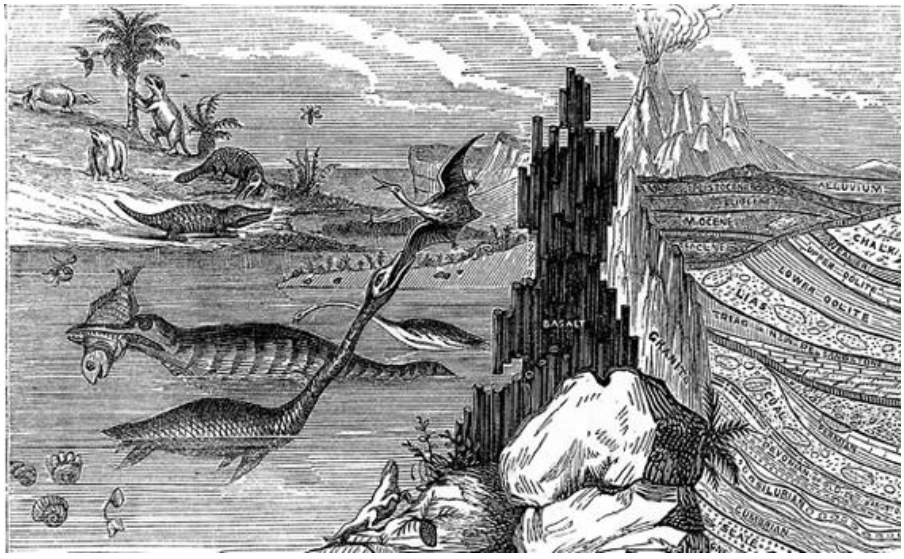

„Rocile şi animalele antediluviene”, frontispiciul cărţii *Theology in Science* (1860), de Ebenezer Brewer.

Încurajate de noua pasiune pentru ceea ce devenise cunoscut ca Pământul Antic, căutarea de fosile şi paleontologia au devenit rapid obsesia europeană a începutului de secol XIX. Se pare că în fiecare zi se descoperea câte o nouă specie dispărută. A apărut un clan energic în rândul tribului de geologi: căutătorii de fosile. Aceştia şi-au luat rucsacurile, ciocanele şi periile moi şi s-au dus în locurile unde rocile erau cele mai expuse: pe malul mării – la Lyme Regis, de exemplu, unde renumita căutătoare de fosile Mary Anning a descoperit în straturile bogate de şisturi jurasice ihtiozaurii şi plesiozaurii –, prin golfuri, cariere şi defileuri şi, bineînţeles, în munţi. Căutătorii de fosile cu înclinaţii sportive escaladau versanţii, traversau diferite cute şi straturi de stânci şi scriau că simţeau cum călătoresc cu viteză în timp, parcurgând o epocă dintr-o singură mişcare.

Multe depozite care conţineau fosile au fost devalizate de colecţionari – predilecţia victoriană pentru exterminarea speciilor a afectat chiar şi speciile deja dispărute. Căutătorii bogaţi au umplut camere întregi cu descoperirile lor, iar pentru cele mai mici specimene au investit în

„cabinete pentru fosile”: piese de mobilier nu mai înalte de un metru, cu şiruri de sertare glisante, acoperite cu sticlă, împărţite cu ajutorul unor lamele din lemn în zeci de mici compartimente. În fiecare compartiment, puneau câte o fosilă etichetată cu grijă: un dinte de rechin, de pildă, sau o ferigă imprimată delicat într-un strat de şist. În multe reşedinţe bogate existau astfel de mici cimitire la modă, iar oaspeţii veneau să admire prin sticlă acele relicve aparţinând unor lumi apuse, să mediteze la propria lor condiţie efemeră şi să contemple vârsta inefabilă a Pământului.

Moda fosilelor este importantă pentru tema noastră din două motive. În primul rând, pentru că a intensificat fascinaţia secolului al XIX-lea pentru trecutul Pământului. Fosilele, pe care Charles Lyell le observase atât de judicios în *Principiile* sale, sunt „suvenire antice ale naturii… scrise într-o limbă vie”, iar paleontologia, la fel ca geologia, i-a învăţat pe oameni să citească un peisaj ca pe o carte de istorie: pentru ceea ce spune el despre trecut. De fapt, geologia a fost *ştiinţa* în vogă a primei jumătăţi a secolului al XIX-lea. În 1861, chiar şi regina Angliei avea un mineralog la curte. Turismul geologic a devenit o industrie în plină expansiune: cei care urmau să pornească într-un circuit geologic în anii 1860 puteau alege dintr-o serie de cursuri care aveau să-i familiarizeze cu rocile. Pentru cei care preferau o abordare individuală, profesorul William Turl de pe Green Street din Londra oferea (după cum sugera anunţul său) „o pregătire individuală pentru turişti, astfel încât aceştia să dobândească cunoştinţe suficiente pentru a identifica toate componentele obişnuite ale rocilor cristaline şi vulcanice care puteau fi întâlnite în munţii europeni”.

Al doilea motiv, strâns legat de primul, a fost că goana după fosile a scos mii de oameni la aer liber şi a încurajat o abordare mai practică a rocilor şi stâncilor. Căci bazele geologiei occidentale au fost puse în munţi, iar alpinismul a mers întotdeauna mână în mână cu geologia. Mulţi dintre pionierii geologi – Horace-Bénédict de Saussure şi scoţianul James David Forbes, de exemplu – au fost, în egală măsură, şi pionieri ai

alpinismului[****]. Opera în patru volume a lui Saussure, *Voyages dans les Alpes* (1779-1796), a fost atât o lucrare fundamentală pentru geologie, cât şi una dintre primele cărţi de călătorie în sălbăticiile naturii. Când s-a înfiinţat Societatea de Geologie din Londra, în 1807, membrii săi, conştienţi că implicaţiile acestei ştiinţe erau în dezacord cu convingerile religioase ale epocii, au dorit să nu fie percepuţi nici ca nişte fosile bătrâne, nici ca iconoclaşti. Au sfârşit prin a se autoproclama „cavaleri ai ciocanului" [geologic]: cavaleri ai ştiinţei care au ieşit în ţinuturile naturii sălbatice în căutarea cunoaşterii. În cartea sa *Introduction to Geology* (1813), Robert Bakewell nota că „un motiv în plus pentru studiul geologiei [este] că îşi îndeamnă adepţii să exploreze regiunile alpine…". Parcă pentru a-i întări punctul de vedere, frontispiciul primei ediţii a *Introducerii* sale îl surprindea pe Bakewell stând fericit printre coloanele de stâncă de pe vârful Cadair Idris.

Prin urmare, pentru oamenii începutului de secol XIX geologia a ajuns să fie asociată cu beneficiile pentru sănătate ale ieşirilor în aer liber şi cu o sensibilitate romantică, nu doar cu a pierde vremea cu oasele şi pietrele vechi. În plus, era percepută de mulţi ca o formă de necromanţie ce făcea posibilă o călătorie magică într-un trecut în care puteau fi întâlnite – după cum spunea un cavaler al ciocanului – „prodigii mai minunate decât ficţiunea". După al treilea deceniu al secolului al XIX-lea, când rudimentele geologiei clasice s-au răspândit în Europa şi America, tot mai mulţi au înţeles că munţii alcătuiau un spaţiu în care se puteau răsfoi arhivele Pământului – spaţiu botezat în cele din urmă „marea carte de piatră" a lumii.

❄

Aveam două cărţi despre pietre când eram copil. Una era un volum subţire şi broşat intitulat *Ghidul rocilor şi al cristalelor*, care conţinea descrieri şi fotografii a sute de pietre diferite, ale căror nume sonore le-am rostit de nenumărate ori – *serpentin roşu şi verde*, *malachit*, *bazalt*, *fluorină*, *obsidian*, *cuarţ fumuriu*, *ametist* – până le-am memorat. Am petrecut ore întregi pe coasta scoţiană cercetând amănunţit plaja, dar nu în căutare de comori norocoase aduse pe ţărm de maree – un şlap desperecheat căzut de pe un pachebot în trecere pe acolo, globul fosforescent al unui flotor de pescuit sau corpul ca de cauciuc ale unei meduze eşuate –, deşi şi acestea erau minunate, ci pentru pietrele care acopereau plajele. Călcând pe acel potpuriu geologic cu ghidul în mână, m-am năpustit asupra pietrelor, adunându-le şi punându-le într-o sacoşă din pânză pe care o purtam pe umăr, unde se ciocneau şi se frecau unele de altele. Mă simţeam de parcă aş fi fost liber şi de capul meu în cel mai grozav magazin de dulciuri din lume: nu-mi venea să cred că mi se îngăduia să iau pietrele acelea cu mine. Le duceam acasă, le aranjam pe pervazul ferestrei şi le stropeam cu apă ca să rămână lucioase şi frumoase.

Adoram culorile pietrelor şi cum se simţeau la atingere – cele mari şi plate pe care le ţineam călduţe în palmă ca pe un disc, brăzdate fiind de inele albastre sau roşii pe un fond gri fumuriu; sau ouăle de granit grele, şlefuite epoci la rând de abraziunea oceanică; sau silexul, mai mult bijuterie decât piatră, translucid precum ceara de albine întunecată şi cu profunzimea unei holograme. Dar ceea ce a început să mă fascineze cu adevărat pe măsură ce mi-am extins lecturile de geologie a fost faptul că am realizat că fiecare piatră avea o poveste a ei: o biografie care începea cu multe epoci în urmă. O mândrie stranie mă cuprindea la gândul că viaţa mea se intersectase cu fiecare dintre aceste obiecte incredibil de antice, că datorită mie erau pe pervaz, şi nu pe plajă. Uneori, apucam două pietre şi,

luând una în căuşul palmei, o foloseam pentru a o sfărâma pe cealaltă. Rezultatul era o pocnitură, o scânteie portocalie şi un fir de fum amestecat cu pulbere. Mă bucuram pentru o clipă că obţinusem un rezultat pe care în milenii întregi forţele geofizice nu l-au reuşit.

M-am plimbat prin munţii Scoţiei şi prin defileurile lungi din Cairngorms în căutare de comori minerale. Cele mai îndelung căutate pietre din colecţia mea de pe coline erau fragmentele de cuarţ roz, rotunjite de râuri: cu o textură splendidă roz-albicioasă, de calcar, şi cu strălucirea lor delicată şi vibrantă. De asemenea, ţineam la granitul scoţian, care, cu feldspatul roz cărnos şi picăţelele de cuarţ onctuoase, semăna cu un pateu geologic. Am citit mai mult despre geologie şi am început să înţeleg gramatica peisajului scoţian – modul cum părţile sale constitutive se legau între ele – şi originea sa; cum ajunsese să existe. Şi i-am apreciat caligrafia; majuscula văilor şi vârfurilor, gravurile complicate de râuşoare şi pâraie şi splendidele serife ale crestelor şi fundurilor de văi.

Tatăl meu alegea o piatră de pe vârful sau de pe versanţii tuturor munţilor pe care urcam cu familia şi o ducea jos în rucsacul său portocaliu. A combinat zeci dintre ele pentru a crea o grădină de pietre. Îmi amintesc de o bucată de gnais, o pernă neagră de bazalt, o dală de mică argintie de aproape un metru, strălucitoare ca pielea de somon şi un bloc de rocă vulcanică închisă la culoare în care erau încorporaţi zeci de mici noduli de cuarţ. Cea mai grozavă piatră dintre toate era, după părerea mea, un galet de cuarţ galben-albui, neted şi mătăsos la atingere ca frişca.

Cealaltă carte de geologie pe care am avut-o în copilărie – cu un titlu sexist – a fost *Ghidul fosilelor pentru uzul băieţilor*. M-a însoţit peste tot într-o vară pe care am petrecut-o la o cabană din apropierea coastei scoţiene. Fratele meu (de şapte ani) şi eu (de nouă) am adunat belemniţi din aflorimentele de pe faleza unde se găseau sedimente cu margini rotunjite. Erau ascuţite şi dure ca nişte cartuşe de glonţ. Am căutat în straturile de rocă de pe coastă – degeaba, îmi dau seama acum – şi

trilobiţi. Am scobit nodulii din stâncile marine cu cuţitul şi le-am sfărâmat cu ciocanul. Dotaţi cu nişte nuiele şi cu muşte negre minuscule, am mers la lacurile de pe colinele situate mai sus de ţărmul mării şi am scos păstrăvii din habitatul lor: peştişori închişi la culoare, nu mai lungi de-o palmă, despre care, în imaginaţia mea proaspăt îmbogăţită, credeam că au cel puţin un miliard de ani – luându-i mai degrabă drept celacanţi decât păstrăvi. Dar, în afară de belemniţi, în acel an n-am mai descoperit alte fosile. N-am găsit amoniţi, nici ihtiozauri. Şi, desigur, nici arheopterici sau rechini preistorici gigant. Faptul că nu am descoperit nimic nu m-a oprit să visez cu ochii deschişi că extrag un craniu de plesiozaur dintr-un strat moale de rocă de cretă sau că străbat permafrostul siberian şi mă lovesc la picior de un colţ de animal, iar când mă uit în jos, prin gheaţă, văd un mamut care mă priveşte timorat.

În următoarele două veri de după vacanţa în Scoţia, am făcut împreună cu familia turul parcurilor naţionale din statele americane cu deşerturi. În Utah, am văzut pereţii stâncoşi din Zion, arcadele din Parcul Naţional Arches şi obeliscurile roz ornamentate din Bryce Canyon, aliniate de-a lungul văii ca nişte rachete baroce. Am oprit la o benzinărie, cred că pe lângă Zion, ca să ne alimentăm maşina americană mare. La o margine a suprafeţei acoperite cu pietriş era un bărbat care purta o caschetă de baseball. Stătea pe un scaun de sufragerie şi avea un ferăstrău electric circular montat pe un cadru în faţa lui şi o piramidă de pietre aproape sferice stivuite ca portocalele în stânga lui. Ne-am apropiat şi tata a intrat în vorbă cu el.

— Alege-ţi o piatră, mi-a spus tata, întorcându-se spre mine.

Bărbatul s-a ridicat şi m-a privit cum examinam grămada de pietre. Mă întrebam dacă erau ouă de dragon. Am cântărit una în mână. Era mai uşoară decât mă aşteptam. I-am şoptit mamei că era uşoară.

— E semn bun, a zis bărbatul luându-mi piatra din mână şi aşezându-se pe scaun cu picioarele de o parte şi de alta a lamei ferăstrăului. Dacă e

uşoară înseamnă că e goală în interior. Ia-o pe asta.

A pornit ferăstrăul. Colţii gri-argintii au părut să se învârtă mai întâi într-o direcţie, apoi în cealaltă, pierzându-şi în cele din urmă conturul într-o muchie ce părea că nu se mai mişcă. Motorul ferăstrăului sufla ritmic un fum albastru în atmosfera curţii.

— Uite! a strigat tata, ca să acopere zgomotul ferăstrăului.

M-am întrebat ce s-ar fi întâmplat dacă ferăstrăul ar fi căzut în poala omului. Folosind o manivelă, bărbatul a coborât încet marginea ferăstrăului pe oul meu de piatră pe care-l fixase într-o menghină. A durat cam un minut până când lama a pătruns prin piatră pârâind asurzitor. Când a terminat, bărbatul a oprit motorul şi a ridicat ferăstrăul din piatră. Piatra a căzut din menghină pe o pătură aşezată dedesubt şi s-a desprins ca un măr tăiat în două. A uscat jumătăţile cu un prosop galben şi mi le-a întins.

— Ai avut noroc, mi-a spus încet. Ai ales bine. Ai ales o geodă. Cei mai mulţi n-au norocul tău.

Ţineam câte o jumătate în fiecare mână şi le priveam. Ambele erau goale în interior, ca o cavernă, iar pereţii fiecăreia erau căptuşiţi cu nenumăraţi dinţi minusculi de cristal albastru. Pietricelele din curte s-au lovit de şasiul maşinii când am ieşit, iar eu ţineam cele două jumătăţi unite ca pentru a reface sfera de piatră, apoi le-am separat, şi n-am contenit să mă mir de ceea ce vedeam.

❄

Între 1810 şi 1870 a fost concepută şi botezată scara timpului geologic. Oricui a deschis un manual de geologie îi este familiară, căci sună ca o litanie la fel de rezonantă ca prognoza hidrologică: Precambrian, Cambrian, Ordovician, Silurian, Devonian, Carbonifer, Permian, Triasic, Jurasic, Cretacic, Terţiar, Cuaternar… Puterea de comprimare a

limbajului – mai puternică chiar decât forţele geofizice pe care le descrie – s-a manifestat asupra trecutului geologic şi sute de milioane de ani au fost comprimaţi fără efort în câteva litere. Ştiinţă apărută târziu, geologia s-a dezvoltat rapid în secolul al XIX-lea, asemenea unui copil precoce, numind şi etichetând timpul care se adâncea tot mai mult în trecut. Au apărut numeroase ghiduri de popularizare, iar cititorii au început să înţeleagă ceea ce geologii cu înclinaţii lirice numeau „simfonia Pământului" – tiparul repetitiv de încreţire şi eroziune care a produs munţi şi mări, bazine şi lanţuri muntoase. Noile descoperiri din domeniu au fost diseminate în nenumărate articole publicate în periodice din toată Europa şi întreaga Americă. Lumea toată a aflat secretele trecutului terestru. „Vântul şi ploaia au scris cărţi ilustrate pentru această generaţie", nota Charles Dickens într-un articol pentru periodicul său *Household Words* în 1851, „din care se poate afla despre precipitaţii, despre flux şi reflux şi despre animalele uriaşe dispărute demult, care s-au căţărat pe feţele abrupte ale stâncilor în epocile îndepărtate. Cu cât ştim mai multe despre natură, în orice formă a sa, cu atât mai profund este interesul pe care ni-l stârneşte".

Imaginaţia secolului al XIX-lea a fost animată nu doar de trecutul descoperit de geologie, ci şi de conceptul de forţă geofizică – puterea de neconceput necesară pentru a frământa gresia ca pe un aluat, pentru a doborî şi a transforma copacii în filoane strălucitoare de cărbune şi pentru a comprima viaţa marină în blocuri de marmură. Romantismul adaptase sistemul nervos cultural al secolului al XIX-lea ca să aprecieze excesul, iar această apetenţă moştenită pentru grandios şi gigantic explică parţial entuziasmul cu care a fost îmbrăţişată geologia.

Marea Britanie, mijlocul secolului al XIX-lea: după ce a citit mult din tot ce se publicase în materie de geologie, John Ruskin a început să scrie, la rândul său, pagini briliante despre spectacolul rulat cu încetinitorul de peisajul montan. Publicarea, în 1856, a cărţii sale *Of Mountain Beauty* a

fost, la fel ca apariţia în 1830 a *Principiilor* lui Lyell, un moment fundamental pentru istoria peisajului european. „Munţii sunt începutul şi sfârşitul tuturor peisajelor naturale”, proclama încă de la început Ruskin şi nu a contestat nicio clipă această afirmaţie în tot restul cărţii. În vreme ce Lyell a fost dascăl, Ruskin a fost dramaturg. Sub privirea sa, peisajul îşi oferea poveştile devenirii lui. Meditând asupra esenţei granitului, cu amalgamul său de minerale şi culori, Ruskin îşi imagina violenţa inerentă formării lui: „Diverşii lui atomi au forme, tipuri şi funcţii diferite, dar sunt legaţi indisolubil printr-un proces purificator al trecerii prin foc ori baptismal”. Despre bazalt considera că într-o etapă a devenirii lui avea „puterea lichefiantă şi forţa expansivă a focului subteran”. Văzută prin lupa scriiturii lui Ruskin, geologia a devenit război sau apocalipsă; priveliştea din vârful unui munte a devenit o panoramă asupra câmpurilor de luptă pe care armatele inamice ale rocii, pietrei şi gheţii se războiseră epoci la rând, cu o lentoare incredibilă şi o forţă de neimaginat. Citirea cărţii lui Ruskin despre roci era – şi încă este – o reamintire a factorilor implicaţi în gestaţia lor.

Şi în America, între 1820 şi 1880 a apărut o pleiadă de peisagişti – cel mai important fiind Frederic Edwin Church – care s-au inspirat din priveliştile naturale spectaculoase din Statele Unite. Deşi au fost în mod clar influenţaţi de triumviratul britanic Ruskin, Turner şi John Martin, aceşti pictori erau înflăcăraţi de o dorinţă tipic americană de a-şi exprima atât veneraţia, cât şi mândria provocată de peisajul ţării lor: să celebreze faptul că Statele Unite erau ţara aleasă de Dumnezeu. Astfel, au pictat pânze imense şi deseori şocante ale sălbăticiei naturii americane – citadelele de rocă roşie ale statelor deşertice, sălile tronului montane ale Anzilor, cerul aprins şi lacurile din Munţii Stâncoşi în care se oglindea ori măreţia vaporoasă a cascadei Niagara. Tablourile lor gigantice scoteau în evidenţă insignifianţa şi efemeritatea omului: adesea una sau două siluete minuscule pot fi văzute într-un colţ al pânzei, micşorate de formele

masive ale peisajului. Aceşti artişti stăpâneau la fel de bine şi botanica, şi geologia: unele tablouri conţineau atât de multe detalii peisagistice încât, atunci când au fost expuse pentru prima dată, privitorilor li s-au oferit binocluri ca să poată vedea precizia geologică extraordinară a picturii – un memento pentru împletirea geologiei cu reprezentările munţilor.

❄

Pictura în ulei este un mijloc adecvat pentru reprezentarea proceselor geologice, deoarece peisajele le sunt imanente vopselelor pe bază de ulei: vopselele sunt realizate din minerale. Vopselele pe bază de ulei au fost create pentru prima dată în secolul al XV-lea, când pictorii flamanzi – în primul rând fraţii van Eyck – au încercat să amestece uleiul de in cu diverşi pigmenţi naturali şi au descoperit că au creat o substanţă care nu numai că avea o culoare mai vibrantă, ci, de asemenea, un timp de uscare mai flexibil decât tempera tradiţională pe bază de ou. Mulţi dintre pigmenţii pe care i-au amestecat cu uleiuri au fost de origine minerală. Antracitul nears a fost folosit pentru a reda umbrele cărnii, în special de pictorii flamanzi şi olandezi din secolul al XVII-lea. Ardezia neagră şi cărbunele obişnuit au fost folosite pentru a obţine o nuanţă maro. Albastrul deschis folosit pentru a reprezenta munţii ca un văl în fundalul îndepărtat în opera lui Lorrain sau Poussin, de pildă, provenea din carbonaţi de cupru sau săruri de argint. Efectul „de frotiu”, folosit cu precădere de maeştrii olandezi în reprezentarea cerului (acesta conferă cerului o textură asemănătoare norilor, care imită superb consistenţa cirrostratului), se obţinea prin folosirea sticlei măcinate ca pigment şi a cenuşii ca bază. Sinopia, sau pământul roşu, a fost folosit pentru a conferi nuanţe roşii feţelor sau vestimentaţiei sau pentru primele contururi ale unei fresce pe tencuială. Prin urmare, geologia are o legătură strânsă cu

istoria picturii; astfel, peisajele pictate în ulei au pus Pământul la treabă pentru a se etala.

O legătură şi mai strânsă între mediu şi mesaj poate fi găsită în „pietrele cărturarului" care au devenit populare în dinastiile Tang şi Song din China. Cu şapte secole înainte ca romantismul să revoluţioneze percepţiile occidentale despre munţi şi sălbăticia naturii, artiştii chinezi şi japonezi celebrau calitatea spirituală a peisajului naturii neatinse de om. Kuo Hsi, un faimos pictor şi eseist chinez din secolul al XI-lea, se referea în lucrarea sa *Eseu despre pictura peisagistică* la peisajele unor locuri cu o natură sălbatică ce „hrăneau natura umană". „Vacarmul lumii pline de praf", nota el, „şi închiderea locuinţelor este ceea ce natura omului urăşte în mod obişnuit; în timp ce, dimpotrivă, caută ceaţa, bruma şi spiritele obsedante ale munţilor". Această consideraţie orientală deosebită pentru tot ce e sălbăticie explică popularitatea pietrelor cărturarului, pietre unice sculptate în forme complexe şi dinamice de forţa apei, vântului şi îngheţului. Au fost culese din peşteri, albii de râuri şi de pe versanţii munţilor şi montate pe piedestale mici din lemn. Pietrele – pe care cărturarii le ţineau pe birou sau în cabinetele lor, aşa cum păstrăm noi acum un prespapier – erau preţuite pentru modul cum etalau istoria şi forţele care le-au creat. Fiecare detaliu de pe suprafaţa pietrei, fiecare canelură sau crestătură sau bulă de aer sau creastă sau perforaţie vorbea despre eoni. Fiecare piatră era un mic cosmos ce putea fi ţinut în mână. Pietrele cărturarului nu erau metafore pentru un peisaj, ci peisaje.

Multe dintre aceste pietre au supravieţuit şi pot fi văzute în muzee. Dacă te uiţi la una suficient de atent şi suficient de mult, îţi pierzi simţul proporţiilor, iar vârtejurile, peşterile, munţii şi văile pe care natura le-a crestat pe ele pot părea suficient de mari pentru a merge prin ele.

❄

Ar trebui spus că nu toată lumea a fost încântată de progresele geologiei din secolul al XIX-lea. A existat un sentiment larg răspândit că geologia, la fel ca şi celelalte ştiinţe, a anulat într-un fel umanitatea. Cercetarea ştiinţifică şi metodologia au fost invitate în inima proiectului uman şi de acolo s-a dovedit – în cel mai nemilos şi irefutabil mod posibil – că oamenii nu erau mai mult, nici mai puţin importanţi decât orice altă aglomerare de materie din univers. Geologia a erodat viziunea renascentistă potrivit căreia omul e măsura tuturor lucrurilor. Întinderile temporale dezolante scoase la iveală de geologie au fost o dovadă mai convingătoare decât oricare alta a insignifianţei omenirii. Percepţia eroziunii şi prăbuşirii munţilor se confunda inevitabil cu percepţia precarităţii şi efemerităţii eforturilor umane. Dacă un munte nu putea rezista ravagiilor timpului, ce şansă putea să aibă un oraş sau o civilizaţie? „Munţii sunt umbre", scria Tennyson în elegia sa dedicată imobilităţii *In Memoriam*, „care trec/ Din formă-n formă şi nimic nu dăinuie;/ Vastele întinderi de pământ asemeni ceţii se topesc,/ Iau chipul norilor schimbători şi dispar". Englezescul „*from*" se topeşte în „*form*" [*flow from form to form*]: filologia arăta că limbajul e supus aceloraşi schimbări neîncetate ca toate celelalte. Nici măcar cuvintele nu mai numesc ceea ce au numit odată. Nimic nu a rezistat în afară de schimbarea însăşi.

În general, însă, descoperirile din geologie erau considerate mai degrabă înălţătoare decât ameninţătoare. Pe lângă faptul că a descris forţele Pământului, Ruskin a îndemnat cititorii să interpreteze peisajele atât ca absenţă, cât şi ca prezenţă: să vadă ce au luat munţilor un cataclism sau agenţii neobosiţi ai eroziunii. În paginile lui Ruskin, munţi imaginari răsăreau deasupra munţilor existenţi ca într-o fantezie în care ţi se desfăşoară în faţa ochilor ce este, ce ar fi putut fi şi ce a fost odată. Ca un magnific Prospero, Ruskin a invocat fantomele din trecutul munţilor,

făcându-le să apără în spaţiul de deasupra liniei orizontului şi a crestelor din prezent. Natura sălbatică, transmitea el, era o ruină a ceva care a fost odată şi mai uimitor – o rămăşiţă a ceea ce el a numit „primele forme splendide care au fost create odinioară”. Chiar şi despre Matterhorn, a cărui altitudine atrăgea mii de admiratorii în valea Zermatt, Ruskin sublinia că era o sculptură dăltuită, cizelată şi separată dintr-un singur bloc de energiile furioase ale Pământului. Aşa cum John Muir avea să o facă mai târziu în Statele Unite, John Ruskin i-a învăţat pe numeroşii săi cititori că trecutul geologic este evident pretutindeni – doar trebuie să ştii *cum* să-l priveşti.

John Ruskin credea, de asemenea, că munţii se mişcă. Şi aceasta a fost probabil cea mai importantă contribuţie a sa la formarea munţilor din mintea noastră. Înainte de a publica *Of Mountain Beauty*, Ruskin petrecuse ani buni mergând pe cărările de la poalele Alpilor, schiţând, pictând, observând şi meditând. Ajunsese la concluzia că neregularitatea aparent arbitrară a crestelor montane era o iluzie. În realitate, examinaţi cu sârguinţă şi cu ochi răbdători, munţii îşi dezvăluiau forma fundamentală de organizare ca fiind curba, şi nu linia frântă aşa cum s-ar putea conchide după o observare superficială. Munţii erau în mod inerent rotunjiţi, iar lanţurile montane erau modelate şi dispuse ca nişte valuri. Erau valuri de stâncă – „valul tăcut al muntelui albastru” –, şi nu valuri acvatice.

Mai mult, spunea Ruskin, lanţurile muntoase, ca valurile hidraulice, erau predispuse la mişcare. Fuseseră plasate acolo de nişte forţe colosale şi încă mai erau mişcate de acestea. Faptul că mişcarea munţilor putea fi doar imaginată, nu şi văzută, decurgea – aşa cum subliniase James Hutton – din durata mică de viaţă a fiinţelor umane. Munţii nu erau statici, ci fluizi: stâncile cădeau din vârfurile lor şi apa de ploaie se revărsa de pe versanţi. Pentru Ruskin, această mişcare perpetuă a făcut din munţi începutul şi sfârşitul tuturor peisajelor naturale:

Acele lanţuri pustii şi ameninţătoare de munţi întunecaţi, pe care, în aproape toate epocile lumii, oamenii le-au privit cu aversiune sau cu spaimă, făcându-se mici în preajma lor de parcă ar fi bântuite de imaginile necontenite ale morţii, sunt, în realitate, surse de viaţă şi de fericire mult mai bogate şi mai binefăcătoare decât toată fertilitatea strălucitoare a câmpiei…

❄

Ideea lui Ruskin că munţii se mişcau s-a dovedit în mod neaşteptat corectă în secolul XX, în ceea ce este ultima schimbare semnificativă a imaginii occidentale a trecutului munţilor. În ianuarie 1912, într-un incident de-acum celebru în rândul oamenilor de ştiinţă, un german pe nume Alfred Wegener (1880-1930) a afirmat în faţa unui public de geologi eminenţi din Frankfurt că toate continentele se deplasează. Mai exact, a explicat el, continentele, compuse în principal din roci granitice, „au plutit" deasupra bazaltului mai dens de pe fundul oceanului ca nişte pete de petrol pe apă. În urmă cu trei sute de milioane de ani, şi-a informat Wegener publicul din ce în ce mai suspicios, masele terestre ale lumii fuseseră unite într-un supercontinent unic, pe care l-a numit Pangaea (adică „toate pământurile"). Sub acţiunea separatoare a diverselor forţe geologice, Pangaea a fost ruptă în bucăţi şi acestea s-au îndepărtat ulterior, deplasându-se pe magmă până în poziţiile lor actuale.

Lanţurile muntoase, susţinea Wegener, au fost create nu prin răcirea şi încreţirea scoarţei terestre – o teorie care revenise la modă la începutul secolului XX –, ci prin ciocnirea unui continent în derivă de un altul, ceea ce a provocat deformări în jurul zonei de impact. Relieful moderat al Uralilor, de exemplu, care separau – ca denumire – Rusia europeană de Siberia, era, potrivit lui Wegener, produsul unei coliziuni antice între două continente în mişcare ce s-a produs cu atât de mult timp în urmă, încât formaţiunea muntoasă rezultată în zona de impact a fost în mare parte distrusă de eroziune.

Pentru dovezi, spunea Wegener, trebuie doar să privim globul terestru. Priviţi dispersia continentelor. Mutaţi-le puţin şi veţi vedea că se potrivesc între ele ca un puzzle. Trageţi America de Sud spre Africa şi coasta sa de est se potriveşte perfect în perimetrul vestic al Africii. Rotiţi America Centrală în jurul Coastei de Fildeş şi America de Nord peste partea superioară a Africii şi obţineţi deja o jumătate de supercontinent. Aceeaşi mişcare, sublinia el, a funcţionat şi pentru litoralul vestic ca o linie frântă al Indiei, care se potriveşte perfect cu latura inferioară a Cornului Africii, la fel cum şi Madagascarul se aşază perfect în scobitura de pe coasta de sud-est a Africii.

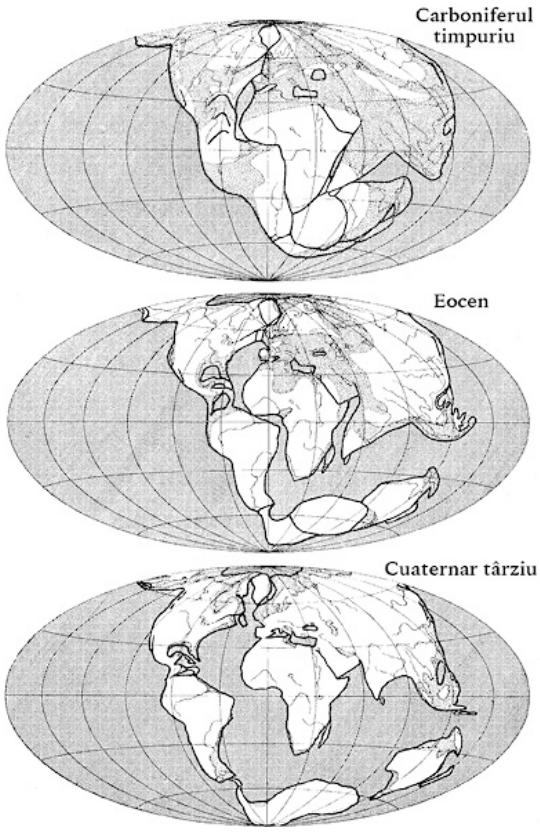

Reconstituiri ale hărţii lumii în cele trei perioade prezentate de Wegener în teoria deplasării. Din Alfred Wegener, *The Origins of Continents and Oceans*, trad. de J.A. Skerl, ed. a III-a (Londra: Methuen & Co., 1924).

Wegener avea dovezi şi mai convingătoare pentru a-şi susţine afirmaţia. Petrecuse ani buni lucrând în arhivele extinse de fosile ale Universităţii din Marburg şi a dedus că specimene de fosile identice au fost găsite în registrele rocilor exact în zonele despre care sugera că fuseseră cândva unite: pe coasta de vest a Africii, de exemplu, şi pe coasta de est a Braziliei, depozitele de cărbune şi fosilele erau identice. „Este ca şi cum am reface o pagină de ziar ruptă potrivind marginile bucăţilor", scria el, „verificând apoi dacă rândurile scrise se prelungesc firesc. Dacă textul curge, nu ne rămâne decât să conchidem că bucăţile au fost aşezate corect".

Wegener nu a fost primul care a sugerat corespondenţa continentelor. Cartograful Ortelius din secolul al XVI-lea a observat potrivirea ca nişte piese de puzzle a continentelor şi a sugerat că acestea au fost cândva unite, fiind separate de inundaţii catastrofale şi cutremure. Nu a fost crezut. Francis Bacon, cu perspicacitatea lui imensă, menţiona în 1620, în *Novum Organum*, că continentele s-ar potrivi împreună „părând a fi tăiate din aceeaşi matriţă", dar se pare că nu a meditat mai mult asupra acestui aspect. Şi în 1858, un franco-american, pe nume Antonio Snider-Pellegrini, a consacrat un întreg tratat – *Creation and Its Mysteries Revealed* – pentru a arăta cum continentele fuseseră cândva unite.

Dar la mijlocul secolului al XIX-lea pur şi simplu nu exista un teren propice pentru o revizuire atât de radicală a teoriei geologice şi niciun alt element ştiinţific cu care teoria să se potrivească. Convingerea că existaseră la un moment dat poduri terestre enorme care uneau continentele lumii, dar care se prăbuşiseră în oceane, a fost un pilon al geologiei secolului al XIX-lea. Aceste poduri terestre explicau existenţa aceloraşi specii pe diferite mase terestre şi păreau mult mai plauzibile decât continentele mobile.

Prin urmare, în 1912, Wegener contesta convingerile predominante: dacă teoria sa era corectă, ar anula multe dintre ipotezele fondatoare ale

geologiei secolului al XIX-lea. Mai rău, Wegener era un nepoftit, un intrus pe terenul geologilor. Pentru că principalul său domeniu de cercetare era meteorologia – a fost un pionier în studiul baloanelor meteo şi un specialist în Groenlanda, unde a condus mai multe expediţii de cercetare de succes, dar a avut şi un eşec fatal în Arctica. Cum putea un meteorolog să creadă că va demonta dintr-o singură lovitură complexul şi magnificul edificiu al geologiei secolului al XIX-lea?

Opoziţia faţă de teoria lui Wegener, asemenea celei faţă de Burnet cu mulţi ani în urmă, a fost imediată exprimată şi direct („O idioţenie absolută!”, a exclamat fără ocolişuri preşedintele Societăţii Filosofice Americane). Dar Wegener, un vizionar stoic, a rămas de neclintit în faţa judecăţilor pripite. În 1915 a publicat *The Origins of Continents and Oceans*, o explicaţie aprofundată a teoriei sale şi, totodată, o reexaminare a istoriei Pământului la fel de apocaliptică precum *The Sacred Theory of the Earth* sau cartea lui Hutton, *Theory of the Earth*. Între 1915 şi 1929, Wegener şi-a revizuit cartea de trei ori, incluzând progresele înregistrate în geologie, dar establishmentul geologilor a continuat să îl ignore. În 1930, a condus o altă expediţie meteorologică în Groenlanda. La trei zile după ce a împlinit cincizeci de ani, el şi echipa sa au fost surprinşi de un viscol arctic sever, când temperaturile au scăzut la –55°C. Rătăcit de colegii săi, Wegener a murit îngheţat, singur în deşertul alb, prins în furtuna de zăpadă. Corpul i-a fost găsit de camarazi după ce furtuna s-a mai domolit. L-au îngropat într-un mausoleu construit din blocuri de gheaţă, pe care au pus o cruce de fier înaltă de douăzeci de metri. După un an, mormântul cu corpul dinăuntru a dispărut în măruntaiele gheţarul pe care a fost construit – o înmormântare cum nu se putea mai potrivită pentru Wegener.

Abia la apariţia aşa-numitei noi geologii, în anii ’60, i s-a dat, cel puţin pe jumătate, dreptate lui Wegener. Deoarece progresele în tehnologia batisferei au permis explorarea mai sistematică a fundului

oceanului, s-a descoperit că toate continentele s-au deplasat efectiv şi s-au rupt într-adevăr din vastul continent unic originar. Dar continentele nu erau – aşa cum crezuse Wegener – entităţi independente care pluteau deasupra unei mări de bazalt, precum aisbergurile în apă. De fapt, s-a descoperit că suprafaţa globului este compusă din aproximativ douăzeci de segmente sau plăci tectonice. Continentele sunt pur şi simplu porţiuni ale acestor plăci suficient de înalte pentru a ieşi din mare.

Noii geologi au botezat plăcile tectonice: placa africană, placa Cocos, placa nord-americană, placa Nazca, placa Iranului, placa antarctică, placa Juan de Fuca, placa australiană, placa arabă şi, în mod categoric mai ferme, plăcile Chinei. Purtate de curenţii de convecţie sau de „celule" din mantaua semi-lichidă a Pământului şi trase de propria greutate, aceste plăci se deplasează una faţă de alta. Acolo unde marginile lor se întâlnesc sub ocean, se formează fie o dorsală medio-oceanică, fie o zonă de subducţie. În cazul dorsalelor medio-oceanice, marginile a două plăci sunt împinse în mod continuu de acţiunea din manta. Magma se ridică prin faliile dintre ele şi se răceşte formând stratul de bazalt de pe fundul mării. Prin urmare, aceste dorsale ies în relief deasupra crustei oceanului din vecinătatea lor precum cusătura unei mingi de crichet. O zonă de subducţie, în schimb, este locul în care marginile a două plăci se împing cu putere una în alta, iar placa ce pluteşte mai puţin alunecă sub cealaltă. Acolo, roca plăcii de dedesubt este împinsă în jos în manta, unde se topeşte şi revine clocotind în formă lichidă, provocând arsuri în scoarţă. Aceste zone de subducţie formează depresiunile oceanice: Fosa Aleutinelor, Fosa Java, Groapa Marianelor. Pe fundul acestor depresiuni – adâncimea Gropii Marianelor este mai mare decât altitudinea vârfului Everest – presiunea atmosferică este atât de mare încât, dacă te-ai materializa la acea adâncime, corpul tău ar fi comprimat instantaneu într-un obiect de dimensiunea unei conserve.

Majoritatea lanţurilor muntoase s-au format prin atracţia şi coliziunea plăcilor continentale. Astfel, Alpii, de exemplu, au fost creaţi atunci când placa adriatică (pe care se află Italia) s-a deplasat spre placa eurasiatică. Cei mai vechi munţi sunt aceia care acum sunt cei mai scunzi, deoarece eroziunea a avut timp să-i modeleze. Coloana boantă şi erodată a Uralilor e semnul unei vârste înaintate. La fel şi formele rotunjite ale munţilor Cairngorms din Scoţia. În mod oarecum surprinzător, printre cei mai tineri munţi de pe Pământ se numără lanţul Himalaya, care a început să se formeze cu doar şaizeci şi cinci de milioane de ani în urmă, când placa indiană s-a deplasat spre nord şi s-a ciocnit lent de placa eurasiatică – scufundându-se sub ea şi înălţând-o ulterior cu circa nouă mii de metri. În comparaţie cu lanţurile muntoase venerabile, Himalaya este un adolescent, cu creste stridente şi ascuţite în locul creştetelor pleşuve şi erodate ale munţilor mai bătrâni.

Aidoma adolescenţilor, şi munţii încă mai cresc. Everestul – care a devenit cel mai înalt din lume cu mai puţin de 200.000 de ani în urmă – creşte cu aproximativ cinci milimetri pe an. Acordaţi-i un milion de ani – o clipă din punct de vedere geologic – şi muntele ar putea să-şi dubleze altitudinea. Doar că acest lucru nu se va întâmpla, deoarece gravitaţia nu va tolera o astfel de structură. Se va putea întâmpla unul dintre următoarele fenomene: muntele se va prăbuşi sub propria greutate sau va fi pus la pământ de unul dintre cutremurele uriaşe care zguduie Himalaya o dată la câteva secole.

❄

Merg în munţi de ani buni şi sunt uluit de timpul geologic. Odată, într-o zi însorită, la jumătatea urcuşului pe vârful Ben Lawers din Scoţia, bogat în mică, am găsit un depozit pătrat de rocă sedimentară năpădit de muşchi şi

iarbă. M-am dat un pas înapoi, am privit dintr-o parte şi am văzut că era compus din sute de straturi subţiri de rocă cenuşie. M-am gândit că fiecare strat reprezenta 10.000 de ani – o sută de secole comprimate într-un depozit sedimentar cu o grosime de trei milimetri de rocă.

Între două dintre straturile cenuşii am observat şi un strat subţire argintiu. Am lovit cu vârful pioletului în rocă şi am încercat să separ straturile. Blocul s-a crăpat şi am reuşit să-mi strecor degetele sub partea superioară a rocii. Am tras în sus şi roca s-a desprins. Am găsit acolo, între două straturi de rocă cenuşie, aproape un metru pătrat de mică argintie, care strălucea puternic în lumina soarelui – probabil primele raze de soare care cădeau asupra ei după milioane de ani. A fost de parcă aş fi deschis un cufăr umplut ochi cu argint, o carte între ale cărei file se află o oglindă sau o trapă către un abis al timpului atât de ameţitor şi de profund, încât m-aş fi azvârlit cu capul înainte în el.

* Aşa cum a sugerat de curând Simon Winchester, un sondaj din 1991 a evidenţiat că o sută de milioane de americani cred că Dumnezeu a creat omul după chipul său cândva în ultimii 10.000 de ani. Potrivit oamenilor de ştiinţă, Pământul ar avea în jur de cinci miliarde de ani, iar primele fiinţe umane au apărut în urmă cu aproximativ două milioane de ani.

** Charles Darwin, *Călătoria unui naturalist în jurul lumii pe bordul vasului* Beagle, traducere din limba engleză de Radu Tudoran şi Dinu Bondi, Editura Tineretului, Bucureşti, 1958, p. 274 (n.tr.).

*** Honoré de Balzac, *Pielea de sagri*, traducere de Eugenia Margine, Litera Internaţional, Bucureşti, Chişinău, 2003 (n.tr.).

**** Geologia a rămas o forţă motrice a alpinismului şi în bună parte din secolul XX – primele trei expediţii pe Everest (1921, 1922 şi 1924) au fost finanţate parţial ca expediţii ştiinţifice menite să culeagă date geologice (şi botanice) din regiunea masivului muntos.

3
În căutarea fricii

Când urci, mirajul alpin te ademeneşte,
Sus, tot mai sus, pomelnicul celor jeliţi
Şi plecaţi prematur devine tot mai lung.

FRANCES RIDLEY HAVERGAL, 1884

Mi-am ridicat privirea. Un versant înalt şi abrupt, brăzdat de straturi verticale de zăpadă, urca oblic spre cerul luminat de răsărit. Pe acolo trecea traseul nostru. M-am uitat în josul versantului. Panta cobora cu acelaşi unghi vreo două sute de metri, până la un mic gheţar care se arcuia la baza peretelui de stâncă. Suprafaţa convexă a gheţarului părea dură, era argintie şi avea nişte cicatrici ca de metal vechi şi corodat, provenite de la pietrele căzute de pe stâncile de deasupra. Mai jos, gheţarul se prăvălea într-o falie de treizeci de metri. Acolo, suprafaţa lui căpăta o nuanţă cenuşie întunecată, fiind crestată de crevase care împărţeau gheţarul în blocuri. Puteam vedea licăriri de gheaţă albastră în inima gheţarului. Acolo am fi sfârşit dacă am fi căzut.

Plecaserăm de la cabană prea târziu în acea dimineaţă. Când am ieşit, spre răsărit cerul de dincolo de munţi era plumburiu. Însemna că avea să fie o zi caldă, un motiv în plus să fi evitat plecarea târzie, căci căldura

urma să subţieze gheaţa în care erau prinse stâncile şi să lărgească crevasele căscate în gheţari. Ca să câştigăm timp, am mers fără coardă în ritm alert vreo trei kilometri pe gheţar, sperând că frigul persistent avea să menţină podurile de zăpadă ferme. Cu un ultim efort, am străbătut o pantă lungă acoperită de zăpadă – mergând în zigzag, pentru ca urcuşul să nu fie pieptiş – şi am ajuns la umărul muntelui, locul de unde începea traseul nostru.

Principala problemă era grohotişul, amestecul de pietre mărunte şi fragmente de rocă care se acumulează pe flancurile muntelui. Alpiniştii urăsc grohotişul din două motive. În primul rând, pentru că poate veni peste tine uşor de sub picioarele celor care urcă înaintea ta şi, în al doilea rând, pentru că fiecare pas pe care îl faci este nesigur. Poţi aluneca odată cu pietricelele pe roca de dedesubt la fiecare pas făcut pe o acumulare de grohotiş.

Am escaladat fără oprire versantul vreo treizeci de minute. Stânca era şubredă, instabilă pe orizontală şi brăzdată de crăpături. Când am încercat să mă caţăr pe un bloc de piatră, s-a deplasat spre mine, asemenea unui sertar care se deschide. Unele margini ale stâncii erau acoperite cu un strat de zăpadă înmuiată. Din cauza umezelii, îmi era din ce în ce mai frig la mâini. Echipamentul de căţărat pe care îl ataşasem în jurul corpurilor noastre zăngănea în contact cu stânca. Acest sunet, respiraţia noastră şi scrâşnetul pietrelor una de alta erau singurele zgomote din jur.

Apoi s-a auzit un strigăt. „*Cailloux! Cailloux!*”[*] Era o voce de femeie ţipând de undeva de sus. Cuvintele au reverberat sub noi. M-am uitat în sus să văd de unde veneau.

Timpul nu stă în loc şi nici nu trece mai greu când eşti în pericol. Totul se petrece la fel de repede. Doar că – dacă supravieţuim – supunem clipele cu pricina unui examen retrospectiv atât de intens, încât ajungem să le cunoaştem mai profund şi cu mai multă precizie. Le vedem cadru cu cadru. Din acest episod, îmi amintesc un pârâiaş care şiroia pe marginea

stâncii chiar prin faţa privirilor mele, prevestind ceva rău, ţesătura laterală împletită mărunt a materialului impermeabil al hanoracului meu şi o floricică galbenă ascunsă într-o cavitate a stâncii. Şi zgomotul – scrâşnetul grohotişului sub picioarele mele în timp ce-mi încordam muşchii pentru impact.

La început au fost doar două pietre care săltau pe versant spre noi, ricoşând şi ciocnindu-se una de cealaltă în aer. Apoi a început să vină un şuvoi de pietre care huruiau în cădere, umplând atmosfera cu zgomotul lor. *Buf*, se auzea câte una care ricoşa de pe versant, apoi *vum-vum-vum* prin aer, apoi *buf* din nou. Pauza dintre bufnituri creştea treptat, pietrele prinzând avânt şi sărind tot mai înalt. De sus, doi alpinişti francezi priveau spre noi.

Au văzut cum piatra pe care au deplasat-o de pe o cornişă a dislocat alte câteva, care, la rândul lor, au dislocat altele, până când o avalanşă de pietre de mărimi diferite au ajuns să salte zgomotos pe versant în jos. Francezii nu vedeau prea bine dacă era cineva mai jos de ei, căci o cornişă îi împiedica să vadă tot peretele. Dar părea improbabil să mai fi urcat cineva după ei. Erau primii care coborau de pe munte, întorşi din drum de o pantă dificilă din vârf. Nu mai văzuseră pe nimeni traversând gheţarul din cel mai înalt punct în care ajunseseră. Şi nimeni nu ar fi fost atât de prost încât să fi pornit atât de târziu. Dar au strigat oricum, pentru siguranţă, ca şi cum ar fi strigat „atenţie” pe un teren de golf gol.

Am continuat să privesc pietrele care cădeau şi săreau spre mine. Un coleg de şcoală mai mare decât mine mă învăţase să nu privesc niciodată în sus când cad pietre. „De ce? Pentru că e mult mai neplăcut să te lovească în faţă o piatră decât peste cască”, ne spunea. „Acoperiţi-vă faţa. Acoperiţi-vă întotdeauna faţa.” Ne purtase toată ziua într-o drumeţie prin Ţara Galilor şi reveniserăm epuizaţi în parcare, la microbuz, iar el s-a întors în munţi în lumina crepusculară a înserării cu o coardă pe umăr şi a

continuat să se caţăre până la căderea întunericului. Un an mai târziu, a fost ucis alături de un prieten de o cădere de pietre în Alpi.

L-am auzit pe Toby, camaradul meu pe munte din acea zi, strigând la mine. M-am uitat spre el. Era în siguranţă sub o streaşină stâncoasă. Nu înţelegeam ce spune. Apoi am simţit o bufnitură, care m-a întors la 180 de grade, de parcă cineva mă prinsese cu o mână grea de umăr şi mă întorsese cu faţa spre el. Nu m-a durut, dar impactul aproape că m-a dezechilibrat. Piatra, care-mi lovise capacul rucsacului, sălta mai departe spre crevasele albastre aflate mult mai jos.

Deja cam o duzină de pietre se rostogoleau de-acum. M-am uitat din nou în sus şi am văzut o piatră venind drept spre mine. M-am lăsat pe spate şi m-am aplecat, dezlipindu-mă de stâncă şi încercând să-mi protejez pieptul. Dar cum rămâne cu degetele mele, totuşi? m-am gândit. Dacă îmi vor fi zdrobite de piatră, nu voi mai putea coborî. Apoi am auzit un *tronc* chiar în faţa mea. Am simţit ceva smucindu-mă de pantaloni şi am auzit strigătul lui Toby.

— Eşti bine? A trecut la fix prin tine.

Piatra s-a lovit de stânca din faţa mea, s-a strecurat printre corpul meu arcuit şi versant, apoi mi-a trecut printre picioare, ratându-mă, dar agăţându-mi pantalonii în cădere.

Am privit iarăşi în sus şi am văzut ultimul şi cel mai mare pietroi căzând la vale spre mine. Eram exact pe traiectoria lui. La vreo doisprezece metri deasupra mea a ricoşat puternic dintr-o stâncă şi a sărit prelung în aer. Pe măsură ce se apropia, îmi părea tot mai mare şi mai închis la culoare. Era cât capul meu. Cu o bufnitură surdă, s-a mai lovit o dată de stâncă, schimbându-şi brusc traiectoria spre stânga mea, şi a trecut de mine uruind.

Mi-am dat seama că mă ţineam de stânca din faţă atât de strâns, încât mi se albiseră vârfurile degetelor. Tremuram din toate încheieturile şi abia

mă mai puteam ţine. Inima îmi bătea foarte repede. Dar se terminase. Mi-am promis încă o dată că nu aveam să mai urc pe înălţimi.

— Să coborâm de-aici! am strigat spre Toby.

Tocmai traversam cu grijă gheţarul înapoi, fără vlagă, tremurând încă sub efectul adrenalinei şi verificând ca sub zăpada moale să nu fie crevase, când am auzit zgomotul caracteristic, acel huruit de elicopter răsunând ritmic în toată valea. Am început să cânt cu voce tare melodia elicopterului, „Surfin' Bird", în versiunea trupei The Trashmen, de pe coloana sonoră a filmului *Platoşa de oţel*. Apoi m-am oprit. „Revino-ţi!", mi-am spus. „Nu eşti în Vietnam, ci în Alpi. Eşti doar un tip care a urcat pe munte ca să afle ce este frica şi a şi aflat. Elicopterul nu e pentru tine."

Nici nu era. A lăsat o dâră sonoră deasupra gheţarului şi a cotit-o duduind spre est, spre vârful Zinalrothorn, unde murise cineva.

❄

Noaptea târziu, în vale, nu am putut să dorm şi am ieşit din cort ca să mă plimb prin camping, păşind cu grijă peste corzile de ancorare ale corturilor. În unele erau aprinse lămpile şi arătau ca nişte igluuri portocalii pe fundalul pajiştii întunecate şi răcoroase. Cerul era senin, iar neveurile înclinate de pe versanţii superiori ai munţilor reflectau lumina lunii în vale ca nişte oglinzi de semnalizare.

Mă gândeam la ziua care trecuse. Toby şi cu mine ne petrecuserăm seara într-un bar, bând bere germană la halbă, ca să sărbătorim că am scăpat nevătămaţi. Încăperea era plină de fum şi înţesată de alpinişti care tropăiau cu botinele lor grele din plastic într-un du-te-vino continuu între mese şi bar, povestindu-şi experienţele cu voce tare ca să acopere muzica. Am stat şi am vorbit despre evenimentele de dimineaţă: „Dacă ultimul

pietroi nu ar fi ricoşat spre stânga şi aş fi căzut, m-ai fi ţinut sau te-aş fi tras după mine?”. Un alpinist mai experimentat probabil că nu şi-ar fi bătut capul cu asta, ci ar fi arhivat episodul într-un fişier al memoriei burduşit cu momentele în care a fost cât pe ce să moară şi ar fi mers înainte fără să-i pese.

Ştiam că nu voi uita episodul. Vorbiserăm şi despre plăcerea pe care ne-a produs-o ulterior teama. Şi am mai discutat, cum discută mereu alpiniştii, despre cât de straniu e să îţi rişti viaţa pentru un munte, dar cât de importante sunt în economia întregii experienţe acest risc şi frica pe care o atrage după sine.

În cartea sa *Voyages dans les Alpes*, de Saussure a scris în treacăt despre vânătorii de capre-negre din Alpi, bărbaţi care se îndeletniceau cu o meserie cunoscută pentru riscurile implicate. Vânătorii puteau aluneca în crevasele gheţarilor de-a lungul cărora îşi urmăreau prada, puteau muri căzând de pe versanţii abrupţi preferaţi de caprele-negre sau fulgeraţi de furtunile din Alpi care se puteau isca în orice clipă. Şi, totuşi, de Saussure scrisese:

> tocmai aceste pericole, această alternanţă de speranţă şi frică, agitaţia continuă întreţinută de aceste emoţii în suflet îl înflăcărează pe vânător; aşa cum îi animă pe parior, pe războinic, pe navigator şi chiar, într-o anumită măsură, pe naturalistul din Alpi, a cărui viaţă seamănă în unele privinţe cu cea a vânătorului de capre-negre.

Când am citit acest pasaj, mi s-a părut extrem de pertinent, în pofida secolelor trecute de la scrierea lui. După cum spunea de Saussure, asumarea riscurilor vine cu o recompensă intrinsecă: menţine sufletul într-o „agitaţie continuă”. Speranţă, frică. Speranţă, frică – acesta este ritmul fundamental al alpinismului. Se constată frecvent pe munte că viaţa este trăită cu atât mai intens cu cât omul e mai aproape de pieire: nu ne simţim niciodată mai vii decât atunci când am fost la un pas de moarte.

Desigur, între vânătorul de capre-negre al lui de Saussure şi mine era o diferenţă importantă: pentru vânător, riscul nu era o alegere – venea concomitent cu meseria. Pe când eu, eu am căutat riscul. L-am provocat. Ba chiar am plătit pentru el. Aceasta a fost marea transformare care a avut loc în istoria riscului. Omul şi-a asumat mereu riscuri, dar pentru o lungă perioadă şi le-a asumat cu un scop ulterior în minte: progres ştiinţific, glorie personală, câştig financiar. Cu aproximativ două secole şi jumătate în urmă însă, frica a început să devină la modă doar de dragul fricii. S-a constatat că riscul venea odată cu propria recompensă: sentimentul de exaltare şi euforie fizică pe care l-am atribui acum efectelor adrenalinei. Astfel, asumarea riscurilor – inducerea deliberată a fricii – a devenit dezirabilă: a devenit un bun de consum.

❄

E vara anului 1688, un moment crucial pentru istoria Europei. La Rotterdam, Wilhelm de Orania adună o flotă impresionantă ca să invadeze Anglia şi să înăbuşe ceea ce avea să devină cunoscut drept Revoluţia glorioasă. Şi John Locke e în Olanda în această perioadă, în exil, şi se întreabă ce să facă cu opusculul său împotriva tiraniei, *Cele două tratate despre cârmuirea civilă*. Veneţienii se luptă cu otomanii de-a lungul coastei Adriaticii. Iar în nordul Italiei, un tânăr englez pe nume John Dennis – care va deveni faimos ca dramaturg şi estetician şi ca ţintă a parodiei lui Alexander Pope – stă la un han, în faţa unui foc care trosneşte, abia sosit după ce a trecut Alpii, şi compune o scrisoare către un prieten din Anglia care nu a fost niciodată la munte.

Pentru un om care îşi va câştiga existenţa şi faima din scris, lui Dennis îi vine extrem de greu să găsească cuvintele pentru a descrie ce i s-a întâmplat. „Îmi vine uşor să îţi descriu Roma sau Napoli”, scria el,

„pentru că tu însuţi ai mai văzut locuri care măcar se aseamănă câtuşi de puţin cu ele; dar îmi este cu neputinţă să-ţi aduc în faţa ochilor un munte care aproape că e inaccesibil privirii şi până şi ochiul istoveşte ca să-l urce”. Dennis se confruntă cu problema veşnică a autorului de cărţi de călătorie: cum să descrie ceva care nu seamănă cu nimic din ceea ce a văzut vreodată cititorul? Se concentrează la început asupra unei descrieri fizice a munţilor, enumerând reproşurile tradiţionale din epocă vizavi de ostilitatea lor, atrăgându-i atenţia prietenului său asupra „stâncilor ameninţătoare”, „adâncimii îngrozitoare a prăpăstiilor” şi „torentelor care vuiesc”.

Apoi, când Dennis încearcă să îi descrie sentimentele pe care i le-a provocat un pasaj extrem de îngust şi periculos al traseului, se petrece ceva neobişnuit cu limbajul lui:

> Mergeam literalmente chiar pe marginea distrugerii; un pas greşit şi atât Viaţa, cât şi Carcasa ar fi fost distruse pe dată. Această percepţie mi-a produs tot soiul de reacţii, şi anume o oroare încântătoare, o bucurie terifiantă şi, în acelaşi timp, o plăcere fără margini, tremuram.

Contrar aşteptărilor sale, Dennis a descoperit că mersul „chiar pe margine” – unde un singur pas greşit îţi putea aduce o moarte violentă – i-a provocat o plăcere stranie. Nu existau cuvinte potrivite pentru a descrie ce a simţit, aşa că a trebuit să improvizeze, folosind logica artificială a oximoronului. A trebuit să recurgă la paradox – să atribuie fiecărei „reacţii” o emoţie egală şi opusă ei şi să spună că a simţit „o oroare încântătoare” şi „o bucurie terifiantă”.

Avem de-a face aici cu unul dintre primele exemple de memorialistică modernă care atestă frica plăcută provocată de munţi. Privind în urmă din epoca noastră a adrenalinei, pare o relatare desuetă. Poate că John Dennis nu a fost primul care a descoperit aspectele atrăgătoare ale vertijului, dar el şi alţii ca el, întorşi din universul în mare parte necunoscut al munţilor înalţi cu experienţe noi de povestit, au pus bazele reacţiilor viitoare

stârnite de munţi: de altitudine şi de frică. În decursul a trei sute de ani, intuiţia lui Dennis – că exista o plăcere provocată de vertij – avea să rodească şi să prospere până la apetenţa pentru pericol din epoca noastră, prin acei oameni care se aruncă în gol de pe macarale ataşaţi cu corzi elastice, de pe versanţi ataşaţi cu frânghii, şi din avioane fără să fie ataşaţi de nimic.

❄

Pe la mijlocul secolului al XVIII-lea s-a întâmplat ceva care avea să răspândească şi să confere rigoare intuiţiei lui Dennis potrivit căreia ar fi existat o plăcere în sentimentul de frică. A fost propusă o doctrină intelectuală care a revoluţionat atât percepţia peisajelor din ţinuturile sălbatice, cât şi atitudinile contemporane faţă de frică. Este o doctrină care continuă să domine în tăcere atât modul cum ne imaginăm relaţia cu natura genuină, cât şi concepţiile noastre despre curaj şi frică. Această doctrină importantă, cunoscută sub numele de „Sublim” (cuvântul „sublim” având sensul de „nobil” sau „elevat”), găseşte încântare în haos, intensitate, cataclism, grandoare şi neregularitate – cu alte cuvinte, în antipozii estetici ai epocii precedente neoclasice. Din tumultul său a apărut o pasiune nestăvilită – şi pentru o vreme tipic britanică – pentru peisajul primitiv sub toate formele lui: oceane, calote glaciare, păduri, deşerturi şi, mai presus de toate, munţi.

În 1757, un tânăr irlandez cu un viitor strălucit a publicat o scurtă lucrare cu un titlu lung. În a sa *A Philosophical Enquiry into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful*, Edmund Burke (1729-1797) a încercat să explice pasiunile trezite în mintea omului de ceea ce el numea „obiecte teribile”. Burke era interesat de reacţia noastră psihică la lucruri – de pildă, o cascadă învolburată, o stâncă sau o grotă

întunecoasă – care au pus stăpânire, au înspăimântat şi totuşi, într-un anume fel, ne-au şi încântat mintea în virtutea faptului că erau prea mari, prea înalte, prea rapide, prea obscure, prea puternice, prea *cumva* pentru a fi înţelese cu mintea într-un mod corespunzător. Toate erau privelişti sublime – frenetice, intimidante, incontrolabile – şi trezeau în observator, spunea Burke, o combinaţie impetuoasă de plăcere şi teroare. Din contra, frumosul se năştea din regularitatea vizuală, proporţionalitate şi previzibilitate. Aşadar, o sculptură atică sau graţia armonioasă a Partenonului erau frumoase, în timp ce o avalanşă sau un râu ieşit din matcă erau sublime. În termeni fiziologici, potrivit lui Burke, frumuseţea avea un efect relaxant asupra „fibrelor" corpului, în timp ce sublimul le întărea:

> Tot ceea ce are puterea de a crea într-un fel oarecare – în mintea noastră – reprezentările durerii şi primejdiei, adică tot ceea ce este teribil prin ceva sau legat de elemente teribile, sau operează într-un mod analog spaimei, constituie o sursă a sublimului; adică produce cea mai puternică emoţie pe care o poate simţi omul.[**]

Esenţa tezei lui Burke era ideea că aceste privelişti sublime produc teroare, iar teroarea este o pasiune care, scria el, „produce mereu încântare când nu ne presează de prea aproape" (Burke avea dreptate în această privinţă; oricine a cunoscut frica reală mai mult de o fracţiune de secundă ştie că aceasta îţi pretinde atenţia imediată şi exclusivă). Deci ar fi imposibil să apreciezi sublimul dacă ai fi atârnat, să spunem, de o stâncă de care te mai ţii doar cu mână. Dar dacă te-ai apropia suficient de mult de o cascadă sau de o margine de stâncă, doar cât imaginaţia ta să contemple posibilitatea autodistrugerii, atunci ai simţi iureşul sublimului. Sugestia pericolului însoţită de convingerea că pericolul nu are şanse să se materializeze e cea care induce o teroare încântătoare – e improbabilul imitând posibilul. Medicul şi filosoful englez David Hartley rezuma în 1749 cele de mai sus: „Dacă există o prăpastie, o cascadă, un munte

acoperit de zăpadă etc. într-o parte a scenei, ideile de frică şi groază care se nasc amplifică şi însufleţesc toate celelalte idei şi, treptat, se transformă în plăceri, sugerând că nu e loc pentru durere”.

Tratatul lui Burke, inteligent scris, a oferit o expresie şi o respectabilitate intelectuală experienţelor aflate la început de drum pe care John Dennis se luptase să le articuleze cu şaptezeci de ani mai devreme. După ce Burke a codificat sublimul – oferind un vocabular şi un compendiu de idei la care puteau recurge în general oamenii cultivaţi –, conceptul a pătruns rapid în imaginaţia generală. După apariţia cărţii *A Philosophical Enquiry*, o pădure nu putea fi decât întunecoasă şi lugubră, orice lanţ muntos era îngheţat şi maiestuos. Anumite adjective – sublim, îngrozitor, terifiant – s-au înlănţuit inseparabil de unele substantive: munţi, oceane, hăuri. Filosofii şi esteticienii din întreaga Europă şi-au îndreptat atenţia asupra chestiunii sublimului, un concept care a început să se extindă haotic şi imposibil de controlat în toate ramurile esteticii clasice.

Nu Burke a inventat însă conceptul de Sublim; acesta exista de când retorul grec Longinus şi-a scris tratatul *Peri Hypsous*, sau *Despre sublim*, în secolul al III-lea d.Hr., iar interesul pentru sublim a fost ulterior revigorat, în 1674, de traducerea franceză a tratatului realizată de Boileau. Dar Longinus şi cărturarii care i-au urmat fuseseră preocupaţi de sublim ca efect literar: modul cum limba, nu peisajul, ar putea fi una elevată, grandioasă sau înălţătoare. Contribuţia lui Burke a constat în devierea acestui interes preexistent pentru grandoare către experienţa celei mai noi plăceri din secolul al XVIII-lea – peisajul natural. Opusculul său celebru a pus la dispoziţie un nou instrument prin care putea fi contemplată şi apreciată sălbăticia în stare naturală. Filosoful a oferit o localizare (oceane, deşerturi, munţi, calote glaciare) şi un nume (sublimul) formelor până atunci vagi şi indistincte de uimire.

Furoarea din secolul al XVIII-lea pentru sublim nu a transformat doar modul în care oamenii percepeau peisajele şi scriau despre ele, ci şi modul în care se comportau în jurul lor. Evitate cu puţin timp în urmă, ţinuturile sălbatice erau acum văzute şi căutate ca spaţii ale unei experienţe intense: locuri unde puteai fi temporar dezorientat sau puteai avea iluzia pericolului. „Am nevoie de torenţi, de stânci, de brazi, de pădure întunecată, de munţi, de cărări denivelate pe care să urc şi să cobor, de prăpăstii lângă mine ca să mă înspăimânt", afirma Jean-Jacques Rousseau în *Confesiunile* sale publicate postum între anii 1782 şi 1785, „căci ceea ce îmi procură plăcere în apetitul meu pentru spaţiile abrupte este că mă ameţesc şi iubesc acest vertij, atât timp cât sunt în siguranţă". Scriitorul francez Jacques Cambry (1749-1807) aştepta ca furtunile violente de pe mare să sufle pe coasta bretonă înainte de a merge pe marginea falezei de pe litoral. „Ai impresia că simţi cum se cutremură pământul", scria el extatic, „fugi instinctiv; uimirea, frica şi şocul inexplicabil pun stăpânire pe toate facultăţile tale".

Sublimul a fost cel care a dat un nou avânt şi turismului din secolul al XVIII-lea. În loc să viziteze siturile antice, tot mai mulţi au ales să-şi petreacă vacanţele deplasându-se de pe stâncă pe gheţar şi apoi pe vulcan – de la o privelişte sublimă la alta. Vestigiile munţilor concurau din punctul de vedere al atractivităţii cu vestigiile antichităţii. De pildă, în anii 1760 şi 1770 a crescut spectaculos numărul vizitatorilor Vezuviului, veniţi acolo nu ca să privească în jos, sârguincios, la relicvele din locuinţele antice – întrebându-se ce întrebuinţare are un anumit cep sau bol în rutina zilnică a unei gospodine romane –, ci ca să contemple muntele cu uimire şi neputinţă. Unii au ales să se apropie chiar mai mult de vârfuri, urcând pe ele. În Chamonix, oraşul cuibărit la poalele piscurilor şi gheţarilor din Mont Blanc, localnicii i-au călăuzit pe străinii dornici de o experienţă sublimă până la promontoriul panoramic de pe Montanvert, transformând această activitate într-o afacere profitabilă. Şi în Marea Britanie căutătorii

sublimului şi ai rudei sale mai blânde, pitorescul, au deschis pentru turism zonele muntoase din Ţara Lacurilor, nordul Ţării Galilor şi Scoţia. Turul Caledonian, care includea punctele de atracţie de pe coastă şi ţinuturile sălbatice din interiorul Scoţiei, a devenit deosebit de popular. Printre cei mai cunoscuţi turişti în Caledonia din prima generaţie s-a numărat şi doctorul Samuel Johnson, cel care a întreprins o călătorie în „insulele de vest ale Scoţiei" în 1773.

❄

Având 1,83 m înălţime şi peste o sută de kilograme, teribilul corp al doctorului Johnson era el însuşi o prezenţă aproape sublimă. Când a ajuns la Buchan, pe coasta de nord-est a Scoţiei, Johnson vizitase deja Peştera lui Fingal de pe insula Staffa şi vâslise, pe o mare calmă, pe sub celebrele sale arcade gotice. El şi Boswell traversaseră ţara ca să vadă Bullers of Buchan, o altă formaţiune stâncoasă renumită. Johnson îşi dorise să meargă în China, ca să vadă Marele Zid, aşa încât Scoţia avea să rămână un substitut inferior. Cu toate acestea, a fost impresionat de Bullers, pe care l-a descris astfel:

> Este o stâncă cu aspect de tuburi perpendiculare, conectată pe o parte de un ţărm înalt; în cealaltă parte urcă abrupt la mare înălţime, deasupra mării. Partea superioară este deschisă şi de pe ea se poate vedea un golf întunecos, cu apa care curge în cavitate printr-o breşă săpată în partea inferioară a stâncii de care e împrejmuită. Are aspectul unui vast puţ, mărginit de un perete.

Mulţi dintre cei care au venit să viziteze formaţiunea stâncoasă s-au mulţumit să o vadă, fiind în siguranţă, de pe stânca principală. De acolo, puteau să privească, la adăpost de pericol, marea agitată atrasă în breşă şi

să vadă fulmarii care se cuibăreau pe partea dinspre mare a stâncii, zburând încoace şi încolo în incursiunile lor de căutare a prăzii.

Totuşi, unii turişti mai îndrăzneţi erau tentaţi să se aventureze de-a lungul culmii arcului de stâncă. Nu exista un pericol real. Este adevărat că, pe alocuri, creasta se îngusta la vreo şaizeci de centimetri, iar pământul era acoperit de smocuri de iarbă, fiind accidentat şi gata să se sfărâme pe margini. Iar când te uitai în jos, la picioarele tale puteai vedea marea mişcându-se sub arcadă, părând că arcul în sine se legăna fluid înainte şi înapoi, susceptibil să te arunce şi să-ţi găseşti moartea în apă… Dar tocmai aceasta era raţiunea plimbării: să-ţi determini mintea să-şi imagineze propria-ţi distrugere. Cu alte cuvinte, creasta arcadei era locul ideal pentru a experimenta sublimul.

Bullers of Buchan.

Spre consternarea lui Boswell, Johnson a insistat să traverseze împreună arcada. Boswell a mers încet, târându-şi picioarele până pe partea opusă, şi a conchis că „traversarea a fost îngrozitoare”. În schimb, dr. Johnson a străbătut-o – ca de atâtea ori în viaţă – cu pasul lui mare,

mergând fără să ezite. Pentru un bărbat atât de greoi, era uimitor de agil: pe teren, ca şi în scris, mergea drept la ţintă. Ulterior, Johnson a descris traversarea în termeni ponderaţi:

> Muchia lui Bullers nu este lată, iar pentru cei care o parcurg pare foarte îngustă. Cel care se aventurează să privească în jos vede că, dacă i-ar aluneca piciorul, ar cădea de la o înălţime terifiantă pe stânci, pe o parte, sau în apă, pe cealaltă parte. Dar teroarea fără pericol e doar un joc al imaginaţiei, o agitaţie voluntară a minţii permisă doar cât timp provoacă plăcere.

Diferenţa majoră dintre Johnson şi John Dennis era că Johnson a experimentat pentru scurt timp frica *în mod voluntar*. În cei nouăzeci de ani scurşi între experienţele lor, sub influenţa Sublimului, începuse căutarea fricii.

Cu toate acestea, în ceea ce priveşte munţii, secolul al XVIII-lea a rămas în ansamblul său secolul aprecierii lor de la distanţă. Pentru majoritatea oamenilor, atracţia principală nu presupunea să pui piciorul pe munte, ci să-l contempli de la o distanţă sigură. Munţii erau presăraţi de pericole autentice şi vizibile – spectacole catastrofale de căderi de pietre şi avalanşe, viscole, prăpăstii – şi, drept urmare, erau locuri certe pentru experimentarea sublimului. În văi, puteai scruta vârfurile ca nişte zgârie-nori şi tot de acolo îţi puteai imagina scenariul căderii de pe unul dintre piscuri sau al unei avalanşe care te surprinde. „Ceea ce m-a uimit cel mai mult printre curiozităţile naturii în Elveţia au fost acele structuri groaznice care sunt Alpii”, scria un călător german în 1785. „Eşti uimit de privelişte şi dornic să transmiţi acest sentiment plăcut de groază tuturor prietenilor”, nota Percy Shelley, căruia îi plăcea să se laude cu pericolele alpine la care fusese expus în copilărie. „Munţii şi lacurile îmi sunt familiare încă din copilărie”, pretindea el cu mândrie. „Pericolele care ţi se arată la marginea prăpastiei au fost partenerii mei de joacă; am străbătut gheţarii din Alpi şi am trăit sub ochiul Mont Blancului.” Era doar lăudăroşenie – în realitate Shelley se ţinuse întotdeauna la o distanţă prudentă faţă de marginile

abisului –, dar dorinţa sa de a se prezenta ca un cutezător era un semn al entuziasmului din ce în ce mai mare pentru temeritate.

Totuşi, turiştii secolului al XVIII-lea s-au arătat atât de pasionaţi de munţi, încât în scurt timp peisajul montan a devenit demodat. Petrecându-şi vara în Alpii francezi, în 1816, Byron a fost revoltat de cât de blazaţi erau unii dintre vizitatorii munţilor. Iată ce sublinia, indignat pe bună dreptate, într-o scrisoare către un prieten:

> La Chaumoni [Chamonix], chiar sub privirile Mont Blancului, am auzit o altă femeie, şi ea englezoaică, exclamând către companionii ei: „Ai văzut vreodată ceva mai *rural*?” De parcă ar fi fost Highgate, sau Hampstead, sau Brompton, sau Hayes. „Rural”, auzi! Stânci, pini, torente, gheţari, nori şi vârfuri cu zăpadă permanentă mult deasupra lor. Le-a catalogat drept „rurale”!

În indignarea lui Byron şi în blazarea stilizată a englezoaicei faţă de peisaj se poate vedea miezul a ceea ce avea să devină un impuls omniprezent în călătoriile din secolul al XIX-lea: dorinţa de a părăsi calea bătută. De îndată ce a admira munţii din văi devenise similar cu contemplarea unor sate ca Highgate, sau Hampstead Heath, sau Brompton, sau Hayes, de îndată ce peisajul de la Chamonix îl lăsa rece pe privitor, trebuiau aflate noi modalităţi de a experimenta munţii: modalităţi de reîmprospătare a acelor senzaţii sublime de „teroare încântătoare” care nu mai erau oferite doar de un simplu spectacol.

Răspunsul, desigur, a fost ascensiunea pe munte şi supunerea la un risc mai mare. Odată ce urcai pe munte, incursiunea turistică putea lua o turnură mult mai dramatică: un pas greşit urmat, eventual, de o cădere.

❄

În primii doi ani ai secolului al XIX-lea, Samuel Taylor Coleridge a dezvoltat ceea ce el a numit „un nou tip de joc de noroc”, de care a

mărturisit că a devenit „foarte dependent”. Este drept, Coleridge avea tendinţa să dezvolte adicţii. Era dependent de conversaţie, de gândire şi, în mod fatal, de laudanum. Iar pentru o vreme a fost dependent de vertij. Era mereu în căutare de stimulente: extrem de curios, Coleridge era interesat de experienţele care îi dezvoltau sau îi înălţau spiritul sclipitor, care îi augmentau cunoaşterea sau îi ascuţeau mintea – fie că acele experienţe erau induse de prăpăstii sau de pipele cu opiu.

Jocul de noroc propus de Coleridge funcţiona astfel: alegi un munte, orice munte; urci pe vârful lui şi apoi, în loc să „te învârţi de colo-colo până găseşti o cărare bătătorită sau vreun marcaj de siguranţă” – în loc să cauţi o cale facilă –, te aventurezi „pe prima variantă de coborâre *posibilă*”, cobori, „mizând pe soartă ca acea posibilitate să se dovedească valabilă”. Era ruleta rusească, vârful muntelui fiind butoiaşul pistolului, iar cărările de pe munte, gloanţele şi golurile.

La 2 august 1802, acest joc de noroc i-a adus serioase necazuri lui Coleridge. Ajunsese pe vârful Scafell din Ţara Lacurilor – având 973 de metri, e al doilea cel mai înalt munte din Anglia şi un vârf stâncos periculos dacă este abordat pe un traseu greşit. Vremea era instabilă în acea zi: spre sud, un cer înfiorător sugera că era iminentă o furtună. Era timpul să coboare. Recunoscând el însuşi că era „prea încrezător şi prea indolent ca să se uite în jur”, Coleridge a decis să rişte şi s-a îndreptat spre marginea de nord-est a platoului de pe culme. Nici că se putea alegere mai proastă. Căci acel traseu l-a dus către ceea ce este cunoscut acum ca Broad Stand – Marea Tribună, o scară abruptă pentru uriaşi, din plăci de piatră şi terase povârnite. Hotărât să respecte regulile propriului său joc („mizând pe soartă ca acea posibilitate să se dovedească valabilă”), Coleridge a început să coboare.

Coborârea a fost destul de uşoară la început, căci păşea de pe o stâncă pe alta, dar curând spaţiile dintre trepte s-au mărit. Coleridge a trebuit să improvizeze. Nevoit să coboare un perete abrupt de peste doi metri, a stat

agăţat cu mâinile de margine şi apoi şi-a dat drumul orbeşte pe treapta următoare. Acest lucru l-a zdruncinat din punct de vedere fizic: „întinderea muşchilor mâinilor şi braţelor şi şocul produs la aterizare asupra picioarelor m-au făcut să tremur din toate încheieturile”. De asemenea, l-au determinat să caute un traseu ca să continue coborârea. Nu mai era cale de întoarcere, zarurile fuseseră aruncate. Coleridge a continuat să coboare faleza, dar situaţia s-a înrăutăţit rapid – fiecare aterizare îi „sporea *paralizia* membrelor”.

Şi apoi, brusc, n-a mai putut continua. Se afla pe o margine lată de rocă, cu o lespede de piatră imposibil de escaladat deasupra lui. Vântul începea să-i fluiere în urechi. Mai jos, treapta următoare se afla la aproape patru metri şi era o cornişă atât de îngustă, „încât, dacă m-aş fi lăsat în jos pe ea, ar fi trebuit să basculez spre spate şi sigur m-aş fi sinucis”.

Ce era de făcut? În mod cert, nimeni altcineva nu ar fi făcut ceea ce a făcut Coleridge:

> Tremuram din toate încheieturile. M-am întins pe spate ca să mă odihnesc şi am început, după obiceiul meu, să râd de propria-mi nebunie, tulburat la vederea stâncilor care mă împresurau şi a norilor impetuoşi de deasupra lor, care se adunau atât de ameninţător şi cu viteză înspre nord. Am rămas întins, într-o stare de transă şi încântare aproape profetică, şi l-am binecuvântat cu voce tare pe Dumnezeu pentru puterile raţiunii şi voinţei, graţie cărora, dacă ni le păstrăm, niciun pericol nu ne poate răzbi!
>
> O, Doamne, am exclamat cu voce tare, cât de calm, cât de binecuvântat sunt acum. Nu ştiu cum să continui, cum să mă întorc, dar sunt calm, neînfricat şi încrezător. Dacă această realitate ar fi fost un vis, dacă aş fi dormit, prin ce agonie aş fi trecut! Ce strigăte! Când lipsesc raţiunea şi voinţa, nu ne rămân decât întunericul şi tenebrele, şi o ruşine şi o durere tulburătoare care ne domină cu totul, sau o fantastică plăcere care ne antrenează sufletul să înoate prin aer în multiple forme, ca zborul graurilor în vânt.

Blocat pe versant, ameninţat de furtuna care se apropia şi care ar fi făcut pietrele mai alunecoase şi mai nesigure decât erau, Coleridge nu s-a panicat. Nu. S-a întins pe spate şi a reflectat la caracterul indestructibil al facultăţii raţiunii sale. Confruntat cu un pericol care îi ameninţa serios

integritatea fizică, Coleridge s-a retras în iuţeala intelectului său şi de acolo a analizat situaţia, de acolo de unde stâncile, furtuna şi căderea îi păreau nişte iluzii. Cu alte cuvinte, s-a *gândit* că nu mai era la ananghie.

Şi într-adevăr, când Coleridge a ieşit din „transa" lui raţională, a observat că la nu mai mult de un metru în stânga, în cornişa de piatră era o breşă îngustă ca un horn prin care putea să coboare (cunoscut acum sub numele de Fat Man's Peril – „Vai de omul gras"). Şi-a dat jos rucsacul din spate, „a alunecat în jos ca între doi pereţi, fără pericol sau dificultate", şi a supravieţuit pentru a spune povestea, deşi tot restul zilei a fost într-o „stare de spirit tensionată şi anxioasă".

Coborârea lui Coleridge de pe Broad Stand este considerată în general a fi prima escaladare alpină din istorie. Pentru Coleridge, faptul că a supravieţuit era o dovadă a măreţiei raţiunii asupra realităţii. Se înşela, desigur. Supravieţuirea lui nu avea nicio legătură cu raţiunea – a avut doar norocul să găsească o ieşire din impas. Nu poţi să faci stâncile şi rocile să dispară cu puterea minţii, oricât ai încerca. Mulţi au descoperit acest lucru după Coleridge. Într-un incident notoriu din 1903, la 101 ani după coborârea periculoasă a lui Coleridge, patru alpinişti au murit în timp ce încercau să urce pe lespezile abrupte aflate mai jos de Hopkinson's Cairn, tot pe Scafell. Au fost îngropaţi în curtea bisericii din Wasdale Head şi pe pietrele lor funerare a fost cioplit acelaşi epigraf miltonian: „Un moment au stat cum stau îngerii sus, în imanenţa fără pată a aerului;/ În clipa următoare nu mai erau, purtaţi fiind fără de ştire în patria celestă".

❄

Escalada lui Coleridge a inaugurat un secol în care asumarea riscurilor în munţi a crescut vertiginos. Apetenţa pentru frica voluntară şi autentică a ajuns să uzurpe plăcerile mai convenţionale ale sublimului. Condiţia

potrivit căreia cineva trebuia, după cum scria Rousseau, să fie „în siguranţă” pentru a se bucura de fiorul riscului era tot mai desconsiderată. Temerarii au luat calea munţilor în număr tot mai mare. În ghidul său despre Elveţia din 1829, britanicul John Murray, editor şi autor al unor cărţi de călătorie, scria cu încântare că, în Alpi, „individul poate fi înghiţit de vreun abis îngrozitor din gheţarul despicat, care se cască instantaneu pentru a-l primi, sau îl poate aştepta prăpastia, dacă va fi scăpat de celelalte primejdii răspândite din plin pe piscurile Elveţiei”. Mariana Stark, autoarea unui ghid al Alpilor din 1836, le sfătuia pe doamnele care mergeau pe munte „să privească cât mai mult cu putinţă de pe marginea prăpăstiilor”. În acest fel, argumenta Stark, imaginaţia ar fi în aşa măsură cuprinsă de groază, „încât devii capabilă să priveşti înălţimile cu sânge-rece”. Frumuseţea vie, altitudinea şi solitudinea – toate erau în mod cert aspecte importante ale noului farmec al munţilor. Dar la toate se adăuga acum pericolul. Munţii ofereau un încântător mediu presărat de riscuri, în care te puteai supune testului unei multitudini de hazarduri şi dificultăţi.

Tocmai această idee a asumării riscurilor ca test domină, mai presus de toate, atitudinea secolului al XIX-lea faţă de frică. În timp, noţiunea de risc devine tot mai strâns legată de cele de afirmare şi cunoaştere a sinelui. În publicaţiile, biografiile şi relatările expediţiilor contemporane apar recurent noi teme şi atitudini faţă de peisajul natural sălbatic. Se remarcă printre ele tema victoriei şi a înfrângerii, a luptei şi a recompensei. În aceste cărţi, natura este reprezentată de obicei ca un duşman care trebuie învins sau un iubit ce trebuie sedus în funcţie de modul cum este privită. Deşi frumuseţile dezolante ale naturii rămân importante, prim-planul e cucerit de percepţia unui peisaj sălbatic ca teren de testare, cu toate pericolele şi vitregiile lui – o scenă pe care sinele poate fi cel mai bine pus în valoare. Traversarea platourilor înzăpezite din Alpi sau a tundrei polare dezvăluia din ce fel de material eşti plămădit – şi dacă e chiar materialul potrivit. Un editorial din *Blackwood’s Edinburgh Magazine*, din noiembrie

1847, dedicat explorării Arcticii, a surprins bine acest aspect: „Proiectul evident al Providenţei de a aşeza dificultăţi în faţa omului urmăreşte să-i ascută capacitatea de a le domina”.

E important de spus că expunerea la riscurile şi frumuseţile sălbăticiei montane nu doar că scotea la iveală calităţile personale ale cuiva; putea şi să le îmbunătăţească într-o măsură semnificativă. Iată, de exemplu, o scrisoare pe care John Ruskin i-a scris-o din Chamonix tatălui său în 1863 şi care începea aşa:

> Chestiunea efectului moral al pericolului este foarte interesantă, dar ştiu şi constat practic că, dacă ajungi într-un loc periculos şi nu îl înfrunţi, deşi este întru totul corect şi prudent să procedezi astfel, totuşi *caracterul* tău suferă o uşoară deteriorare; devii mai slab, mai lipsit de viaţă, mai efeminat, mai predispus la patimă şi la greşeală în viitor; însă dacă înfrunţi pericolul, deşi, aparent, e nebunesc şi nesăbuit să o faci, ieşi din această confruntare un om mai puternic şi mai bun, mai potrivit pentru orice fel de lucrare şi probă, şi *doar pericolul* produce acest efect.

Semnul egal pus de Ruskin între efeminare şi lipsa de vitalitate, slăbiciune şi greşeală este un memento amar despre cât de strâns erau împletite în epocă ideea de curaj şi cea de masculinitate. Dar viziunea lui este, totodată, tipic victoriană prin convingerea că depăşirea unui pericol face o persoană să fie „mai bună”. Nietzsche, un metafizician al fricii mai renumit decât Ruskin, avea să o formuleze ulterior mai lapidar: ceea ce nu te ucide te face mai puternic. Asumarea riscurilor – a te expune fricii – era, cu condiţia să supravieţuieşti, un puternic mijloc de perfecţionare personală. Iar pentru victorienii târzii, în special pentru clasele de mijloc care mergeau pe munte, era un puternic ideal seducător. În 1859, Samuel Smiles publica lucrarea sa, devenită imediat clasică, *Self-help*. Mesajul lui Smiles era simplu şi, în aparenţă, democratic. Cu ambiţie şi cu efort, oricine putea realiza orice. „Marii bărbaţi… nu fac parte exclusiv dintr-o clasă sau dintr-o poziţie socială”, afirma el în introducerea sa. „Cei mai

săraci cuceresc uneori cele mai înalte locuri, iar vitregiile aparent insurmontabile nu se dovedesc a fi obstacole în calea lor."

Unul dintre elementele fundamentale ale crezului lui Smiles era că vitregiile scoteau la iveală ce era mai bun dintr-o persoană. „Nu uşurinţa, ci efortul – nu facilitatea, ci dificultatea îi face pe oameni", scria el. „Dulci într-adevăr sunt foloasele adversităţilor… Ele ne dezvăluie puterile şi ne provoacă energiile… Fără nevoia de a întâmpina dificultăţi, viaţa ar putea fi mai uşoară, dar oamenii ar fi mai puţin valoroşi." De aici mai era doar un pas până la ideea de a te supune voluntar încercărilor şi de a căuta dificultăţile ca să-ţi maximizezi progresul personal. Calea care opunea o rezistenţă minimă ducea întotdeauna în jos, potrivit lui Smiles. În schimb, cei care se confruntau cu dificultăţile şi le depăşeau ajungeau să progreseze.

Căutând o metaforă cu care să-şi formuleze clar ideea, Smiles a ales în mod evident alpinismul. „Oriunde întâmpină o dificultate, omul trebuie să o înfrunte cu orice preţ", scria el. „Confruntarea cu aceasta îi va antrena forţa şi îi va disciplina talentul, întărindu-l pentru efortul viitor… Drumul spre succes poate fi abrupt şi pune la încercare energiile celui care va ajunge în vârf." Doctrina lui Smiles despre progresul personal prin adversitate transcendea în mod admirabil clasele sociale – oricine poate fi orice –, dar burghezia victoriană a fost cea care a asimilat-o cel mai bine, mulţi punând-o în practică în arena primejdioasă a munţilor.

Pe măsură ce înflorirea imperiului le-a adus britanicilor o tot mai mare stabilitate internă, prosperitate şi confort, micii burghezi victorieni au devenit tot mai pasionaţi de asumarea riscurilor. Clasele de mijloc aveau nevoie de o supapă de siguranţă – un loc unde să se elibereze de presiunea acumulată în confortul vieţii urbane –, iar Alpii erau locul ideal, pentru că acolo existau riscuri pe măsura fiecăruia. „Pericolul de pe gheţari este mai mult imaginar decât real", asigura ghidul turistic al Elveţiei scris de Baedeker, în capitolul despre „Gheţari". Aşa era: pentru majoritatea

vizitatorilor acesta era scopul: îţi puteai imagina tot felul de evenimente îngrozitoare având loc pe gheţarii alpini şi pe munţii pe care s-au format treptat, dar acestea nu erau frecvente. Faptul că oamenii mai mureau din când în când era un stimulent pentru cei care nu păţeau nimic, deoarece păstra perspectiva morţii la orizont, iar acest fapt era esenţial pentru experienţa montană.

Un exemplu al pasiunii pentru vertij din toiul epocii victoriene poate fi succesul lui Albert Smith, satiristul şi antreprenorul entuziast care, din 1853, a ocupat cavernoasa Egyptian Hall de la Piccadilly cu spectacolul său „Ascensiunea Mont Blancului". Smith, un om înclinat spre sedentarism, reuşise să urce el însuşi pe munte în august 1851, secondat de un batalion de ghizi şi de o cantitate excesivă de alcool (proviziile lichide ale lui Smith pentru expediţie au fost: 60 de sticle de *vin ordinaire*, şase sticle de bordeaux, zece sticle de saint-georges, 15 sticle de saint-jean, trei sticle de coniac şi două sticle de şampanie). La întoarcere, şi-a făcut public succesul în întreaga Londră, iar în martie 1853 a avut loc premiera spectacolului ce relata ascensiunea sa, într-o sală înţesată cu plasatoare drăguţe îmbrăcate în costume tiroleze, cu un decor decupat în formă de cabană elveţiană (deşi Mont Blanc era în Franţa), cu diorame ale muntelui care acopereau spatele scenei, un saint-bernard miţos şi – ca ultimă notă de verosimilitate alpină – o pereche de capre-negre care alergau pe scenă şi defecau în unele momente nepotrivite în cursul reprezentaţiei. Din fosă, orchestra cânta „Chamonix Polka" şi „Mont Blanc Quadrille", în timp ce Smith declama cu vocea lui puternică povestea palpitantă a ascensiunii sale.

Spectacolul a fost, cu alte cuvinte, o etalare de kitsch alpin. Dar oferea o şansă de a experimenta riscul în mod indirect. „Începi să-l urci oblic", avea să tune Smith în faţa publicului captivat, descriindu-şi ascensiunea pe Mur de la Côte. „Jos e doar un hău căscat în gheaţă. Dacă ţi-ar aluneca piciorul sau ţi-ar ceda bastonul, n-ai mai avea nicio şansă. Ai aluneca iute

ca fulgerul dintr-o stâncă îngheţată în alta şi, în cele din urmă, ai fi făcut bucăţi la câteva sute de metri mai jos, în hăurile îngrozitoare ale gheţarului.” „Oooh”, tresărea publicul. În sala deloc abruptă de la Piccadilly, publicul se putea imagina în pericol, putea sta un ceas sau două printre stâncile şi gheţurile abrupte din Mont Blanc, pentru ca apoi, când luminile se aprindeau, să se poată ridica în picioare, să-şi pună hainele, să tremure metaforic şi să plece acasă. Fiorul consta în a fi spectator, nu actant (şi este un fior care se perpetuează: acelaşi fior pentru care încă se mai vând bilete la filmele cu dezastre sau cu relatări ale unor catastrofe).

Publicul adora amalgamul de exotic şi senzaţii tari etalat de Smith. Spectacolul a avut reprezentaţii cu casa închisă timp de şase ani şi a înregistrat încasări de 30.000 de lire sterline. „Prin talentul şi buna sa dispoziţie”, scria Dickens aprobator, „Smith poate să topească gheaţa şi zăpada veşnică [de pe Mont Blanc]; pentru ca doamnele cele mai timide să-l poată urca de două ori pe zi… fără cel mai mic pericol să obosească”. În vara lui 1855, Marea Britanie, potrivit *The Times*, era cuprinsă de „obsesia Mont Blancului”. Tot mai mulţi turişti călătoreau în Alpi ca să vadă vârful fără seamăn; şi tot mai mulţi încercau să-l urce.

❄

Dacă anul 1850 a fost apogeul secolului al XIX-lea, şi anul 1859 a fost unul cardinal. Au apărut importanta carte a lui Smiles, precum şi *Originea speciilor prin selecţie naturală* de Charles Darwin. Una dintre cele mai seducătoare şi mai versatile idei ale lui Darwin a fost supravieţuirea celui mai puternic (o expresie care nu a apărut de fapt în *Originea speciilor*, dar a fost inventată de contemporanul lui Darwin, filosoful Herbert Spencer), aceasta fiind premisa care, din anii 1860 încolo, a revigorat teza asumării riscurilor ca test. Munţii alcătuiau un laborator unde avea loc şi putea fi

observată o versiune pe repede-înainte a selecţiei naturale. Faptul că pe munte până şi cea mai mică eroare de judecată putea deveni foarte gravă era deopotrivă îngrozitor şi fascinant. O alunecare, ceea ce pe o stradă din oraş putea duce la o luxaţie, în munţi putea să însemne o cădere fatală într-o crevasă sau prăbuşirea de pe o stâncă. Decizia de a nu te întoarce la momentul potrivit nu însemna să întârzii la cină, ci să te prindă noaptea pe drum şi să mori îngheţat. Pierderea unei mănuşi putea transforma o zi frumoasă într-o catastrofă.

Totul era amplificat în mod pasionant în munţi: presiunile selective erau omniprezente şi aveau consecinţe mult mai imediate. Mersul pe munte releva, aşadar, limpede şi convingător capacităţile şi aptitudinile alpinistului. Iar cel mai slab – ei bine, cel mai slab era pus la zid. „Legea supravieţuirii celor mai puternici", scria posac Alfred Mummery, aprobând ascensiunea de unul singur, în 1892, „are şanse depline şi ample de a-l elimina pe cel care e, în vreun fel, alpinist neglijent sau incapabil". Aceleaşi valori ale supravieţuirii celui mai puternic erau înrădăcinate şi în America, în special în Alaska, unde barurile pline cu căutători de aur şi muncitori forestieri erau terenuri fertile de răspândire a unui darwinism puternic masculin. Bardul goanei după aur din Alaska, Robert Service, a scris un cântecel intransigent exact pe această temă: „Asta e Legea în Yukon: cel puternic va prospera;/ Cel slab va pieri şi doar cel apt va rezista". Vestul american şi miturile sale de la frontieră erau încă de pe atunci extrem de masculine: cavalerii care luptă pe autostradă în camioanele lor blindate, cultul extrem al corpului şi grandoarea naturii sălbatice.

Ce calităţi s-a dovedit a poseda alpinistul sau exploratorul de succes? Virilitate, s-ar putea răspunde imediat – acel concept esenţialmente victorian care se va metamorfoza în secolul XX în machism. Ascensiunea pe un munte oferea o confirmare a forţei, o atestare a cutezanţei şi puterii, o reafirmare a potenţialului, a autonomiei şi a virilităţii. Când John

Tyndall şi-a rememorat prima ascensiune pe Weisshorn a prezentat-o ca o dezvirginare. „Am atins fulgul de zăpadă de pe vârful muntelui”, scria el, „şi farmecul Weisshornului s-a dus pentru totdeauna”. Vorbind despre călătoriile pe munte la începutul secolului al XIX-lea, H.B. George susţinea că dorinţa „de a explora Pământul şi de a-l supune” este cea care „a făcut din Anglia marele colonizator al lumii şi i-a determinat pe englezi să pătrundă în cele mai sălbatice cotloane de pe toate continentele”.

Se vorbea şi despre patriotism. „Englezul autentic”, nota Leslie Stephen, „este cel a cărui încântare este să rătăcească toată ziua printre stânci şi prin zăpadă; şi să ajungă pe atât de aproape de a-şi rupe gâtul pe cât îi va permite conştiinţa”[***]. Poate că cea mai preţuită calitate care a fost evidenţiată de peisaj a fost totuşi combinaţia de rezistenţă şi reticenţă pe care acum o numim dârzenie. Este capacitatea de a pune un picior în faţa celuilalt atât timp cât e necesar. Să calci neîncetat pe urmele omului din faţă. Să ştii când să preiei conducerea şi să te ridici la înălţimea acelui moment. Şi, mai presus de toate, să nu te plângi. Cu alte cuvinte, să te joci şi să joci jocul. Tennyson, ca în atâtea alte rânduri, avea un vers în poemul său „Ulysses”: „Să te străduieşti, să cauţi, să găseşti şi să nu cedezi”. Hotărârea era inculcată generaţiilor imperiale ale Marii Britanii încă de la o vârstă fragedă – sistemul de educaţie de tip internat crea generaţie după generaţie de băieţi care se presupunea că dovedeau dârzenie – şi era considerată substanţa morală aflată la baza succesului militar britanic şi a zelului său pentru explorarea şi construirea imperiului: ardoarea de a picta o planisferă în trandafiriu.

De asemenea, munţii cereau tărie de caracter de la cei care îi urcau. În 1843, James Forbes descria o călătorie în Alpi ca fiind, probabil, „experienţa cea mai apropiată de o campanie militară cu care cetăţeanul obişnuit are şansa de a se întâlni”. Stors de puteri în timp ce urca ultimele pante înzăpezite de pe Weisshorn, Tyndall s-a mobilizat amintindu-şi de trăsăturile care îi făcuseră pe englezi celebri în luptă: „Era mai ales

calitatea de a nu şti când să cedeze, de a lupta din datorie chiar şi după ce încetau să mai fie animaţi de speranţă”. Leslie Stephen prefera să se gândească la sine ca la un explorator polar. „Străduindu-te să ajungi iarna la un refugiu”, scria el, „doar te joci cu pericolul, dar pentru o clipă poţi empatiza cu aventurierul arctic care se îndreaptă spre pol, simţind că nava pe care a lăsat-o în urmă este singura bază a operaţiunilor sale”. Versanţii pietroşi şi gheţurile veşnice erau, în multe privinţe, atât de lipsite de caracteristici, atât de lipsite de specificul uman, încât erau locul perfect pentru a te putea imagina orice, după bunul plac, de la un soldat care luptă înfruntând moartea până la un explorator imperturbabil şi neînfricat.

Pentru mulţi alpinişti din secolul al XIX-lea, aşadar, a fi printre munţi era ceva mai mult decât un joc de rol. Munţii ofereau un regat mitic, o lume alternativă în care te puteai reinventa drept cine voiai. Erau un „loc de joacă” – aşa cum a numit Stephen Alpii europeni – în care adulţii se puteau juca de-a pericolul: o arenă de recreere, dar şi una de recreare de sine. Cu toate acestea, nu conta cum te imaginai pe tine sau munţii: peisajul te putea ucide oricum.

❄

Am stat odată aproape un an fără să merg pe munte. Lipit de platourile din Cambridgeshire, lucrând fără perspectiva unei pauze, râvneam după verticalitate. Singura alinare erau turnurile întunecate ale bisericii care străpungeau orizontul şi turlele albe ale colegiilor, care păreau că sfredelesc cerul şi se pierd în aerul rarefiat. Într-o zi, la sfârşitul lunii ianuarie, am cedat şi am luat un autobuz către Euston, unde împreună cu un prieten ne-am îmbarcat în vagonul de dormit spre Highlands.

Ne-am trezit când trenul îşi croia drum şi zăngănea printr-o văiugă îngheţată. Erau troiene mari de zăpadă pe ambele părţi ale căii ferate, care

semănau cu o vestă albă al cărei fermoar era deschis de plugul de zăpadă. Valea îngustă şerpuia în faţa trenului şi când m-am aplecat pe fereastra de pe coridor, cu vântul rece în faţă, am putut vedea şinele care reflectau lumina soarelui până în depărtare, ca două frânghii strălucitoare şi convergente.

De la gară am făcut autostopul, am mers cu o maşină până în parcarea de la poalele munţilor Cairngorms şi de acolo am pornit la picior spre meterezele zimţate, albe şi negre, din Northern Corries. Era plăcut să fiu în aer liber, în bătaia vântului care ne asalta în rafale lungi, dar blânde. În văzduh, deasupra vârfurilor din jurul circurilor glaciare, un corb înfrunta turbulenţele, o siluetă bine conturată, cu aripile întinse. Când am ajuns la poalele căldării, am ales o ravenă îngustă, aproape verticală, de nouăzeci de metri, care avea să ne ducă pe platou. De acolo puteam, în funcţie de starea vremii, să ne cufundăm mai adânc în hinterland sau să ne întoarcem spre casă.

Deşi aveam pioleţi şi colţari, am urcat lent şi anevoios ravena. Vântul puternic dinspre sud spulberase zăpada de pe platou, suflând sute de tone de omăt în toate ravenele orientate spre nord, şi se năpustea fără încetare asupra noastră ca un râu alb şi dens, împresurându-ne până la genunchi. Când m-am oprit să-mi trag sufletul, mi-a trecut iute prin cap că era o zăpadă minunată. Fuioare de omăt se roteau şi dansau în aer, în coregrafia stabilită de turbioanele stranii şi de vârtejurile de vânt care umpleau circurile. Versanţii stâncoşi care delimitau ravena erau acoperiţi cu un strat dens de gheaţă şi un candelabru rigid de ţurţuri albaştri atârna de fiecare surplombă.

După o oră, când am ajuns pe platou, vremea se înrăutăţise extrem de tare. Ningea puternic. Vizibilitatea se redusese la o sută de metri şi temperatura scăzuse brusc. Îmi simţeam sprâncenele grele ca şi cum cineva voia să mi le smulgă de pe frunte şi, când le-am atins cu mâna înmănuşată, am constatat că erau pline de gheaţă. Am îngenuncheat la

câţiva metri de capătul ravenei, încercând să înfăşurăm coarda. Din cauza frigului, era rigidă de parcă ar fi fost un cablu de oţel. Cele două capete ale ei se loveau ţepene în vântul care, din vârtejul antrenant şi jucăuş de acum câteva ore, se transformase într-un uragan. Mi-am amintit avertismentul pe care îl citisem într-un ghid al regiunii: *Cea mai mare viteză a vântului înregistrată pe platoul munţilor Cairngorms a fost de 283 km/h: mai mult decât suficientă ca să răstoarne o maşină*.

Nu se punea problema să încercăm să ne întoarcem. Era imposibil chiar să ne ridicăm în picioare – vântul ne-ar fi aruncat dincolo de marginea crestei. Şi nu puteam nici să coborâm de-a lungul ravenei. Ne-am târât în patru labe câteva sute de metri până la un troian de zăpadă îngheţat şi, preţ de o oră, am încropit un adăpost rudimentar în zăpadă. Vreme de douăsprezece ore ne-am cuibărit împreună în adăpost, tremurând şi cu mâinile băgate unul la subsuorile celuilalt, pentru căldură, aşteptând să se domolească vântul. Toată noaptea aceea am tânjit după ţinuturile de câmpie, orizontale şi cu o climă temperată.

La Cambridge uitasem cât de ostili puteau fi munţii Cairngorms. Cu ochii minţii, îi văzusem doar în ipostaza lor binevoitoare şi frumoasă: nişte balene graţioase de zăpadă şi gheaţă, sub lumina ca de bronz a soarelui de iarnă. Realitatea a fost foarte diferită. Atunci când vine vorba despre munţi, discrepanţa – ironia – dintre ceea ce ne imaginăm şi realitate poate fi suficient de mare încât să ucidă.

❄

Odată cu intensificarea turismului în secolul al XIX-lea, în Alpi, dar şi pe alţi munţi, a crescut şi rata mortalităţii. Chiar de la început au existat proteste: în *Handbook for Travellers in Switzerland*, John Murray îi categorisea pe cei care urcau pe Mont Blanc ca având „o minte tulburată”.

Dar acest fel de avertismente rămâneau în general fără ecou şi tot mai mulţi aveau de pătimit de pe urma a ceea ce Edward Bulwer-Lytton a numit „pericolele subite pe care nimeni nu le prevede” – cornişa care se prăbuşeşte, o cădere de pietre neprevăzută, o avalanşă.

Riscurile alpinismului au fost confirmate în mod brutal în 1865, la doi ani după ce Ruskin îi scrisese tatălui său despre binefacerile pericolului asupra evoluţiei morale. Atunci s-a petrecut teribila catastrofă de pe Matterhorn. La coborâre, după cea dintâi cucerire a muntelui, trei englezi – un lord, un vicar şi un tânăr din Cambridge – şi ghidul elveţian s-au zdrobit de gheţarul inferior după o cădere în gol de 1.200 de metri de pe versantul abrupt al muntelui. Ceilalţi trei alpinişti au scăpat doar pentru că coarda cu care erau legaţi de cei căzuţi s-a rupt. Când echipa de salvare a ajuns pe gheţar, a găsit trei cadavre dezgolite şi mutilate. Hainele le fuseseră smulse de pe ei în timpul căzăturii. Croz, ghidul elveţian, îşi pierduse jumătate din craniu, iar rozariul pe care îl purta îi fusese implantat atât de adânc în carnea maxilarului, încât a trebuit să fie tăiat cu ajutorul unui briceag. Din lordul Douglas nu s-au mai găsit decât un bocanc, cureaua, o pereche de mănuşi şi o mânecă de la haină.

Tragedia de pe Matterhorn, aşa cum a devenit ea cunoscută, a umbrit epoca de aur a alpinismului. În particular, Marea Britanie a reacţionat cu un amestec de groază şi fascinaţie la această aparentă irosire de vieţi omeneşti. În goana după înălţimi, fusese vărsat sânge albastru britanic şi mulţi au intuit în mod corect că aveau să urmeze şi mai multe vărsări de sânge. Lui Charles Dickens, un admirator entuziast din confortul fotoliului al eforturilor raţionale depuse pentru explorările polare, alpinismul i se părea ridicol şi îşi trâmbiţa părerea peste tot. „BRAVADĂ!”, perora el insensibil. „Escaladarea unor asemenea înălţimi… contribuie la progresul ştiinţei în aceeaşi măsură ca un club de tineri gentlemeni care se angajează să încalece giruetele de pe toate turlele catedralelor din Regatul Unit.” Schimbătoare ca vremea, ziarele, care cu

puţine luni în urmă elogiau curajul alpiniştilor, s-au întors după cum bătea vântul momentului, întrebându-se trist de ce britanicii erau atât de înclinaţi să „ajungă în abisul de nepătruns de unde nu se mai puteau întoarce” sau contestau alpinismul numindu-l „o înclinaţie depravată”.

Cu toate acestea, oamenii s-au dovedit a fi mai curând fascinaţi de decese şi manifestau un interes macabru – şi previzibil – pentru detaliile dezastrului. În plus, pentru mulţi, actul de a muri pe munte le conferise victimelor măreţie. A.G. Butler a scris o elegie pentru cei căzuţi, pe care i-a ridicat la statutul de semizei, şi a comparat alpinismul cu o bătălie cosmică: „S-au războit cu Natura, ca anticii cu zeii/ Şi titanii; şi ca titanii au căzut/ De pe culmea speranţelor lor…”. Nu contau detaliile brutale ale morţii – clipele înfiorătoare ale căderii în gol, oasele şi organele transformate de impact într-o masă gelatinoasă; în versurile lui Butler, soarta celor căzuţi era metamorfozată în ceva atavic şi măreţ. Alpinismul nu era sublimarea bufoneriei unor studenţi, aşa cum îl descrisese Dickens dezaprobator, ci o întreprindere eroică: o confruntare cu duşmanul suprem – Natura. În acest scop, orice risc merita să fie asumat.

Tragedia de pe Matterhorn a fost un moment crucial în istoria asumării riscurilor în munţi. Dacă dezaprobarea s-ar fi răspândit devenind dogmă, alpinismul ar fi putut să nu mai înflorească aşa cum a făcut-o ulterior. În cele din urmă, însă, adulaţia hiperbolică a lui Butler şi nu dispreţul lui Dickens a izbândit. Alpinismul a înflorit, fascinaţia pe care munţii şi asumarea riscurilor o exercitau asupra celor care nu erau alpinişti a devenit şi mai puternică, iar cimitirele din micile sate alpine s-au umplut cu un flux constant de montaniarzi morţi. Edward Whymper, unul dintre alpiniştii care au supravieţuit, a scris ulterior un epitaf pentru tragedia de pe Matterhorn şi pentru alpinism în general. „Urcă dacă vrei, dar aminteşte-ţi că temeritatea şi forţa nu sunt nimic dacă nu sunt însoţite de prudenţă şi că orice moment de neglijenţă poate răpi bucuria unei vieţi. Nu face nimic în grabă; priveşte atent la fiecare pas; şi gândeşte-te de la

început care ar putea fi sfârşitul.” Whymper şi-a urmat propriul sfat şi a trăit o viaţă îndelungată, plină de dispute entuziaste – dar mulţi nu au fost la fel de prudenţi sau de norocoşi ca el.

❄

Sunt multe moduri de a muri în munţi: poţi muri îngheţat, căzând, prins de avalanşă, poţi muri de foame, de oboseală, lovit de o cădere de pietre, alunecând pe gheaţă sau de rău de altitudine, care poate provoca chiar şi edemul cerebral sau pulmonar. Pericolul căderii este, desigur, omniprezent. Gravitaţia nu se dezminte niciodată şi nu face pauze. Paul Claudel a spus-o atât de frumos: ne lipsesc aripile ca să zburăm, dar întotdeauna avem suficientă forţă ca să cădem.

Din păcate, sute de oameni mor anual în munţi şi multe alte mii sunt răniţi. Numai Mont Blancul a ucis peste 1.000 de oameni; Matterhornul, 500; Everestul, în jur de 170; K2, 100; faţa nordică a Eigerului, 60. În 1985, aproape două sute de persoane au murit doar în Alpii elveţieni.

Am văzut morminte ale alpiniştilor morţi mai peste tot. Se întâlnesc în cimitirele din satele montane sau în cimitirele ad-hoc din taberele de bază. Adesea, este imposibil să recuperezi sau chiar să găseşti cadavrele celor decedaţi în munţi, aşa încât multe morminte sunt simbolice: stânci pe care sunt prinse solid plăci comemorative; nume scrijelite pe roci; cruci rudimentare din piatră sau lemn; buchete de flori sub un înveliş de celofan. Toate sunt însoţite de formulele de doliu care şi-au făcut oficiile atât de des şi încă şi le mai fac, fără să-şi piardă puterea sau pregnanţa: *Aici zace… Aici a căzut… In memoriam…* Atâtea vieţi curmate!

Este uşor să devii sentimental sau să glorifici alpiniştii morţi. Dar ceea ce ar trebui să ne amintim – fapt adesea uitat – sunt cei lăsaţi în urmă. Toţi acei părinţi, copii, soţi, soţii şi parteneri care i-au pierdut pe cei dragi în

munţi. Toate acele vieţi ruinate care trebuie trăite până la capăt. Oamenii care îşi asumă în mod regulat riscuri mari în munţi trebuie consideraţi fie profund egoişti, fie incapabili de compasiune pentru cei cărora le sunt dragi. Recent am întâlnit la o petrecere o femeie al cărei verişor fusese ucis de o cădere în gol în anul precedent. Era furioasă şi nedumerită de cele întâmplate. De ce simţise nevoia să escaladeze munţii? m-a întrebat, fără să aştepte un răspuns. De ce n-ar fi ales să joace tenis sau să meargă la pescuit? Ceea ce o înfuria şi mai mult era că fratele lui încă mai practica alpinismul. Mătuşa şi unchiul ei erau distruşi de pierderea unui fiu, spunea, iar celălalt urma în continuare pasiunea care i-a ucis fratele. Sau, cel puţin, şi-o urmase până cu o săptămână în urmă, când îşi rupsese ambele picioare după o căzătură. S-a bucurat când a auzit vestea, îmi spunea, deoarece bănuia că accidentul avea să-l împiedice să mai escaladeze iarăşi munţii: avea să-i salveze viaţa şi să-l determine – a rostit printre dinţi, cu o furie stăpânită în timp ce o spunea – să nu mai fie atât de egoist. Mai târziu, am auzit că verişorul şi-a recuperat funcţiile ambelor picioare şi că a urcat din nou pe munte la o lună după ce şi-a scos ghipsul.

Într-o asemenea situaţie, ai inevitabil senzaţia că la mijloc e un farmec rău sau un element hipnotic: că dragostea pentru munţi devine vecină cu spălarea creierului. E un exemplu al părţii întunecate a alpinismului, o reamintire a posibilelor sale costuri uriaşe. Nu e o nevoie de netăgăduit să-ţi pui viaţa în pericol pe un perete de stâncă sau pe o faleză. Alpinismul nu e un destin – nu e un dat pentru cineva.

Acum admit aproape în întregime că nu e nimic nobil în sine în a muri pe munte: vorbim, într-adevăr, despre un soi de risipă atroce. Am încetat să-mi mai asum mari riscuri. Rareori mai aleg trasee montane care necesită corzi de siguranţă. Am descoperit că este eminamente posibil să-ţi petreci timpul în munţi şi să te expui unui pericol mai mic decât atunci când traversezi strada, de exemplu. Mă cuprinde mai uşor teama: pragul

meu de confort a coborât brusc. Acea senzaţie uşor erotică de efervescenţă, de greaţă, de adevărată groază mă cuprinde mai uşor în prezent. Azi stau departe de marginile prăpăstioase pe care acum cinci ani aş fi mers bucuros****. Pentru mine, acum, ca şi pentru marea majoritate a montaniarzilor, atracţia munţilor ţine mult mai mult de frumuseţe decât de risc, mai mult de bucurie decât de frică, ţine de uimire, nu de durere, de viaţă, nu de moarte.

Totuşi, e o realitate că mulţi încă se simt atraşi de asumarea riscurilor în munţi şi că mulţi mor acolo. Staţiunea Chamonix din Franţa este probabil cea mai mare Mecca din lume a iubitorilor muntelui şi singurul loc pe care îl ştiu unde catargele pentru steaguri sunt înfăşurate în partea superioară cu benzi cu ţepi de oţel pentru a-i opri pe oameni să le escaladeze. Este un orăşel foarte populat; o coagulare de imobile de locuit, biserici şi baruri îngrămădite într-o vale din Alpi. Mereu mă surprinde vederea acelei aşezări. Dai de ea fără să te aştepţi în timp ce urci dinspre Geneva pe drumul în serpentine flancat de pereţi abrupţi, gândindu-te că nu e suficient teren plan cât să construieşti o casă, darămite un oraş. Şi apoi, brusc, iat-o, ascunsă în vale. Aşezarea e flancată din toate părţile de versanţi stâncoşi, acoperiţi cu gheţari răzleţi ce-ţi poartă privirile în sus, spre vârful strălucitor şi argintat al Mont Blancului şi spre culmile stâncoase, roşiatice ca fierul, care înconjură orizontul.

În fiecare zi, în fiecare sezon estival de alpinism, la Chamonix moare în medie câte o persoană. Nu ştii că oamenii aceştia au murit. Nu rămân scaune goale în baruri sub privirea protectoare a prietenilor cu ochi înroşiţi de plâns, nu vezi părinţi rătăcind stupefiaţi pe străzile fierbinţi, gemând de durere. Singurul indiciu este vâjâitul palelor ce se aude când elicopterele de salvare survolează oraşul. Toată lumea din baruri priveşte în sus când trece un elicopter, ghicind rapid încotro se îndreaptă.

Într-o primăvară, eram într-o drumeţie prin Glacier du Géant, circul glaciar situat la mare altitudine între Franţa şi Italia, în munţii aflaţi la

sud-est de Chamonix. Treci dintr-o ţară în alta traversând acest circ glaciar, cu o lăţime de aproximativ opt kilometri. Traseul te duce pe lângă nişte crevase care sunt atât de mari, încât pot înghiţi un întreg şir de case. Privind în ele, poţi vedea secţiunea transversală a gheţarului: straturile multicolore de gheaţă – albe aproape de suprafaţă, apoi cu nuanţe de alb-argintiu, ultramarin şi, uneori, verde-marin. Straturile de gheaţă de pe fundul acestor crevase mari sunt formate din zăpada căzută în urmă cu multe secole.

În jur, în afara întinderii strălucitoare a gheţarului, se remarcă faimoasele *aiguilles* ale masivului Mont Blanc – acele şi turnurile de stâncă roşiatică înălţându-se sute de metri spre cer. Într-o zi senină, paleta de culori a circului glaciar – stâncă roşie, cer albastru, gheaţă albă – este la fel de eclatantă şi intensă precum tricolorul francez. Majoritatea acestor *aiguilles* au un nume: Le Grand Capucin – Marele Călugăr, care oficiază o slujbă mută în veşmintele sale de rocă brună şi La Dent du Géant – Dintele Uriaşului, care urcă oblic spre cer ca un colţ pătat cu cafea sau o versiune de 180 de metri a accentului ascuţit de pe numele său. Oamenii urcă pe ele. Plimbându-te de-a lungul gheţarului, poţi vedea adesea câte o pată minusculă roşie sau albă prinsă într-o cusătură ce tiveşte feţele stâncilor, la sute de metri mai sus.

Traversam în acea zi circul glaciar din Italia spre Franţa. Abia porniserăm când am văzut, la vreo nouăzeci de metri de traseul marcat, ceea ce părea a fi un pâlc de flori rezistente care creşteau din gheţar. Părea improbabil; nu era sol pentru flori, ci doar gheaţă. Am mers într-acolo să arunc o privire.

Era o mică bilă verde de lut sau plastilină, de dimensiunea unui pumn, îngropată pe jumătate în gheaţă. În ea fuseseră puse douăsprezece flori de mătase, cu tulpini scurte din sârmă. Mătasea petalelor trebuie să fi fost cândva colorată, dar vremea uniformizase toate florile într-un sepia cafeniu. De tulpina unei flori atârna o mică etichetă învelită în plastic,

asemenea etichetelor de identitate ataşate bebeluşilor în maternităţi. Am atins-o cu vârful pioletului. Pătrunsese umezeală în folia de plastic, iar tuşul părea şters, dar încă mai puteam distinge câteva cuvinte vagi: *Chérie… morte… montagnes… au revoir*.

M-am întrebat ce i se întâmplase, cum murise şi unde anume, cine jelea pentru ea, dacă toată familia ei venise aici ca să-i planteze această mică grădină. Apoi m-am întors la potecă şi am continuat să merg spre Franţa.

Am traversat gheţarul fără incidente. M-am întors acasă două zile mai târziu. În robotul telefonului meu mă aştepta vestea că un alt cunoscut murise pe munte. Tocmai urcase pe Ben Nevis şi se detaşa din corzi pe terenul mai puţin accidentat de pe culme, când o mică avalanşă neaşteptată l-a împins dincolo de marginea defileului de trei sute de metri înălţime pe care îl escaladase. Avea douăzeci şi trei de ani. Unul dintre elicopterele de culoarea muştarului pe care le foloseau salvamontiştii scoţieni îi scosese corpul din Allt a'Mhuilinn, valea care urcă în potcoava de granit formată de Ben Nevis şi Carn Mor Dearg.

Am rămas împietrit cu telefonul în mână după ce s-a încheiat mesajul şi mi-am lipit fruntea de peretele rece. Nu-l mai văzusem de când urcaserăm împreună pe stâncile de pe Arthur's Seat din Edinburgh, în ajun de Anul Nou. Beţi şi râzând, ne plimbaserăm prin Edinburgh, pe străzile acoperite de zăpadă, urmărind cum cădeau fulgii în conul de lumină portocalie al felinarelor stradale. Mărşăluiserăm până la faţa abruptă a vârfului Arthur's Seat şi îl escaladaserăm cam într-o oră, urcând drept versantul îngheţat sau recurgând la căţărări în zigzag. Mi-am amintit de noi stând unul lângă celălalt, la trei metri deasupra solului, lăsaţi pe spate la oarece distanţă de stânca rece ca să căutăm priza următoare, amândoi cu părul dat pe spate, ca şi cum ne-ar fi fost pieptănat de gravitaţie.

* „Pietre! Pietre!" – în franceză în original (n.tr.).

** Edmund Burke, *Despre sublim şi frumos. Cercetare filosofică a originii ideilor*, traducere de Anda Teodorescu şi Andrei Bantaş, prefaţă de Dan Grigorescu, Editura Meridiane, Bucureşti, 1981, pp. 67-68 (n.tr.).

*** Hitler a crezut cu tărie în puterea mistică a munţilor, iar imaginea alpinistului care se străduieşte şi suferă, fiind perfect din punct de vedere fizic, concordă cu fascismul, cu estetica sa în care se îmbină musculozitatea şi virilitatea. În anii 1930, Reichul a finanţat echipe de tineri alpinişti germani – „Tigrii naziști”, cum au devenit ei cunoscuţi – pentru a aborda trasee din ce în ce mai periculoase, dintre care notoriu a fost cel numit Mordwand (literal, Zidul Morţii) de pe Eiger. Au pierit cu zecile. Alpinistul era, de asemenea, una dintre figurile preferate ale lui Nietzsche. „Nu ştiţi că disciplina suferinţei – a *marii* suferinţe”, scria el, „doar această disciplină a dus până acum la toată înălţarea omenirii?… Această duritate îi este necesară oricărui alpinist”.

**** Laşitatea mea proaspăt descoperită încă nu este similară cu a lui Marcel Proust, care susţinea că a fost lovit de un amestec de vertij şi rău de înălţime după ce a călătorit de la Paris la Versailles, cel de-al doilea aflându-se cu 83 de metri mai sus decât primul.

4

Gheţari şi gheaţă: fluvii ale timpului

În vara toridă a anului 1860, gheţarii din Chamonix erau animaţi de freamătul crinolinelor. Pe Mer de Glace, sub un cer senin de munte străpuns de minaretele învecinatelor *aiguilles* din jur, mici grupuri de femei şi bărbaţi se căţăraseră pe întinderile de gheaţă. Domnii erau în costume de tweed închis la culoare, iar doamnele, în rochii negre şi voluminoase, cu pălării de pe ale căror boruri atârnau văluri subţiri de muselină care să le protejeze tenul de soarele alpin reflectat de gheaţă, un soare ce le ardea nările în interior şi conjunctiva pleoapelor. Ambele sexe purtau ghete ţintuite şi toţi ţineau strâns într-o mână un alpenştoc de 120-150 cm, cu vârf metalic ascuţit la bază.

Grupurile erau însoţite de câte un ghid din Chamonix, care le prezenta priveliştile de pe gheţar şi se asigura ca nimeni să nu rămână în urmă, răpus de oboseală sau căzut în gura larg deschisă a vreunei crevase (deşi, uneori, erau şi pierderi de vieţi omeneşti). La poalele lui Mer de Glace, unde gheaţa era deosebit de accidentată, grupurile mai aventuroase îşi alegeau cu precauţie drumul în sus, de-a lungul unor bancuri de gheaţă flancate pe ambele părţi de abisuri albastre în care strigau, iar ecoul le

răspundea din adâncuri cu o voce de *basso profundo*. Mai sus, spre Col du Géant, soarele sculptase gheaţa într-o menajerie de creaturi fantastice şi de figuri stranii. Un turist scria că arătau „ca statuile mutilate ale unui templu străvechi, ca semiluna, ca nişte păsări uriaşe cu aripile întinse ori asemenea cleştilor de homar şi cerbilor cu coarne”. Blocuri de piatră mai mari decât o casă, despre care localnicii susţineau că fuseseră desprinse de pe munţii dimprejur de descărcările electrice celeste, erau răzleţite pe faţa gheţarului, turiştii fideli, care reveneau la Chamonix în fiecare sezon estival, fiind încântaţi să observe cu cât se mai deplasaseră la vale într-un an rocile lor preferate. Când vremea bună ţinea zile în şir, suprafaţa gheţarului se topea sub razele de soare, mai puţin sub roci, unde gheaţa rămânea suspendată pe piedestalurile reci şi groase. Temerarii luau prânzul la umbra acelor roci – pe mesele de gheaţă, cum erau numite –, în vreme ce unii mai cutezători se căţărau pe ele şi mâncau deasupra lor.

Crevasele din gheţar le stârneau turiştilor un interes profund. Cele mai cutezătoare doamne se aventurau pe buza lor, asigurate fie cu o frânghie în jurul taliei, fie, mai adesea, de braţul puternic al ghidului. De pe margine, puteau cerceta interiorul crevasei, puteau vedea cum jos zăpada de un alb murdar îşi schimba aspectul şi culoarea într-un albastru străveziu sau, dacă lumina pătrundea dintr-un unghi diferit, într-un verde intens. Cei mai bine echipaţi identificau nuanţele pereţilor de gheaţă cu ajutorul unui cianometru, cu care măsuraseră deja azuriul cerului sau strălucirea albastră care se insinua în orificiile făcute de alpenştocurile lor în zăpadă.

Seara, în faţa şemineului din Hôtel d’Angleterre, turiştii depănau poveşti despre cei care muriseră pe gheaţă: povestea unui pastor protestant francez care alunecase într-o crevasă îngustă de pe gheţarul Grindelwald, suficient de lată totuşi cât să înghită un om pe de-a-ntregul, iar ghidul, coborât pe o coardă, îi găsise trupul într-o poziţie stranie, undeva într-un colţ îndepărtat al „unei săli maiestuoase şi spaţioase sculptate în gheaţă, o

sală de dimensiuni uriaşe şi cu un tavan splendid boltit”; sau istoria unei tinere care cu doar un an înainte murise zdrobită de un bloc de gheaţă ce căzuse de pe arcul de apă îngheţată cu care se sfârşeşte Glacier du Bois, un gheţar ce atrăgea atât de mulţi turişti.

Cei care nu erau dispuşi să urce pe traseul mai lung până la Mer de Glace se puteau bucura de Glacier des Bossons, care se revărsa până pe marginea văii şi îşi croia apoi calea printre pinii deşi crescuţi pe pante, care opreau avalanşele în timpul iernii, până aproape de drumul ce duce din Chamonix la Servoz. De la poalele gheţarului, pâraie viguroase de apă mocirloasă şiroiau la vale prin viroagele pe care le sculptaseră pe partea dinspre miazănoapte a drumului, amestecându-se în cele din urmă cu apele albastre din cursul superior al Ronului.

Aici erau numeroase minunăţii chiar pe marginea drumului: nu era nevoie să te oboseşti inutil, era părerea unanimă a grupurilor de turişti care veneau să le vadă. Chamoniarzii în pantalonii lor bufanţi până la genunchi erau acolo gata să le arate – pini seculari răsturnaţi de gheţar, de parcă ar fi fost puieţi, sau despicaţi ca surcelele; sunetele gheţii în miezul unei zile însorite, scârţâind şi gemând precum mahonul de pe un vas în furtună; gheţarul spart aproape de botul său într-o mie de obeliscuri de gheaţă.

Mulţi vizitatori ai Glacier des Bossons observau un lucru înspăimântător de nefiresc în privinţa localizării lui, şi anume modul cum îşi croia gheţarul drum, încet şi violent, până în vale, la câteva leghe sub altitudinea lui de drept. Viaţa trebuia să-şi continue cursul în umbra acestei mase de gheaţă ostile şi detestabile. Ţăranii erau nevoiţi să îi ghicească cursul probabil şi să-şi înalţe cabanele şi casele astfel încât să nu stea în calea lui. Oricum, gheţarul şi-a luat deja tributul de la localnici, căci ei beau zilnic gheaţă topită, astfel că li se acumulează în rinichi nisip şi fac guşă.

Desigur că nimic din toate astea nu îi afecta pe turişti, cărora le plăcea mai degrabă să cerceteze *maquis*-ul alpin în căutarea fragilor minusculi şi acrişori, ce străluceau ca jarul chiar în umbra gheţii, sau a tufelor de genţiane de un albastru intens ce creşteau la numai câţiva paşi de marginea gheţarului. Şi, în cele din urmă, aceste sentimente de teroare încântătoare produse de spectacolul deplasării gheţii – care fusese principalul motiv pentru vizita lor la Chamonix – erau uitate imediat ce vizitiul pocnea din bici şi trăsura cu turişti pornea scrâşnind din roţi spre Geneva, spre gară şi spre Anglia lipsită de gheaţă.

Nu oricine era fermecat de gheţari. În anii 1830, un călător nemulţumit compusese un catren pentru cartea de oaspeţi de la Hôtel Imperial: „ Acest Mer de Glace păstraţi-l pentru voi/ Căci eu prefer Tartoni, cu *glacé*-ul *lui*,/ Şi prăjiturile cu cremă şi cu blaturi moi,/ În loc să mă pierd în hăul gheţarului”. Această pagină a fost adesea citită, căci poezioara devenise un obiectiv în sine – se zvonea că bărbatul murise într-o avalanşă în apropiere de Jardin a doua zi şi că acele versuri au fost ultimele lui cuvinte.

Chiar dacă n-ar fi existat zvonul presupusei morţi a bărbatului, pagina ar fi atras oricum atenţia asupra ei, căci exprima un sentiment neobişnuit într-un album ale cărui file erau pline ochi de consemnări admirative. Cartea de oaspeţi a Imperialului, asemenea celor din orice hotel din Chamonix, era un *Festschrift* pentru gheţari şi piscuri, cuvintele „magnific” şi „sublim” reverberând din ea cu aceeaşi frecvenţă cu care reverberau pe timpul zilei din amfiteatrele munţilor. Uimirea trezită de aceste fluvii de gheaţă potente lăsa urme profunde şi persistente în mintea majorităţii turiştilor, fie că erau alpinişti, excursionişti sau simpli spectatori. „Gheţarul este curiozitatea cea mai şocantă a lumii alpine, o masă uimitoare de gheaţă de un azuriu pur. Niciun alt aspect al Elveţiei nu este atât de frapant şi, în acelaşi timp, atât de straniu şi de frumos”, scria fără ezitare Karl Baedeker în prefaţa la al său *Handbook for Travellers to*

Switzerland, un vademecum pentru orice călător în Elveţia începând din 1863. Era totuşi o obsesie stranie. Curios că oamenii simţeau nevoia să se deplaseze acolo pentru a admira ceea ce era doar o masă întinsă de gheaţă.

Însă gheţarii erau nişte enigme superbe într-o eră asaltată de mecanizare şi materialism, care era dornică de mistere. Se cunoşteau puţine despre istoria şi mişcarea lor. Nimeni nu ştia precis cum se deplasau pe pământ sau dacă gheaţa glaciară era un lichid, o substanţă solidă sau una hibridă care sfida orice categorisire, curgând (ca un lichid) şi, în acelaşi timp, fisurându-se (ca un solid). De asemenea, începând cu anii 1840 devenise evident că la un moment dat, în erele timpului geologic, gheţarii fuseseră mult mai întinşi decât erau în prezent. Existenţa în toată Europa a unor suprafeţe de rocă şlefuite şi brăzdate, care păreau că ar fi fost culcate la pământ de o forţă puternică greu de imaginat, sugera acest lucru, la fel ca şi răspândirea unor blocuri colţuroase mari de piatră pe suprafaţa solului, adesea la zeci de kilometri de cel mai apropiat loc de origine posibil.

❄

La vârsta de douăzeci şi doi de ani am participat la o expediţie de alpinism în Tian-Şan, lanţul muntos înalt şi îndepărtat care se întinde din vestul Chinei până în Republicile Kârgâzstan şi Kazahstan din Asia Centrală. Am fost duşi în munţi cu elicopterul, o pasăre de fier veche ce zdrăngănea, ruginită toată, şi care a aterizat pentru scurt timp, cât să ne lase pe noi, decolând apoi şi dispărând în ceaţă.

China se întindea la răsărit de noi, în spatele unei cordiliere elegante. Kazahstanul, la nord, ascuns după un lanţ muntos masiv şi monstruos. Ne-am îndreptat agale spre tabăra de bază – o vălmăşeală de corturi şi acoperişuri îngrămădite pe morena neagră a gheţarului Enghilcek.

Enghilcek este al treilea cel mai voluminos gheţar din lume – un fluviu adânc de gheaţă care îşi croieşte drum prin Tian-Şan pe aproximativ optzeci de kilometri. Are forma unui Y, iar cele două braţe superioare ale lui sunt alimentate de zeci de gheţari afluenţi, care curg cu încetinitorul în el, şi de mici cascade înghеţate care aduc la vale cu o lentoare maiestuoasă blocuri de gheaţă mari cât nişte maşini. Am stat pe morena de pe Enghilcek timp de câteva săptămâni, iar noaptea, din interiorul cortului, puteam auzi gheţarul debitându-şi repertoriul de efecte sonore: alunecarea straturilor de ardezie unul peste celălalt, dislocate de o ajustare a maşinăriei masive a gheţarului; geamătul din adânc al gheţii care se separă de gheaţă. Îmi amintea de descrierea minunată făcută de James Forbes gheţarului Mont Blanc în 1843: „Totul este în preziua mişcării”.

În comparaţie cu ritmurile gheţarului, mişcările noastre în jurul taberei – o pereche de mâini rapide care împărţeau un pachet de cărţi pe o stâncă răsturnată, jocul picioarelor pe sol pentru a le menţine calde după ce soarele se ascundea în spatele munţilor – păreau de o rapiditate oarecum frivolă. Ocazional, totuşi, venea un cataclism, munţii etalându-şi prestidigitaţia: plânsetul ascuţit al unui bloc care se smulgea dintr-o cascadă de gheaţă sau trosnetul şi revărsarea unei avalanşe.

Odată, în timpul zilei, s-au auzit un bubuit înfundat şi un muget puternic de bas venind de departe, dinspre est. Ne-am ridicat privirea. De la distanţă, totul se întâmpla cu o viteză languroasă, cu încetinitorul. Preţ de câteva minute, avalanşa a coborât pe versantul Pik Pobedî. A fost una mare, cea mai mare pe care am văzut-o vreodată. Zeci de mii de tone de zăpadă şi stâncă prăbuşindu-se în tăcere. A lovit gheţarul de la baza versantului, iar pulberea şi grohotişul rezultate după avalanşă s-au întins pe aproape opt sute de metri, ca un covor alb derulându-se. Douăzeci de minute mai târziu, vălul acela alb încă mai plutea deasupra gheţarului. Am îndrugat câteva cuvinte ca să ne exprimăm speranţa că echipa spaniolă

despre care ştiam că se afla pe faţa nordică a muntelui Pobedî a scăpat şi ne-am întors la jocul nostru de cărţi.

La prima vedere, gheţarii par lipsiţi de viaţă sau de interes; singura lor putere de atracţie stă în pustiul şi goliciunea lor. Par statici, îngheţaţi de ger şi de aerul rarefiat şi transparent ca o fotografie. Călătorii din secolul al XVIII-lea îi comparau de obicei cu deşerturile. Dar, asemenea deşerturilor, gheţarii se deschid către tine când îi priveşti cu atenţie. Niciun om nu poate să intre în apa aceluiaşi râu de două ori, spunea Heraclit. Dacă ar fi călătorit cu câteva grade mai spre nord, ar fi spus acelaşi lucru şi despre gheţari. Gheaţa este un vechi paradox – se află într-o stare permanentă de schimbare.

De fiecare dată când plecam de pe morenă şi mergeam pe gheaţa de pe Enghilcek, ceva era schimbat. Gheţarul avea un aspect diferit în fiecare moment al zilei. În dimineţile reci, era de un alb pur. La prânz, soarele sculpta suprafaţa gheţii în crânguri de copaci de gheaţă, mici şi perisabili, înalţi de doar câţiva centimetri: o pădure miniaturală argintie şi albastră, care se întindea pe câţiva kilometri în susul şi în josul gheţarului. Lumina după-amiezii târzii – bogată şi fluidă – transforma stâncile mari gri-cafenii de pe gheaţă în fiare brune şi făcea bazinele cu apa provenită din topire adunate în golurile gheţarului să lucească asemenea unui lac întunecat. Într-o noapte eram pe gheţar când a început să ningă cu fulgi mari şi grei, suflaţi de vânt. În raza lanternei mele frontale părea că mă mişc cu o viteză galactică prin hiperspaţiul cosmic.

Amurgul era momentul meu preferat pe gheţar. Soarele apunea întotdeauna repede, ascunzându-se brusc în spatele unui şir de piscuri, aşa că era o perioadă scurtă – în jur de patruzeci de minute – când umbrele se înmulţeau rapid în dosul stâncilor şi temperatura aerului scădea. Spre bază, simţeai că gheţarul trage obloanele pentru înnoptat. Dacă ţineai mâna la un centimetru sau doi deasupra gheţii, puteai simţi frigul pulsând pe suprafaţa ei, ca marmura. În bălţile largi de apă provenită din topire,

gheaţa se forma în zigzaguri chiar sub suprafaţa apei, apoi se îngroşa formând plăci grele şi blocând apa mai adâncă de sub ea. M-am aplecat odată ca să examinez un ochi superficial de apă care se adunase într-o scobitură şi am urmărit vreme de câteva minute cum gheaţa se mişca lent de la margini spre interior şi se suda la mijloc, ca o fontanelă care se închide sau ca o minusculă eră glaciară.

❄

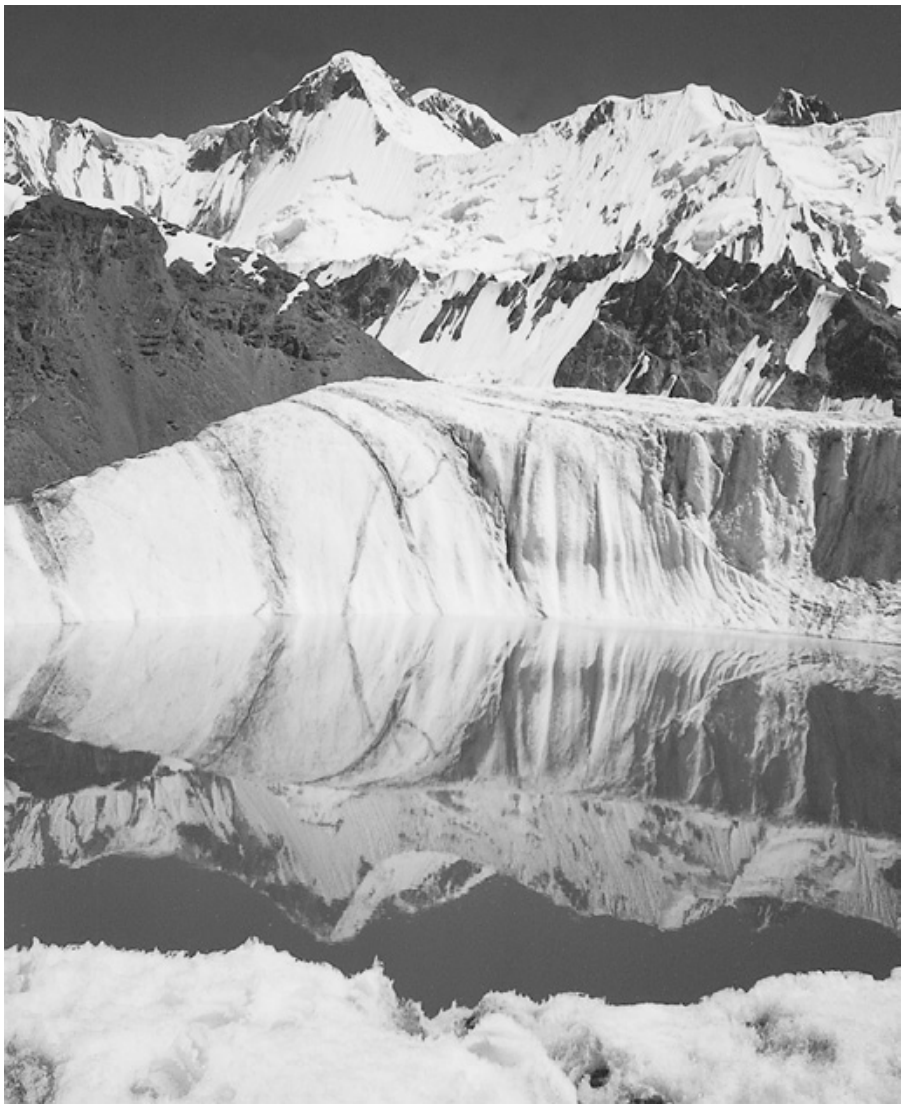

Explorarea gheţarilor nu a fost doar o modă a secolului al XIX-lea. În anii 1660 au început să parvină la Londra date despre un fenomen extraordinar care se petrecea chiar în inima Europei: „Munţii Cristalini de Gheaţă din *Helvetia*”. Unul dintre primele rapoarte a fost scrisoarea unui anume domn Muraltus, publicată la 9 februarie 1673 în periodicul *Philosophical Transactions* al Societăţii Regale, cea mai importantă instituţie ştiinţifică din Londra. Era însoţită de o ilustraţie rudimentară a gheţarului Grindelwald Inferior, care surprindea o mulţime de vârfuri ascuţite de gheaţă ce coborau într-o vale abruptă. „Muntele de gheaţă”, spunea Muraltus, încrezător încă de la început, „merită să fie văzut”. Şi continua:

> Muntele în sine… este foarte înalt şi se extinde în fiecare an din ce în ce mai mult pe pajiştile vecine, prin expansiuni care produc un mare zgomot, ca nişte crăpături. Când se sparge gheaţa, apar găuri şi caverne mari; se poate întâmpla oricând, dar mai ales în zilele caniculare. Vânătorii îşi agaţă acolo prada prinsă în timpul unor mari călduri, pentru a o menţine astfel fragedă… Când soarele străluceşte, se poate vedea o paletă de nenumărate culori, ca într-o prismă.

Ce vor fi înţeles londonezii din această descriere a muntelui în mişcare, care lua când şi când cu asalt terenul din jurul lui şi-şi anunţa intenţiile cu „mare zgomot”, care filtra lumina soarelui în culorile sale constitutive şi se fragmenta fără niciun avertisment? Cu siguranţă, londonezii cunoşteau gheaţa – Tamisa îngheţa în majoritatea iernilor, adesea într-un strat atât de gros, încât putea susţine trăsurile care străbăteau Londra de la Lambeth la Blackfriars. Dar aceasta era o gheaţă pe care ei o puteau gestiona, gheaţa utilă. Pe marginile ei erau aşezate corturi; în centru, patinatorii puteau desena opturi pe ea, în timp ce cristalele de gheaţă le săreau din ghete. Gheaţa londoneză era o fiară foarte diferită de acel munte îngheţat şi belicos care „se extinde… în crevase mari, făcând un mare zgomot… şi înspăimântând întreaga vecinătate”.

La începutul secolului al XVIII-lea, gheţarii au devenit cunoscuţi în Marea Britanie, iar la 12 octombrie 1708, William Burnet, fiul episcopului de Salisbury (fără nicio legătură cu Thomas), a luat o decizie. „Am hotărât să merg să văd Munţii de Gheaţă din *Elveţia*", i-a scris doctorului Hans Sloane, eminent istoric naturalist şi ulterior secretar al Royal Society, care i-a publicat scrisoarea în periodicul *Proceedings* al societăţii în acelaşi an. „În consecinţă, m-am dus la Grindelwald, o călătorie prin munţi de două zile de la Berna. Acolo am văzut, între doi munţi, ca un râu de gheaţă care se împarte în două braţe şi în drumul său de pe vârful munţilor până în vale înghite movile uriaşe, unele mai mari decât biserica Saint Paul."

Burnet, la fel ca şi predecesorul său John Dennis, s-a confruntat cu dificultatea de a descrie ceva ce cititorii săi – oamenii de ştiinţă din Londra – nu văzuseră niciodată. Şi-a ales metaforele în funcţie de publicul său şi nu ar fi putut alege o imagine mai sugestivă şi mai accesibilă pentru citadinii din Royal Society decât „biserica Saint Paul" pentru a evoca dimensiunea gheţarului. Era anul 1708 şi aveau să mai treacă doi ani până la finalizarea catedralei lui Wren, construcţia ei durând deja de treizeci şi trei de ani – orice londonez îi văzuse cupola gri şi graţioasă care îşi împrumuta curbele şi înălţimea orizontului jos al oraşului; orice londonez se minunase de proporţiile ei. Publicul lui Burnet a primit astfel o imagine vie a ceea era gheţarul Grindelwald – „un râu de gheaţă" – şi dimensiunea acestuia, mai mare chiar decât catedrala Wren. Această imagine a gheţarului ca râu îngheţat va deveni timp de câteva decenii comparaţia general acceptată pentru munţii de gheaţă: a fost o asemănare pertinentă, căci s-a înrădăcinat în imaginaţia comună.

Cu toate acestea, dincolo de plasticitatea sa, Burnet nu a făcut altceva decât să privească. Nu i-a trecut prin minte să se apropie de gheaţă şi să o atingă. Abia treizeci de ani mai târziu, într-un act de înfumurare şi autopromovare, un englez a pus cu adevărat piciorul pe un gheţar şi a relatat totul într-o scrisoare.

❄

Într-o seară din vara anului 1741, pe pajiştile din Sallanches – un orăşel aflat între Geneva şi Chamonix –, la marginea câmpurilor de grâu şi secară pe care soarele de iunie tocmai începea să le poleiască, răsărea o mică tabără de corturi albe. O pereche de cai de povară era legată de un ţăruş în exterior, cu coşurile doldora de provizii, iar trei bărbaţi cu arme stăteau de pază lângă ei, scrutând întunericul ce se lăsa, în efortul de a-i ţine sub observaţie pe localnici, tot mai mulţi cu fiecare jumătate de oră care trecea. Din când în când, tânărul pe care savoiarzii veniseră să îl vadă ridica apărătoarea grea din pânză a unuia dintre corturi şi făcea un tur al taberei. Avea un turban înfăşurat în jurul capului şi era îmbrăcat în hainele voluminoase ale unui potentat levantin, iar la talie îi atârna un pumnal a cărui curbură o imita pe cea a încălţămintei extravagante. Prietenul său mergea cu el şi râdeau împreună în văzul chipurilor uimite ale celor prezenţi. Paznicii, care erau deja obişnuiţi cu excentricităţile angajatorilor lor, nu spuneau nimic şi vegheau ca nicio mână indiscretă să nu se strecoare în desagii de pe şaua cailor.

Pseudo-sultanul era Richard Pococke, un călător obsedat şi cleric aspirant. Tovarăşul său era William Windham, fiul cel mai mare şi cel mai capricios al lui William Windham, un *pater familias* la acea vreme al dinastiei William Windham din Norfolk, venind din secolul al XV-lea. Windham cel tânăr fusese trimis de exasperatul său tată la Geneva, unde spera că va deprinde manierele şi moravurile potrivite unui tânăr dintr-o familie cu veleităţi politice. În schimb, tânărul nu a făcut altceva decât să agaţe femei uşoare, să se încaiere şi să nu scape nicio distracţie posibilă.

Windham fusese cel care dorise să vadă gheţarii din Chamonix, care, conform zvonurilor ajunse prin intermediari la Londra, erau pur şi simplu uimitori. În pofida apropierii lor, doar câţiva genevezi vizitaseră gheţarii; majoritatea calviniştilor fervenţi din oraş credeau că râurile de gheaţă

fuseseră trimise de Dumnezeu asupra ţăranilor din Chamonix drept pedeapsă pentru necredinţa lor, ca o plagă torpidă şi statornică. Nimeni nu era dornic să-l însoţească pe Windham la gheţari, până când l-a întâlnit pe Richard Pococke: un gentleman, după cum l-a descris Windham în relatarea publicată a excursiei lor, „sosit recent la Geneva din călătoriile sale în Levant şi Egipt, ţări pe care le-a vizitat cu o nespusă acribie”.

Înarmaţi până-n dinţi, bine aprovizionaţi şi escortaţi de trei acoliţi genevezi, cei doi au pornit spre Chamonix în mica lor cavalcadă pe 7 iunie 1741. De la Geneva au călărit cale de patru leghe până la Bonneville şi de acolo au mers de-a lungul râului Arve, unde „s-au distrat cu o diversitate plăcută de peisaje”. În prima seară, şi-au făcut tabără pe câmpurile de la Sallanches şi acolo, spre uimirea localnicilor, Pococke s-a îmbrăcat ca un sultan (îşi adusese hainele din Egipt, împreună cu un sarcofag de lemn care conţinea o mumie din Saqqara şi o statuie de piatră a lui Isis).

Pe vale mersese vorba despre intenţiile lor de a pune piciorul pe gheţar şi, în timp ce se apropiau de Chamonix, călărind în umbra alungită după-amiaza a masivului Mont Blanc, un preot a venit în întâmpinarea lor ca să-i convingă că fac un lucru nesăbuit. Dar, deşi prima vedere a gheţarilor nu i-a impresionat – marginile lor „par doar ca nişte stânci albe”, remarca Windham dezamăgit, „sau mai degrabă ca nişte ţurţuri imenşi, creaţi de apa care curge de pe munte” –, cei doi bărbaţi nu au putut fi întorşi din drum. După cum avea să scrie Windham mai târziu, „bazându-ne pe forţa noastră şi pe hotărârea noastră, am decis să încercăm să urcăm Muntele”.

După ce şi-au umplut o sticlă cu un amestec de vin şi apă pentru a se fortifica la altitudine şi au lăsat genevezii să păzească tabăra, Windham şi Pococke au început să urce pe marginea gheţarului, traversând „mai multe bucăţi de gheaţă, despre care am crezut la început că erau stânci, căci erau mari cât o casă”, şi grăbindu-se în tăcere să traverseze culoarele devastate de avalanşe, unde bucăţile mari de gheaţă sfărâmate şi trunchiurile de

copaci sugerau violenţa prăpădului care trecuse pe acolo. După un urcuş dificil şi pe alocuri periculos au ajuns pe un promontoriu înalt. Au rămas în picioare, au scos dopul sticlei lor de vin îndoit cu apă, au ţinut un toast şi au contemplat oceanul de gheaţă care li se unduia în faţa ochilor.

Relatarea expediţiei scrisă de Windham a fost publicată în *Proceedings*, la Royal Society, precum şi în alte câteva reviste savante din Marea Britanie şi de pe continent, iar vestea despre aventura lui s-a răspândit în toată ţara. Richard Pococke a părut mai puţin dornic să facă caz de întreprinderea lor, căci nici măcar nu a menţionat expediţia în cel de-al doilea volum al amintirilor sale de călătorie. A murit din cauza unei apoplexii în Irlanda, în 1765, dar avea să rămână un reper şi după ce s-a sfârşit scurta-i viaţă, atât graţie stâncii care se deplasa lent pe Mer de Glace şi care îi purta numele (gravat acolo cu ciocanul şi dalta de savoiarzii fermecaţi în amintirea paşei lor preferate), cât şi cedrilor libanezi pe care i-a plantat din stadiul de seminţe în Ardbraccan, în Irlanda, unde urmaşii acelor copaci dăinuie şi astăzi – linii verticale întunecate şi neaşteptate pe un teritoriu mlăştinos şi fără alţi copaci.

„Sunt extrem de încurcat când vine vorba să-l descriu”, scria Windham chiar de pe gheţar, „deoarece nu-mi vine în minte niciun lucru pe care să-l fi văzut vreodată şi care să comporte fie şi cea mai mică asemănare cu el”. La fel ca Burnet cu treizeci de ani în urmă, Windham a trebuit să „descrie” ceva care nu semăna cu nimic altceva – o privelişte care punea metafora în încurcătură. A reuşit să facă o descriere indirectă, folosindu-se de o altă imagine: „Descrierea pe care o fac călătorii despre mările Groenlandei pare să fie cea mai apropiată imagine”, scria el. „Trebuie să-ţi imaginezi un lac agitat de un vânt puternic şi brusc îngheţat.” Alegerea acestei comparaţii a fost o idee strălucită, deoarece se baza pe jurnalele de călătorie ale puţinilor călători care navigaseră spre vest din Plymouth şi apoi spre nord, spre marginile septentrionale neştiute ale lumii, şi reveniseră de-acolo cu relatări despre mări înţepenite de frig

şi un aer atât de geros, încât până şi răsuflarea îngheţa şi cădea pe punte cu un zgomot de sticlă spartă.

Imaginea unui corp de apă agitat şi îngheţat brusc, propusă de Windham, avea să devină descrierea clasică pentru Mer de Glace şi chiar pentru gheţarii din toată lumea. Windham a fost primul care a contemplat gheţarul ca o forţă suspendată, iar relatarea sa flamboaiantă a contribuit la răspândirea în Europa a ideii că munţii înalţi sunt o lume aparte, un mediu în care elementele transmigrează unul în celălalt: unde apa devine gheaţă şi gheaţa apă, iar zăpezile dăinuiau veşnic, sfidând soarele alpin. Când Pierre Martel, un inginer francez, a întreprins o călătorie similară pe gheţari, la trei ani după Windham, a încercat să descrie ceea ce a văzut, dar nu s-a putut „gândi la nimic mai potrivit" decât imaginea lui Windham. Metafora lui Windham, ca orice metaforă potrivită, a marcat percepţia despre lume a lui Martel.

În 1760, Horace-Bénédict de Saussure considera Alpii drept o lume nouă – un fel de „paradis terestru" – şi a început explorarea lor sistematică. De Saussure citise cu siguranţă scrisoarea lui Windham şi vizitase stânca lui Pococke de pe Mer de Glace, iar când a încercat să descrie aspectul gheţarului, a folosit într-o formă cizelată imaginea lui Windham. Gheţarul arată, scria de Saussure, ca „o mare care a îngheţat brusc, nu în momentul unei furtuni, ci în clipa când vântul s-a potolit, iar valurile, deşi foarte înalte, s-au tocit şi rotunjit". Karl Baedeker a citat acest pasaj în toate ediţiile ghidului său despre Elveţia, fixându-l şi cristalizându-l astfel în mintea miilor de victorieni care veneau să observe miracolele gheţarului: nu-l puteau concepe în alt mod. După mai bine de o sută de ani, Windham încă le mai incita imaginaţia turiştilor care veneau să vadă gheţarii, menţinând-o trează cu o singură metaforă.

Deşi cuvântul „*glacier*" [„gheţar"] nu a apărut în voluminosul *Dictionary* al lui Samuel Johnson, publicat în 1755 – avea să-şi croiască oficial calea în limba engleză prin intermediul limbii franceze –, ideea

acestor mări de gheaţă tumultuoase a început să-şi facă loc în mintea multor britanici începând chiar din acel an, mai ales în mintea celor pentru care apariţia şi acţiunile gheţarilor păreau să răspundă unor puternice nevoi culturale. După ce Windham şi Pococke deschiseseră calea, zeci, apoi sute de alţi turişti au plecat în pelerinaje extatice spre gheţari şi pe Mont Blanc – „Muntele Alb" –, cu siguranţă cel mai înalt vârf din Lumea Veche, considerat a fi mai mic doar decât culmile fabuloase din Anzi.

În 1765, prezbiteriul era singura unitate de cazare pentru turiştii sosiţi la Chamonix: până în 1785, au apărut trei hanuri mari, servind circa 1.500 de turişti care veneau în fiecare vară să vadă gheţarii. Chamonix era un oraş în plină expansiune, iar localnicii prosperau. Turiştii luau cu ei mierea produsă de localnici – un lichid auriu, limpede –, devenită celebră printre gurmanzi până şi la Paris. Sătenii etalau bogăţiile naturale din zonă pe pături în faţa caselor lor: în principal fosile şi cristale – coloane de cuarţ fumuriu şi cuarţ transparent, agate muşchi, coliere groase de onix, geode, mici blocuri de turmalină –, dar şi coarne de capre-negre şi coarne de ţapi care se răsuceau în spirală din craniu ca nişte amoniţi.

Deşi veneau vizitatori din toată Europa să vadă gheţarii, britanicii erau, fără îndoială, cei mai numeroşi şi mai fervenţi admiratori. Într-o călătorie în Elveţia în iarna lui 1779, Goethe a pornit spre Chamonix cu intenţia de a „merge chiar pe gheaţă şi de a examina aceste mase imense". A făcut „aproape o sută de paşi pe stâncile de cristal asemănătoare valurilor" înainte de a se retrage pe *terra firma* („cu cât este mai ferm, cu atât e mai puţin îngrozitor", avea să noteze un turist din epoca victoriană târzie în cartea de oaspeţi a unui hotel un secol mai târziu, vădit tulburat de incursiunea sa pe gheaţă) şi de a urca până la Montanvert, aflorimentul stâncos care oferea cea mai frumoasă privelişte către Mer de Glace. Acolo a întâlnit un turist englez care i s-a prezentat drept Blaire şi care „a ridicat în acel loc o cabană bine situată, de la fereastra căreia el şi oaspeţii săi

puteau observa marea de gheaţă”. „Câtă abnegaţie faţă de spectacolul gheţii!”, nota Goethe în jurnalul său.

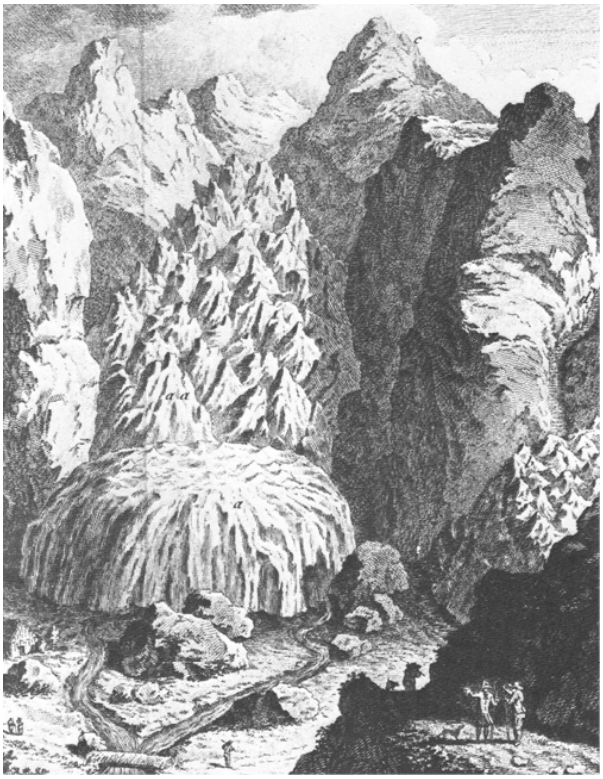

„Mer de Glace”, gravură în *Die Eisegebirge des Schweizerlandes* (1760) de G.S. Gruner. Observaţi turiştii din colţul din dreapta-jos.

❄

Poate câteva sute de oameni au traversat de-a lungul timpului pe jos braţul sudic al gheţarului Enghilcek. Este o întreprindere incomodă. Nu există puncte de sprijin stâncoase pe dunele de gheaţă care se ridică cu sutele în mijlocul gheţarului – doar suprafeţe netede şi convexe de gheaţă dură. Torentele de apă verde provenită din topirea gheţii clipocesc şi se agită în jurul bazei dunelor, apoi dispar brusc în dolinele largi şi negre pe care le-au săpat în gheţar. Dunele individuale sunt unite de muchiile fine de

gheaţă albastră, rotunjite ca ţiglele de pe coama unui acoperiş. Am traversat aceste creste ca nişte echilibrişti pe sârmă, cu braţele bine întinse şi aşezând cu grijă câte un picior în faţa celuilalt. Când nu aveam altă opţiune, am coborât ravenele în rapel, am sărit peste torenţi şi, cu pioleţi şi colţari, am urcat pe duna următoare. Gheţarul avea o lăţime de doar trei kilometri, dar ne-a luat şapte ore să-l traversăm. Am ridicat cortul în întuneric pe nişte stânci ascuţite de la piciorul unui munte, sub o lună plată ca o farfurie albă. Am dormit binişor, deranjat de aerul rarefiat şi de teama să nu cad, şi m-am trezit când chiciura deja se insinuase în cortul nostru.

A doua zi, cerul era albastru, iar aerul rece şi transparent părea incendiat de soare. Era o vreme periculoasă – după doar o jumătate de oră, pielea expusă se înroşea şi apoi se băşica peste noapte. Ne-am tras mănuşile, ne-am înfăşurat capetele în zeci de metri de muselină albă, ne-am pus ochelarii pentru gheaţă şi am mers în jos şi în tăcere pe flancul nordic al gheţarului. Pe la jumătatea după-amiezii am ajuns la un mare lac glaciar de două sau trei hectare şi ne-am făcut tabăra pe malul lui, înfigându-ne ţăruşii cortului în gheaţa albastră care îl înconjura şi asigurându-i prelata de protecţie cu plăci de rocă din morenă. O flotă de mici aisberguri zimţate naviga lent pe suprafaţa lacului, imitând aspectul vârfurilor din jur.

După ce ne-am înălţat corturile, ne-am întins pe stâncile călduţe de la marginea lacului şi am construit mici turnuri din şist. Ceilalţi s-au culcat. Aerul era liniştit şi cald la acea oră a după-amiezii. Puteam vedea căldura pulsând pe stânci în valuri groase şi gelatinoase. Aisbergurile se opriseră din mişcarea lor. Suprafaţa apei avea culoarea unei nicovale şi era netedă ca oţelul. Mi se părea că dacă aş fi încercat să plonjez în apa din lac, aş fi sărit şi ricoşat pe suprafaţa lui ca o piatră aruncată pe gheaţă. Doar lingourile schiţate de soare pe luciul limpede al apei sugerau adâncimea lacului şi permiteau privirii să-i evalueze dimensiunile. Ghemuit, am

privit apa o vreme care mi s-a părut a fi câteva ore bune. Cât am rămas acolo, timpul mi-a părut că s-a oprit în loc. Părea că lumina soarelui împietrise peisajul şi lacul. Doar norii care se formau şi reformau himeric la kilometri buni deasupra mea se mai mişcau într-un ritm oarecare, sugerând scurgerea timpului. Altfel, aş fi putut aparţine oricărui eon. Nimic, mi se părea atunci, nu putea fi mai veşnic, mai imobil decât acest tablou de gheaţă orbitoare cu stânci întunecate – o scenă care părea a fi fost acolo dintotdeauna şi care se va perpetua. Peisajul era dincolo de mine şi undeva deasupra mea; se întâmplase să mă aflu eu acolo, un spectator care nu-l afecta cu nimic. Un spectator, nimic mai mult.

Apoi, pe neaşteptate, a început să plouă: picături mari se striveau de cenuşiul palid al stâncilor pe care stăteam. Ploaia a scindat atmosfera, a biciuit piatra şi a făcut ca lacul să pară ca un câmp de *fleur-de-lys*.

❄

Exista o serie de versete în Apocrife care dădeau un fior pe şira spinării oricărui britanic cu frică de Dumnezeu. Evocau o viziune a pedepsei divine abătute asupra unui Pământ păcătos sub forma morţii îngheţate: un „salpetru al nordului” care cuprindea lumea şi o îngheţa:

> Când suflă vântul rece dinspre miazănoapte, iar faţa apei se preface în chiciură,
> Se face gheaţă pe toată întinderea de apă şi o acoperă ca o platoşă.
> Şi [gheaţa] devorează muntele şi pârjoleşte pustia şi mistuie iarba ca focul.

Nimic nu era ferit de această gheaţă apocaliptică, una care distruge totul cu aceeaşi energie flămândă şi nemiloasă ca focul nepământean al Apocalipsei.

Această viziune apocrifă a unei catastrofe glaciare globale avea să devină reală pe parcursul secolului al XIX-lea. Geologia avea să dezvăluie că perioada glaciară s-a consumat cel puţin o dată în istoria Pământului, iar fizica avea să sugereze că se putea întâmpla din nou în viitor. Sfârşitul secolului al XIX-lea a trebuit să se împace cu ideea că omenirea trăia într-o epocă flancată de epoci de gheaţă. Era o viziune atât de îngrozitoare şi de apocaliptică, încât imaginaţia comună – în special în Marea Britanie, verde şi cu o climă blândă – a avut nevoie de decenii bune pentru a o asimila. Groaza a fost atenuată, cel puţin pentru creştini, numai de gândul că un astfel de eveniment ar fi un purgatoriu divin – o purificare prin frig.

Vizitând gheţarii din Savoia în tumultuoasa vară a anului 1816 şi nefiind credincios, lui Percy Shelley gândul purificării nu-i oferea niciun sentiment de consolare. „Cine *ar fi*, cine *ar putea* fi ateu în această vale a minunilor!”, se întrebase Coleridge în prefaţa la poemul său „*Hymn before Sunrise in the Vale of Chaumoni*”. Ajungând la Chamonix la jumătatea lunii iulie, Shelley răspunde la întrebarea pompoasă modală a lui Coleridge, semnându-se în cartea de oaspeţi a hotelului ca „Atheos” – ateu.

În seara de după sosirea sa, Shelley a vizitat Glacier des Bossons. Dintre toate formele fizice pe care le-a întâlnit în Alpi, gheţarii par să-l fi impresionat cel mai profund. Shelley a meditat asupra experienţelor sale în munţi în două scrisori cuprinzătoare şi meditative trimise prietenului său, romancierul Thomas Love Peacock, iar gândurile sale despre gheţari merită citate pe larg, deoarece au fost publicate şi citite de multă lume în Marea Britanie, dar şi pentru că prefigurează surprinzător viziunea unei ere glaciare viitoare care avea să bântuie imaginaţia de mai târziu a secolului al XIX-lea:

> [Gheţarii] curg perpetuu în vale, făcând ravagii în evoluţia lor lentă, dar de neoprit, ruinând păşunile şi pădurile care le înconjură, pustiind în decursul veacurilor ceea ce un râu de lavă ar putea să pustiască într-un ceas, dar mult mai definitiv; căci acolo unde a coborât cândva gheaţa,

cea mai rezistentă plantă refuză să mai crească… Gheţarii se deplasează tot mai departe… aduc cu ei din regiunile de unde îşi au originea toate ruinele muntelui, stânci enorme şi imense acumulări de nisip şi pietre… Pinii pădurii de pe marginile lor sunt aruncaţi şi făcuţi fărâme pe o mare întindere de la baza lor. Există ceva inefabil de înspăimântător în aspectul celor câteva trunchiuri fără ramuri, cele mai apropiate de traiectoria gheţii, rămase cu rădăcinile afundate în sol…

Dacă zăpada care produce acest gheţar ar creşte, iar căldura văii nu ar fi un obstacol în calea existenţei perpetue a unor mase de gheaţă care au coborât deja, consecinţa ar fi evidentă; gheţarii ar tot creşte şi ar subzista, cel puţin până când ar inunda valea.

Nu voi dezvolta teoria sublimă, dar sinistră a lui Buffon – că acest glob pe care îl locuim va fi transformat într-o perioadă viitoare într-o masă îngheţată prin extinderea gheţii polare şi a celei produse pe cele mai înalte părţi ale Pământului…

Şi Shelley continua la fel, prezentând pe toate feţele coşmarul unui Pământ transformat într-o necropolă de gheaţă. Scria gândindu-se la publicare, iar limbajul său tinde să fie pe alocuri melodramatic, dar nu încape nicio îndoială asupra tulburării produse asupra lui de gheţari. Având suficient timp, credea, nimic pe Pământ nu va putea să împiedice gheţarii aflaţi într-o mişcare permanentă să se reverse din spaţiul lor legitim, să acopere valea şi să se contopească cu calotele polare, încapsulând astfel lumea în gheaţă. Cât despre timp – aşa cum am văzut deja –, acesta se dovedise, potrivit geologiei, a fi nesfârşit.

Viitoarea glaciaţiune a Pământului părea mai plauzibilă ca oricând în acea vară a anului 1816. În anul precedent, Tambora, un vulcan indonezian, a erupt şi valul de praf şi cenuşă a fost transportat în întreaga lume de vânturile alizee. Particulele rezultate au fuzionat în forme ciudate deasupra Europei şi a Americii şi, uneori, au prezentat spectacole de dansuri şi lumini asemănătoare celor raportate repetat de exploratorii din regiunile polare. Apusurile de soare fastuoase, asemenea celor ale lui Turner, incendiau cerul în fiecare seară, deşi zilele erau mult mai reci decât de obicei. Temperatura terestră s-a redus cu până la două grade Celsius, recoltele au fost compromise şi mii de oameni au murit de foame sau îngheţaţi. Nu a fost vară în acel an. Chiar şi soarele părea perturbat –

avea pete mari, vizibile cu ochiul liber, pe care lumea le privea de pe străzile Londrei prin cioburi de sticlă afumată.

Nu e de mirare, aşadar, că în acea zi neobişnuit de rece imaginaţia lui Shelley a văzut în gheţari agenţii sfârşitului lumii. Byron, care în acel an era în vacanţă pe continent cu Shelley, a simţit şi el ceva extrem de implacabil în felul cum „lunecă gigantul sloi de gheaţă în fiecare zi, necontenit”*, iar giulgiul de cenuşă care fusese aşezat pe cer i-a produs o viziune similară a morţii prin îngheţ: globul pustiit de gheaţă devenit o casă a nimănui. Faimosul său poem „Întuneric”, pe care l-a scris în aceeaşi vară, începe astfel:

> Era un vis şi parcă nu era…
> Pe bolta neagră, soarele murea.
> Zburau prin spaţiu, oarbe, stele reci.
> Pământul îngheţase pentru veci.
> Pierise Luna, iar fugarii zori
> N-aveau putere.**

Viziunile lui Shelley şi ale lui Byron despre o lume cuprinsă de îngheţ au fost, fără îndoială, respinse de unii ca fiind nişte divagaţii ale unor poeţi cu prea mult timp la dispoziţie. Cu toate acestea, descoperirile ştiinţifice ulterioare aveau să demonstreze că nu erau doar nişte melancolii, ci nişte viziuni teribil de exacte.

Ideea unei ere glaciare nu a pătruns treptat în conştiinţa culturală, ci a andocat brusc, fără prea multe pregătiri, ca un pachebot sosit în port pe neaşteptate. Cel despre care se consideră îndeobşte că a adus la cunoştinţa publicului noţiunea de eră glaciară a fost Louis Agassiz, un om de ştiinţă elveţian vizionar şi excentric, care şi-a câştigat o reputaţie de paleontolog înainte de a aborda disciplina embrionară a glaciologiei la sfârşitul anilor 1830. Pentru a-şi continua cercetările, a înfiinţat un laborator rudimentar în Berna Superioară (Berner Oberland): o cabană de lemn cocoţată pe morena şistoasă a gheţarului Unteraar. Cabana în sine a devenit parte a

experimentelor sale privind mişcarea glaciară, fiind deplasată în jos pe patul său de roci cu – a calculat Agassiz – o viteză medie impresionantă de o sută şase metri pe an până când, în primăvara anului 1840, s-a prăbuşit. (Când Agassiz a sosit la laboratorul său în vara aceea a descoperit un morman de dărâmături, părţi din acesta începând să se deplaseze – cu totul interesant – în direcţii diferite. A trebuit să-şi caute un adăpost în altă parte.)

În regiunile înalte ale Oberlandului a început Agassiz să-şi creioneze concluziile spectaculoase despre expansiunea din trecut a gheţarilor. „De când am văzut gheţarii", îi scria el unui geolog englez, „am o predispoziţie spre zăpadă şi înclin să văd toată suprafaţa Pământului acoperită de gheaţă şi întreaga creaţie anterioară moartă de frig". Nu era numai gura de el. În 1840, Agassiz a publicat *Études sur les Glaciers* – „Cartea gheţii", după cum o citau britanicii –, o carte despre care se zvonea că ar fi fost scrisă într-o singură noapte de creativitate febrilă. În acelaşi an a făcut un turneu în Marea Britanie, ţinând conferinţe despre noua sa teorie revoluţionară, potrivit căreia Europa şi, probabil, o mare parte din restul lumii fuseseră acoperite de o pătură groasă de gheaţă în urmă cu 14.000 de ani. În opinia lui Agassiz, gheţarii alpeştri fuseseră foarte extinşi, iar calota glaciară arctică acaparase latitudinile meridionale, excavând, despuind şi reorganizând în mod necruţător, aplatizând câmpiile Europei Răsăritene, acoperind cu gheţari dealuri şi văi deopotrivă. Teoria sublimă, dar sumbră a lui Buffon s-a dovedit adevărată, cel puţin retroactiv.

Dacă scopul lui Agassiz era unul ştiinţific, totuşi stilul său, asemenea personalităţii sale, era dramatic, aşa cum se poate vedea într-un articol pe care l-a scris pentru *Edinburgh New Philological Journal* în 1841. Pământul, susţinea el, fusese cufundat

> într-un climat precum cel pe care polii Pământului nostru abia dacă îl pot produce – un ger a apărut brusc şi tot ceea ce avea viaţă a fost amorţit. Niciun loc de pe Pământ nu a oferit

protecţie creaturilor împotriva atotputerniciei frigului. Oriunde au fugit, în grotele munţilor, care înainte le fuseseră multora dintre ele locuri de pândă, sau în desişurile pădurii, peste tot au cedat puterii elementului anihilator… O crustă de gheaţă a acoperit curând suprafaţa Pământului şi a învelit în mantaua sa rigidă rămăşiţele organismelor, care, cu doar o clipă înainte, se bucuraseră de existenţă pe suprafaţa sa… Tot ce era organic pe Pământ şi-a găsit sfârşitul.

Pentru mentalitatea victoriană timpurie, încă subjugată de sublim, viziunea lui Agassiz era palpitantă, incitantă şi totodată terifiantă în dimensiunea ei. Gheaţa vânase viaţa până în ultimul ei ascunziş, ştersese „tot ce era organic" şi rescrisese lumea. Teoriile sale au fost respinse la început, fiind catalogate drept ridicole, dar Agassiz dispunea de dovezi vizibile convingătoare – rocile striate, blocurile eratice angulare, depozitele inexplicabile din morene –, încât campania sa a început să câştige treptat sprijin. „Le-aţi transmis microbul gheţii tuturor geologilor de aici", îi scria un om de ştiinţă scoţian lui Agassiz după o conferinţă susţinută la Glasgow, „şi ei transformă Marea Britanie într-un gheţar".

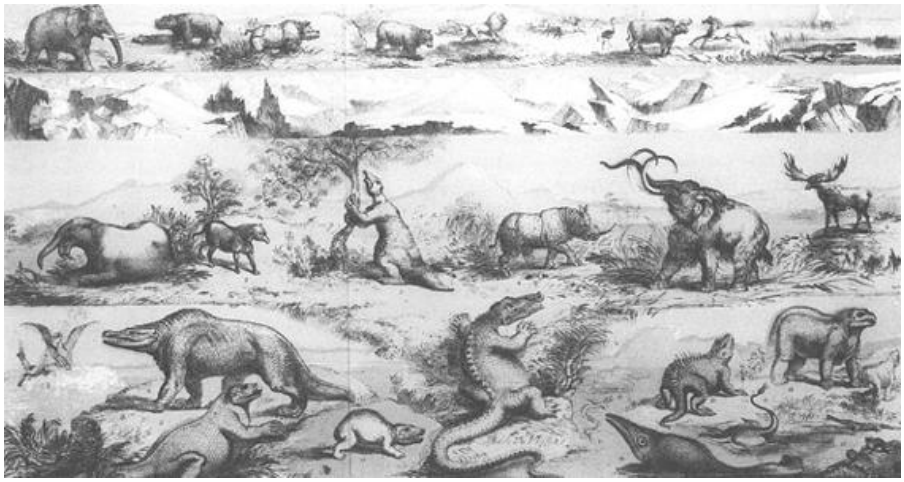

O panoramă cu trei niveluri din 1860, reprezentând lumea „adamitică" modernă (nivelul superior) separată de către „spada ascuţită" a erei glaciare (nivelul al doilea) de reptilele şi mamiferele din perioada terţiară şi secundară. Litografie de W.R. Woods din *Pre-Adamite Man* (1860), de Isabella Duncan.

Este dificil pentru noi să înţelegem cât de radical a remodelat ideea erei glaciare viziunea asupra lumii din secolul al XIX-lea. A influenţat aproape toate disciplinele ştiinţifice – istorie naturală, chimie, fizică – şi a obligat la regândirea profundă a antropologiei, a istoriei naturale şi a teologiei. Consecinţa imediată a fost că peisajele familiare au început să fie privite brusc cu ochi diferiţi. În Llanberis (Ţara Galilor), în Windermere (în Ţinutul Lacurilor), în Cairngorms sau în Elveţia puteau fi văzute dovezile trecerii erei glaciare: circuri excavate, văi în formă de U, blocuri eratice gigantice şi crestele în formă de lame de cuţit subţiate de acţiunea gheţii. În al patrulea volum din *Modern Painters*, John Ruskin a descris cum în văile alpine „sunt încă vizibile urmele gheţarilor străvechi… amprenta, ca să spunem aşa, unui gheţar fiind la fel de uşor de recunoscut ca urmele unui cal care a păşit pe un drum de pământ moale ce încă mai păstrează urma potcoavelor lui”. Imaginea lui Ruskin – gheţarul ca un cal, muntele dur ca un drum de pământ moale – aducea într-un mod superb timpul imemorial în contemporaneitate; precipita trecutul geologic în prezentul familiar.

Gheţarii au devenit marea noutate a zilei. Criticii culturali marcanţi ai vremii – Ruskin, John Tyndall – discutau despre importanţa lor. Publicaţiile trimestriale dedicau pagini întregi dezbaterilor privind cauza deplasării gheţarilor şi natura fizică precisă a gheţii glaciare. Cu aplombul caracteristic şi, poate, cu dorinţa de a pune capăt şicanelor, Ruskin i-a clasificat drept „o mare acumulare de îngheţată, turnată pe piscurile munţilor şi care se scurge spre poale”.

❄

Rândurile generoase dedicate gheţarilor în publicaţiile dintre anii 1840 şi 1870 şi revelaţia erei glaciare au dus la creşterea numărului de vizitatori ai

gheţarilor, dornici să vadă nemijlocit aceste mase de gheaţă care au modelat suprafaţa lumii. „Micii gheţari ai prezentului” erau, potrivit lui Tyndall, „simpli pigmei în comparaţie cu giganţii epocii de gheaţă”, dar erau un bun exerciţiu de imaginaţie pentru cum un pigmeu devine un uriaş. Turiştii *glen*-urilor scoţiene îşi imaginau că acestea au fost sculptate de gheţarii care se topiseră de mult, iar turiştii actualilor gheţari alpini şi-i imaginau cum fuseseră odinioară: fluvii puternice de gheaţă care înveleau Pământul.

Ceea ce îi îngrozea profund pe victorienii de mai târziu – aşa cum îl îngrozise şi pe Shelley – era posibilitatea ca era glaciară să revină; de data aceasta ca tragedie. În 1862, fizicianul William Thomson, mai cunoscut sub numele de Lord Kelvin, îşi făcuse publică convingerea că soarele se răcea fără să-şi reînnoiască energia. Nu doar că nu era nimic nou sub soare, dar chiar şi soarele în sine nu era nou şi îmbătrânea pe zi ce trecea. Datorită infiltrării lente şi ireversibile a entropiei, sistemul solar era condamnat la ceea ce fusese botezat drept „moarte termică”. Era resuscitată ipoteza nebuloasă a lui Buffon, cu excepţia faptului că de data aceasta nu globul se răcea, ci felinarul şi radiatorul lui – Soarele. Ştiinţa dovedise că universul pulsa tot mai rar, având o putere limitată, iar cândva în viitor Pământul îngheţat avea să orbecăiască întunecat prin spaţiu.

Începând cu anii 1850, fizica solară a fost un subiect fierbinte printre victorienii educaţi. Ca urmare a descoperirii lui Kelvin (care nu avea să fie discreditată până la descoperirea sărurilor radioactive de către Rutherford, în primii ani ai secolului XX), iarna universală – o altă perioadă glaciară – devenea previzibilă din punct de vedere istoric. Dacă polii, „continentele cristaline”, erau inaccesibili, pe gheţarii din Alpi, din Caucaz sau Karakorum era posibil ca victorienii să înfrunte temerile lor cu privire la totala nimicire; să se familiarizeze cu ceea ce avea să ducă la pieirea lor viitoare. Simţeau aceeaşi înfiorare teribilă pe care am simţi-o şi

noi văzând focoasele strălucitoare rânduite într-un arsenal nuclear. Întoarcerea erei glaciare era, de fapt, iarna lor nucleară.

❄

Am văzut pentru prima dată desenul lui John Ruskin care reprezenta Glacier du Bois în timp ce răsfoiam al doilea dintre cele 39 de volume ale *Operelor* sale, uimit de activitatea prodigioasă a acestei personalităţi. Este o schiţă uimitoare. Gândindu-se că ar fi fost imposibil să reproducă caracteristicile formale ale gheţii ca atare şi că realismul convenţional n-ar fi reuşit să-i surprindă aspectul, Ruskin a încercat să descrie relaţia dintre observator şi obiectul observat; nu să prezinte gheaţa aşa cum era, ci aşa cum a văzut-o el – să picteze actul percepţiei.

În 1842, J.M.W. Turner, pe care Ruskin îl venera, finalizase unul dintre cele mai frumoase tablouri ale sale, „Furtună de zăpadă: vas cu aburi în rada portului transmiţând semnale în ape puţin adânci şi înaintând cu ajutorul sondei”. Nu există, la prima vedere, niciun vas cu aburi în această imagine, ci doar furtuna de zăpadă. Pânza este un vârtej de culori închise, un turbion vâscos de nori înclinat spre verticală. Abia după câteva secunde şi graţie titlului, vasul se discerne, roata cu zbaturi întunecată abia sesizându-se prin spuma mării, focul din cazane luminând doar o mică zonă de mare învolburată. După ce vezi vaporul, braţul negru-maroniu lung al furtunii care coboară dinspre nori îşi arată adevăratul chip, nefiind un vârtej, ci fuiorul de fum care urcă spre cer. În cele din urmă, chiar în centrul vârtejului, se observă salvarea – un petic de cer senin, irisul nuanţat al furtunii, o licărire de vreme bună în formă de ochi. Nu suficient cât să croieşti o pereche de pantaloni bufanţi unui olandez***, dar totuşi un colţ de cer senin.

Este evident că gheţarul desenat de Ruskin a fost inspirat de furtuna de zăpadă pictată de Turner. Transpare aceeaşi senzaţie puternică de vortex, de energie centripetă. Ca nişte stropi de spumă, particulele turbionului de zăpadă şi gheaţă suflate de vânt se observă pe toată suprafaţa. O stăncuţă sau un corb zboară chiar în prim-planul imaginii, unde poate fi observată şi rădăcina unui copac bătrân – ambele aparent pe punctul de a fi aspirate fără scăpare de orificiul palid al soarelui. Chiar şi semnătura lui Ruskin din colţul din stânga-jos se încovoaie sub tensiunea desenului, capetele ei fiind atrase spre interior de forţa lui centripetă. Pe fundal, munţii sunt reprezentaţi dintr-o parte, ca nişte cavaleri albi, oglindind suprafaţa crestată a gheţarului. Ruskin surprinde în acest desen mai mult decât orice alt artist cunoscut mie experienţa de a fi pe un gheţar, îmbinând în chip strălucit paradoxul stazei şi al forţei lui impresionante. Când te afli pe un gheţar conştientizezi mişcarea în mijlocul nemişcării: se simte, după cum nota Gerard Manley Hopkins despre un fluviu de gheaţă alpin, „un aer de activitate întreruptă”.

Am căzut odată într-o crevasă în timp ce mă plimbam pe faţa înzăpezită a unui gheţar elveţian şi fluieram, aşa cum obişnuiesc să fac pe gheţari, melodia formaţiei Doors „Break on through to the Other Side” („Treci de cealaltă parte”). Exact asta mi s-a întâmplat. S-a auzit o pocnitură şi am simţit că se surpă ceva sub picioarele mele, ca şi cum s-ar fi deschis o trapă. Am căzut vertical şi m-am blocat la nivelul taliei în gheaţă, iar plămânii mi-au rămas fără aer în cădere. Cu jumătatea de jos a corpului intrasem într-un alt mediu. Era mai frig, mult mai frig acolo jos. Picioarele, îngreunate de cizme şi colţari, loveau în gol, până când am realizat că acest lucru mă poate disloca, aşa că le-am lăsat să atârne, cu degetele îndreptate în jos, şi mi-am întins braţele pe zăpadă în lumea de sus. Sub mine era o senzaţie de adâncime de necunoscut şi am fost cuprins de un vertij teribil. A fost acelaşi sentiment ca atunci când, la vârsta

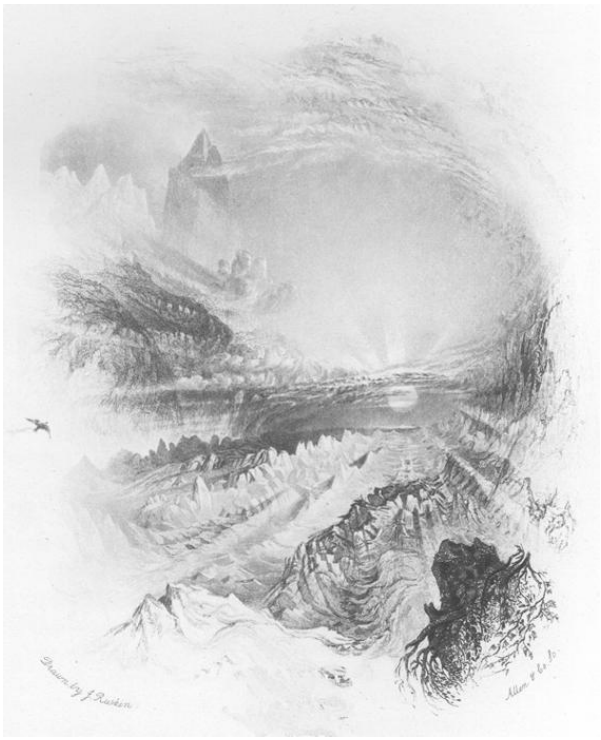

„Glacier du Bois”, gravură după un desen de John Ruskin (1843).

de treisprezece ani, am păşit de pe marginea unui iaht în mare, la câţiva kilometri de coasta Corsicăi, unde hărţile marine indicau o fosă marină de peste 1.200 de metri. Apa era limpede, cu nuanţe albastre. Eu şi fratele meu am aruncat două centime de argint şi, cu măştile de scafandri puse, am urmărit cum monedele strălucitoare se scufundă lent în apă, cap şi pajură, o vreme care a părut ore întregi. Brusc am fost cuprins de panică, de teama că nu voi mai putea pluti şi mă voi scufunda neajutorat odată cu monedele. A trebuit să fiu tras din apă de tata, care m-a cuprins de sub subsuori şi m-a ridicat dintr-o singură mişcare suplă, lăsând în urmă o dâră de apă de mare.

Partenerul meu de alpinism m-a tras fără prea multă supleţe din gheţar, cum ai trage un corp dintr-o piscină, şi m-am întins jos, pe zăpadă, gâfâind aproape astmatic de frică. În noaptea aceea, în siguranţa refugiului alpin, nereuşind să dorm pe salteaua subţire, înconjurat de ceilalţi alpinişti

care se foiau, mintea mea a început să rumege la cele întâmplate, făcând abuz de modul condiţional. Dacă aş fi căzut în crevasă, gheţarul şi-ar fi văzut de-ale lui ca şi cum n-aş fi fost acolo. Mecanismele lui interne mi-ar fi nimicit corpul. Dacă aş fi căzut, precum pastorul protestant francez, într-o crevasă de mărimea unei „săli maiestuoase şi spaţioase", părţile laterale s-ar fi apropiat în decurs de câteva luni, iar spaţiul s-ar fi tot micşorat: de la sala de bal la un dormitor, la o debara pentru mături şi, în final, la un sicriu.

❄

Gheţarii îmbinau două concepte care au fost deosebit de interesante în mod special pentru imaginaţia secolului al XIX-lea: forţa impresionantă şi timpul profund. În *Travels through the Alps of Savoy*, glaciologul scoţian James Forbes atrăgea atenţia asupra acestui ultim aspect al lor. „Un gheţar este un sul de pergament fără sfârşit", scria el, „un parcurs de timp pe al cărui teren imaculat e gravată succesiunea evenimentelor, ale căror date transcend cu mult memoria unui om viu. Presupunând că lungimea unui gheţar este de aproximativ treizeci de kilometri şi deplasarea sa anuală de o sută cincizeci de metri, blocul dislocat din suprafaţa sa aflat acum pe morena frontală şi-ar fi putut începe drumul de pe stânca de origine în timpul domniei lui Carol I al Angliei!". Coborârea pe „şoseaua largă şi scânteietoare" a unui gheţar însemna deci o călătorie înapoi în timp. Coborârea într-o crevasă însemna contactul cu gheaţa care a fost compactată în timpul războiului civil englez. Vederea unei avalanşe sau a unei căderi de gheaţă gargantueşti, asemenea celei văzute de Robert Ker Porter, un aristocrat şi soldat englez care a călătorit în Caucaz la sfârşitul anilor 1810, însemna să fii martorul colapsului veacurilor – „zăpezile şi gheaţa adunate secole la rând curgând în forme imense spulberate şi

grămezi dislocate!”. Gheţarii şi munţii din jurul lor au forţat mintea umană să gândească altfel şi la viteze diferite.

Există o anecdotă minunată despre Mark Twain, care a vizitat Elveţia împreună cu familia sa în 1878. După ce au urcat pe faţa dinspre est a văii Zermatt, au ales cea mai uşoară cale înapoi. După cum rememora Twain în *A Tramp Abroad*:

> Am hotărât să călătoresc spre Zermatt pe marele gheţar Gorner. Am condus expediţia pe poteca abruptă şi dificilă a catârilor şi m-am poziţionat cât am putut de bine pe mijlocul gheţarului – pentru că Baedeker a spus că mijlocul se deplasează cel mai repede. Cu toate acestea, din motive de economie, am lăsat o parte din bagajele mai grele pe benzile laterale pentru transportul lent de mărfuri. Am aşteptat ce-am aşteptat, dar gheţarul nu s-a mişcat. S-a lăsat noaptea, începuse să se întunece – şi tot nu ne-am mişcat. M-am gândit atunci că poate găsim vreun orar în Baedeker; ar fi bine să aflăm orele de plecare. Curând am găsit o propoziţie care arunca o lumină orbitoare asupra problemei. Zicea aşa: „Gheţarul Gorner se deplasează cu o viteză medie de ceva mai puţin de 2,5 cm pe zi”. Rareori m-am simţit atât de scandalizat. Rareori mi-a fost dat să simt cum încrederea mi-a fost trădată într-un aşa hal fără niciun motiv. Am făcut un mic calcul: 2,5 cm pe zi înseamnă mai puţin de zece metri pe an; distanţa estimată până la Zermatt e de cinci kilometri. Timpul necesar de deplasare pe gheţar, puţin peste cinci sute de ani! Secţiunea pasagerilor de pe acest gheţar – secţiunea centrală, expresul, ca să spun aşa – nu avea să ajungă în Zermatt înainte de vara anului 2378, iar bagajul, care venea pe banda mai lentă, avea să sosească doar după câteva generaţii… Gheţarul e un fiasco ca mijloc de transport pentru pasageri.

Cu naivitatea lui mimată fermecătoare şi caracteristică, Twain satiriza o atitudine faţă de natură care predomina la vremea aceea: ne aşteptăm ca natura să ne stea la dispoziţie, să fie în pas cu noi. Sau o înlocuim cu tehnologia şi îi considerăm ritmurile superflue. Nevoia noastră de viteză ne-a determinat să preţuim aerodinamica şi dinamismul lucrurilor, dar această înclinaţie a condus la o acceleraţie care ne-a scos din sincronizarea cu lumea naturală.

Însă lentoarea şi imobilitatea au şi ele virtuţile lor, propria frumuseţe, şi e bine să ni le reamintim din când în când. La începutul unei primăveri, am luat un microbuz din Beijing. Mergea spre nord, traversând lacul

artificial Miyun, care era înghețat – hectare după hectare de gheață argintie –, un lac ce alimentează Beijingul cu o mare parte din apa necesară și pe lângă care drumul urcă spre peisajul crestat de-a lungul căruia se întinde Marele Zid. După trei ore, microbuzul a ieșit de pe șoseaua asfaltată principală și a început să se cațăre anevoios în serpentine pe un drum presărat cu pietriș.

Ne-am oprit, în cele din urmă, pe fundul umbrit al unui defileu. Deasupra noastră, pe peretele nordic, se afla un turn de observație scund, care veghea asupra terenului din jur, așa cum o făcuse vreme de opt sute de ani. Pe marginea defileului se revărsa o cascadă de gheață: tuburi groase de gheață galbenă și murdară de peste o sută de metri lungime, iar între ele dungi verticale de gheață albastră curată. Toată cascada înghețată arăta ca o orgă gotică, cu tuburile și registrele sale radiind extravagant în toate direcțiile. Aerul era cald și de pe vârfurile turnurilor plasați mai jos șiroia continuu apă topită.

Ne-am pus colțarii, ne-am luat câte o pereche de pioleți și ne-am petrecut ziua escaladând cascada. Într-o pauză, mi-am scos echipamentul de cățărat și am coborât să explorez râul înghețat în care se vărsa cascada. Văzută dintr-un unghi oblic, gheața părea albastră, cu striații de argint. Am coborât pe ea.

Acolo unde gheața umplea golurile dintre stâncile de pe mal, avea culoarea alb-lăptoasă a micilor cascade. Stâncile mari din mijlocul râului, care vara aveau să producă vârtejuri și praguri, erau înconjurate de mici întinderi netede de gheață transparentă. Privind gheața, îi vedeam adâncimea, marcată de frunzele de mesteacăn suspendate în ea și de bulele de aer albe și rotunde care urcau ca niște șiraguri de perle. S-a auzit un zgomot și am ridicat privirea. O nurcă a țâșnit din umbră de pe un mal al râului, s-a strecurat peste gheața jilavă și a luat-o la goană pe pietrele netede de pe celălalt mal. Și-a lăsat urmele labelor umede, decalcomanii negre care se estompau rapid în aerul uscat, revenind la culoarea pietrei.

Imobilitatea absolută a cascadei îngheţate şi a râului oprit din curgere, care în mod normal ar fi fost un spectacol tumultuos, mi-a trezit uimirea profundă. Poate că obsesia noastră pentru viteză are ceva de-a face cu teama noastră cu privire la sfârşitul lumii: simţul latent, specific epocii moderne, că apocalipsa ar putea veni fie prin gheaţă (moartea Soarelui), fie prin foc (holocaustul nuclear). Meditasem la asta, deşi nu găsisem pe nimeni altcineva care să o facă până când, citind publicistica lui Théophile Gautier, am dat peste un pasaj din 1884:

> Cât de ciudat este acest impuls sălbatic de locomoţie rapidă care cucereşte indivizii din toate naţiunile în acelaşi moment. „Morţii călătoresc repede", spune balada****. Înseamnă că suntem morţi? Sau ar putea fi vorba despre un soi de presimţire a apocalipsei care se apropie de planeta noastră, care ne obsedează, făcându-ne să multiplicăm mijloacele de comunicare, de aşa manieră încât să putem călători pe întreaga ei suprafaţă în puţinul timp care ne-a mai rămas?

❄

Terifianţi în implacabilitatea lor lentă, mustind de istorie şi, cel puţin pentru minţile educate, împresuraţi de pericole palpitante, nu e surprinzător că gheţarii atrăgeau în secolul al XIX-lea atât de mulţi turişti pasionaţi. Gheţarii erau, mai presus de toate, un spaţiu cu totul neobişnuit. „Tot peisajul [este] atât de neschimbător şi de silenţios; atât de departe, nu doar de oameni, ci chiar şi de gândurile lor", scria Ruskin cu admiraţie despre gheţarul din Zmutt. În 1828, John Murray şi soţia sa au bătut cu piciorul drumul spre inima gheţarului Talèfre, s-au aşezat printre piramidele de gheaţă de peste douăzeci de metri ca să soarbă dintr-o ploscă o duşcă de coniac şi au reflectat la splendoarea locului unde se aflau:

În aceste solitudini îngheţate înspăimântătoare nu se auzea nicio voce în afară de a noastră. În jur domnea o linişte de mormânt, perturbată, la intervale mari, doar de vuietul de tunet anunţând începutul unei avalanşe îndepărtate sau ruperea puternicului gheţar. În acest amfiteatru vast, flancat de munţi de zăpadă, străpunşi ici-colo de vârfurile ascuţite ale unor *aiguilles*, domneşte o iarnă eternă: zăpezile acumulate vreme de secole la rând, grohotişul produs de căderea pietrelor şi o magnifică personalizare a unei pustiiri terifiante…

❄

Solitudinea, moartea, sterilitatea, ariditatea, absenţa oricărei urme de viaţă omenească – acestea erau caracteristicile peisajului pe care romantismul îl făcuse atât de atrăgător. Acest peisaj ideal îşi găsea cea mai grăitoare expresie în pustietăţile polare, dar în secolul al XIX-lea, ca şi acum, polii nu erau accesibili decât pentru exploratorii cei mai hotărâţi şi suficient finanţaţi. Gheţarii din Europa, America de Sud şi Asia ofereau cea mai apropiată şi mai bună versiune a peisajului de la poli. Zeci de mii de oameni veneau – şi încă mai vin, aşa cum fac şi eu – să se bucure de ei. Şi mor cu zecile: atraşi pe gheaţă de sentimentele care, ca şi gheţarii înşişi, s-au format de-a lungul secolelor.

* *Manfred*, actul 1, scena I, traducere de Virgil Teodorescu, în Byron, *Opere. Teatru IV*, Editura Univers, Bucureşti, 1990, p. 9 (n.tr.).

** Traducere de Virgil Teodorescu, în Byron, *Opere, Poezia I* , Editura Univers, Bucureşti, 1985, p. 182 (n.tr.).

*** În original: *Dutchman's breeches*, termen în jargon marinăresc cu sensul de „un petic de cer senin" care apare după furtună (n.tr.).

**** „*Die Todten reiten Schnell*", vers din „Lenore" (1773), de Gottfried August Bürger (n.tr.).

5

Altitudinea: vârful şi priveliştea

> Acum pornim spre vârf. În aer pluteşte o miriadă de voci şoptind: „Veniţi aici, mai sus…”.
>
> JOHN MUIR, 1911

„Sunt aşezaţi ca nişte Buddha în zăpadă”, ne-a spus Saşa. „Am văzut cu ochii mei peste doisprezece.” Se referea la cadavre, trupurile alpiniştilor, majoritatea ruşi, care muriseră pe creasta ce duce la vârful Pik Pobedî – Vârful Victoriei, cel mai înalt al munţilor Tian-Şan. Saşa nu voia să ne impresioneze. Ştia că nu era cazul. Nouă luni pe an lucra ca lector de matematică la un institut din Moscova şi în fiecare vară, preţ de trei luni – singurele în care condiţiile meteo erau favorabile –, venea în munţii Tian-Şan ca să urce pe trasee din ce în ce mai dificile. Vorbea o engleză aproape impecabilă, purta nişte ochelari mari, cu lentile cât fundul de borcan, şi era îmbrăcat mereu cu o geacă subţirică şi o *salopette* peticită.

Ne-am uitat în sus la creasta aflată cam la opt kilometri de noi. La mare altitudine, aerul rarefiat funcţionează ca o lentilă, făcând obiectele depărtate să pară mai apropiate. Din locul de pe gheţar unde ne aflam, puteam vedea foarte limpede silueta gârbovită şi masivă a vârfului Pobedî, fiecare serac şi fiecare neveu profilate pe creasta lungă de

unsprezece kilometri ce ducea spre vârf. Scăldată în lumina serii, zăpada devenise roşiatică şi arăta neobişnuit de anodin, ca o îngheţată de căpşuni. Stăteam acolo, cinci inşi suflând fuioare de aer cald în atmosfera rece, gândindu-ne la trupurile acelea. Eu mi le imaginam rezemate relaxat de nămeţi, de parcă ar fi dormit, de parcă ar fi putut fi trezite cu un ghiont. Mi le imaginam stând aşezate ca nişte tumuli de-a lungul culmii muntelui, marcând drumul spre vârf.

De fapt, trupurile li se contorsionaseră de frig, hainele le fuseseră subţiate de furtuni şi soare şi zăceau zdrenţuite în jurul lor, iar pielea li se înălbise şi se jupuise de pe oase.

„Îmi amintesc că am auzit de un om”, spunea Saşa, arătând spre creastă, „care a ajuns pe vârf în condiţii nefavorabile, pe zăpadă mare, împreună cu doi camarazi. Observând că mai venea o furtună serioasă dinspre est, au făcut imediat cale-ntoarsă şi s-au folosit de propriile urme ca să meargă în lungul crestei. După cinci minute de mers, n-a mai văzut cu un ochi. Paf! Pur şi simplu, beznă. Ca şi cum s-ar fi stins lumina. Îi cedase retina. A mai făcut câţiva paşi şi paf! – i-a cedat şi cealaltă. Ambele retine i s-au dezlipit din cauza presiunii. L-au condus o vreme, dar, fără să vadă, nu avea nicio şansă să ajungă jos. În cele din urmă s-a aşezat pur şi simplu în zăpadă şi a aşteptat să moară”.

Saşa a ridicat din umeri. „E încă sus. Asta-i situaţia la o asemenea altitudine.”

❄

La altitudini mari, simţul văzului e de cele mai multe ori singurul pe care te poţi baza. Toate celelalte simţuri sunt anulate. Este prea frig ca să simţi ceva, prea sus ca să miroşi ceva, papilele gustative sunt amorţite şi nu se aude niciun sunet în afară de cel al respiraţiei tale. Simţul văzului e

esenţial: de ochi ai nevoie ca să zăreşti cele câteva fâşii de cirrus care te avertizează în privinţa unei posibile furtuni sau ca să pui metodic un picior în faţa celuilalt într-o furtună de zăpadă ori ca să admiri priveliştea – foarte probabil unul dintre motivele pentru care te-ai avântat într-un univers atât de sus, de primejdios şi de nepământean.

Ca şi altitudinea, memoria poate conferi unor imagini o claritate neobişnuită. Îmi amintesc perfect cum, pe când aveam şapte ani, bunicul mi-a arătat o fotografie alb-negru, de circa 25 pe 12 centimetri, a unei creste înzăpezite din Alpi pe care o urcase – muchia Biancograt de pe muntele Piz Bernina. Această muchie era atât de ascuţită, încât părea că despică în două lumina soarelui: una dintre cele două feţe ale crestei ardea în vâlvătăi albe, cealaltă era învăluită în umbră. Pe fundal, era doar cerul, iar în apropierea vârfului creasta devenea un con de zăpadă. Din vârful acestui con, un nor flutura în aer ca o flamură albă. Bunicul mi-a arătat cu degetul mic flamura. Mi-a zis că era un val de cristale de gheaţă viscolite de pe munte. Acel pisc, care împungea cu vârful neantul şi îşi flutura flamura de gheaţă, îmi părea nepământesc. Nu puteam crede că bunicul ar fi urcat într-adevăr pe el.

Când eram copil, mergeam în mai toate verile în nord, în Scoţia, ca să-i vizităm pe bunicii din Highlands, şi le foloseam casa ca tabără de bază pentru excursiile pe munţii din zonă. Bunicul îşi păstra echipamentul de alpinism într-un garaj în care era întotdeauna frig şi mirosea a ulei de motor. Acolo îşi ţinea schiurile, mult timp mai înalte decât mine, şi pieile de focă cu care le acoperea tălpile. Mi-a explicat că pielea de focă te face să aluneci pe zăpadă într-un singur sens, încât la urcare nu te lasă să aluneci înapoi. Beţele lui de schi făcute din lemn erau drepte, aveau vârfuri metalice şi rozete din ratan. O pereche de bocanci cu colţari era întotdeauna lângă schiuri, iar metalul lor cenuşiu era uns cu ulei, articulat şi prevăzut cu gheare. Arătau ca doi mici monştri. Şi mai era şi pioletul

lung de aproape un metru, greu cât o vâslă, cu un mâner din lemn lăcuit şi vârful de oţel ciobit de la uzură.

Bunicul a crescut în Montreux, pe marginea de est a lacului Geneva, şi pe drumul său spre şcoală şi înapoi trecea pe lângă un monument ridicat în memoria unui englez şi a fiului său, care muriseră căzând de pe munte în timp ce coborau pantele joase, acoperite cu iarbă ale unui pisc de lângă Arolla. Bunicul mergea în fiecare vară pe munte împreună cu Marele Labby, un prieten de familie olandez a cărui poreclă nu-i surprindea întru totul statura. Când avea nouă ani, bunicul a urcat primul său pisc de peste 3.000 de metri din Alpi, vârful Haute Cime din masivul Dents du Midi. Pe vârful acela l-a întâlnit pe generalul Charles Bruce, conducătorul expediţiilor de pe Everest din anii 1922 şi 1924. Venerabilul general, aflat la vârsta senectuţii, cu răni de gloanţe cicatrizate ca mărturie a serviciului său îndelungat în armata britanică, a schimbat senin câteva cuvinte cu Labby şi cu bunicul şi s-a avântat apoi energic în josul coastei abrupte a muntelui. Bunicul a coborât cu băgare de seamă pe un traseu mai uşor, păstrând vie acea caldă amintire. Ulterior, a considerat neaşteptata întâlnire ca fiind începutul vieţii lui de alpinist.

De-a lungul vremii am aflat mai multe despre cicatricele pioletului. Bunicul escaladase munţi în Himalaya, în America de Nord şi prin toată Europa. Un traseu care urcă printr-o ravenă din lanţul muntos Antitaurus din Turcia, pe care l-a explorat într-o permisie în timpul războiului, a fost numit după el. Curând după ce s-a căsătorit cu bunica – ea însăşi făcuse la rândul ei multe escaladări montane în Insulele Britanice, în Anzii venezueleni şi în vulcanii din Antile –, a dus-o într-o vacanţă pe munte, în cantonul Valais din Elveţia. La începutul săptămânii, au fost surprinşi de o furtună care i-a ţinut captivi preţ de trei zile într-un refugiu izolat din Turtmanntal, având ca provizii o singură ceapă mare pentru amândoi. M-a sfătuit să nu planific o astfel de excursie pentru luna mea de miere. Când a împlinit şaptezeci de ani, el şi bunica au mers într-o expediţie cu ghid în

munţii din Bhutan. Nişte ninsori neobişnuit de puternice, anormale pentru acea perioadă a anului, i-au blocat într-o vale situată la peste 4.000 de metri altitudine; în cele din urmă, au trebuit să convingă armata indiană să îi evacueze cu ajutorul elicopterelor. Îmi amintesc acele după-amiezi plicticoase, când ne sorbeam tăcuţi şi absenţi ceaiul în Anglia, aşteptând să sune telefonul.

Veneraţia bunicului pentru înălţimi a rămas neştirbită. Nu a pus-o niciodată sub semnul întrebării, deşi a avut prieteni care au murit sau au rămas infirmi după o experienţă pe munte. Un prieten, obligat să rămână o noapte într-o peşteră de gheaţă de pe un vârf din Himalaya, şi-a pierdut şaisprezece degete din cauza degerăturilor. Avea la vremea aceea douăzeci şi doi de ani. L-am întâlnit odată, la cincizeci de ani după noaptea aceea. Am întins din reflex mâna ca să i-o strâng pe-a lui şi m-a şocat să-i ating palma boantă, cu cioturi lucioase în locul degetelor.

Am încercat să vorbesc o dată cu bunicul despre asta: de ce adora să fie la înălţime, de ce îşi dedicase – şi îşi riscase – viaţa ca să atingă, oricât ar fi fost de anevoios, atât de multe piscuri. Nu a înţeles întrebarea şi nici măcar faptul că era o întrebare. Pentru el, atracţia înălţimii era mai presus de orice explicaţie sau chiar inexplicabilă. Totuşi, cum se face că vârfurile munţilor şi priveliştile lor au acaparat într-o aşa măsură imaginaţia atâtor oameni? Sau, în cuvintele lui Tennyson, care era uşor contrariat de acest fapt – el nefiind temperamental un alpinist şi preferând să-şi petreacă vacanţele pe insula Wight, deşi munţii se strecoară din când în când în versurile lui –, „Ce plăcere o fi în înălţime… în înălţime şi în frig?”.

Am putea răspunde întrebării lui Tennyson pur şi simplu spunând că impulsul de a explora spaţiul – de a merge tot mai sus – este înnăscut în mintea omului. Filosoful francez al spaţiului şi al materiei Gaston Bachelard consideră aspiraţia pentru înălţime un instinct universal. „Fiinţa umană, în tinereţea sa, în avântul său, în fecunditatea sa, vrea să se ridice de la sol. Saltul este o bucurie primară.” Echivalarea înălţimii cu binele

este fără îndoială integrată în limbajul nostru şi, în consecinţă, în modul cum gândim. Verbul „a excela” vine din latinescul *excelsus*, care înseamnă „aflat la înălţime” sau „înalt”. Substantivul „superioritate” vine din comparativul latinesc *superior*, care înseamnă „aflat mai sus ca situare, localizare sau poziţie”. „Sublim” însemna la origine „semeţ, distins sau elevat”. Şi aşa mai departe. La polul opus, o pleiadă de cuvinte peiorative sunt asociate cu noţiunea de adâncime: „micime”, „inferioritate”, „josnic” şi zeci de alte exemple. Ne construim modelele de progres pe un gradient. Avansăm în sus sau regresăm în jos. E mai dificil să facem primul lucru, dar tocmai asta îl face mai demn de admirat. În nicio circumstanţă lingvistică nu se avansează în jos. Majoritatea religiilor funcţionează pe o axă verticală, pe care cerul sau analogul lui e sus, iar antipodul jos. Prin urmare, să urci înseamnă, în mod fundamental, să te apropii de divinitate.

Mai recent, vârful muntelui a devenit un simbol secular al efortului şi al răsplăţii. „A culmina” înseamnă a ajunge la apogeul unei acţiuni întreprinse. „A fi în al nouălea cer” înseamnă a te simţi nemaipomenit de bine. Sentimentul de împlinire pe care ţi-l dă atingerea unui vârf de munte a fost dintotdeauna, fără îndoială, un element esenţial al aspiraţiei spre înălţime. Şi nu este surprinzător – ce alegorie mai simplă a succesului decât ascensiunea unui munte ar putea exista? Piscul reprezintă ţelul vizibil, iar pantele ce duc într-acolo, încercarea. Când mergem sau ne căţărăm pe munte, străbatem nu doar distanţa fizică a urcuşului, ci şi teritoriile metafizice ale luptei şi izbânzii. Atingerea unui pisc este dovada palpabilă că ai învins adversităţile: că ai cucerit ceva, chiar dacă această cucerire este, în esenţă, inutilă. Semnificaţia atribuită în minte vârfului – care nu este, la urma urmei, decât un petic de piatră sau de zăpadă aflat mai sus decât toate celelalte accidente geologice; un set de coordonate în spaţiu; o plăsmuire a geometriei; un punct fără noimă – este ceea ce a

condus în mare parte la dezvoltarea vertiginoasă a industriei alpinismului[*].

Gustul succesului nu este singura plăcere pe care o trăieşti la înălţime. Există o bucurie şi în experienţa senzorială a altitudinii: o euforie contemplativă, care nu are legătură cu reuşita. Înălţimea transformă până şi cea mai familiară privelişte în ceva străin. Imaginea oraşului în care ai trăit toată viaţa văzută de la înălţimea unui turn e cu totul alta. A spus-o cum nu se poate mai bine poetul George Keates, prieten cu Voltaire: la înălţime, „o creaţie nouă erupe în priviri". Priveşte elementele unui peisaj de pe un vârf de munte şi vor părea foarte diferite – râurile seamănă cu nişte panglici, lacurile cu nişte lame de argint, iar stâncile cu nişte particule de praf. Ţinutul se reduce la motive abstracte sau la imagini neaşteptate.

Am urcat într-un an, în octombrie, pe vârful Blà Bheinn de pe Insula Skye. Era senin, însă ultimii nouăzeci de metri până la vârf erau învăluiţi de nori şi nu am realizat că piscul era acoperit de zăpadă decât atunci când am intrat în nor. Când am ajuns în vârf, m-am oprit şi am rămas în picioare o vreme, învăluit de zăpada albă şi de norul alb. Oriunde mă uitam, nu puteam vedea mai departe de şase metri. Era greu să-ţi dai seama unde se termina pământul şi unde începea cerul, exceptând locurile în care stâncile negre străpungeau albul imaculat. Cum stăteam acolo, o tornadă de presuri-de-zăpadă a trecut pe neaşteptate prin faţa mea, punctele negre ale aripioarelor lor însufleţind la atingere albul zăpezii, micul stol mişcându-se de parcă ar fi fost o singură pasăre. Negru şi alb, culorile tablei de şah a munţilor înalţi.

Şi atunci, brusc şi pentru scurt timp, norul s-a destrămat. Am văzut coasta desfăşurată ca o hartă de la nord la sud, cu degetele întunecate ale pământului prinzând în încleştarea lor degetele argintii ale Atlanticului. S-a deschis o fereastră în acoperişul de nori de deasupra largului mării şi soarele a proiectat o insulă aurie de lumină pe suprafaţa apei. Câteva clipe

şi fereastra s-a închis, asemenea norului din jurul meu, aşa că m-am întors şi am început să cobor.

Azi suntem mai puţin uluiţi de vederea pământului de sus, căci suntem bombardaţi de imagini din avion sau din sateliţi. Dar imaginaţi-vă cât de impresionant trebuie să fi fost pentru alpinişti de odinioară, care, nemaivăzând vreodată o imagine de la înălţime, s-au trezit deodată că privesc la lumea de sub ei. Pentru aceşti călători, amplitudinea himerică a altitudinii părea o aproximare a viziunii divine. Citind relatările primelor ascensiuni, întâlnim adesea imaginea alpinistului încununat de succes comparându-se cu ceea ce grecii antici numeau *kataskapos* – privitorul în jos, observatorul ceresc, binecuvântat pe neaşteptate şi în chip miraculos cu perspectiva asupra lumii a unui cartograf.

❄

Recordul de altitudine i-a aparţinut mult timp lui Noe. Există opinii foarte diferite cu privire la poziţia şi înălţimea muntelui biblic Ararat, pe pantele căruia a fost lăsată arca după ce apele s-au retras. Şi, potrivit jurnalului expediţiei (din Facerea), Noe nu a ajuns niciodată în vârf. Cu toate acestea, faptul că a ajuns la o altitudine considerabilă n-a fost contestat. În secolul al XVIII-lea, William Whiston, un specialist în cosmogonie de la Cambridge, a calculat că muntele pe care a ajuns şi a rămas arca avea o înălţime de circa 9.750 de metri, deci cu 900 de metri mai înalt ca Everestul. Dacă calculele lui ar fi fost corecte şi dacă arca ar fi avut încărcătura descrisă în Facerea, oamenii şi animalele ar fi murit în scurt timp de hipotermie, hipoxie şi alte afecţiuni letale cauzate de altitudinea extremă. Sem, Ham, Iafet şi ceilalţi fii şi fiice neverosimil de fertile ale lui Noe nu s-ar mai fi „înmulţit”. Lumea nu s-ar fi umplut din nou cu floră, faună sau oameni.

Aşa că, probabil, Whiston s-a înşelat în privinţa altitudinii. Dar primele estimări ale altitudinii, asemenea primelor estimări ale timpului geologic, erau foarte neclare. Nu e surprinzător. Nu era nevoie să se calculeze cu acurateţe înălţimea. Mai nimeni nu urca pe munte, iar puţinii care urcau nu o făceau în scop comparativ. Măsurarea adâncimii mărilor sau a lungimii coastelor era cu mult mai necesară decât măsurarea altitudinii. Pliniu cel Bătrân susţinea că muntele cel mai înalt de pe Pământ se ridica la peste 90.000 de metri deasupra nivelului mării, fiind în eroare cu peste 80.000 de metri. Până în secolul al XVIII-lea, cei mai mulţi considerau vulcanul Teide din Tenerife cel mai înalt munte de pe Pământ, pentru că se ridica în mod impresionant direct din ocean pe una dintre cele mai importante rute maritime comerciale. Însă Teide are, în realitate, ceva mai puţin de jumătate din altitudinea Everestului.

Pentru primii călători nevoiţi să urce pe munte – de pildă, negustorii şi pelerinii ce străbăteau trecătorile din Alpi pe drumul lor spre sau dinspre Roma –, greaţa, ameţeala şi durerile de cap pe care le resimţeau arătau clar că relaţia dintre înălţime şi corpul omenesc nu e tocmai grozavă. Dintre numeroasele relatări timpurii ale afecţiunii care în zilele noastre poartă numele de „rău de altitudine”, poate cea mai elocventă se regăseşte în jurnalul lui José de Acosta, care nu şi-a putut duce la bun sfârşit călătoria în Anzi în anul 1580 din cauza unui acces de ceea ce localnicii numeau *puna*. „M-au luat pe neaşteptate stări bruşte şi intense de chin şi vărsături”, scria de Acosta, „încât am crezut că am să-mi vărs şi inima, după ce am vărsat tot ce mâncasem, flegmă şi fiere galben-verzuie”. Călătorii încercau să combată efectele altitudinii punându-şi un burete îmbibat cu oţet la nas şi la gură, lucru care, având în vedere relatarea lui de Acosta, nu pare să fi ameliorat simptomele răului de altitudine sau să fi făcut călătoria mai plăcută.

Sunt puţine indicii care să arate că, înainte de secolul al XVIII-lea, cultura europeană manifesta o apreciere estetică pentru privelişti. Cei

aflaţi la altitudine erau adesea mai preocupaţi de perspectiva supravieţuirii decât de perspectivă în sine. Ideea de privelişte frumoasă, care acum ni se pare o reacţie cât se poate de instinctivă la vederea unui peisaj, nu pare să fi fost importantă în conştiinţa colectivă, cel puţin nu cea datorată munţilor. Dimpotrivă, până în secolul al XVIII-lea, călătorii nevoiţi să străbată trecătorile din Alpi cereau de multe ori să fie legaţi la ochi pentru a nu se înspăimânta la vederea piscurilor. În 1714, când filosoful George Berkeley a străbătut călare trecătoarea Mont-Cenis, a consemnat că a fost cuprins de „neliniştea pricinuită de cele mai teribile hăuri". Până şi autorul anonim al volumului *Délices de la Suisse* (1730), probabil prima broşură turistică despre Elveţia, a fost îngrozit de „înălţimea nemaipomenită" a Alpilor şi de „zăpezile eterne". „Aceste mari excrescenţe ale Pământului nu au, după cât se pare, nici folos, nici frumuseţe", scria el. A preferat să elogieze în schimb aspectul îngrijit al oraşelor şi bunăstarea şi sănătatea vacilor elveţiene.

❄

În istoria marilor înălţimi se citează în mod obişnuit ca primă ascensiune pe un munte relatarea poetului italian Petrarca, el urcând împreună cu energicul său frate Gherardo pe muntele Ventoux, în regiunea Vaucluse, în luna aprilie a anului 1336. Deşi era un vârf de numai 1.910 metri, privelişte a de pe pisc l-a uluit:

> De parcă m-aş fi trezit dintr-odată din somn, m-am întors şi am privit spre apus. Nu am putut deosebi vârfurile Pirineilor, care formează graniţa dintre Franţa şi Spania; nu din cauza vreunui obstacol cunoscut, ci pentru că văzul nostru lumesc este slab. Dar am putut să văd cât se poate de limpede în partea dreaptă munţii din ţinuturile Lyonului şi în stânga golful Marsiliei şi apele ce lovesc ţărmurile de la Aigues-Mortes, deşi toate aceste locuri erau atât de îndepărtate, încât ar fi fost nevoie de o călătorie de câteva zile ca să ajungi la ele.

Petrarca şi Gherardo au coborât la lăsarea întunericului la un han de la poalele muntelui, unde, la lumina lumânării, poetul a aşternut pe hârtie descrierea acelei zile. Ascensiunea montană a lui Petrarca a fost fără îndoială un moment de mare însemnătate în istoria altitudinilor mari. Nu i se dă însă mare importanţă din cauza insistenţei cu care poetul transformă această experienţă într-o alegorie religioasă. Niciun element din descrierea sa – traseul, privelişte de pe vârf, hainele pe care le poartă – nu poate fi doar ceea ce este. Toate sunt, mai curând, detalii semnificative într-o relatare înţesată de simbolism. Unii cărturari sugerează că ascensiunea nici nu ar fi avut loc, ci era pur şi simplu un cadru fictiv pentru contemplaţiile metafizice ale poetului şi un prilej pentru ca el să tragă o învăţătură morală pioasă. „Cât de zelos ar trebui să ne căznim nu să ajungem pe piscuri, ci să ne călcăm în picioare acele pofte ce decurg din impulsurile lumeşti", conchidea Petrarca.

Pentru a ne familiariza cu primele manifestări ale interesului pentru piscurile montane nu doar ca embleme spirituale, ci şi ca forme fizice care impresionează atunci când sunt privite, trebuie să ne îndreptăm atenţia către anii 1600, când tocmai se puneau bazele faimosului Grand Tour – o călătoria educativă prin oraşele şi peisajele Europei continentale, devenită la sfârşitul secolului al XVII-lea şi în secolul al XVIII-lea o întreprindere obişnuită pentru tinerii înstăriţi (sau căzuţi în dizgraţie). La întoarcerea în ţară, aceşti „*grand tourists*" aduceau cu ei şi răspândeau noi atitudini culturale faţă de peisajele naturale în general şi în particular faţă de munţi. Unul dintre primii tineri britanici care au ales să pornească în acest tur a fost scriitorul John Evelyn, al cărui jurnal i-a adus faima postumă (a fost scris între 1641 şi 1706, descoperit într-un coş de rufe în 1817 şi publicat pentru prima oară în anul următor).

Într-o seară de noiembrie, în anul 1644, Evelyn şi doi însoţitori păşeau iute dincolo de zidurile castelului Rocca, situat în munţii din nordul Italiei. Prin aerul serii se auzea dangătul unui clopot tras de unul dintre

călugării capucini care trăiau pe o insulă de pe lacul Bolsena din apropiere. Cu numai câteva săptămâni în urmă, în timp ce traversase Alpii spre Italia, lui Evelyn îi repugnase înfăţişarea „bizară, oribilă şi înspăimântătoare" a munţilor. În însemnările sale din acele zile se regăsea întregul repertoriu de obiecţii atribuite în secolul al XVII-lea munţilor, având de data aceasta drept ţintă piscurile Alpilor: pantele abrupte care blochează vederea; sunt „pustiuri" – sterpe şi care nu folosesc nimănui.

Ce surpriză a fost pentru Evelyn să simtă, la atât de puţin timp după acea experienţă neplăcută, entuziasmul oferit de înălţime. Urcând mai sus pe munte, a fost răsplătit cu unul dintre cele mai frumoase şi mai captivante efecte ale altitudinii – inversiunea termică, un fenomen care face ca alpinistul să se afle dintr-odată deasupra norilor.

> Intrarăm într-o masă întunecată de nori, fără goluri şi foarte densă, care de aproape păreau nişte stânci şi care ne-au învăluit cale de aproape o milă pe drumul nostru către pisc; erau vapori de abur uscat şi gros, plutind nedizolvaţi şi ascunzând complet vederii soarele şi pământul, încât părea că suntem mai degrabă în adâncul mării decât printre nori, până când, străpungând mantia, am ajuns într-un paradis nespus de liniştit, de parcă ne-am fi aflat deasupra oricărei fapte omeneşti, muntele părând a fi mai curând o mare insulă decât unit cu vreun alt munte; căci nu era sub noi decât o mare de nori denşi, desfăşurându-se la picioarele noastre ca nişte valuri uriaşe, împunse ici şi colo de vârful vreunui alt munte, zărit de noi la multe mile depărtare, iar în ferestrele din nori erau peisaje şi sate ale ţinutului de sub noi: a fost, mărturisesc, una dintre cele mai plăcute, mai inedite şi cu totul surprinzătoare imagini pe care îmi fusese dat să le am vreodată în faţa ochilor.

Citind jurnalele de călătorie din secolul al XVII-lea şi din prima parte a secolului al XVIII-lea, întâlnim uneori asemenea momente, când mintea îşi dezvăluie relaţia instinctivă cu o formă de peisaj; se eliberează brusc de cămaşa de forţă a opiniei generale şi creează noi moduri de a simţi. Însă exaltarea produsă de înălţimi resimţită de Evelyn avea să rămână doar un episod până la mijlocul secolului al XVIII-lea, când a ajuns deodată în prim-plan, devenind uzanţă şi continuând să se manifeste pregnant şi în prezent: veneraţia înălţimilor de dragul înălţimii. Din momentul

producerii acestei schimbări de percepţie, avea să fie nevoie de la fel de multă originalitate ca să *nu* fii încântat de înălţimi pe cât fusese nevoie înainte ca să insufle plăcere.

❄

În secolul al XVIII-lea, altitudinea a devenit tot mai mult un obiect al veneraţiei. Fireşte, Biserica îşi rezervase dintotdeauna o poziţie preeminentă, atât la modul fizic, cât şi moral. Pe colinele calde ale Italiei şi în văile abrupte ale Elveţiei se găseau biserici, capele şi cruci veghind ţinutul aflat mai jos de ele. Iar în oraşele europene, turlele catedralelor se ridicau râvnind – şi năzuind – spre înălţimile imperiului creştin. Dar se născuse totodată şi un sentiment laic faţă de înălţimi, şi anume plăcerea şi exaltarea trezite de altitudine în sine, nu de înălţimile cerurilor.

Această nouă atitudine faţă de înălţimile munţilor a constituit o schimbare radicală şi s-a făcut simţită în mai toate sferele culturale, de la literatură şi arhitectură până la horticultură. La începutul secolului al XVIII-lea, aşa-numitul „poem al muntelui” s-a încetăţenit ca specie literară minoră populară, în care poetul – în general, la fel ca Petrarca cu patru secole înainte – descria mai întâi actul fizic de a urca pe un munte şi apoi cugetările sale inspirate de priveliştea de sus. Graţie priveliştii panoramice pe care o ofereau, vârfurile munţilor i-au atras şi pe cei care căutau plăcerea în petrecerea timpului liber. Punctele de belvedere şi platformele panoramice au fost oficializate şi instituţionalizate pretutindeni în Europa, inclusiv pe Etna, pe Vezuviu şi la Napoli. Erau locuri de unde privirea putea trece în mod plăcut de la o manifestare naturală la alta: unde evenimente, obiecte şi realităţi îndeobşte separate unele faţă de altele puteau fi observate simultan şi dintr-o singură ocheadă. Altitudinea a făcut posibilă *panorama* – care în limba greacă

înseamnă „vedere completă” sau „vedere atotcuprinzătoare”. De pe piscurile Alpilor, scria naturalistul elveţian Conrad Gesner, se pot observa într-o singură zi toate cele patru anotimpuri. Unul dintre marii călători ai secolului al XVII-lea, francezul Maximilien Misson, nota că, de la balcoanele de piatră brută ale conventului San Martino, aflat pe colina ce domină oraşul Napoli, un privitor putea să contemple planul oraşului – portul, digul, farul şi castelele –, pentru ca apoi să-şi mute privirea către sud, de-a lungul coastei dantelate cu stâncile ei albe, şi mai apoi spre nord, spre silueta întunecată şi masivă a Vezuviului, cu fuioarele sale groase de fum răsucindu-se din crater către cer ca frânghiile unor fachiri.

În Marea Britanie, în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, sub influenţa pitorescului preromantic, un soi de dezordine elegantă a designului grădinilor a înlocuit proporţionalitatea iluministă minuţioasă. Moştenirea culturală a Iluminismului se manifesta în marile case britanice printr-o geometrie horticolă atent căutată – rozarii ordonate, alei cu pietriş dispuse radial în jurul fântânilor din care apa se ridica agil şi repetitiv, întorcându-se în bazin, peluze întinse desfăşurându-şi covorul verde până la nişte şanţuri invizibile –, dar în a doua jumătate a secolului toată această cosmetizare a ajuns să fie considerată prea ordonată, prea standardizată. Mulţi dintre proprietarii mai snobi au ales să-şi transforme moşiile ordonate în adevărate jungle simbolice. Grote, cascade, schituri şi obeliscuri sparte, crânguri întunecate şi coline pietroase: brusc, această sălbăticie a început să fie preferată în detrimentul gardurilor vii tunse şi aliniate dichisit sau al uniformităţii grandioase a peluzelor. Când aceşti proprietari comandau transformarea, cereau de obicei şi o stâncă în miniatură sau un punct de belvedere similar de pe vârful căruia să poată observa desfăşurarea splendidă a domeniului lor sălbatic.

Un astfel de proprietar de pământuri a fost Richard Hill – „Marele Hill”, cum a ajuns să fie numit în mod firesc –, care, în 1783, la scurt timp după ce a moştenit domeniul Hawkstone din Shropshire, a demarat un

program de reamenajare de cincisprezece ani. În timp ce Richard orchestra săparea unui lac de mai bine de trei kilometri lungime şi continua să scoată bani folosindu-se de ceea ce un contemporan numea enigmatic „aritmetica lucrativă”, surorile sale entuziaste – cunoscute drept „cele două domnişoare Hill” – adunau fosile, cochilii şi alte curiozităţi geologice, pe care apoi le încrustau în pereţii interiori din rocă moale ai unui complex de caverne de pe proprietate. Le-a luat trei ani să ducă la bun sfârşit reamenajarea. Richard a angajat apoi un pustnic să trăiască în acele peşteri şi (aşa cum scria în contract) „să se poarte ca Giordano Bruno”.

„Excursionişti pe craterul superior al muntelui Etna”, în J. Houel, *Voyage pittoresque des isles de Sicile, de Malte et de Lipari* (1787).

Nestemata sublimă a coroanei de la Hawkstone era Grotto Hill, o colină de gresie albă de o sută de metri înălţime. De pe vârful ei, într-o zi senină putea fi observată panorama a treisprezece dintre comitatele Angliei. Vizitatorii se înghesuiau la porţile domeniului (ca, de altfel, şi astăzi) ca să se minuneze de privelişte şi să-şi provoace un uşor fior plăcut de vertij. Printre primii cuceritori ai vârfului Grotto Hill a fost dr. Johnson, care a relatat – de data aceasta – în mod banal reacţia la acea experienţă:

> Cel care urcă povârnişurile de pe domeniul Hawkestone se minunează cum a ajuns aici şi nu ştie cum se va întoarce… Nu simte liniştea, ci groaza solitudinii, un fel de plăcere turbulentă aflată între spaimă şi admiraţie. Ideile pe care le impune minţii sunt sublimul, spaima şi vastitatea.

Să ne amintim că era o stâncă de circa o sută de metri pe domeniul colinar cu oi şi terenuri agricole de la Shropshire, nu un pisc din Alpi, unde nu exista speranţă de salvare sau cale de întoarcere. Hiperbola lui Johnson era însă specifică limbajului acelor timpuri. Aici, chiar în Anglia provincială, putea fi trăit măcar un crâmpei din plăcerea deja căutată de unii pe versanţii cei mai grandioşi ai munţilor.

Se răspândea un nou sentiment al înălţimilor, iar popularitatea colinei lui Hill era una dintre ipostazele sale. „Care sunt peisajele naturale care înalţă spiritul în cel mai mare grad şi trezesc sentimentul sublimului?", întreba Hugh Blair în timpul unei conferinţe la Edinburgh din anii 1760. „Nu peisajul vesel, câmpul înflorit sau oraşul prosper, ci muntele cărunt… şi torentul care cade pe piatră." Ceea ce înălţa cu adevărat mintea cultivată în a doua jumătate a secolului era înălţimea. Tot mai mulţi au început să caute plăcerile – şi pericolele – altitudinii şi s-a născut ideea de a urca pe vârful muntelui ca scop în sine. Într-o după-amiază toridă de vară, la sfârşitul secolului al XVIII-lea, Samuel Taylor Coleridge urca pe un pisc din Cumbria, fiind răsplătit la amurg cu priveliştea unei furtuni cu descărcări electrice care lovise Ţara Lacurilor: zigzaguri intermitente de fulgere albastre şi tunetul asemenea unor timpane îndepărtate. A fost, scria el exaltat la întoarcere, „lucrul cel mai tulburător dintre toate lucrurile lumeşti pe care le-a văzut vreodată". Vârful Mont Blanc din Alpi a fost cucerit de francezii Michel-Gabriel Paccard şi Jacques Balmat într-o zi rece a anului 1786: Balmat fluturându-şi pălăria spre localnicii din Chamonix aflaţi la mulţi kilometri dedesubt şi Paccard neputând să noteze temperatura de pe pisc deoarece cerneala îi îngheţa până să ajungă pe hârtie. În anul următor, tânărul şi abilul ofiţer englez Mark Beaufoy a

ajuns pe acelaşi vârf fără prea mari eforturi. Întrebat de ce a urcat pe Mont Blanc, a răspuns, ca şi cum ar fi fost o axiomă, că l-a „impresionat dorinţa tuturor de a ajunge în cele mai înalte locuri de pe pământ”. Febra piscurilor montane câştiga teren.

❄

Elveţia – ora 4 a.m. Cerul era senin şi se anunţa o zi fierbinte. Am ieşit din cortul instalat într-o zonă plană a gheţarului în aerul rece şi întunecat. Ne aprinseserăm lanternele frontale, care ne ofereau câte un mic con de lumină. Acele de gheaţă erau purtate de vânt încoace şi încolo ca fitoplanctonul. Deşi lumina lunii era puternică, aveam nevoie de lanterne, iar lumina lor intensă ne anula vederea de noapte. Când am stins lanterna şi m-am uitat în jur, era întuneric beznă, apoi, ca o fotografie la developat – când imaginea apare încet-încet în baia chimică –, în jurul nostru s-au cristalizat formele piscurilor.

Între ele se remarcau, la sud-vest de noi, vârful Nadelhorn şi vecinul său ceva mai scund, Lenspitze. Cele două piscuri de peste 4.000 de metri sunt unite printr-o lungă muchie de piatră crenelată, ce conferă masivului aspectul unui val de rocă şi gheaţă înţepenit la mii de metri altitudine: un „tsunami” îngheţat de geologie.

Ne-am pregătit în întuneric, la lumina lanternelor frontale: ne-am pus hamurile, am înfăşurat corzile şi le-am fixat, ne-am prins pioleţii de braţe cu curele. Nu era pentru prima dată când preparativele mă duceau cu gândul la cavalerii medievali pregătindu-se de luptă. Există un ritual şi toţi se ajută reciproc, aşa cum îşi ajuta un paj stăpânul: verificăm şi reverificăm cataramele şi nodurile, tragem de curele punând şoptit întrebările esenţiale. Eram excitat, de parcă mergeam în bătălie sus, pe vârful Nadelhorn.

Am început să traversăm lent, prin semiîntuneric, căldarea glaciară de la baza valului de piatră. Zăpada îngheţată scrâşnea sub picioarele noastre. Coarda se legăna între noi, agăţându-se din când în când de blocurile de gheaţă. Spre sud, departe, am văzut doi licurici: lanternele unui grup mai harnic, care escalada direct faţa interioară, concavă a acelui „tsunami" pietros, folosind pioleţi şi colţari ca să-şi sape drum pe peretele de gheaţă aproape vertical, înalt de o mie de metri. Probabil că sperau să înainteze rapid şi să ajungă pe creastă înainte ca soarele fierbinte al dimineţii să se joace pe gheaţă ca flacăra unei lămpi cu benzină şi să o topească sub picioarele lor.

Era foarte frig – probabil –10°C. De la efort, simţeam transpiraţia ciupindu-mi pielea frunţii şi îngheţând instantaneu – am ridicat mâna şi am simţit crusta subţire de gheaţă de pe piele. Îmi îngheţaseră şi alte părţi: cagula mi se transformase într-un coif de oţel, mănuşile în gantlete.

Prima sarcină era să traversăm circul glaciar cât mai repede şi apoi să urcăm versantul acoperit de zăpadă de la capătul acestuia, care devenea tot mai abrupt, ducând către o strungă înaltă numită Windjoch, cunoscută pentru vânturile care o mătură de la nord-vest. După câteva ore de efort am ajuns în trecătoare, unde – aşa cum ne aşteptam –, în întunericul care se risipea, sufla un vânt puternic. Am continuat să urcăm în ritm susţinut, de data aceasta de-a lungul crestei de nord-est, în timp ce în jurul nostru se lumina de ziuă. Lumina zorilor scânteia pe pojghiţa de gheaţă de pe pietre, făcându-le să pară alunecoase. Când am ajuns pe vârf – un mic con de piatră şi gheaţă suflat de vânt –, atmosfera era caldă.

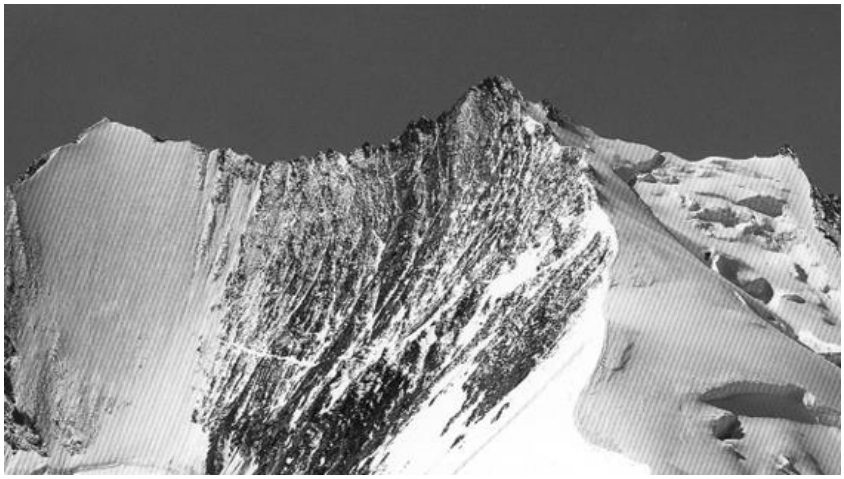

Vârful Nadelhorn (4.327 de metri) la capătul din dreapta al culmii; vârful Lenspitze (4.294 de metri) la capătul din stânga.

Ne-am întins la căldura soarelui vreo jumătate de oră, punându-ne mâinile încrucişate sub cap. Mi-am îndepărtat cristalele de sare de pe faţă şi am privit în jur. La sud de noi era versantul unui alt munte înalt, cocoşat cu domuri de zăpadă. În spatele lor, era bolta cerească, de un albastru clar, pe care se forma un singur nor cumulus mare. M-am uitat la el şi am urmărit cum părea că explodează lent din el însuşi, protuberanţe lucioase ieşind din interiorul lui şi complicându-i şi mai mult suprafaţa neregulată. Eram sigur că, dacă aş fi ridicat o mână de sub cap către văzduh, aş fi putut s-o plimb pe nor şi i-aş fi putut atinge fiecare volută, creastă şi vale. Apoi am privit în jos, la circul glaciar pe care îl traversaserăm în acea dimineaţă, pe întuneric. Totul era încremenit. Părea un bazin uriaş de spaţiu şi linişte în care mi-am dorit pentru o clipă să plonjez.

Altitudinea are un efect pe care nici cel mai înfocat adept al orizontalităţii nu îl poate infirma: poţi vedea mai departe. De pe piscurile coastei de vest a Scoţiei poţi privi Atlanticul şi poţi vedea în depărtare curbura Pământului, poţi urmări cum inelul întunecat al orizontului mării se arcuieşte la ambele capete. De pe vârful lui Elbrus din Caucaz poţi să vezi Marea Neagră la vest şi Marea Caspică la est. De pe un pisc din Alpii elveţieni poţi vorbi despre lume cu o dezinvoltură neobişnuită – Italia e la

stânga mea, Elveţia e la dreapta, iar în faţă este Franţa. Unităţile topografice cu care operezi sunt dintr-odată ţări în loc de cantoane. De fapt, într-o zi senină, singura limită a orizontului o constituie limita mecanică a ochiului tău. Altfel ai fi atotvăzător, ca un satelit, un vede-tot: simultan fascinat şi terifiat de ceea ce Marshall McLuhan numea „distanţele vaste şi devoratoare ale spaţiului vizual”. Iar aceasta este o senzaţie de neuitat.

Altitudinea îţi amplifică perspectiva: priveliştea de pe vârf îţi dă putere. Dar, într-un fel, te şi aneantizează. Îţi potenţează conştiinţa de sine mărindu-ţi capacitatea de a vedea, dar ţi-o şi diminuează – o supune riscului de a deveni insignifiantă în spaţiu şi timp în comparaţie cu peisajele grandioase vizibile de pe un vârf de munte. Călătorul şi exploratorul Andrew Wilson a simţit acest lucru intens în Himalaya, în anul 1875:

> Noaptea, între aceşti munţi gigantici, înconjurat de piscuri îngheţate strălucind ca stelele şi imense la număr ca oştile cerului, ridicându-ţi privirea spre măreţele sfere care luminează abisurile de nepătruns ale spaţiului, îţi dai seama de imensitatea existenţei fizice de-o manieră copleşitoare şi aproape dureroasă. Ce sunt eu? Ce sunt toţi aceşti tibetani în comparaţie cu şirul lung de munţi gigantici? Şi ce sunt munţii şi întregul sistem solar în comparaţie cu orice grup de stele fixe mari?

Acesta este paradoxul uman al altitudinii: exaltă şi în acelaşi timp şterge mintea. Cei care urcă pe piscurile de munte sunt pe jumătate îndrăgostiţi de ei înşişi şi pe jumătate îndrăgostiţi de uitare.

❄

Venerarea vârfului montan, amplificată în secolul al XVIII-lea, şi-a atins apogeul în Europa în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Există un tablou din 1818 al pictorului romantic german Caspar David Friedrich,

intitulat *Hoinarul deasupra mării de ceaţă*, arhicunoscut graţie industriei cărţilor poştale. Tabloul lui Friedrich a devenit – şi a rămas – imaginea arhetipală a vizionarului care urcă pe munte, figură omniprezentă în arta romantică. Pentru noi, imaginea acestui călător este neverosimilă, chiar hilară: colţurile stâncii ce apar din nimbusul de sub picioarele lui, poziţia absurdă şi stereotipă – cu un picior mai sus, ca un vânător de animale sălbatice mari cu piciorul aşezat pe toracele ciuruit al bestiei ucise. Tabloul lui Friedrich, expresia cristalizării unei idei – aceea că a sta pe un vârf este o întreprindere nobilă şi admirabilă –, a proiectat de-a lungul vremii o enormă putere simbolică în conştiinţa de sine a lumii occidentale.

Cu doi ani înainte ca Friedrich să picteze acest tablou arhetipal, John Keats începuse să-şi facă griji că suferea de lipsă de inspiraţie. S-a gândit că altitudinea i-ar putea relaxa spiritul şi a început să-şi imagineze că se află la înălţime atunci când voia să scrie: o versiune romantică a număratului oilor pentru a adormi. A funcţionat – sau cel puţin a găsit o temă:

> Stăteam pe vârful degetelor de la picioare pe o colină,
> …Am privit o vreme şi m-am simţit uşor şi liber
> Ca şi cum mi-ar fi mângâiat Mercur
> Călcâiele cu adierea aripilor sale: eram lipsit de griji
> Şi am început să văd cu ochii minţii plăceri nenumărate…

Altitudinea, fie ea chiar şi imaginară, a fost purgativul care i-a înlăturat lui Keats blocajul mental: „vârful de munte” s-a dovedit din nou a fi o poziţie avantajoasă, atât din punct de vedere spiritual, cât şi fizic[**]. Şi Shelley a fost profund afectat de calităţile altitudinii. „Vântul, lumina, aerul”, scria el, „îmi trezesc emoţii extrem de puternice”. Aerul este un laitmotiv în poezia sa, aşa cum este apa în creaţia lui Byron. Diafană, eterică, opera sa revine recurent la „aerul de sus”, la „munţii ascuţiţi care despică cerul”, la „zăpada de hermină” şi la „cerul rece” – versurile sale se sublimează într-o stare gazoasă şi exultă în fuioare pierdute în neant. Când şi-a ridicat

prima oară privirea spre Alpi, în 1816, pe drumul dintre Chamonix şi Servoz, Shelley a fost copleşit. Din fericire, nu ţinea frâiele, aşa că a putut scruta munţii în linişte. Şi-a descris reacţia într-o scrisoare celebră. „N-am ştiut niciodată – nu mi-am imaginat niciodată ce sunt munţii. Când mi-au apărut brusc în faţă ochilor, imensitatea acestor piscuri nepământeşti mi-a dat *un sentiment de uluire extatică, soră cu nebunia*."

Privind retrospectiv, nu e greu de înţeles de ce artişti romantici ca Friedrich, Keats şi Shelley au fost atraşi de altitudine într-o asemenea măsură. Ideea de înălţime se suprapunea cu idealizarea romantică a sinelui. Vârful era un loc în care individul putea ieşi în evidenţă – putea fi excepţional. Vârful de munte era totodată şi un simbol al idealului romantic al libertăţii: ce ar fi putut întruchipa mai limpede independenţa şi deschiderea? „Oamenii nu sunt făcuţi de loc să stea în furnicare… Cu cât se adună mai mulţi la un loc, cu atât se corup mai mult", scria Rousseau[***]; o observaţie ce avea să câştige greutate şi relevanţă odată cu intensificarea urbanizării din secolul al XIX-lea. Oraşele erau un furnicar de negustori şi hoţi, pe când în munţi! – munţii erau fără prihană. Vârful muntelui a devenit un simbol omniprezent al emancipării spiritului citadin, o concretizare a năzuinţei pastoral-romantice de a evada din urbanul mărunt şi corupt. Te puteai simţi singur în forfota oraşului, dar în vârf de munte puteai găsi solitudinea.

Şi, desigur, tot în vârf de munte, în solitudine, predilecţia romantică pentru meditaţie şi cultivarea ei aveau frâu liber. În operele romantice, descoperim adesea exclamaţiile călătorilor asaltaţi de potopul de idei măreţe pe care li-l inspiră altitudinea. „Ce splendori umplu sufletul filosofului aflat pe un pisc!", jubila Pivery de Senancour în anul 1800. Horace-Bénédict de Saussure fusese cu două decenii înainte chiar mai extatic: „Ce limbă poate surprinde senzaţiile şi poate zugrăvi ideile cu care acest spectacol grandios [munţii] umple sufletul filosofului aflat pe un pisc? Pare că domină globul, că îi descoperă forţele motrice şi că

recunoaşte măcar principalii agenţi care îi determină mişcarea de revoluţie”. Romantismul a contopit în reprezentarea altitudinii un nou element de atracţie: pe culmi, iluminarea – revelaţie spirituală sau artistică – e aproape garantată[****]. Vârful muntelui şi punctul de belvedere s-au impus ca locuri care te îndeamnă la contemplaţie şi îţi dezvoltă creativitatea: locuri care te stimulează să vezi mai departe, atât fizic, cât şi metafizic. De la familia victoriană care face picnic pe North Downs şi admiră de acolo Londra, până la alpinistul temerar care îşi croieşte drum spre un pisc neatins, toţi vizitatorii înălţimilor au fost aduşi acolo măcar parţial de convingerea că vor fi recompensaţi cu o perspectivă largă spre lume, dar şi spre ei înşişi: că li se vor revela orizonturi mentale şi privelişti fizice.

❄

În 1836, Charles Darwin putea susţine cu oarece certitudine că „toată lumea, după câte se pare, cunoaşte sentimentul de triumf şi mândrie pe care perspectiva măreaţă de la înălţime îl transmite minţii”. Era o transformare majoră faţă de neplăcerea trăită de episcopul Berkeley la vederea „hăurilor teribile” pe lângă care trecuse în 1714. În ceva mai mult de un secol, înălţimile munţilor au ajuns să implice o sumedenie de conotaţii fermecătoare. Echivalau cu evadarea, cu solitudinea, cu revelaţia spirituală şi artistică. Se estima totodată că înălţimea avea proprietăţi igienice fizice: se considera că aerul era mai curat la altitudine – şi, prin urmare, era purificator. „Există, fără îndoială, o morală în oxigenul din munţi”, afirma John Tyndall în 1871. Începând din 1850 s-au înfiinţat numeroase sanatorii în Alpii europeni, la altitudine, unde erau găzduiţi pacienţi cu tuberculoză sau astmatici – printre ei, Katherine Mansfield şi Robert Louis Stevenson – care se bucurau de razele soarelui de munte,

respirau aerul alpin şi dezbăteau la cină marile idei. Când străbunicul a fost diagnosticat cu bronşită cronică, doctorii l-au sfătuit să se mute în Elveţia. Aerul însă nu l-a ajutat; a murit în 1934 şi a fost îngropat într-un cimitir înconjurat de piscuri montane. Dar graţie acestei mutări bunicul a crescut în Elveţia şi acolo s-a îndrăgostit de munţi, transmiţându-mi dragostea aceasta a lui şi mie.

Spre sfârşitul secolului al XIX-lea, venerarea înălţimilor alpestre devenise aproape de la sine înţeleasă. Pentru europenii care nu erau dornici să-şi rişte integritatea fizică pe povârnişuri ori care nu-şi permiteau să urce pe munte, experienţa înălţimii le era la îndemână într-o diversitate de alte forme. Albume de fotografii şi gravuri cu peisaje, jurnale de expediţie şi ediţii ieftine de poeme romantice, toate ofereau celor rămaşi acasă experienţe şi sentimente mediate ale altitudinii. Urmându-le primilor pictori europeni montani, precum Salvator Rosa şi Josse de Momper, artiştii plastici din secolul al XIX-lea, printre care Philippe de Loutherbourg, J.M.W. Turner, Alexander Cozens şi John Martin, şi-au acoperit pânzele cu peisaje abrupte, folosind scări distorsionate, perspective neconvenţionale şi orizonturi deformate ca să tulbure privitorii şi să-i atragă în lumile vertiginoase din tablourile lor. La rotonda din Leicester Square sau la Panorama Strand, în anii 1820 şi 1830 spectatorii se puteau plimba pe platforma centrală circulară, cufundată în întuneric, în timp ce în jurul lor, pe 360°, se desfăşura o pictură cu mai multe puncte de fugă a masivului Mont Blanc – o „alporamă”. Preţ de una sau două ore, îşi puteau umple mintea acolo cu geometriile şocante ale peisajului montan: strălucirea zăpezii şi a gheţii şi crestele negre de stâncă. Alporama aspira la hiperrealism şi l-a atins – unii vizitatorii au fost foarte dezorientaţi şi au trecut prin episoade de vertij. Iar după anii 1850, ceea ce un pasager numea „viteza încântătoare” a căilor ferate a redus călătoria dus-întors din Marea Britanie la Zermatt de la şaizeci şi şase de zile la paisprezece, un anume Thomas Cook – supranumit „Napoleonul

excursiilor” – iniţiind o afacere care a dus numeroşi turişti pe Matterhorn: un şoc revigorator în comparaţie cu orizonturile joase ale oraşelor britanice.

Un patrimoniu comun de sentimente s-a transmis din generaţie în generaţie şi s-a răspândit printre diversele categorii de indivizi. Diferenţa dintre cei care au murit pe munte, cei care au făcut un tur al Alpilor cu Thomas Cook şi cei care doar au citit despre munţi sau au privit reprezentările lor era de grad, nu de esenţă. Toţi puteau cădea sub vraja altitudinii şi toţi luau parte la distribuirea ei. Exista un mariaj aproape perfect între alpiniştii care căutau atenţie şi publicul care căuta ascensiunea alpină. Un nou tip de rău de înălţime ajunsese să aibă înrâurire în imaginaţia comună, atât de mult timp ostilă munţilor, în care senzaţia de vomă era pricinuită de a *nu* fi la înălţime. John Ruskin l-a amintit când a mărturisit că într-un peisaj perfect plan simţea „un soi de stare de rău şi de durere”.

❄

În 1827, un tânăr pe nume John Auldjo, proaspăt absolvent de Cambridge, entuziasmat de descrierile Alpilor pe care le auzise, sosea în Chamonix cu intenţia de a deveni al şaptelea britanic care cucereşte vârful Mont Blanc. La scurt timp după ce a ajuns în oraş, a fost căutat de un localnic care supravieţuise căderii din 1791 de pe o stâncă din Mont Blanc, cădere în urma căreia se alesese cu o fractură severă a craniului. Bătrânul şi-a apropiat capul strivit de faţa lui Auldjo şi l-a îndemnat să nu se încumete să urce. Auldjo i-a desconsiderat sfatul – deşi, ca măsură de precauţie, şi-a angajat şase ghizi care să-i asigure succesul expediţiei.

Dar nicio armată de ghizi nu l-ar fi putut feri pe Auldjo de suferinţele trăite pe munte. La urcare, a fost lovit de răul de înălţime, de hipotermie,

de oftalmia de zăpadă şi de narcolepsie; acestora li s-au adăugat la coborâre insolaţia, dispepsia, ataxia şi, în cele din urmă, colapsul total. A urcat pe vârf, dar a supravieţuit doar mulţumită eforturilor concertate ale celor şase ghizi ai săi. Când temperatura lui Auldjo a scăzut atât de mult, încât nu se mai putea mişca, ghizii s-au ghemuit în jurul lui şi l-au încălzit cu propria căldură corporală. Dezmorţit, a mers singur, rezistând ultimelor ore ale coborârii de pe munte. A ajuns în Chamonix clătinându-se şi a fost întâmpinat ca un erou, s-a recuperat două zile, apoi şi-a luat rămas bun de la ghizi şi a plecat spre Londra.

La întoarcerea în Anglia, Auldjo a scris o relatare a ascensiunii, în care s-a concentrat asupra descrierii în egală măsură atât a suferinţelor sale groaznice, cât şi a frumuseţii extreme a muntelui. Cât priveşte aspectele negative, Auldjo a notat vitejeşte că urcarea a fost deosebit de grea, iar „frigul excesiv”. Cu toate astea, scria el, una peste alta, suferinţa lui a meritat pentru că priveliştea de pe vârful Mont Blanc i-a revelat peisaje „de o strălucire orbitoare, aproape prea puternică pentru ca ochiul să o înfrunte şi ca puterile limbajului să o poată înfăţişa aşa cum se cuvine”.

În încheiere, Auldjo remarca: „Cred că nu voi fi considerat arogant dacă voi spune că această scurtă naraţiune poate fi consultată cu folos de toţi cei care, influenţaţi de un spirit de aventură înrudit, s-ar încumeta să se angajeze într-o încercare asemănătoare”. Cu siguranţă nu a fost aroganţă: cutezanţa nesăbuită şi sensibilitatea sublimă de care a dat dovadă Auldjo s-au dovedit a fi populare, iar cartea lui s-a vândut foarte bine. Relatarea sa a contribuit la creşterea fascinaţiei pentru Mont Blanc în imaginaţia comună şi a popularizat ideea că priveliştea – acea „strălucire orbitoare” pe care o observase de pe vârf – ar merita căutată cu preţul vieţii. Numărul englezilor care au încercat să cucerească vârful Mont Blanc a urmat o curbă ascendentă abruptă după 1828 – cartea lui Auldjo cucerise imaginaţia ţării.

Printre cei care au citit-o s-a numărat şi un tânăr londonez pe nume Albert Smith, a cărui imaginaţie a fost atât de captivată de descrierea lui Auldjo, încât s-a aventurat el însuşi spre Chamonix ca să încerce să urce pe vârf. În 1851 l-a cucerit, cu considerabil mai puţine neplăceri decât eroul său, Auldjo. Ascensiunea lui Smith a devenit, după cum se ştie, subiectul celui mai popular spectacol al său, care a avut premiera la Londra în luna martie a anului 1853. Veştile despre munte s-au răspândit şi în America şi, printre cei care au citit relatarea lui Smith despre ascensiune şi descrierea plină de dramatism a priveliştii nemaipomenite de pe vârf, s-a numărat şi Henry Bean, care, la 5 septembrie 1870, însoţit de prietenul său american, domnul Randall, de un reverend scoţian pe nume George MacCorkendale, trei cărăuşi şi cinci ghizi, a început să urce pe Mont Blanc.

Ascensiunea a început bine. Graţie vremii frumoase, au urcat uşor şi au poposit peste noapte în refugiul Grands Mulets. Dimineaţă, grupul a pornit din nou la drum în lumina soarelui cald şi a fost observat prin telescoapele din Chamonix ajungând pe vârful muntelui la ora 14.30 şi începând imediat coborârea. Apoi, cu o rapiditate teribilă, în jurul lui s-au adunat nori de furtună şi grupul a dispărut din raza vizuală.

Să ne imaginăm că, după douăzeci şi patru de ore, am fi pornit pe munte pe urmele domnului Bean şi ale domnului Randall, că am fi părăsit oraşul Chamonix şi am fi urcat pieptiş prin pădurile dese de pini care împânzesc piemontul, am fi traversat gheaţa crăpată pe Glacier des Pèlerins. Aici am fi intrat în norii joşi ai furtunii care încă învăluiau muntele, am fi trecut repede şi cu teamă pe sub defileul ce urcă pe Aiguille du Midi, care reverberează la intervale neregulate şi trimite în jos rafale de pietre, şi, în cele din urmă, am fi intrat în viscolul care drapa vârful Mont Blanc, un viscol atât de puternic, încât nu am mai fi văzut decât alb oriîncotro am fi privit.

Aici, în acest peisaj înzăpezit fără expresie de la Col du Dôme, l-am fi găsit pe domnul Bean. Stă ghemuit într-o scobitură în zăpadă pe care el şi unul dintre cărăuşi au săpat-o folosindu-şi alpenştocurile şi mâinile amorţite pe post de lopeţi. Domnul Bean este la marginea adăpostului, cu faţa spre interior, încercând să ţină în mână un ciot de creion. Degetele îi sunt alb-vineţii, degerate şi ţepene. Îmbrăcămintea îi este îngheţată şi seamănă cu o carapace din tweed ţesut în zigzag, care îi îngreunează orice mişcare. Spate în spate cu cărăuşul cu care s-a adăpostit în zăpadă, domnul Bean îi scrie soţiei câteva cuvinte în caietul pe care l-a adus cu el pe munte. Creionul i se mişcă încet şi neîndemânatic pe pagină. Din cauza vântului, nu se aude cum plumbul scrijeleşte hârtia. La cele scrise anterior, domnul Bean adaugă:

> MARŢI, 6 SEPT. Am urcat pe Mont Blanc, cu zece persoane – opt ghizi, domnul MacCorkendale şi domnul Randall. Am ajuns pe vârf la două şi jumătate. Imediat ce l-am părăsit, am fost învăluiţi în nori de zăpadă. Am petrecut noaptea într-o grotă săpată în zăpadă, care ne-a servit în mică măsură ca adăpost, şi m-am simţit rău toată noaptea.
>
> 7 SEPT. – DIMINEAŢA. Ger năprasnic. Ninge abundent şi fără întrerupere. Ghizii nu pot avea o clipă de răgaz.
>
> SEARA. Draga mea Hessie, suntem de două zile pe Mont Blanc, în mijlocul unui uragan teribil de zăpadă, ne-am rătăcit şi suntem într-o grotă de zăpadă, la o altitudine de 4.600 de metri. Nu mai am speranţă că voi coborî.

De aici, scrisul de mână al domnului Bean devine mai mare, mai dezlânat, mai tremurat:

> Poate că acest caiet va fi găsit şi îţi va fi trimis. Nu avem ce mânca, mi-au îngheţat picioarele şi sunt epuizat; nu mai am putere să-ţi scriu mai mult de câteva cuvinte. Am lăsat mijloacele necesare pentru educaţia lui C.; ştiu că le vei folosi cu înţelepciune. Mor cu credinţă în Dumnezeu şi gândindu-mă cu drag la tine. Adio tuturor. Ne vom întâlni din nou, în Rai… Mă gândesc la tine mereu.

❄

Fascinant, dar şi cumplit la această succesiune de evenimente este cât de clar putem vedea cum idei seducătoare şi periculoase despre altitudine sunt transmise de la o persoană la alta – asemenea „semnului negru” din *Comoara din insulă* a lui Robert Louis Stevenson –, până când, în cele din urmă, au ca rezultat o tragedie. Totodată, ilustrează cum sunt transmise atitudinile emoţionale faţă de concepte nedefinite precum înălţimea, perspectiva şi piscurile. John Auldjo decide să urce pe Mont Blanc îmboldit de relatările celor care au văzut sau au escaladat Alpii. Însemnările lui îl inspiră pe Albert Smith să pornească în propria ascensiune, iar prin renumitul său Piccadilly Show, Smith inspiră la rândul său alte zeci de mii de oameni să viziteze Mont Blancul. Printre aceştia se numără şi Henry Bean, care este atât de impresionat, încât îşi lasă acasă soţia şi porneşte în marea şi teribila lui aventură. Auldjo şi Smith supravieţuiesc; Bean, MacCorkendale, Randall şi cele opt ajutoare anonime ale lor mor. Toţi aceşti oameni au fost atraşi pe munte de două idei înrudite: în primul rând, ideea – abstractă – că a ajunge pe vârful unui munte e un scop care merită efortul în sine; şi, în al doilea rând, convingerea că priveliştea de la mare înălţime – „peisajele de o strălucire orbitoare” pe care le-a descris Auldjo – ar putea fi suficient de frumoasă încât să merite să-şi rişte viaţa spre a o vedea.

Asemenea tuturor celor care au pierit în munţi – ruşii îngheţaţi în poziţia şezând ca Buddha pe vârful Pik Pobedî; tatăl şi fiul pe lângă al căror monument trecea bunicul meu în drum spre şcoală ş.a. –, Bean a fost trimis la moarte de sentimente puse în mişcare cu mulţi ani înainte de naşterea sa. Căci, prin modul cum percepem peisajele şi reacţionăm la ele, un mod insuflat, sugerat şi reamintit de predecesorii noştri, nicio moarte în munţi nu este independentă de circumstanţele istorice. Deşi probabil că ne place să credem că experienţa noastră la înălţime este individuală,

fiecare dintre noi este, de fapt, moştenitorul unei panoplii complexe şi în mare parte invizibile de sentimente: vedem prin ochii nenumărator predecesori anonimi. Plăcerile surprinzătoare pe care Evelyn le-a descoperit la înălţime; imaginea iconică a hoinarului lui Friedrich pe promontoriul său stâncos; poezia eterică a lui Shelley; viziunea extatică a lui Auldjo de pe Mont Blanc – toate acestea au jucat un rol în transformarea modului cum a fost imaginată altitudinea. Acum, la începutul secolului XXI, imaginaţia a milioane de oameni este sensibilă la ceea ce alpinistul şi scriitorul Joe Simpson numeşte „liniştea ademenitoare a marilor înălţimi”: gravitaţia inversată a mersului pe munte – forţa de atracţie care te trage mereu în sus.

* Nu tuturor le place să escaladeze munţii, bineînţeles. Cineva amuzant, nu-mi mai amintesc cine, a spus plin de înţelepciune: „Când circumferinţa unui om creşte prea mult în raport cu înălţimea sa, în străfundul sufletului său el preferă câmpiile”. Acestea fiind zise, inventarea funicularelor, a telecabinei, a telescaunului şi a tuturor celorlalte maşinării grele în scopul ascensiunii este o mărturie a impulsului de a ajunge la înălţime care le dă ghes chiar şi celor care nu au o predispoziţie înnăscută pentru a urca la pas un munte.

** Când Keats a urcat în realitate pe munte, nu l-a mai considerat o sursă de inspiraaţie. Relatarea următoare descrie încercarea lui de a cuceri un vârf din Ţara Lacurilor în 1818: „Ar fi trebuit, după mine, să ajung în vârf, dar, din păcate, m-a împiedicat faptul că am alunecat cu un picior într-o groapă cu noroi”. Iată un exemplu de nepotrivire relativ inofensivă între munţii din minte şi cei adevăraţi.

*** J.-J. Rousseau, *Emil sau Despre educaţie*, traducere, studiu introductiv, note şi comentarii de Dimitrie Todoran, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1973, p. 34 (n.tr.).

**** Dacă vorbim despre forţa creatoare a Alpilor, ultimul cuvânt ar trebui, probabil, să-i revină lui Wagner, care a inclus în partitura operei *Tristan şi Isolda* o partidă pentru alphornuri. „[Opusurile pe care le-]am compus în Elveţia liniştită şi măreaţă, contemplând munţii splendizi, încoronaţi cu o cunună de aur”, declara cu modestie după prima reprezentaţie, „sunt capodopere şi nu le-aş fi putut crea în altă parte”.

6
Dincolo de hartă

> Cele mai incitante hărţi sunt cele care au locuri marcate cu „neexplorat”.
>
> ARTHUR RANSOME, *Swallows and Amazons*, 1930

Cea mai incitantă hartă pe care am ţinut-o vreodată în mâini a fost o filă fotocopiată care cartografia partea orientală, îndepărtată a munţilor Tian-Şan, aflată aproape de graniţa dintre Kârgâzstan, China şi Kazahstan. Era incitantă pentru că era foarte rudimentară – piscurile erau marcate cu cruciuliţe, lacurile cu cercuri, iar crestele cu linii. Munţii nu erau delimitaţi de nicio linie curbă. Nu exista nicio haşură care să marcheze falezele periculoase. Şi, cu atât mai mult, nu existau simbolurile reconfortante cu care mă familiarizase serviciul topografic britanic: FB pentru o punte, PO pentru oficiu poştal sau PH pentru un pub.

În centrul hărţii era conturată valea în formă de Y sculptată în munte de gheţarul Enghilcek. Această mare rută centrală a munţilor Tian-Şan era destul de bine cunoscută. Primul care a făcut o incursiune aici, în 1856 şi 1857, a fost exploratorul rus P.P. Semionov (devenit cunoscut ulterior în nomenclatura literală rusă a secolului al XIX-lea drept Semionov-Tian-

Şanski). Neabătut din drum de bandele de tâlhari kârgâzi care cutreierau teritoriile din preajma lacului Issâk-Kul, Semionov a înaintat spre est până la trecătoarea San-Taş. Această regiune de graniţă fusese multă vreme disputată de China şi diferiţii potentaţi ai câmpiilor din Asia Centrală; se spune că în trecătoarea San-Taş Timur-Lenk le ordonase tuturor soldaţilor din armata sa să pună câte o piatră într-o grămadă în expediţia împotriva Chinei. Când armata epuizată a trecut înapoi prin pas după campanie, fiecare om a ridicat o piatră. Timur-Lenk a numărat pietrele rămase şi astfel a ştiut exact câţi soldaţi pierduse în China.

Relatările lui Semionov au atras în regiune alţi exploratori şi cartografi ruşi, inclusiv pe maliţiosul, dar genialul Nikolai Prjevalski. Polono-rus de origine cazacă şi european mândru, Prjevalski a detestat popoarele asiatice printre care şi-a petrecut o mare parte din viaţă. În ultima sa carte, sugera exterminarea tuturor mongolilor şi înlocuirea lor cu cazaci, o politică pe care Stalin – despre care se zvonea că ar fi fost fiul lui Prjevalski – avea să facă demersuri să o pună în aplicare. Prjevalski şi-a depăşit aversiunea faţă de non-europeni cât să conducă patru expediţii în Asia Centrală, inclusiv una în orientul îndepărtat al Kârgâzstanului. În cele din urmă, a şi murit printre asiatici, în 1888, în Karakol, oraşul din extremitatea estică a lacului Issâk-Kul, căruia ruşii i-au dat numele lui. Statuia sa neagră şi strălucitoare veghează una dintre pieţele prăfuite ale oraşului şi există un muzeu dedicat memoriei sale, rar vizitat, plin de obiecte vechi folosite de el: coburi, hărţi, arme şi – în mod bizar – turme de animale împăiate.

După Prjevalski a venit Gottfried Merzbacher, un explorator originar din München. Merzbacher nu a ajuns în aceşti munţi din motive politice – Prjevalski fusese un actor esenţial în Marele Joc –, ci mai curând sub imboldul dorinţei de cunoaştere. Merzbacher citise relatările lui Semionov despre regiune şi fusese fascinat de descrierea punctului nodal gigantic reprezentat de lanţul muntos Tian-Şan, un munte piramidal imaculat şi colosal din marmură roz, pe care l-a botezat Han-Tengri – Stăpânul

Cerului. Geologii ruşi care au vizitat ulterior regiunea au confirmat teoriile lui Semionov, dar, asemenea lui, nu aveau aptitudinile de montaniarzi necesare ca să pătrundă suficient de adânc în acest lanţ ostil şi să ajungă pe vârf.

Din 1902 până în 1903, cu ajutorul a doi ghizi tirolezi şi al unei escorte de cazaci, Merzbacher a încercat să găsească un traseu spre Han-Tengri prin labirintul de creste şi gheţari. Munţii nu şi-au dat secretul în vileag cu uşurinţă: Merzbacher a fost prins într-o avalanşă, a fost atacat de viespi, a fost hăituit de vremea îngrozitoare, i s-au răzvrătit oamenii şi aproape că a fost strivit din pricina unui cutremur care a declanşat căderi de roci şi de gheaţă. După părerea lui Merzbacher, cel mai grav lucru care i s-a întâmplat a fost că şi-a pierdut periuţa de dinţi în timp ce traversa un râu. Dar a supravieţuit tuturor adversităţilor, iar în august 1903 a descoperit gheţarul Enghilcek şi la capătul lui, aproape de graniţa cu China, a găsit şi vârful, Stăpânul Cerului.

Gheţarul Enghilcek i-a deschis lui Merzbacher drumul spre interiorul lanţului muntos. De-a lungul multor milenii, săpase şi nivelase terenul din calea lui, măcinând cu o răbdare infinită munţi de peste şase mii de metri înălţime. Dacă nu ar fi existat, Merzbacher nu s-ar fi putut apropia de Han-Tengri. Chiar şi aşa, urcuşul anevoios pe gheţar i-a luat zile bune.

Când am fost în munţii Tian-Şan, am fost transportaţi pe gheţarul Enghilcek cu elicopterul: un zbor scurt de patruzeci de minute care a urmărit mai întâi torentul cenuşiu de gheaţă topită care ieşea mugind din botul gheţarului, apoi gheaţa de un albastru murdar a gheţarului însuşi. Deşi foarte comodă, călătoria nu a fost şi agreabilă.

Elicopterele decolau dintr-o bază militară rusă izolată, aflată într-o vale din munţii Tian-Şan. Baza fusese înfiinţată în timpul tensiunilor sino-sovietice din anii 1960, ca post de ascultare pentru interceptarea comunicaţiilor chineze. Eram în Kârgâzstan ca membru al unei echipe mici şi – privind retrospectiv – periculos de neexperimentate. Veniserăm

cu intenţia de a ne trece în palmares vârfuri încă neescaladate. După zborul până la Almatî, capitala de la acea vreme a Kazahstanului, am călătorit câteva zile cu trenul, cu autobuzul, cu taxiul şi pe jos până în Karakol. De acolo, am mers şapte ore într-un camion cu opt roţi pe drumurile miniere pline de pietriş care duceau spre extremitatea vestică a munţilor, ca să ajungem la baza militară. În noaptea când am sosit, am vorbit cu doi americani înalţi şi austeri care tocmai reveniseră de pe gheţar la bază cu elicopterul. Ne-au spus că zborul era mult mai periculos decât munţii şi că printre stâncile de pe malul sudic al gheţarului văzuseră epavele a trei elicoptere.

În dimineaţa zborului, la ora 6, am dat la o parte prelata de la intrarea cortului şi l-am văzut pe pilotul nostru, Serghei, care părea să lipească cu bandă adezivă rotorul anticuplu al elicopterului. Mi-a zâmbit vesel şi mi-a făcut semn că totul era în regulă. După jumătate de oră, când echipajul de la sol părea convins că elicopterul nu era apt să se ridice în zbor, cincisprezece dintre noi am fost cântăriţi – semn rău – pe un vechi cântar de abator şi urcaţi la bord. Cu noi mai călătoreau cincizeci de pepeni roşii, câteva zeci de lăzi cu mâncare şi o capră moartă. În cele din urmă, cei de la sol au urcat în cabină o canistră roşie cu patruzeci şi cinci de litri de benzină, pe care au aşezat-o între picioarele mele, în timp ce palele rotorului începuseră deja să se rotească, la început mai lent, apoi tot mai zgomotos. „În caz de prăbuşire, ţine-o strâns ca pe maică-ta”, a strigat la mine mecanicul-şef prin uşa elicopterului, înainte să o trântească pentru a o închide. Era clar că nu rostea acea replică pentru prima dată.

Am strâns canistra între coapse cu tenacitatea unui luptător pe toată durata zborului. Mă simţeam norocos – măcar aş fi murit primul şi cel mai repede. Când am ajuns la botul gheţarului, elicopterul a fost prins într-un curent ascendent rece şi s-a hurducat tot; preţ de o clipă am crezut că urma să ne prăbuşim. Dar s-a stabilizat şi a zburat până când a aterizat pe gheaţa denivelată. Am deschis uşa în vuietul şi ţăcănitul rotoarelor şi am

sărit greoi, pe rând, pe gheţar, unde forţa palelor trimitea cristale de gheaţă în cercuri concentrice tot mai largi.

Gheţarul era regiunea în formă de Y marcată în centrul hărţii mele rudimentare cu literele E-N-G-H-I-L-C-E-K întinse pe toată lungimea sa. Vârfurile care delimitau gheţarul erau marcate pe hartă cu toponimele şi altitudinile lor. Dincolo de această regiune, detaliile se estompau. Nu mai erau menţionate nume sau altitudini, ci erau desenate doar cruciuliţe, linii şi cercuri. Dincolo de ele – gol. Necunoscutul.

În aceeaşi zi, după ce ne-am instalat corturile, am urmat un traseu uşor care urca spre morena dinspre China. După aproximativ opt sute de metri, cotea pe după un pinten stâncos şi ducea într-un circ glaciar. Am scrutat scena o vreme – blocuri de serac căzute dintr-un mic gheţar în surplombă, lăsând în urma lor pete de gheaţă albastră proaspătă; o stăncuţă cu ciocul de un portocaliu intens cântându-i unui partener invizibil; o piramidă rudimentară de şist care se clătina şi îşi revenea în timp ce gheţarul principal se deplasa pe sub ea. Cum mă plimbam pe acolo, o rază de soare timidă a scăpărat pe ceva de lângă mine. Era o plachetă metalică mică, fixată pe o proeminenţă stâncoasă de o culoare pământie. Şi încă una, şi încă una. M-am dus spre stâncă. Era un cimitir al celor care muriseră pe munte. Erau cincisprezece plăci încastrate în stâncă: treizeci şi unu de nume. Majoritatea celor morţi erau ruşi; mai erau şi un german, doi americani şi un englez. Cu excepţia uneia, sub toate plăcuţele ruseşti fuseseră săpate nişte nişe în care fuseseră aşezate obiecte ca ofrande sau ca aducere-aminte: prăvălia de mărunţişuri sinistră a morţii. Erau acolo o păpuşă de plastic ieftină, cu părul blond-oxigenat şi rochia stacojie ce ieşeau în evidenţă pe fundalul tonurilor terne ale stâncii, două mucuri de lumânări înnegrite într-o baltă unsuroasă de ceară roşie, o floare-de-colţ delicată, o Madonă din ceramică ce plângea întruna cu lacrimi minuscule din lazurit.

Englezul nu avea nişă, doar o plăcuţă pe care înflorea rugina şi pe care scria „Paul David Fletcher, Tian-Şan, 16 august 1989”. Iar dedesubt, cu litere mai îngroşate, „Англичанин” – „Englez”. M-am întrebat de ce o fi venit aici. Oare ce se aşteptase să găsească? Nu moartea, cu siguranţă. Mintea continua să-mi zboare la plăcuţele pe care le văzusem, în special la cea a lui Fletcher, presupun că din cauza egoismului involuntar al memoriei: pentru că, dintre toţi cei morţi, el îmi semăna cel mai tare. M-am întrebat din nou ce-l atrăsese acum zece ani în Tian-Şan, la mii de kilometri de Anglia. Ce-şi închipuise că-i va rezerva peisajul inaccesibil de aici?

M-am întors agale în tabără şi i-am fost prezentat lui Dmitri, ghidul nostru. Dmitri avea conformaţia unui urs polar şi o barbă ca a lui Moş Crăciun. Pretindea că era campion al cercului polar la căţărat pe gheaţă şi am preferat să nu mă îndoiesc de asta, cel puţin nu cu voce tare.

❄

La câteva nopţi după ce am ajuns pe gheţar, stăteam în jurul mesei cu Dmitri în coliba lui, o construcţie dărăpănată din scânduri acoperite cu o prelată. Afară viscolea. Zgomotele munţilor se auzeau chiar şi prin vuietul vijeliei – căderile de pietre semănând cu o salvă de muschete şi, mai rar, detunăturile vreunei avalanşe. O lampă cu halogen în mijlocul mesei, ca un cuib de viespi într-un borcan de sticlă, cu o strălucire alb-gălbuie, lumina scena. Când m-am uitat fix la lampă şi apoi mi-am îndreptat privirea spre întunericul colibei, am avut impresia că în jur era o plasă, una atât de strălucitoare, încât mi s-a întipărit o vreme pe retină. M-am uitat în jurul mesei; o lumină intensă ni se revărsa pe feţe, în vreme ce scăfârliile noastre se pierdeau în întuneric.

Dmitri a pus pe masă două castroane de tablă. Într-unul erau triunghiuri portocalii de pepene galben, iar în celălalt vreo zece căţei de usturoi. Dmitri a curăţat o ceapă. Interiorul ei era foarte alb. Ţinând bulbul cepei cu arătătorul şi degetul mare de la o mână, a tăiat-o în diagonală cu un cuţit de patru ori. Apoi i-a dat drumul dintre degete şi a bătut ceapa cu cuţitul, ca un magician care atinge un joben cu bagheta. Opt felii albe de ceapă s-au desprins legănându-se pe masă, ca petalele unei flori deschise. În cele din urmă, a aliniat cinci păhărele din sticlă groasă şi le-a umplut cu o vodcă atât de tare, încât era vâscoasă ca petrolul.

Am băut şi am mâncat. Apoi, cu ochii înlăcrimaţi de la ceapă şi vodcă, l-am întrebat pe Dmitri despre ce se află dincolo de liniile de cerneală de pe harta mea, pe pagina goală.

— Nu-i nimic. Doar piscuri pe care n-a urcat nimeni.

— Putem ajunge acolo?

— Sigur. Putem să mergem pe jos, a zis uitându-se roată la noi, cu un uşor dispreţ în ochi, sau mai bine, dar cu bani, putem zbura cu elicopterul. Anul trecut am dus un grup acolo – şi-a fluturat vag mâna spre sud – şi au escaladat patru vârfuri virgine într-o săptămână. Dacă vreţi, putem merge pe următoarea vale, dincolo de creastă. E un teritoriu neexplorat.

În dimineaţa următoare stăteam cu Dmitri pe morena gheţarului, cu capul cântându-mi de mahmureală în soare, şi l-am întrebat unde era valea neexplorată. Mi-a arătat o zonă spre sud-est, unde o creastă arcuită şi acoperită de zăpadă părea că susţine cerul senin. Nimeni nu fusese vreodată pe teritoriul de dincolo de creastă.

Am fost cuprins brusc de o dorinţa bolnăvicioasă de a merge acolo. M-am aşezat pe un bolovan glaciar încălzit de soare. Mi-am desfăşurat harta şi mă uitam când la creastă, când la hartă. Şi din nou la creastă.

Albul de pe hartă era grăitor: am fi fost primii care ar fi pus piciorul pe acea zăpadă şi care şi-ar fi odihnit privirea pe acei munţi. I-am fi urcat glorios, invincibili; am fi cucerit patru vârfuri dificile şi l-am fi botezat pe

fiecare în parte. Ulterior, numele noastre ar fi fost asociate cu acei munţi şi cu văile acelea pentru totdeauna. Pentru posteritate, am fi rămas inseparabil legaţi de peisajul pentru care călătoriserăm atât de departe ca să îl vedem.

Vedere de pe gheţarul Enghilcek spre valea neexplorată. Valea începe în spatele primului vârf fără nori de la orizont.

Nu ne-am dus, fireşte. Ar fi fost prea scump şi, totodată, având în vedere lipsa noastră de experienţă, ar fi fost o întreprindere aproape sinucigaşă. În schimb, am urcat un vârf de pe cealaltă parte a gheţarului, unul cucerit o singură dată, cu şapte ani înainte, de o echipă cehă. La fiecare pas, încercam să uit că trecuse cineva pe acolo şi mă prefăceam că noi eram exploratorii, pionierii, deschizătorii de drumuri: că eram primii care păşeau pe acel vârf şi primii pe care priveliştea de acolo îi lăsa fără grai. Dar nu eram noi primii – un motiv să fiu mai dezamăgit decât aş putea exprima prin cuvinte.

Necunoscutul ne aprinde imaginaţia într-atât pentru că e un spaţiu care poate fi plăsmuit după bunul plac: e un ecran pe care o cultură sau un individ îşi poate proiecta temerile şi aspiraţiile. La fel ca grota nimfei Echo, necunoscutul se face ecoul celor pe care i le transmiţi. Spaţiile goale de pe hartă – „o pată albă numai bună pentru visele de glorie ale unui băieţaş”[*], scria Joseph Conrad – pot fi umplute cu orice promisiune sau temere pe care cineva doreşte să le-o atribuie. Sunt locuri cu posibilităţi infinite. Dorinţa arzătoare pe care mi-a trezit-o acea vale imaculată de dincolo de creastă reprezenta năzuinţa mea de a-mi realiza propriile visuri tainice. Şi visurile mele erau, firește, alimentate de dorinţa de a merge într-un loc unde nu mai fusese nimeni niciodată şi de a face ceea ce nu mai făcuse nimeni înainte: dorinţa de întâietate şi de originalitate care este atât de adânc înrădăcinată în imaginaţia occidentală.

Conceptul de necunoscut nu a exercitat dintotdeauna o atracţie intrinsecă. Secole la rând, principalele raţiuni care i-au împins pe oameni să exploreze au fost de ordin economic, politic sau datorate unor imbolduri meschine: dorinţa de înavuţire, de cuceriri teritoriale sau de glorie. Necunoscutul în sine nu avea vreun farmec; exploratorii înţelepţi îşi planificau călătoriile pe hărţile cu locuri familiare. Din nou, ultima parte a secolul al XVIII-lea a fost cea care a incubat râvna pentru necunoscut în imaginaţia occidentalilor. În a doua jumătate a anilor 1700, în Europa a apărut o nouă şi vădită atracţie pentru ţările îndepărtate, pentru noi teritorii, gusturi şi senzaţii – pentru experienţe pe care în prezent le-am putea numi exotice, gravitând în jurul unor locuri aflate literalmente *în afară*. Pe scurt, pentru descoperiri. Această dorinţă arzătoare de descoperire reflecta diverse frustrări. Cele mai importante erau laicizarea tot mai vastă şi viaţa trenantă a micii burghezii urbane. Cunoscutul şi previzibilul au devenit caracteristici ce trebuiau evitate şi a crescut apetenţa pentru regiunile în care te puteai aştepta la neprevăzut. Necunoscutul a ajuns să fie privit ca o poartă către diverse experienţe

alternative. Charles Baudelaire a exprimat excelent ideea câteva decenii mai târziu: „*Au fond de l'Inconnu pour trouver du nouveau*". Prin necunoscut, vom da de ceva nou.

După anii 1770, apetenţa intelectuală puternică pentru necunoscut a fost transpusă în mod dramatic în practică. Cei şaizeci de ani de la cumpăna dintre secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea au reprezentat epoca de aur a explorărilor. În căutarea bogăţiei şi a frumuseţii, temerarii şi exploratorii au călătorit prin mările îngheţate ale nordului arctic, pe insulele Pacificului şi de-a lungul deşerturilor Africii. Aceşti oameni au fost mânaţi, mai presus de toate, de dorinţa de nou. Obiectivul lor suprem era să pătrundă necunoscutul şi să vadă nevăzutul. Descoperirea a devenit un scop în sine, un etos în acord cu fascinaţia intelectuală pentru originalitate în toate formele din acele decenii. Omul iluminist ideal, nota eseistul William Duff în 1767, trebuia să se preocupe de „explorarea căilor nebătute şi să facă noi descoperiri". În 1764, la scurt timp după urcarea sa pe tron, George al III-lea a iniţiat o campanie de explorări maritime. Mandatul exploratorilor era unul simplu: „să facă noi descoperiri în emisfera sudică". Tânărul scoţian James Bruce a fost atât de entuziasmat de perspectiva de a fi primul om care „face o descoperire" în timpul domniei lui George al III-lea, încât a pornit să exploreze munţii şi fluviile din Abisinia.

Exploratorii care vizitau aceste regiuni sălbatice erau superstarurile epocii lor, deopotrivă fascinanţi şi celebri. Când – şi dacă – se întorceau, îşi relatau isprăvile şi le ilustrau cu hărţi pliabile pe care erau marcate, cu linii punctate şi liniuţe, incursiunile lor în necunoscut. În 1822, exploratorul britanic John Franklin s-a întors la Londra după trei ani petrecuţi în tundra arctică. Se zvonea că el şi echipajul său înfometat ar fi supravieţuit hrănindu-se cu pielea cizmelor lor, cu licheni şi, în cele din urmă, au sfârşit prin a se devora unul pe altul. Relatarea lui Franklin despre expediţie a fost un bestseller, iar exemplarele second-hand s-au

vândut cu un preţ considerabil mai mare decât preţul iniţial. Locotenentul William Edward Parry, un explorator arctic pasionat şi perseverent, a devenit atât de faimos graţie călătoriilor sale repetate spre nord, încât era asaltat de admiratori pe stradă[**].

Chiar şi după ce se presupune că epoca de aur a explorărilor s-ar fi încheiat, în anii 1830, ideea necunoscutului geografic a rămas o forţă energizantă în politica externă a secolului al XIX-lea. Marea Britanie, Franţa, Rusia, Spania, Belgia, toate marile puteri expansioniste din acel secol s-au dedicat umplerii golurilor de pe hartă cu culoarea aleasă de ele – verde pentru Franţa, portocaliu pentru Rusia şi roz pentru Marea Britanie. (În America, desigur, avea loc o altă luptă: lupta de a împinge frontiera aşa-numitei civilizaţii spre Pacific – pentru a încolţi necunoscutul până la extincţie pe coasta vestică în numele „destinului evident”.) Şiruri după şiruri de expediţii au fost trimise de naţiunile imperiale în încercarea de a descoperi, a revendica şi, chipurile, a civiliza regiunile necunoscute ale lumii.

Pe măsură ce un spaţiu gol era cartografiat, un altul nou îi lua locul. Izvorul Nilului, Pasajul de nord-vest, Polul Nord şi Polul Sud, Tibetul, Everestul: fiecare generaţie din secolul al XIX-lea găsea un nou mister geografic pe care să-l dezlege şi care să o obsedeze. Exploratorul german Julius von Payer nu vorbea doar pentru camarazii săi exploratori, ci şi pentru o mare parte din publicul educat când remarca faptul că „nu se poate imagina o situaţie mai interesantă decât cea a unui explorator în ţinuturi necunoscute, mai ales atunci când natura pare să-l fi înconjurat cu un zid impenetrabil, iar pământul încă nu este călcat de picior de om”.

Britanicii, aparent mai mult decât orice altă putere imperială, au fost împinşi de dorinţa de a face întregul glob cunoscut – a-l cartografia în întregime. În 1830 a fost înfiinţată Societatea Geografică Regală „pentru progresul ştiinţei geografiei” şi, la puţin timp după ce regina Victoria a urcat pe tron, obiectivul desenării spaţiilor albe rămase pe harta lumii a

fost ridicat la statut de doctrină culturală şi de chestiune politică totodată. „Dacă se vorbeşte despre un teritoriu necunoscut în care niciun compatriot nu a pătruns”, se nota într-un editorial din *Times* din 1854, „englezul trebuie să fie primul care vizitează locul acela”. În 1846, John Barrow, până atunci al doilea secretar al Amiralităţii, a proclamat că „Polul Nord este singurul loc din lume despre care nu ştim nimic, iar simplul fapt că nu ştim nimic ar trebui să fie un impuls pentru adoptarea măsurilor necesare ca să ştergem acest semn de ignoranţă din epoca noastră luminată”. Ce spunea Barrow nu era adevărat – Antarctica şi Himalaya erau mult mai puţin cunoscute decât Polul Nord –, dar discursul său plin de pasiune surprinde fidel fervoarea cu care britanicii de la mijlocul secolului al XIX-lea doreau să dezlege misterele globului.

Fetişizarea generală a explorării şi descoperirilor în secolul al XIX-lea a influenţat şi percepţiile contemporane despre munţi. Pentru cei care nu puteau fi exploratori în toată regula, dar care simţeau atracţia necunoscutului, mersul pe munte era un surogat îmbietor al experienţei explorării. Iar ceea ce făcea munţii deosebit de atrăgători pentru exploratorii europeni *manqués* era apropierea de casă. Nu trebuia să te duci cine ştie unde ca să ajungi la munte sau să convingi comisia Amiralităţii să-ţi subvenţioneze călătoria. Pentru a experimenta necunoscutul montan nu era necesară o traversare pe orizontală prelungită – de pildă, o călătorie pe mare de un an spre Antarctica, în sud, sau numeroase săptămâni de luptă cu valurile înalte cât un vas şi cu aisberguri mari cât un vapor până în Arctica, în nord –, ci o călătorie rapidă pe verticală. În doar o zi, echipat simplu cu hotărâre, cu o pereche de bocanci rezistenţi şi un rucsac cu provizii, de pe o pajişte elveţiană blândă poţi urca pe un vârf alpin înalt cu toate adversităţile lui arctice.

De asemenea, în multe privinţe, munţii ofereau o experienţă mai autentică a necunoscutului decât alte întreprinderi aparent mai îndrăzneţe. După cum scria James Forbes în 1843:

> Domnii traversează acum la pas Siberia cu aceeaşi uşurinţă cu care doamnele merg călare la Florenţa. Chiar şi Atlanticul a devenit o cale de comunicaţie spre continentul american pentru călătorii pe şezlonguri, iar despre călătoria terestră către India se vorbeşte la fel de mult ca despre cea de la Londra la Bath. În deşert sunt staţii de poştă, iar Atena are omnibuzele ei. Or, chiar şi în inima Europei se află o regiune necunoscută… În vreme ce Parry, şi Franklin, şi Foster, şi Sabine, şi Ross, şi Darwin înfruntă adversităţile climatelor arctice şi antarctice pentru a culege informaţii despre diverse fenomene terestre şi atmosferice, despre climă şi faună… oare ştim toate aceste detalii despre propria noastră parte de glob pământesc? Fără îndoială că nu.

Din cuvintele lui Forbes transpare *tristeţea* că civilizaţia se extinde tot mai mult în lume (Atlanticul a devenit o cale de comunicaţie, Siberia e un trotuar, Italia un manej, Atena un ambuteiaj), un sentiment care se va accentua până la finalul secolului. Dar se simte şi o emoţie subtilă faţă de descoperirea unei *terra incognita* în Alpi, îngropată în inima Europei civilizate, ascunsă până atunci de camuflajul altitudinii.

În Alpi erau numeroase vârfuri rămase virgine, iar dincolo de ei se erau alte zone vaste necartografiate, neexplorate şi necucerite ale celor mai înalte lanţuri muntoase din lume – Anzii, Caucazul, Himalaya… Un editorial din prima ediţie a antologiei populare de scrieri ale membrilor Clubului Alpin, *Peaks, Passes and Glaciers* (1859), atrăgea atenţia asupra „terenului nelimitat de aventură” oferit de alpinismul din Alpi, „ca să nu mai vorbim despre numeroasele lanţuri muntoase pe care piciorul englezului este destinat să le urce cândva”. Alături, probabil, de restul corpului sus-zisului englez.

Atraşi de această bogăţie de *terrae incognitae*, din anii 1850 până în anii 1890 alpiniştii italieni, francezi, germani, elveţieni, americani şi britanici au străbătut Alpii în lung şi în lat ca să-i cucerească, să-i escaladeze, să-i numească şi, mai presus de toate, să-i cartografieze.

Pe hărţile europene timpurii, munţii erau reprezentaţi figurativ ca nişte muşuroaie sau ca nişte floricele de piatră maronie. Harta lumii din Cotton Library (circa 1025-1050), de exemplu, înfăţişează mai multe movile de culoare caramel, deasupra cărora se plimbă un monstru înaripat şi cocoşat care aduce cu un leu. Unde se termina cunoaşterea, începea legenda: creaturile fantastice care populau hărţile timpurii erau întrupări ale necunoscutului: mici desene ale ignoranţei. Însă în secolul al XV-lea majoritatea acestor animale magice eteroclite – cu corp de leu şi cap de şarpe – dispăruseră în mare măsură de pe hărţi, gonite de pe marginile lor

graţie răspândirii cunoaşterii, rămânând totuşi vii mai multă vreme în imaginaţia marinarilor, exploratorilor şi călătorilor.

Chiar şi după dispariţia lor, munţii au continuat să fie reprezentaţi figurativ, la fel ca şi pădurile (nişte pâlcuri miniaturale de brazi stilizaţi) şi mările (şiruri de mici valuri albastre imobile surprinse înainte de a se prăvăli). Munţii acestor hărţi timpurii erau desenaţi văzuţi de la nivelul văii: „vederea din vale", căci „vederea de sus" nu fusese concepută încă. Pe o hartă portugheză a Europei de la sfârşitul secolului al XV-lea, pentru a reprezenta zonele montane erau folosite şiruri minuscule de movile maronii, organizate în modele geometrice ordonate: pare că o echipă de cârtiţe extrem de bine instruită şi de harnică a lucrat pe continent. O reprezentare şi mai deosebită este cea a Alpilor pe portulanul realizat de Albino di Canepa în 1489, unde munţii sunt agăţaţi cu susul în jos, fiind coloraţi cu nuanţe vii şi semănând cu nişte ciorchini de struguri roşii şi verzi.

În secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, tehnicile cartografice au devenit mai nuanţate şi mai standardizate şi a început să se acorde o mai mare atenţie diferenţierii formelor de relief. În 1681, Thomas Burnet critica faptul că „geografii nu descriu şi nu notează atent pe hărţile lor numeroşi munţi sau poziţia lor". Burnet propunea ca toţi „prinţii" să solicite „schiţe ale propriilor ţinuturi şi domenii", care să surprindă în mod corespunzător „cum sunt aşezaţi munţii" şi „cum sunt situate păşunile şi hotarele". Burnet îşi justifică sugestia cu argumentul subtil erotic potrivit căruia „este foarte folositor să ne imaginăm Pământul în acest mod şi să ne uităm adesea la schiţele nude care ne arată natura dezbrăcată; căci abia atunci suntem în măsură să judecăm cel mai bine formele şi proporţiile ei adevărate".

Sub presiunea aşteptărilor Renaşterii, cartografii au conceput modalităţi de sugerare a tridimensionalităţii. Muşuroiul omniprezent a evoluat şi a lăsat locul unor munţi cu formă conică, turtiţi sau abrupţi. A

fost introdusă umbrirea pentru a sugera ideea de relief în raport cu terenul din jur, iar haşurile – linii scurte de umbrire – au început să fie folosite pentru a furniza informaţii despre pantă şi înclinare: cu cât panta era mai abruptă, cu atât liniile erau mai dese şi mai întunecate. Frederic cel Mare i-a instruit pe topografii săi militari prusaci astfel: „Să fie câte o pată oriunde eu nu pot merge”. Curbele de nivel au fost o invenţie a secolului al XVI-lea, dar nu au putut fi utilizate corespunzător decât atunci când progresele în tehnicile de măsurare au furnizat detaliile necesare lor.

Farmecul şi bucuria unei hărţi stau în omisiune, în imperfecţiunea ei, în golul pe care îl lasă imaginaţiei ca să-l umple. După cum remarca exploratoarea Rosita Forbes, o hartă conţine „magia anticipării fără truda şi sudoarea unei realizări”. În familia mea, hărţile au fost întotdeauna cumpărate cu mult înainte de următoarea călătorie în munţi. Hărţile noi fac zgomot şi sunt îndărătnice. Când le deschizi, opun rezistenţă şi încearcă să se plieze la loc. Plesnesc şi se rup când le îndoi invers, iar dreptunghiurile rigide de hârtie se deformează şi se îndreaptă cum vor. Ne luptam să întindem hărţile pe podea, le fixam cele patru colţuri cu cărţi şi apoi, în genunchi, desenam pe ele posibile trasee. Tata m-a învăţat de mic cum să citesc curbele de nivel ca să pot vedea harta ca o hologramă magică în trei dimensiuni.

Hărţile îţi oferă cizme de şapte poşte – îţi permit să parcurgi în câteva secunde kilometri după kilometri. Folosind vârful unui creion ca să desenezi traseul unei drumeţii sau al unei ascensiuni plănuite, poţi să te avânţi peste crevase, să sari cu un singur salt peste versanţi înalţi şi să treci râurile prin vad fără vreun efort. Pe o hartă, vremea e întotdeauna bună, iar vizibilitatea, perfectă. O hartă îţi oferă puterea perspectivei asupra unui peisaj: citirea ei seamănă cu zborul peste o ţară într-un avion – un survol dezodorizat, presurizat, climatizat.

Dar o hartă nu poate reproduce niciodată terenul în sine. Adesea, discuţiile noastre deasupra hărţii ne fac să ne întindem mai mult decât ne e

plapuma. Acasă plănuiam un traseu pe un teren care, în realitate, se dovedea a fi o mlaştină ce te înghite, o turbărie cu iarbă înaltă până la genunchi sau o întindere vastă cu bolovani înzăpezită. Uneori, peisajul ne atenţionează asupra puterii limitate a hărţilor noastre. Mi s-a întâmplat odată ca vântul să-mi smulgă o hartă din mână şi s-o ducă deasupra unei faleze. Sau să-mi fie ştearsă de ploaie. Am stat cândva pe un vârf de munte acoperit de zăpadă şi am putut să pun degetul pe o hartă şi să spun „sunt aici", fiind nevoit totuşi să mă adăpostesc într-o grotă de zăpadă până când a trecut furtuna.

Hărţile nu ţin cont de timp, ci doar de spaţiu. Ele nu consemnează că un peisaj este în continuă mişcare – că se transformă necontenit. Cursurile de apă transportă întruna pământ şi piatră. Gravitaţia smulge pietrele de pe versanţi şi le rostogoleşte spre vale. Cocoşul-de-munte înghite aşchiile de cuarţ ca să-l ajute la digestie şi le elimină în alt loc. Obiectele şi pietrele sunt deplasate continuu. Apar şi alte schimbări. O aversă neaşteptată poate transforma cursul unui afluent mic într-un torent cu neputinţă de trecut. Scurgerea gheţii topite din botul unui gheţar va sculpta nămolul în modele de o frumuseţe abstractă, care se modifică neîncetat. Sunt dimensiuni ale unui peisaj care nu sunt niciodată indicate pe o hartă.

Francis Galton (1822-1911) este cunoscut acum ca fiind cel care a fondat şi a botezat eugenia, dar, asemenea multor savanţi victorieni, a avut multiple preocupări. Explorator, alpinist, mistic, meteorolog, criminalist şi susţinător al amprentelor digitale, Galton a fost şi un cartograf inovator. Una dintre invenţiile sale cele mai durabile a fost combinarea simbolurilor pentru sistemele meteorologice cu hărţile, creând astfel prototipul hărţii meteo TV. Galton considera că hărţile nu ar trebui să transmită numai date spaţiale despre teren. El voia să ofere călătorilor o perspectivă a fenomenelor din ţinuturile pe care le vizitau. Hărţile, credea el, ar trebui să reproducă mirosurile, parfumurile şi sunetele unui loc:

[miros] de alge, de peşti şi de păcură dintr-un sat de pe coastă, mirosul de fum de turbă din Highlands sau aerul închis şi fetid dintr-un oraş englezesc… tonurile neîntrerupte şi ascuţite ale lăcustelor, croncănitul strident al păsărilor tropicale, intonaţia şi accentul unei limbi străine.

Modele formate în nămolul glaciar.

Harta multimedia a lui Galton era concepută greşit, pentru că tot ceea ce propunea el era un adevărat facsimil al lumii în sine. Or, o hartă este o abreviere: aceasta este definiţia, forţa şi limita ei. Pentru a cunoaşte în mod corespunzător un peisaj, trebuie să pătrunzi tu însuţi în el. Trebuie să vezi cum, în timpul iernii, un copac adună în el căldură şi topeşte zăpada acolo unde stă. Trebuie să auzi strigătul unui corb când cade cu un pocnet ca de puşcă pe un teren îngheţat. Trebuie să simţi depărtarea unui uriaş cer de munte cenuşiu înainte de revărsatul zorilor, în vreme ce luminile celui mai apropiat oraş clipesc la sute de metri sub tine.

Majoritatea regiunilor montane au fost cartografiate în secolul al XIX-ea, secolul imperiilor. Cartografierea a fost mereu în avangarda proiectului imperial, deoarece cartografierea unei ţări înseamnă a o cunoaşte atât din punct de vedere strategic, cât şi geografic şi, prin urmare, a câştiga putere logistică asupra ei. În cazul Marii Britanii, dorinţa intuitivă a britanicilor de a elimina spaţiile necunoscute de pe mapamond se suprapunea ambiţiilor politice ale imperiului.

Pe la începutul secolului al XIX-lea, când imperiul britanic şi cel rus, ambele aflate în expansiune, au început să se confrunte în Asia Centrală, cunoştinţele cartografice detaliate despre regiunea transhimalayană au devenit vitale. În 1800, Robert Colebrooke, pe atunci topograf-şef al Bengalului, a mandatat toţi ofiţerii de infanterie ai Majestăţii Sale să meargă şi să cartografieze orice ţară doresc. În acel moment, Anzii încă mai erau consideraţi cel mai înalt lanţ muntos din lume, iar când aceşti topografi clandestini au început să propună înălţimi mai mari pentru vârfurile din Himalaya – locotenentul W.S. Webb, de exemplu, după ce a observat muntele Dhaulagiri din patru staţii topografice de câmpie, i-a calculat o înălţime de 8.187 de metri – au fost ridiculizaţi de cartografii profesionişti şi acuzaţi că au contrafăcut cifrele (altitudinea vârfului Dhaulagiri acceptată în prezent este de aproximativ 8.167 de metri).

Informaţiile pe care aceşti cartografi independenţi le-au adunat au fost adesea plătite scump. Dincolo de pericolele obiective ale terenului prin care s-au deplasat, topografii riscau să fie atacaţi de bandiţi sau pedepsiţi ca spioni. Emirii Afganistanului, în special, nu i-au privit cu ochi buni pe ofiţerii unei puteri străine vecine care se perindau prin ţara lor. După ce au pierdut prea mulţi oameni din cauza accidentelor sau a asasinatelor, britanicii – în mod caracteristic – au decis să formeze cartografi indieni nativi, să-i deghizeze în pelerini şi să-i trimită în recunoaştere, să cartografieze acele regiuni unde ofiţerii britanici nu puteau ajunge fără să rişte. *Pandiţii*, cum au devenit ei cunoscuţi – cuvânt din care se trage englezescul *pundit*, „erudit” –, s-au învăţat cum să-şi numere paşii, să facă două mii de paşi pentru o milă şi să marcheze fiecare sută de paşi deplasând mărgelele rozariilor lor. Îşi ţineau notiţele ascunse în roţile de rugăciune, iar în toiege aveau termometre cu care puteau măsura altitudinea cu ajutorul punctului de fierbere al apei. Cei mai renumiţi dintre primii pandiţi au fost verii Nain şi Kishen Singh. Kishen a fost atât de devotat în serviciul lui, încât nu numai că ştia să măsoare cu propriii

paşi, ci şi cu cei ai unui cal în galop; atunci când a fost nevoit să fugă călare atacat fiind de bandiţi, a putut continua astfel să cartografieze teritoriul prin care gonea.

Trunchi de copac în zăpadă veche.

Citadele stâncoase în zori.

În 1817, începuse Great Trigonometrical Survey (GTS), un proiect de topografiere a Indiei care a debutat pe câmpiile toride din sud, sub supravegherea topografului militar William Lambdon. Scopul GTS era să creeze un aşa-numit „sistem grilă” pentru întreaga Indie Britanică,

folosind triangulaţia – un procedeu de triunghiuri cartografice interconectate care să permită estimarea distanţelor şi a înălţimilor relative pentru oricare două puncte de pe subcontinent. Caravana GTS s-a deplasat spre nord către Capul Comorin, trasând triunghiurile şi culegând pe parcurs informaţii demografice şi topografice. La începutul anilor 1830, avangarda GTS zărea la orizont Himalaya. Au fost construite turnuri de piatră înalte de douăzeci de metri, din care teodoliţii folosiţi în studiu puteau fi orientaţi spre culmile îndepărtate şi abia vizibile din Himalaya, scrutând chiar şi Nepalul şi Tibetul interzise. S-a ţinut seama de claritatea înşelătoare a aerului şi de atracţia laterală exercitată asupra firelor cu plumb de gravitaţia lanţului muntos, fiind astfel „determinate" şaptezeci şi nouă dintre cele mai înalte vârfuri din Himalaya. Acestea au fost cheia întregului puzzle din Himalaya: „Vârfurile", scria un superintendent al studiului, „pot fi puse la baza studiilor ulterioare; în raport cu acestea pot fi stabilite cursurile râurilor şi poziţiile lacurilor; repartiţia, forma şi importanţa lanţurilor montane pot fi deduse din distribuţia vârfurilor". Cel care a supravegheat întregul studiu până la moartea sa, în 1866, a fost George Everest, topograful care avea să-şi lase numele – contrar voinţei sale – legat pentru totdeauna de cel mai faimos element geologic din lume[***].

Căci, odată cartografiaţi, munţii trebuiau şi botezaţi. În secolul al XIX-lea, mai mult decât în oricare altul, au fost francate şi ştampilate cele mai multe locuri sălbatice din lume. Pe măsură ce se pătrundea în fiecare gol de pe hartă – în Antarctica, în Arctica şi în regiunile muntoase –, acesta primea numele descoperitorilor săi scris cu litere cursive minuscule. Desigur, numeroşi munţi primiseră un nume cu mult înainte – Jungfrau şi Eiger au fost botezaţi în secolele al XI-lea şi, respectiv, al XII-lea, de exemplu –, dar în anii 1800 a început denumirea celor mai mici detalii. Nişe, defileuri, culmi, trecători, creste, gheţari, trasee: toate aveau să primească nume de alpinişti şi exploratori. Priviţi acum o hartă a

Alpilor la scară mare şi veţi vedea denumiri care îşi dispută spaţiul, iradiind din formele lor de relief ca nişte raze mici şi negre.

Această obsesie pentru a da nume era şi o formă de comemorare. Şi, desigur, era şi o formă de colonizare: o expresie irezistibilă a impulsului victorian de apropriere. Acest instinct de acaparare – care a atins în Marea Britanie manifestarea lui deplină la Marea Expoziţie din 1851 – nu a funcţionat la fel de bine cu munţii cum a funcţionat, să zicem, cu flora şi fauna. Victorienii şi-au luat munţii cu ei, în mod simbolic desigur, sub formă de bucăţi de rocă. Dar, pentru a dovedi cum se cuvine unde fuseseră, şi-au lăsat şi numele în urmă. Era o formă de graffiti imperial.

Obiceiul exploratorilor victorieni de a numi locurile nu a fost însă doar o consecinţă a instinctului lor imperial. A fost şi un mecanism fundamental pentru a înţelege peisajele care, în virtutea diferenţei extreme faţă de cele de acasă, altfel ar fi putut rămâne necunoscute. Dorinţa de a denumi locurile dintr-un peisaj – de a încerca să fixeze o prezenţă sau un eveniment în timp şi spaţiu – este un mod de a da naştere poveştilor despre acel peisaj. Aici, în acest loc pe care îl voi numi x, am mâncat sau ne-am îmbolnăvit sau am avut o privelişte uimitoare şi apoi ne-am mutat mai departe, în locul pe care l-am numit y. Pentru exploratori, numele au dat sens şi structură unui peisaj care altfel ar fi putut rămâne în mod repetat lipsit de sens. Au modelat spaţiul, au permis raportarea unor puncte unul la celălalt. Numele au conferit stabilitate – stabilitatea limbajului, a naraţiunii, a *planului* – lumii de la suprafaţă pe care ei au fost, o lume a gheţii, a furtunii şi a stâncilor în permanentă transformare. A da nume a fost şi va rămâne o modalitate de a plasa spaţiul într-o matrice mai largă de semnificaţie, o modalitate fundamentală de a face cunoscut necunoscutul.

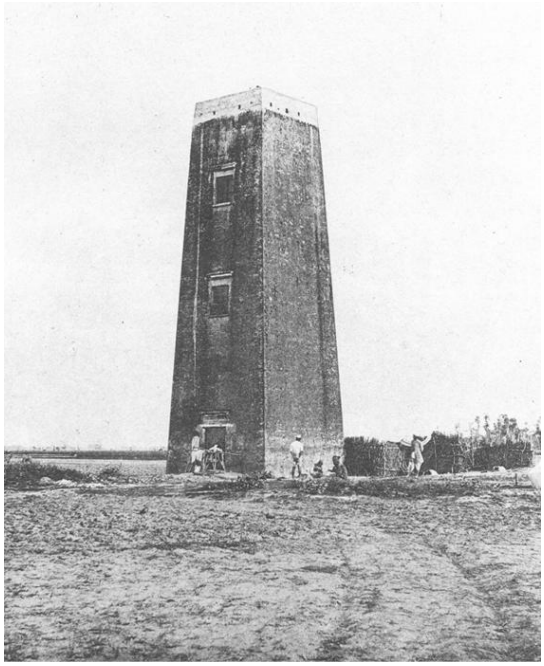

Turnul Nojli din nordul Indiei folosit pentru măsurători topografice. Fotografie realizată probabil în anii 1890.

Ajuns cândva în deşertul egiptean, am urcat pe o colină joasă, de doar câteva sute de metri, de stâncă şi nisip auriu. Era amiază şi deşertul era învăluit într-o lumină albă cu nuanţe de metal. Aproape de vârf, la baza unui stâlp de gresie bine expus, am zărit câteva litere. M-am aplecat să le privesc şi mi-am dus o mână la frunte pentru a-mi proteja ochii de lumină: *Lt Carter 1828*. Gresia din jurul literelor era maro-închis, bronzată puternic de soarele sutelor de mii de zile petrecute în deşert. Dar scrisul era încă palid şi strălucitor: avea, cu aproximaţie, doar o sută optzeci de ani şi nu trecuse suficient timp ca să se închidă la culoare.

Am încercat să mi-l imaginez pe locotenentul Carter acolo, ghemuit, zgâriind piatra cu vârful baionetei ca să-şi graveze numele pentru eternitate. Aş putea să-l înţeleg: era departe de casă, dornic să se înscrie cumva în acest peisaj teribil de indiferent. Am lăsat acel graffiti al lui Carter în urmă şi am continuat să urc colina. Mi-au trebuit zece minute. Am privit dunele o vreme, apoi am adunat trei sau patru blocuri de gresie

pentru a înălţa un gorgan improvizat şi am făcut cale întoarsă pe aceeaşi potecă pe care am urcat.

❄

Victorienii au fost în multe privinţe cei mai implacabili duşmani ai necunoscutului. Cu toate acestea, chiar dacă au depus numeroase eforturi şi multă energie pentru a-l eradica, au început să simtă şi nevoia ca unele locuri inaccesibile să existe în continuare – ca locuri cu mare putere de evocare. A fost dorinţa lor de a păstra necunoscutul pentru rezonanţa lui, pentru absenţa pe care acesta o reprezintă.

George Eliot, întotdeauna în acord cu mentalitatea naţională, a identificat acest sentiment de cum s-a făcut resimţit. Există un moment în *Middlemarch* când tânărul Will Ladislaw declară că „ar prefera să nu cunoască izvoarele Nilului şi că unele ţinuturi trebuie să rămână necunoscute, în chip de terenuri de vânătoare rezervate imaginaţiei poetice”[****]. Pentru mulţi, în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, sentimentul lui Ladislaw părea unul din ce în ce mai just. Secolul făcuse totul pentru extinderea graniţelor cunoaşterii, iar acum acest efort trezise o claustrofobie în faţa limitelor diminuate ale necunoscutului. Epoca realismului descoperise că tânjea după mistere.

Această claustrofobie nu a fost deloc o consecinţă a modernizării tehnologice – liniile telegrafice care leagă lumea într-o reţea de comunicaţii întreţesute, căile ferate şi navele cu aburi care traversează mai repede şi mai frecvent oceanele – care îşi îndeplineşte menirea de a comprima timpul şi spaţiul şi de a apropia tot ce e departe din ce în ce mai rapid. În 1900, la apogeul modernităţii în plină înflorire, Lordul Jim, personajul lui Joseph Conrad, a trebuit să meargă tocmai până în Borneo pentru a găsi un loc „neatins de cablurile telegrafice şi de rutele poştei

navale”. Spre sfârşitul anilor 1800, atât în Marea Britanie, cât şi în America de Nord s-au făcut (aşa cum a spus un scriitor) „apeluri pentru a economisi cu stricteţe regiunile visului” – pentru a conserva ţinuturile rămase sălbatice de intruziunea modernităţii industriale. După cum scria alpinistul F.W. Bourdillon:

> Necesitatea protejării frumuseţii naturale este recunoscută de toţi englezii şi de majoritatea europenilor ca principalul motor al vieţii morale… Deja este mai dificil să găsim hrană pentru imaginaţia noastră decât în zilele în care Herodot sau Ulise rătăceau în lumile romantice şi necunoscute, mai dificil chiar şi decât în vremurile prodigioase ale marii Elisabeta.

Până la sfârşitul Primului Război Mondial, cele două goluri polare de pe hartă fuseseră completate sau cel puţin cei doi poli fuseseră „atinşi”. Misterele geografice care l-au atras atât de mult pe tânărul Joseph Conrad în Africa fuseseră dezlegate. Singura regiune care rămăsese aparent curată era platoul tibetan, la marginea căruia se afla Muntele Everest: aşa-numitul „al treilea pol”, ultimul bastion al necunoscutului. Nu le era necunoscut tibetanilor şi nepalezilor, desigur, care se închinau muntelui de secole fără să simtă nici cea mai mică dorinţă să-l urce*****. Dar, ca de atâtea ori în istoria explorării, existenţa indigenilor nu a diminuat în niciun fel sentimentul exploratorilor occidentali că ei au fost primii care au păşit în regiune.

În 1920, când a fost făcut public pentru prima dată faptul că va fi iniţiată o expediţie pentru a urca pe Everest, perspectiva ca întreaga suprafaţă a globului să fie cartografiată a născut proteste. „Va fi un moment mare pentru omul care va urca primul pe cel mai înalt punct de pe Pământ”, se lamenta un editorialist în *Daily News*, „dar el va trăi cu gândul dureros că nu a mai lăsat posterităţii nimic de cucerit. Aş vrea să cred că unele colţuri ale lumii vor fi păstrate pentru totdeauna neatinse. Oamenii nu-şi vor pierde niciodată simţul uimirii, dar vor vrea să o facă mereu, iar un astfel de sanctuar va avea un efect planetar”. *Evening News*

a adoptat o poziţie mult mai vehementă, declarând că „ultimele fărâme de mister ale lumii se vor pierde atunci când chiar şi ultimul loc tainic de pe Pământ, vârful golaş al Everestului, va fi călcat de acei intruşi”.

Aceeaşi îngrijorare de a vedea necunoscutul tot mai diminuat a bântuit şi epoca noastră. „Suprafaţa globului”, scria exploratorul Wilfred Thesiger în autobiografia sa, *The Life of My Choice*, „a fost explorată în profunzime acum datorită motorului cu ardere internă, încât nu mai oferă perspective individului temerar, în căutare de necunoscut”. Desigur, nu doar deplasarea oamenilor distruge necunoscutul, ci şi circulaţia informaţiilor. Reţelele globale de informaţii care au fost stabilite în ultimul secol – internetul în primul rând – fac ca aproape nimic să nu rămână neprezentat într-un mediu sau altul. La un clic distanţă, găsim imagini, textuale sau vizuale, cu aproape orice ne dorim. Nu mai e loc pentru necunoscut sau pentru ceva original. Noi, ca şi victorienii de dinaintea noastră, am făcut tot ce e posibil ca să strămutăm necunoscutul. L-am relocat în sus şi în afară, în spaţiu – celebra ultimă frontieră –, spre interior şi în jos, către reperele cele mai intime ale atomului şi genei, sau în adâncul psihicului uman: ceea ce George Eliot numea „teritoriul necartografiat din noi”.

❄

Într-un fel, necunoscutul însă nu există. Pentru că, oriunde am merge, ne purtăm lumile cu noi. Gândiţi-vă, de pildă, la alpinistul Douglas Freshfield, un gentelman care, în 1868, a explorat zona puţin cunoscută pe atunci a Caucazului, orientându-se doar după indicaţiile vagi şi mâzgălelile albastre ale unei vechi hărţi ruseşti. În jurnalul său, Freshfield se consola întruna privind peisajul străin prin prisma Marii Britanii victoriene. Două vârfuri necucerite aveau „înclinarea abruptă a unui

pupitru”, un circ glaciar este „la fel de plat ca un teren de crichet”. O „zi cu furtuni şi fulgere” este „ca vremea din Ţara Lacurilor”, un desert caucazian săţios seamănă „mai degrabă cu crema Devonshire”. Multe dintre jurnalele de explorare din secolul al XIX-lea fac acelaşi lucru: lacul din junglă cu alge irizate pare „la fel de neted ca masa de biliard”, apa strălucitoare a unui ocean îndepărtat sclipeşte „ca lacul Serpentine într-o zi luminoasă”.

Nu privim cu un ochi proaspăt nici măcar peisajul cel mai inaccesibil. „Istoria”, după cum observa scriitoarea americană Susan Solnit, „care este ea însăşi un act de imaginaţie, este purtată în minte în cele mai îndepărtate locuri pentru a determina ce înseamnă acţiunile cuiva chiar şi acolo”. Deci, chiar şi când traversăm peisajul cel mai puţin cercetat, traversăm un teritoriu cunoscut. Avem anumite aşteptări în noi şi, într-o oarecare măsură, facem ceea ce facem ca el să corespundă acelor aşteptări, aşa cum a făcut şi Freshfield. O mulţime de ipoteze şi preconcepţii în mare parte nedetectabile ne afectează modul cum percepem şi ne comportăm într-un anumit loc. Bagajul nostru cultural – memoria noastră – e imaterial şi ne este imposibil să-l lăsăm în urmă.

Aşadar, probabil că necunoscutul există în forma lui perfectă în anticipare, în imaginaţie. Călătoria, ascensiunea, expediţia, descoperirea sunt cel mai pur trăite la timpul viitor, înainte să păşim undeva, înainte să facem comparaţii. Dacă, în cele din urmă, aş fi mers în acea vale neexplorată din Tian-Şan, aproape sigur că aş fi găsit-o foarte asemănătoare cu alte văi înzăpezite pe care le-am şi vizitat. M-ar fi dezamăgit familiaritatea ei.

Cu toate acestea, încă *suntem* capabili să fim surprinşi de stranietate, să fim şocaţi de nou. În funcţie de dispoziţia noastră, a merge dintr-o cameră în alta prin casă poate fi o explorare la cel mai înalt nivel. Pentru un copil, grădina din spatele casei poate fi un teritoriu necunoscut. Cei mai buni scriitori de cărţi pentru copii au înţeles acest lucru. *Bevis, the*

Story of a Boy (1882), de Richard Jefferies, urmăreşte aventurile a doi băieţi, Mark şi Bevis. Mai întâi „descoperă” un lac lângă casa lor, pe care şi-l imaginează a fi o mare interioară neexplorată, înconjurată din toate părţile de jungla de nepătruns. Construiesc apoi o barcă şi pornesc să exploreze ţărmurile mării. În călătoria lor, ei descoperă şi denumesc o nouă Formosa, un nou Nil, Africa Centrală, Antarctica, Insula Necunoscută şi multe alte teritorii.

Jefferies şi-a descris cartea drept o celebrare a capacităţii de a se minuna a copilăriei, un timp „în care era magie în toate, în firele de iarbă şi în stele, în soare şi în pietrele de pe pământ”. Arthur Ransome avea să se folosească de aceeaşi idee, primind o apreciere şi mai mare câteva decenii mai târziu, cu a lui *Swallows and Amazons*, unde Roger, Titty, John şi Susan au navigat pe lacul Windermere – pe care ei îl ştiu ca fiind doar „lacul” – într-o călătorie de explorare.

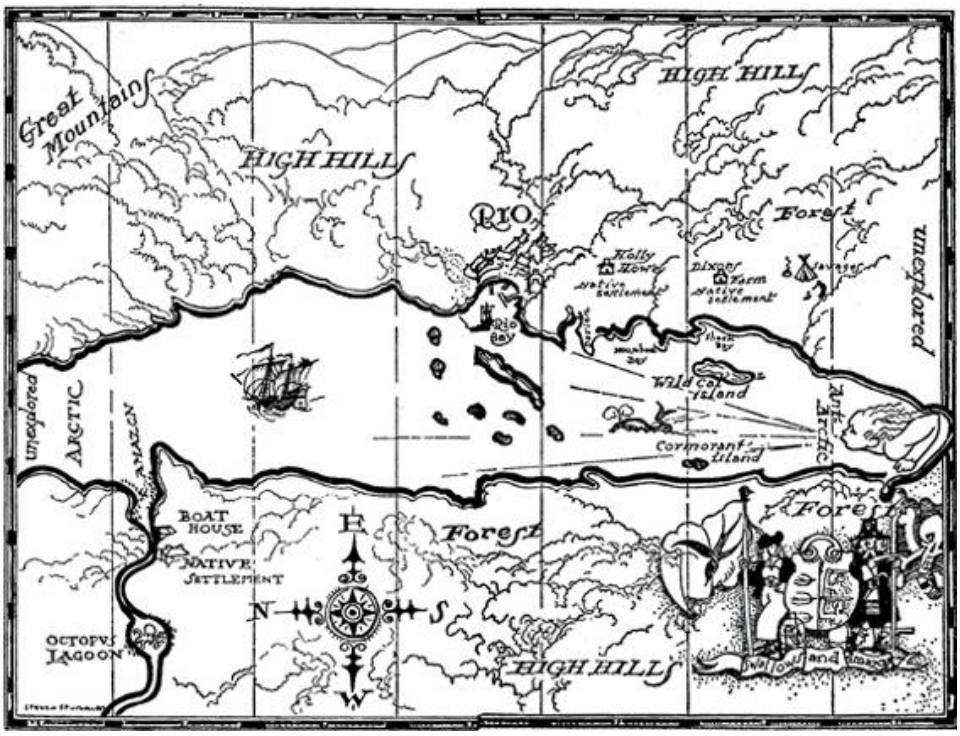

Harta desenată de Steven Spurrier, care a însoţit prima ediţie a cărţii *Swallows and Amazons* (1930). Remarcaţi Colinele Înalte, Munţii Mari şi antipozii neexploraţi Arctica şi Antarctica.

Reprodusă cu permisiunea familiei Spurrier.

Capul nordic şi cel sudic ale lacului sunt pentru copii *terrae incognitae* din Arctica şi Antarctica, iar lacul este mărginit la est şi la vest de Colinele Înalte neexplorate, iar la nord-est de Munţii Mari. Ceea ce au înţeles şi au exploatat atât Jefferies, cât şi Ransome a fost modul cum alchimia imaginaţiei poate transforma un lac într-o întreagă lume; poate transforma ceea ce este bine cunoscut în necunoscut. Nu contează că Windermere – lacul pe care au navigat Roger, Titty şi ceilalţi – era plin de iahturi şi bărci; copiii au crezut că ei au fost exploratorii, pionierii, primii care au navigat pe lac.

Zăpada este suprafaţa ideală pentru viitorii exploratori. Are calitatea atrăgătoare de a se reface şi a şterge urmele celor care au trecut înainte pe acolo. A merge pe un câmp de zăpadă proaspătă înseamnă a fi, într-un sens, prima persoană care a parcurs drumul respectiv. J.B. Priestley a surprins în parte sentimentul de noutate şi explorare pe care îl stârneşte zăpada într-un pasaj strălucit din *Apes and Angels*: „Prima zăpadă nu este doar un eveniment, este un eveniment magic. Mergi la culcare într-o lume şi te trezeşti într-alta, cu totul diferită. Şi dacă asta nu e încântare, ce altceva ar putea fi?”.

Într-o zi de Anul Nou m-am trezit în zori şi am ieşit în Parker’s Piece, peluza publică centrală din Cambridge. Nu era nimeni în jur. Ninsese mai devreme, apoi ninsoarea s-a oprit. Soarele răsărea de după acoperişuri. Albastrul cerului era brăzdat doar de urmele de condensare lăsate de două avioane, intersectându-se precum un „X” uriaş scris de un profesor cu creta pe boltă. Am stat câteva minute şi am urmărit cum dispar urmele avioanelor, estompându-se de la margine spre interior. Apoi am început să mă plimb pe pajiştea largă. Pe suprafaţa zăpezii se formase o pojghiţă de gheaţă. Nu era suficient de solidă ca să mă susţină şi, la fiecare pas, mă afundam în stratul gros şi pufos. Când am ajuns pe partea cealaltă, am privit în spate. Urmele paşilor mei tăiau câmpul de zăpadă asemenea

perforaţiilor de pe marginile albe ale timbrelor poştale. Puteam fi prima persoană care mergea pe pajişte şi în dimineaţa aceea chiar am şi fost.

* Joseph Conrad, *Inima întunericului*, traducere din limba engleză de Casiana Ioniţă, Editura Polirom, Iaşi, 2014, p. 15 (n.tr.).

** La prima sa expediţie în Groenlanda, Parry a adus cu el un steag pe care era pictată o ramură de măslin. Spera să-i convingă astfel pe „*esquimaux*" de intenţiile sale paşnice. Lui Parry pare să nu-i fi trecut prin cap că simbolistica ramurii de măslin ar putea să nu fie cunoscută de oamenii care trăiau într-o lume a gheţurilor, lipsită aproape complet de vegetaţie, darămite de copaci. Este o versiune anterioară a amestecului de idioţenie şi aroganţă culturală care îi determina pe unii englezi aflaţi în străinătate la începutul mileniului să creadă că, dacă este vorbită foarte rar, engleza funcţionează ca un soi de esperanto intuitiv – înţeles în mod miraculos de toată lumea, din Novosibirsk până în Timbuktu.

*** Pentru tibetani şi nepalezi a fost (şi este încă) de neînţeles de ce un munte atât de măreţ ca Chomolungma (numele tibetan al Everestului, adică Zeiţa Mamă a Universului) sau Sagarmatha (numele nepalez al Everestului, adică Fruntea Oceanului sau Zeiţa Cerului) ar trebui să poarte numele unui om.

**** George Eliot, *Middlemarch*, vol. 1, traducere şi tabel cronologic de Eugen B. Marian, Editura Allfa, Bucureşti, 2010 (n.tr.).

***** Mai exact, etnicii şerpaşi – care locuiesc în regiunea Khumbu din Nepal, lângă Everest, şi al căror nume este acum sinonim cu excelenţa în alpinismul de mare altitudine – nu au un cuvânt în limba şerpă pentru „vârful" unui munte: doar pentru „trecătoare" şi „flanc". Atât cultura nepaleză, cât şi cea tibetană practică o religie panteistă, în care se crede că zeii sălăşluiesc în elementele naturii. Înainte de dezvoltarea din secolul XX a alpinismului în Himalaya, un import occidental, pentru nepalezi şi tibetani ideea de a urca pe vârful unui munte înalt înzăpezit se situa undeva între nebunie şi blasfemie.

7

Un cer nou şi un pământ nou

> Dacă un om dintr-un ţinut de câmpie ar fi adus dormind în Alpi şi ar fi lăsat pe vârful unuia dintre cei mai înalţi munţi, când s-ar trezi şi ar privi în jur, ar crede că e într-un ţinut fermecat sau că a fost dus în altă lume; totul i s-ar părea diferit de cele văzute sau plăsmuite de el anterior.
>
> THOMAS BURNET, 1684

Era o după-amiază de iarnă şi urcasem în amonte o vale înaltă din Munţii Stâncoşi canadieni, urmând un râu ale cărui maluri erau presărate cu pietricele rotunjite. Apa lacului din susul văii pe al cărui mal mă aflam era îngheţată – beţele de stuf roşu de pe maluri erau prinse în gheaţă. La radio, la buletinul meteo pe care îl ascultasem pe drum se anunţase că se apropia o furtună puternică. În depărtare, spre răsărit, vedeam cum se adună norii negri, iar valea era inundată de lumina care precedă vijelia. Era o lumină care fixa şi modela peisajul – îl îngheţa, îl imobiliza. Dar era în acelaşi timp o lumină care făcea ca obiectele cele mai obişnuite să pară minunate: fiecare stâncă de lângă mal, pantele înzăpezite ce se întrezăreau printre brazi, acele de pin ascuţite, ca vârfurile braţelor de compas, împrăştiate pe gheaţa lacului.

Sufla un vânt puternic, care creştea în intensitate odată cu apropierea furtunii, împingând aerul turbulent de dinaintea ei. Urcasem până aici – un efort susţinut de trei ore – pentru că voiam să văd fauna, dar nu se zărea nimic. Urmele de pe zăpadă arătau că de la ultima ninsoare animalele se mişcaseră întruna: diferite specii de iepuri, cu siguranţă – excrementele lor negre marcau albul zăpezii ca nişte puncte de suspensie –, şi căprioarele care lăsaseră urme nete în zăpadă, ca şi cum ar fi fost decupate cu nişte forme pentru aluatul de patiserie. Păsările îşi lăsaseră şi ele urmele ce aduceau cu nişte cuneiforme imprimate în zăpadă.

De-a lungul văii, spre apus, acolo unde munţii care formau peretele văii coborau în lac, zeci de cascade de dimensiuni medii ar fi trebuit să se prăvălească în apă. În acea zi însă majoritatea erau îngheţate şi arătau ca nişte perdele de gheaţă strălucitoare. Deşi câteva dintre cascadele mai mari nu îngheţaseră, apa lacului de lângă mal era netulburată.

Dar se observa ceva şi mai ciudat la cascade şi a durat câteva secunde până să-mi dau seama ce se petrecea. Am început să zâmbesc. Toate cascadele care erau dezgheţate curgeau în *susul* falezei. Pentru o clipă am simţit că sunt cu capul în jos sau că întregul versant se răsturnase cu susul în jos. Dar era doar vântul. Vijelia care sufla pe faleză era atât de puternică, încât forţa apele să urce înapoi. Acolo unde apa curgea peste o margine de granit părea că se prăvăleşte în sus, spre cer. Nu erau căderi de apă, ci urcări de apă.

Mi-am plimbat privirile de-a lungul munţilor din partea cealaltă a lacului şi am văzut zeci de cascade argintii în aceeaşi situaţie. Arătau ca un şir de hornuri, proiectând în aer un fum argintiu. Am stat şi le-am urmărit cam o oră, timp în care furtuna s-a tot apropiat.

În secolul al XVI-lea, s-a format un grup de naturalişti pionieri, cunoscut drept Şcoala de la Zürich. Este recunoscut şi astăzi pentru atenţia acordată diversităţii şi detaliilor naturii. Cel mai important membru al

Şcolii de la Zürich a fost Conrad Gesner (1516-1565), un adversar de temut al superstiţiilor din vremea sa.

Cel mai faimos act de raţionalism al lui Gesner s-a petrecut pe muntele Pilat, vârful de deasupra Lucernei. Locuitorii oraşului trăiau cu frică de fantoma malefică a lui Pilat din Pont, despre care se credea că îşi face veacul în lacul omonim. Pe 21 august 1555, Gesner a urcat pe muntele Pilat împreună cu un prieten şi a aruncat cu pietre în apele cenuşii ale lacului, ca să provoace spiritele supranaturale ce ar fi putut pândi pe acolo. Apele nu au erupt, stafia lui Pilat nu s-a ivit de nicăieri şi niciun cataclism nu s-a abătut asupra Lucernei. Actul de exorcizare simbolică a fricii locuitorilor întreprins de Gesner este considerat în prezent începutul expulzării superstiţiei din imaginea occidentalilor despre munţi.

Gesner iubea muntele într-un secol în care o astfel de pasiune era considerată o nebunie. În 1541, îi scria prietenului său James Vogel despre drumeţiile pe munte. Începea abrupt şi continua intransigent:

> Oamenii greoi la minte nu găsesc nicăieri pricini de uimire; lenevesc la casele lor în loc să meargă să vadă ce se prezintă în marele teatru al lumii. Prin urmare, susţin că omul este un inamic al naturii, care nu consideră munţii cei înalţi demni de a fi studiaţi aprofundat. E adevărat că părţile cele mai înalte ale celor mai înalte piscuri par a se afla deasupra legilor ce guvernează lumea noastră de dedesubt, de parcă ar aparţine unei alte sfere. Acolo, sus, activitatea soarelui atotputernic nu e aceeaşi, nici cea a aerului sau a vântului. Acolo, zăpada este eternă, iar acestei substanţe moi care se topeşte între degetele noastre nu-i pasă de fervoarea soarelui ori de razele lui arzătoare. Nu are de gând să dispară odată cu trecerea timpului, ci se transformă în cea mai dură gheaţă şi în cristale pe care nimic nu le poate dizolva.

Gesner a fost unul dintre primii gânditori care au susţinut ideea că lumea munţilor este o lume complet diferită: un tărâm superior, în care legile fizice funcţionează diferit şi unde ideile convenţionale despre timp şi spaţiu din ţinuturile joase sunt întoarse cu susul în jos. „Acolo, sus”, natura nu semăna cu ea însăşi. Elementele se metamorfozau unele în altele, nesocotind stările şi interacţiunile lor naturale şi complicând relaţia

omului cu materia. Ierarhia elementelor era reordonată – soarele fierbinte nu avea nicio trecere asupra gheţii, care îl sfida, rămânând solidă. „Acolo, sus”, vântul transparent devenea vizibil: încărcat cu cristale de gheaţă sau fulgi de zăpadă, volutele şi contururile sale căpătau o expresie vizuală dramatică. Aerul, şi el, era mai limpede şi mai rarefiat; iar albastrul cerului avea o nuanţă şi o textură complet diferite, semănând cu porţelanul colorat. „Acolo, sus”, cascadele puteau curge în sus, nesupunându-se gravitaţiei.

Cuprinzând valea cu privirea în lumina care netezea scena şi şirurile de cascade, m-am gândit la scrisoarea lui Gesner. Într-adevăr „părţile cele mai înalte ale celor mai înalte piscuri par a se afla deasupra legilor ce guvernează lumea noastră de dedesubt, de parcă ar aparţine unei alte sfere”. Avea dreptate. Munţii sunt o altă lume. În munţi, am simţit în corp cum mă furnică din creştet până în vârful picioarelor încărcătura aeriană a unui fulger iminent. Am produs scântei fosforescente, verzui cu bocancii mei în timp ce urcam o pantă în lumina slabă de dinainte de mijitul zorilor. Am văzut flori delicate de nea căzând din cer şi am urmărit cum se prăbuşesc turnurile de piatră care stătuseră în picioare drepte de milenii. Am stat pe o creastă, cu un picior într-o ţară şi cu celălalt într-alta. Am căzut într-un fund de crevasă şi am fost scăldat de lumina turcoaz a gheţii.

Literatura şi religia abundă de poveşti despre alte lumi – oceane neexplorate, tărâmuri tainice, deşerturi imaginare, vârfuri inaccesibile, insule nevizitate vreodată şi oraşe pierdute. Curiozitatea şi atracţia pe care le simţim instinctiv faţă de camera încuiată, grădina de peste zid, peisajul de dincolo de orizont, ţara imaginată de cealaltă parte a lumii, toate sunt expresii ale aceleiaşi dorinţe de a cunoaşte un loc îndepărtat şi ascuns. Când Gesner a numit munţii „o altă sferă”, el a surprins sau a lansat o idee cu un potenţial imaginativ uriaş. Primii călători care au intrat în ceea ce Thomas Burnet numea în 1684 „ţara fermecată” s-au întors cu relatări uimitoare despre zăpezi eterne, structuri geologice ameţitoare şi catastrofe

nemaipomenite implicând stânci şi gheaţă – greu de crezut, cu atât mai puţin de imaginat, pentru cei care n-au văzut niciodată un astfel de mediu.

După părerea mea, cea mai frumoasă dintre toate poveştile despre o altă lume apare în *Cronicile din Narnia* ale lui C.S. Lewis. Peter, Susan, Edmund şi Lucy, cei patru copii tipic englezi, sunt trimişi într-o casă de la ţară pentru a scăpa de război. În timp ce explorează casa, Lucy împinge nişte haine de blană în fundul unui dulap – având şi o oglindă pe uşă – şi păşeşte într-o lume a iernii eterne, în care faunii au umbrele şi Vrăjitoarea Albă îşi conduce sania pe zăpadă. Ceea ce face povestea lui Lewis atât de puternică este cât de aproape e acea altă lume de viaţa reală. Extraordinarul este acolo, ascuns în spatele unui dulap cu haine vechi, ascuns într-un colţ al cotidianului. Trebuie doar să ştii unde să-l cauţi şi să ai curiozitatea să o faci.

Mersul pe munte – în ceea ce un poet din secolul al XIX-lea numea „acel tărâm alb ciudat" – este ca şi cum ai trece prin hainele de blană şi ai pătrunde în Narnia. În lumea alpestră, lucrurile decurg în mod ciudat şi pe neaşteptate. Timpul se curbează şi se modifică şi el. Confruntată cu timpul geologic, mintea se eliberează de presiunea temporală. Interesul şi conştientizarea lumii de dincolo de munţi scad şi sunt înlocuite cu o ierarhie mult mai imediată de nevoi: căldură, hrană, orientare, adăpost şi supravieţuire. Şi dacă ceva nu merge bine în munţi, timpul se suspendă şi se concentrează doar asupra acelui moment sau incident. Totul conduce într-acolo sau erupe de acolo în vârtejuri. Te afli, provizoriu, într-un nou centru existenţial.

Revenirea pe pământ după ce ai urcat în munţi – ieşirea din dulap – poate fi o experienţă derutantă. La fel ca Peter, Edmund, Susan şi Lucy, care se întorc din Narnia, te aştepţi ca totul să se fi schimbat. Te aştepţi ca primii oameni pe care îi întâlneşti să te ia de braţ şi să te întrebe dacă eşti bine, să-ţi spună că „ai fost plecat de ani de zile". Dar, de obicei, nimeni nu observă că ai fost plecat. Iar experienţele pe care le-ai trăit sunt, în

mare măsură, imposibil de împărtăşit celor care nu au fost acolo. Întorcându-mă la viaţa cotidiană după o excursie în munţi, m-am simţit adesea ca şi cum aş fi un străin care revine în ţară după ani de zile petrecuţi în străinătate, neadaptat şi împovărat cu experienţe ce nu pot fi exprimate.

Cu toate acestea, lumea de sus a munţilor nu a fost privită întotdeauna ca o ţară a minunilor. În trecutul îndepărtat, în Occident, se considera că munţii găzduiau supranaturalul. La fel cum polii neexploraţi ai Pământului erau fundalul unor mituri, fie al Arcadiei (ţara zefirilor şi a luminii eterne aflată dincolo de barierele de gheaţă), fie al răului (armatele din nord conduse de Gog şi Magog, care ameninţau naţiile inocente din sud), iar tărâmul de sus al munţilor, situat deasupra lumii normale prin simpla plasare a lui la altitudine, era privit ca fiind sălaşul zeilor şi al monştrilor. Capre gigantice, troli, diavoli, dragoni, zâne ale morţii şi alte fiinţe sinistre fabuloase patrulează pe versanţii mai înalţi ai munţilor, iar divinităţile locuiesc pe creştetul lor. John Mandeville a descris munţii de aur din Ceylon, pe care mişunau furnici mari cât câinii. Scriitorul franciscan Salimbene din Parma relata cum Pedro al Aragonului a urcat pe vârful unui munte, fiind întâmpinat de „*tonitrua horribilia et terribilia valde*” – trăsnete şi fulgere – şi de un „*draco horribilis*” care a zburat speriat, acoperind soarele cu aripile lui de piele.

S-au adunat mituri şi legende locale în jurul fiecărui deal, iar caracteristicile munţilor înalţi – forma, furtunile, gheţarii, lumina – au fost interpretate conform acelor legende. Între 1580 şi 1630, în Europa, de exemplu, la apogeul vânătorii de vrăjitoare, munţii erau consideraţi refugiul lor; furtunile şi viscolele erau considerate consecinţele meteorologice ale saturnaliilor lor. La începutul anilor 1600, omul de ştiinţă elveţian Jacob Scheuchzer a realizat un compendiu faimos al diverselor specii de dragoni despre care ştia că trăiesc în Alpi. Celor care au văzut cum, având soarele deasupra, o pasăre poate proiecta o umbră de zeci de ori mai mare decât ea, o umbră care alunecă pe rocile de dedesubt, *dracopoeia* lui Scheuchzer nu le va părea chiar o fantezie.

Raportarea superstiţioasă la munţi a dăinuit în Europa până în secolul al XVIII-lea. Când Windham şi Pococke au ajuns la Chamonix, în 1741, sătenii i-au avertizat să nu urce pe Mont Blanc, spunându-le – după cum a notat Windham cu dispreţ în jurnalul său – „multe poveşti ciudate despre vrăjitoare etc. care veneau să-şi joace farsele pe gheţari şi să danseze pe zvon de instrumente”. În cuvintele ironice ale lui Windham se aude cinismul cultural tot mai profund al Iluminismului faţă de o asemenea naivitate. Răspândirea raţionalismului în Europa a fost cea care a dus la extincţia dragonilor imaginari din munţi.

Există, de asemenea, convingerea că lumea de sus este sălaşul zeilor. În tradiţia iudeo-creştină, profeţii şi prorocii mergeau în mod obişnuit pe munte pentru a primi inspiraţia divină. Moise, de pildă, a văzut ţara făgăduită de pe vârful muntelui Pisga şi a urcat pe Sinai pentru a primi cele zece porunci. Sfinţii şi pustnicii au găsit de mult în lumea de sus a munţilor un mediu mai propice contemplării decât agitaţia seculară a ţinuturilor joase. Eremitul meu preferat este călugărul benedictin din secolul al XVIII-lea Placidus a Spescha, care urca în mod regulat pe vârful unuia dintre munţii din apropierea mănăstirii sale din Alpii elveţieni şi dormea acolo, învelit în roba lui cu glugă şi purtând veşminte călugăreşti, pentru a petrece noaptea mai aproape de Dumnezeul său.

Şi mai recent, asemenea lui Spescha, numeroşi călugări au fost atraşi pe vârfurile munţilor de credinţa în geometria simplă a iluminării, potrivit căreia „sus” înseamnă mai aproape de cer. Unul dintre ei a fost Maurice Wilson. Wilson era de loc din Yorkshire, comis-voiajor de meserie şi nebun de la vârsta de treizeci de ani. În tinereţe, a devenit obsedat de ideea că ar putea urca munţii prin post şi rugăciune, apropiindu-se astfel de Dumnezeu. La începutul anilor 1930, Wilson a decis că Muntele Everest va fi ţinta lui finală. În 1934, după ce a zburat cu un biplan deschis numit *Ever Wrest* la 8.000 de kilometri de Londra, în Purnia (împotriva voinţei autorităţilor engleze, nepaleze şi indiene), Wilson şi-a început ilegal ascensiunea pe muntele care, la acel moment, nu fusese încă cucerit. În ciuda faptului că a fost supravegheat de poliţia indiană, a reuşit să se strecoare afară din Darjeeling la primele ore ale unei dimineţi reci de aprilie, deghizat în pelerin – înveşmântat într-o manta groasă de lână de culoare albastru regal, încins cu o eşarfă de mătase roşie de aproape patru metri, toată ţinuta fiindu-i împodobită cu brocart şi nasturi aurii –, şi şi-a început drumul spre munte pe jos şi pe catâr, traversând platoul tibetan măturat de vânturi.

Slăbit şi neexperimentat, Wilson a ajuns surprinzător de sus pe munte. Şerpaşii pe care îi angajase l-au abandonat – înţelepţi fiind, deşi nu fără reticenţă – la 6.400 de metri, în bazinul superior al gheţarului Rongbuk. Wilson a urcat până a ajuns într-o zonă cu condiţii meteo aspre şi obstacole de netrecut (cu rimaye şi crevase căscate larg) şi a murit de foame şi din cauza vremii. Un grup de recunoaştere britanic care a urcat pe acelaşi traseu un an mai târziu i-a descoperit cadavrul întins pe un mic banc de şist. L-au îngropat într-o crevasă şi s-au aşezat sub o streaşină de stâncă să-i citească jurnalul: un caiet legat în piele verde, cu pagini rugoase. Scrisul de mână al lui Wilson, ferm la început, a devenit tot mai tremurat către sfârşit, iar sintaxa mai puţin sigură. Dar ultima însemnare, din 31 mai, era scrisă clar: „Din nou la drum, o zi superbă”.

❄

Ceea ce a îndepărtat percepţia lumii de sus de zei şi monştri, îndreptând-o spre celebrarea fenomenelor naturale pe care Gesner le-a găsit atât de încântătoare a fost teologia naturală – o doctrină influentă care s-a răspândit în toată Europa între anii 1690 şi 1730.

Premisa fondatoare a teologiei naturale era că lumea în toate aspectele ei era o imagine dată omului de însuşi Dumnezeu. Era, potrivit lui Thomas Browne, un „manuscris universal şi public” în care putea fi citită măreţia Domnului. A cerceta natura, a-i discerne structurile şi idiosincraziile devenea astfel o formă de veneraţie. Munţii erau printre cele mai frumoase texte ale lui Dumnezeu; cele mai bune locuri din ceea ce Gesner numise „marele teatru al lumii”. „Providenţa”, remarca abatele Pluche, unul dintre principalii teoreticieni ai teologiei naturale, „a făcut aerul invizibil pentru a ne permite să asistăm la spectacolul naturii”.

Aşadar, a vizita lumea de sus şi a-i contempla minunile însemna înălţare spirituală şi fizică. Dacă priveai suficient de atent şi dacă îl aveai pe Dumnezeu în minte, era posibil să depăşeşti senzaţiile involuntare de frică şi groază pe care mediul montan încă le inspira multora. Mişcarea teologiei naturale a fost esenţială în contracararea proastei reputaţii a munţilor, ca fiind neatractivi din punct de vedere estetic, deoarece i-a constrâns pe intelectualii europeni să experimenteze într-un mod mai specific lumea fizică. S-a stabilit un nou mod de a privi peisajul natural sălbatic, care îmbina experienţe cuprinzătoare cu o atenţie minuţioasă pentru microfenomene – minusculele efecte speciale ale munţilor.

Sub presiunea teologiei naturale, precum şi a noii curiozităţi ştiinţifice pentru materia fizică a universului, spre sfârşitul secolului al XVIII-lea, ideea „lumii de sus" a munţilor a devenit un loc comun al imaginaţiei. Oriunde ne uităm în descrierile literare ale peisajului din acea perioadă, se foloseşte aceeaşi imagine. Horace-Bénédict de Saussure a numit munţii „un fel de paradis terestru". Exploratorul francez Jean de Luc, care în septembrie 1777 a descoperit Glacier du Buet, a descris cum s-a simţit gravitând în „atmosfera superioară pură". Marc Bourrit a scris în *Description des glacières, glaciers et amas de glace du duché de Savoie* (1773) despre cum în „lumea cealaltă", a munţilor, călătorul îşi află „mintea angajată voluptuos în contemplarea atâtor minuni". Cea mai influentă dintre relatările despre lumea de sus a fost *Nouvelle Héloïse* (1761) a lui Jean-Jacques Rousseau, cartea care este astăzi general acceptată ca promotoarea venerării laice a muntelui. Iată ce scria despre Alpi:

> Se pare că înălţându-ne deasupra lăcaşului oamenilor lăsăm acolo toate simţămintele josnice şi terestre şi, pe măsură ce ne apropiem de regiuni eterate, sufletul se molipseşte de puritatea lor inalterabilă… Închipuie-ţi impresiile adunate din tot ce ţi-am descris şi vei avea o idee despre starea încântătoare în care mă aflu. Imaginează-ţi varietatea, măreţia, frumuseţea miilor de spectacole uimitoare; plăcerea de a vedea în jurul tău numai obiecte noi, păsări ciudate, plante bizare şi necunoscute, de a observa într-o oarecare măsură o altă natură şi de a te afla într-o

lume nouă… în fine, spectacolul are un nu ştiu ce magic, supranatural care vrăjeşte mintea şi simţurile; uiţi totul, te uiţi pe tine, nu mai ştii unde eşti.*

Iată un manifest – scris în stilul extrem de captivant al lui Rousseau – pentru „regiunile eterate" ale munţilor ca o lume nouă şi încântătoare, plină de privelişti uimitoare.

Pe măsură ce cultul lumii de sus s-a răspândit şi tot mai mulţi oameni au fost atraşi de munţi, au început să apară şi victimele. În 1800, un tânăr francez a căzut într-o crevasă de pe Glacier du Buet. După recuperarea trupului mutilat, un martor scria că „nefericitul tânăr a experimentat cea mai bruscă şi mai violentă compresare" – iar salvatorii i-au scotocit buzunarele în efortul de a-l identifica. Au găsit şaptezeci şi opt de *livres* în monede, un carnet şi o ediţie extrem de utilă a celui de-al treilea volum din *Voyages dans les Alpes* a lui de Saussure. Ascunsă în paginile carnetului, pentru a fi păstrată în siguranţă, era şi o scrisoare nefinalizată către tatăl său. Începea sfâşietor: „Cum vezi, iubitul meu tată, am întreprins o călătorie: această călătorie este una dintre cele mai interesante şi frumoase pe care cineva şi le-ar putea dori". La început de secol, moartea acestui tânăr a fost un memento sever că munţii cu împrejurimile lor puteau fi pe cât de minunaţi, pe atât de fatali şi neiertători.

❄

În anii 1800, John Ruskin în Anglia şi dinastia intelectuală a lui Ralph Waldo Emerson, Henry David Thoreau şi John Muir în America de Nord au scris eseuri încântătoare şi elogioase despre munţi, eseuri în care era acordată o atenţie deosebită detaliilor rafinate ale înălţimilor montane – gheţarii „ca pavaje mişcătoare de marmură" sau arhitectura miraculos de singulară a fiecărui fulg de nea. Ruskin scria cum a privit norii de furtună

de culoarea cernelii spărgându-se ca „mările agitate pe stânci” şi a conchis că „un locuitor de la câmpie nu-şi poate imagina şi nici nu poate înţelege asemenea spectacole decât ca pe nişte lucruri venite din altă lume decât a lui”. Primul volum din *Peaks, Passes and Glaciers*, publicat la Londra în 1859, era plin de referinţe extatice la „lumea de sus a gheţii”. De la mijlocul secolului, noul mediu al fotografiei a consolidat statutul munţilor. „Este meritul fotografiei”, scria cu modestie un fotograf al Himalayei despre propriile instantanee, „că învaţă mintea să vadă frumuseţea şi puterea unor astfel de peisaje şi o face mai susceptibilă să aibă acces la impresiile agreabile şi înălţătoare pe care acestea le produc”.

O adevărată comunitate de buni cunoscători ai peisajelor sălbatice, specializaţi în observarea detaliată a naturii şi cu un control bun al imaginaţiei avea să ia naştere în secolul al XIX-lea. Au fost propuse şi susţinute cu argumente modalităţi noi de evaluare a atractivităţii munţilor: acesta avea o creastă a cărui curbă imita contururile pânzei unei feluci egiptene, acela îşi forma o delicată reţea de gheaţă în lunile de iarnă. Aprecierea frumuseţii montane nu mai lua forma unei veneraţii generalizate, ci era o reacţie strictă la fenomenul precis reprezentat de munţi. Relatările montaniarzilor din anii 1800 tind să fie bogate în detalii, scrise de călători ai căror ochi deveniseră de puţină vreme sensibili la frumuseţile deosebite ale munţilor. Frapantă în mod deosebit este dragostea pentru piatră şi stâncă. În jurnalele de călătorie se observă constant o atenţia specială acordată formelor geologice curioase: arcuri, peşteri, stalactite şi piscuri sau stânci care semănau cu leii, cu episcopii, cu „capete de mauri”, cu tunuri, cămile etc. Exploratorii s-au întors din Munţii Atlas din Maroc, din Munţii Lunii[**], din lanţul Rik din Africa de Sud sau de pe creasta Mei-Ling din China, aducând cu ei poveşti despre frumuseţile uriaşe ale acestor munţi – „prăpăstiile accidentate”, „nenumăratele stânci”, „falezele nemaipomenit de înalte” –, dar şi despre infimele lor splendori litice: abisuri de mică largi de câţiva centimetri sau

roci încrustate cu cristale de cuarţ fumuriu ori tapisate cu muşchi verde ca smaraldul.

A apărut şi o fascinaţie complementară pentru frumuseţile efemere ale munţilor: fenomenele temporare – vânturi, viscol, furtuni, vârtejuri, halouri, spectrul Brocken, aureole, curcubeie în ceaţă, corone – care pluteau la limita imaterialului şi a nevăzutului. Această fascinaţie a fost stimulată pe de o parte de sublim, pe de alta de pasiunea pentru stilul rococo, stil care a caracterizat arta şi arhitectura de la sfârşitul anilor 1700. Estetica rococo preţuia imaterialitatea, evanescenţa şi fragilitatea, caracteristici oferite din belşug de efectele diafane ale luminii sau norilor, de nuanţele trecătoare de albastru şi verde ale gheţii, de ceaţă, nori, zăpadă, chiciură, vârtejuri de praf şi de toate celelalte elemente fantastice vizibile în munţii mai înalţi. Pictorii erau puşi în faţa provocării de a reprezenta apusurile de soare, formaţiunile de nori, ceaţa şi celelalte efecte eterice şi vaporoase ale munţilor. Scriitorii realizau lungi descrieri despre modul în care norii se adunau în jurul piscurilor, ca nişte coloane albe elisabetane, sau deasupra lor, ca nişte peruci pudrate cu făină. Într-un voiaj hibernal în Alpii Savoiei, Goethe a scris o analiză detaliată a mecanismelor ceţii gata să prindă gheaţă şi, în plus, a încercat să înţeleagă cum influenţează altitudinea albastrul cerului. Câţiva ani mai târziu, Shelley se odihnea pe nişte stânci încălzite de soare de pe versanţii mai scunzi ai Alpilor şi şi-a lăsat imaginaţia să modeleze norii care treceau pe deasupra, asemănându-i cu animale şi scene din Biblie. Lumea de sus oferea o senzaţie incitantă de volatilitate, senzaţie care contrasta în chip plăcut cu soliditatea substructurii sale stâncoase.

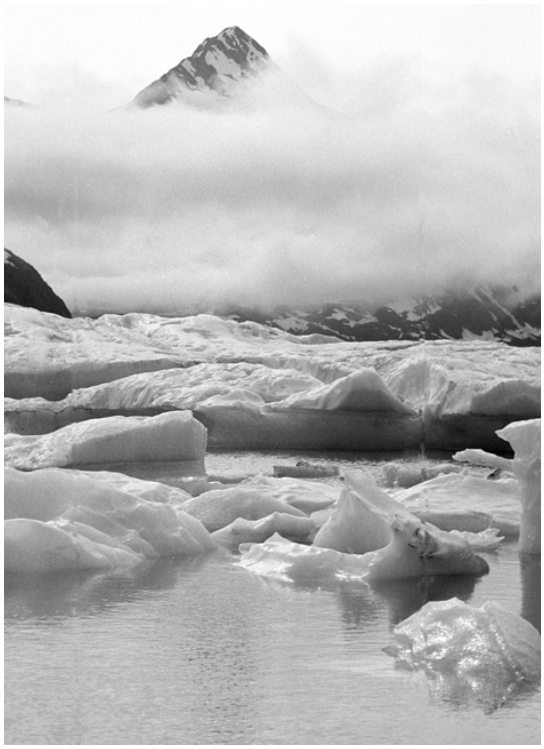

Citind despre aceste miracole de istorie naturală departe de frigul alpestru, mii de oameni au fost atraşi să descopere splendorile lumii de sus. Mulţi se regăseau în cuvintele unui alpinist novice din 1859 care nota că a fost ademenit în Alpi de zvonurile despre frumuseţile şi solitudinea lor. „Elogiile pe care le tot auzisem despre marea frumuseţe şi măreţie a peisajului”, scria el, „mi-au trezit de multă vreme curiozitatea şi mi-au indus dorinţă vie de a explora această regiune sălbatică şi neumblată… aceste pustiuri de gheaţă şi zăpadă fără căi bătătorite”. Ascensiunea a ajuns să reprezinte – cum este şi acum – căutarea unui mod cu totul nou de a fi. Trăirea era imprevizibilă, mai imediată şi mai autentică la munte. Lumea de sus era un mediu care influenţa atât mintea, cât şi corpul în moduri în care oraşele sau câmpiile nu au făcut-o niciodată – în munţi, deveneai un om diferit.

❄

Lumina din munţi a fost cea care a provocat cele mai multe comentarii când vine vorba despre frumuseţea lor. Uimiţi, primii călători au scris despre miliardele de „fulgere de foc” pe care le radiază o pantă de zăpadă luminată de soare sau despre cum, atunci când soarele străluceşte pe stâncile îngheţate, „sunt o mie de sori reflectaţi în loc de unul”. Mulţi au fost uimiţi de efectele magnifice ale strălucirii alpine numite alpenglühen, fenomen produs de reflectarea soarelui la răsărit sau la apus pe întinderile de zăpadă, care face ca tot cerul să pară luminat în culori intense, roz sau roşu, iar munţii să devină violeţi. Multă vreme nu s-a ştiut ce anume produce această strălucire. În Alpii orientali, se zvonea că ar fi fost reflectarea luminii soarelui de către un tezaur de comori strălucitoare îngropate sub gheaţă. Unii dintre cei care au fost martorii unui alpenglühen ajuns la apogeu s-au gândit că trebuie să fi avut loc o conflagraţie dincolo de marginea orizontului – un infern colosal.

Doar în munţi devii atât de conştient de multitudinea de netăgăduit a efectelor luminii, de capacitatea ei de a-şi modifica textura rapid şi complet. Nici măcar lumina deşertului nu rivalizează cu lumina de pe munte în ce priveşte rapiditatea transformării. Lumina din munţi poate fi dură şi volatilă: strălucirea sau scânteierea unei furtuni de zăpadă în lumina soarelui, de pildă, ca un muline de sabie; sau splendoarea ostentativă: spectacolul extravagant de *son et lumière* al unei furtuni. Într-o zi senină, zăpada şi câmpurile de gheaţă strălucesc cu o intensitate de magneziu, o lumină albă atât de concentrată încât nu poţi privi mult timp la ea fără riscul de a-ţi arde corneea. În amurg, lumina poate căpăta opacitate, e atomizată, ca şi cum ar fi compusă din fotoni mari şi vizibili.

Lumina muntelui poate fi şi arhitecturală: turlele şi coloanele de lumină pe care le construiesc unele configuraţii de nori sau efectul de boltă în evantai creat atunci când soarele străluceşte de dedesubt şi din

spatele unei creste de stâncă zimţate. Ea poate părea o himeră, ca atunci când urci deasupra norilor şi lumina conturează câmpurile de gheaţă de sub tine ce par că sunt regate albe şi strălucitoare care se întind cât vezi cu ochii. Există şi lumina aurie a lui Midas, o lumină galbenă intensă, care se revarsă orizontal de-a lungul munţilor, transformând tot ce atinge în aur. Şi mai există lumina difuză de la sfârşitul unei zile petrecute pe munte, care unifică peisajul dându-i o textură uniformă. Această lumină are o limpezime blândă şi aduce cu ea senzaţia de linişte, integritate şi imanenţă.

În drumul prin Tibet spre Everest, în 1921, George Mallory a văzut această lumină. Ziua, Tibetul i se părea o ţară urâtă, cu platouri accidentate de piatră şi versanţi abrupţi şi zimţaţi. Pentru Mallory, unghiurile şi structurile peisajului erau discordante; aspectul mediului îi zgâria privirea. Dar, „în lumina serii”, îi scria el ulterior soţiei, lui Ruth, „ţara aceasta poate fi frumoasă, munţii de zăpadă, totul: asperităţile se netezesc, umbrele îndulcesc versanţii; liniile şi pliurile la amurg se estompează până la ultima lor lucire, încât ajungi să binecuvântezi sterilitatea absolută, percepând-o ca pe o frumuseţe pură a formei, un fel de armonie supremă”.

Clarul de lună, ca şi lumina soarelui, poate conferi munţilor un aspect straniu. Călătorind pentru prima dată la Chamonix cu o diligenţă de noapte, Goethe a văzut luna reflectată pe acoperişul argintiu al Mont Blancului şi a confundat-o pentru scurt timp cu o altă planetă: „Un corp vast şi radiant”, scria el uimit, „aparţinând unei sfere superioare; era greu de crezut că îşi avea rădăcinile în pământ”. Într-o noapte senină, lumina lunii poate transforma munţii în argint. Îmi amintesc de începutul unei veri din Alpi, când am înnoptat pe munte fără să pot dormi din cauza emoţiei pentru ascensiunea de a doua zi. Am ieşit afară la orele mici ale dimineţii şi am privit formele tăcute din jurul meu, toate argintate de lună. Toate păreau straniu de vremelnice – un mare caravanserai de corturi, ridicate la întâmplare, gata să fie strânse şi pregătite pentru a doua zi, în vederea marşului.

Lumina muntelui e spectaculoasă. Îmbinată cu celelalte elemente întâlnite în munţi, poate deveni înşelătoare: produce miraje şi iluzii optice. Pe câmpurile de zăpadă sau pe gheţari, perspectivele spaţiale normale sunt deformate de albul şi de uniformitatea texturii peisajului. Distanţele devin greu de evaluat. Cutreierând întinderile de zăpadă ale Alpilor în anii 1830 şi 1840, omul de ştiinţă şi alpinistul scoţian James Forbes s-a văzut pus în situaţia de a nu-şi putea focaliza privirea pe nimic, uimit de „efectul vastităţii nesfârşite a câmpiilor îngheţate întinse pe kilometri întregi şi mărginite de orizontul pantelor înzăpezite aproape fără umbre”. Pe Glacier du Buet, contopirea soarelui şi a zăpezii de la altitudine producea un miraj atât de convingător, încât Jean de Luc a fost sigur că stătea „suspendat în eter pe unul dintre aceşti nori”.

Unii călători au avut halucinaţii mai bizare, tipice mediului de unde proveneau – un alpinist englez care a urcat pe Everest în anii 1930 a relatat că pe cerul de deasupra vârfului vibrau nişte ceainice uriaşe. Alţii aveau viziuni şi mai macabre. Pe când cobora atent de pe Matterhorn, în 1865, la puţine ore după ce trei dintre camarazii săi muriseră căzând de la mare înălţime, Edward Whymper a văzut trei cruci plutind în pâclă, una fiind mai sus decât celelalte două: o Golgotă învăluită în ceaţă care marca moartea celor trei prieteni ai săi. Viziunea lui Whymper este astăzi explicată fie ca o plăsmuire a lui – se ştie că avea un simţ flexibil al adevărului –, fie ca o formă deosebit de complexă a aşa-numitului spectru Brocken. Spectrul Brocken, care a fost văzut şi descris pentru prima dată de Bouguer în Peru în 1737, este o iluzie optică ce apare în zilele luminoase, când observatorul stă între soare şi un strat de ceaţă ori un nor. Umbra observatorului se proiectează în ceaţă, iar soarele este refractat de apa suspendată în aer pentru a produce halouri de culoare în jurul acelei umbre. Am văzut un spectru Brocken o singură dată, pe Insula Skye. Mergeam pe marginea unei creste lungi care se întindea de la nord la sud. Soarele dimineţii lumina dinspre est şi dintr-odată mi-am observat umbra

proiectată pe ceaţa umedă de sub mine, tivită de un nimb colorat. Arăta ca un djinn prudent care se avânta pe covorul lui fermecat de ceaţă, păstrând mereu aceeaşi distanţă faţă de mine.

Primii călători pe munte au descoperit că naturii i s-a oferit încă o materie pe care să o sculpteze: zăpada. Lectura jurnalelor şi a scrisorilor montaniarzilor din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea relevă evoluţia unei noi estetici a zăpezii şi a gheţii – o nouă receptivitate faţă de frumuseţile iernii. La prima vedere, zăpada pare să simplifice un peisaj, să-i netezească asperităţile. Pietrele sunt transformate în sfere, copacii în turle, vârfurile munţilor în conuri. Peisajul capătă o frumuseţe euclidiană simplă şi o unitate.

Frigul produce complexitate şi varietate deopotrivă. „Cine ar fi crezut că zăpada se poate topi în atâtea moduri?”, se întreba un călător mirat, în anii 1820. Zăpada este artistul deghizat al munţilor. Poate cădea uşor şi legănându-se prin aer, cu fulgi mari şi moi ca puful de raţă, sau poate cădea din nori în rafale de alice ca grindină. Se poate aşterne în brazde ordonate sau în valuri neregulate. Vârtejurile sunt una dintre cele mai carismatice trăsături ale munţilor cu zăpadă. Urcând o pantă protejată de vânt în timp ce viscoleşte, poţi privi în sus şi poţi vedea fuioare de zăpadă care se înfăşoară pe creastă sau se ondulează pe suprafaţa zăpezii deja întărite ca un al doilea înveliş al ei moale. Ca şi gheaţa, zăpada poate acoperi obiectele cu un lac strălucitor sau poate forma un şir de ţurţuri pe un perete de piatră. Odată, urcând pe un gheţar din Himalaya, fiind la vreo cinci mii de metri altitudine, mi-am ridicat privirea de la picioarele mele îngreunate şi am văzut jur-împrejur sute de metri de pante de gheaţă întinzându-se în depărtare de-o parte şi de alta, la fel de netede, de dure şi strălucitoare ca şi porţelanul.

Zăpada nu este întotdeauna albă. Zăpada veche pare grasă şi cremoasă, ca untul galben. O cădere proaspătă de zăpadă, îngheţată peste noapte, sclipeşte şi bate într-un albastru intens. Bulgării de gheaţă reflectă

lumina ca un glob de discotecă, aruncând raze de lumină colorate în toate direcţiile. Apoi sunt pânzele stranii ca de alge de pe întinderile de zăpadă de culoarea pepenelui verde, a mentei sau a lămâii. În anumite regiuni din Himalaya, vânturile din nord mătură din Punjab tone de nisip de culoarea muştarului şi le aruncă pe platourile de zăpadă, îngălbenindu-le şi făcându-le grunjoase.

Unul dintre cele mai fragile şi frumoase efecte ale frigului este chiciura. Chiciura se formează atunci când aerul rece (cu temperaturi sub 0°C), care transportă picături de apă, este suflat pe o suprafaţă susceptibilă să le facă să îngheţe: o piatră, de exemplu, sau, mai periculos, aripa unui avion. Pojghiţa de chiciură tinde să se aşeze în structuri delicate ca ale unei pene. Ceea ce e curios este că pojghiţa se măreşte *în* vânt. Pe măsură ce se formează un strat nou de chiciură, acesta devine suprafaţa pe care se va cristaliza stratul următor. Deci, după orientarea pojghiţei de chiciură de pe o stâncă, puteţi spune în ce direcţie a suflat vântul dominant: un exemplu al modului cum Pământul îşi păstrează propriile arhive meteorologice. Într-o iarnă, am dat peste două proeminenţe de granit care se iveau pe culmea munţilor Cairngorms. Fusese frig câteva zile, iar piatra întunecată a stâncilor era acoperită cu un strat gros de chiciură. Întinzându-mi mâna înmănuşată, am atins o pană de gheaţă şi am fost uimit să văd cum s-a transformat în pulbere, ca o structură de cenuşă lăsată în urmă de un incendiu.

Mulţi călători pe munte şi-au relatat uimirea trezită de varietatea de forme şi structuri în care se agregă gheaţa. Iată, de pildă, mărturia lui Marc Bourrit, din 1774, care se minuna de „clădirile de gheaţă" întâlnite pe gheţarii din Savoia:

> …În faţa noastră se întindea o masă enormă de gheaţă, de douăzeci de ori mai mare decât faţada bazilicii Sfântul Petru, şi atât de elaborată, încât nu trebuia decât să ne schimbăm poziţia ca să semene cu orice ne-ar fi plăcut nouă. Era un palat magnific, acoperit cu cel mai pur cristal; un templu maiestuos, ornamentat cu porticuri şi coloane de felurite forme şi culori; semăna cu o cetate, flancată de turnuri şi bastioane pe dreapta şi pe stânga ei; iar în partea de jos se afla o grotă magnifică acoperită cu o cupolă de o construcţie îndrăzneaţă. Acest castel de zâne, această casă fermecată sau peşteră a Fanteziei… are un aspect teatral şi splendid, de-a dreptul pitoresc, cum nici nu-ţi poţi imagina de grandios şi frumos, încât cred cu străşnicie că omul nu a creat şi nu va crea vreodată o construcţie la fel de măreaţă şi de variată în ornamentele sale.

Analogiile nestatornice ale lui Bourrit – când cu un templu, când cu o fortăreaţă sau un castel de zâne – erau alunecoase precum gheaţa, căci şi

ea e refractară la orice descriere fixă. Gheaţa şi zăpada au fost întotdeauna materii pe care limbajul alunecă la nesfârşit, neputând să se fixeze de ele. Dar Bourrit, ca mulţi alţii de după el, a găsit ceva atrăgător în această inconstanţă vizuală, pentru că astfel frumuseţile gheţii erau personalizate. Fiecare călător vedea ceea ce voia să vadă în acea lume maleabilă vizual: „Trebuie doar să ne schimbăm poziţia pentru a o face să semene cu orice ne place", scria el. Gheaţa ar putea fi sculptată de soare şi de mintea care o percepe în aproape orice formă ce se poate imagina: o pagodă, un elefant, o fortăreaţă. Procesul ar putea funcţiona şi invers – alte lucruri ar putea să semene cu gheaţa. Când Wordsworth s-a aflat în valea Chamonix într-un sabat din 1820, a privit o procesiune de oameni pioşi înveşmântaţi în straie albe care se strecurau lent printre pinii întunecaţi şi ţepeni, părând un cortegiu de coloane palide ale unui gheţar ce cobora încet, în vale, spre biserică. Imprevizibilitatea şi inconsecvenţa jocului de lumini pe gheaţă l-au făcut un subiect extrem de dificil pentru artişti. Pictorul victorian Silvanus Thomson nota că „niciodată n-a fost mai fericit decât atunci când a pictat gheaţa", dar a fost toată viaţa dezamăgit de incapacitatea lui de a-i reda perfect luminozităţile subtile. Gheaţa este o materie mai lucioasă decât apa, dar, cu toată soliditatea ei, este mai capricioasă. Doar fotografia – literalmente o scriere cu lumină – se apropie de recrearea strălucirilor specifice gheţii şi a milioanelor ei de scintilaţii.

Structurile de gheaţă care l-au uimit într-atât pe Bourrit pot fi văzute mai des în miniatură. Dacă în după-amiaza unei zile fierbinţi îngenunchezi şi îţi pui faţa aproape de suprafaţa unui gheţar sau a unui lac îngheţat, vei intra într-o nouă lume arhitecturală de palate, clădiri somptuoase şi catedrale miniaturale. Ele sunt formate de puterea neuniformă de topire a soarelui pe suprafaţa gheţii şi sunt creaţii pe cât de rafinate, pe atât de inutile: destinul lor e să fie şterse peste noapte şi recreate apoi în alte variante baroce diverse cu fiecare răsărit de soare.

Cândva, am petrecut un sfert de oră stând în genunchi în zăpadă, examinând o multitudine de asemenea clădiri minuscule de gheaţă, apoi mi-am ridicat privirile uitându-mă la munţii din jur. Am fost şocat pentru câteva clipe de cât de uimitor de mari erau pe fundalul cerului hibernal.

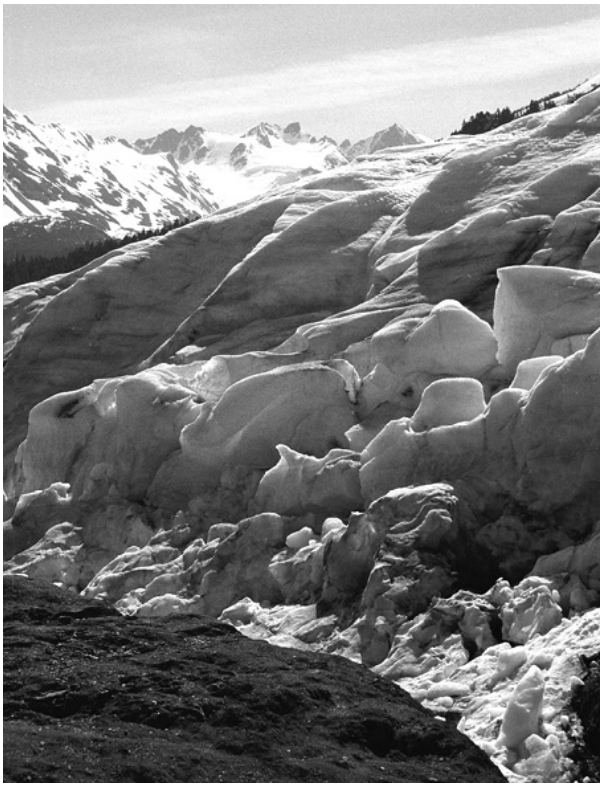

Călătorii au descoperit că răceala munţilor înalţi are o altă proprietate remarcabilă, dincolo de frumoasele efecte vizuale pe care le produce, şi anume aceea de a face timpul să se oprească în loc. Frigul ucide, dar şi prezervă; încetineşte procesele organice de dezintegrare. Am întâlnit fluturi aşezaţi pe gheaţă, cu aripile intacte, ca şi cum tocmai ar fi fost sublimate. Mânând un convoi de catâri printr-un labirint de coloane de gheaţă pe platourile înzăpezite din Portillo, în 1833, Charles Darwin şi-a ridicat privirea şi, „pe una dintre aceste coloane de gheaţă, am văzut un cal înţepenit ca pe un soclu, dar cu picioarele din urmă ridicate în sus”[***]. Calul alunecase într-o crevasă şi apoi, din cauza mişcărilor ciudate ale

gheţarului, fusese ridicat şi expulzat din corpul acestuia. Trupul calului era intact, de parcă ar fi fost în viaţă. Gheţarul părea că îl îmbălsămase perfect. Pe soclul lui de gheaţă trebuie să fi arătat ca un ponei de carusel.

Corpurile oamenilor sunt şi ele conservate de frig, iar literatura munţilor conţine numeroase relatări despre descoperirea unor cadavre care par nefiresc de vii. Spre deosebire de ocean, din care trupurile ies umflate şi ciuruite, sau de junglă, unde dintr-un explorator mai poate fi găsită cel mult o cască mucegăită pe vârful unui morman de oase, în munţi – ca şi la poli –, timpul este adesea oprit în loc de frig. Charles Dickens a fost deopotrivă îngrozit şi fascinat de criogenia altitudinii. Există o scenă în *Mica Dorrit* în care un grup de călători traversează pasul Marele Saint-Bernard. Apropiindu-se de han, sunt prinşi de o furtună de zăpadă. În timp ce se încălzesc bucuroşi în han, nu ştiu că

> la vreo şase paşi de zarva şi forfota călătorilor vii, într-o casă zăbrelită unde erau adunaţi în tăcere, cu acelaşi nor învăluitor şi în bătaia aceloraşi fulgi de zăpadă, se aflau şi drumeţii găsiţi fără suflare pe munte. Mama, surprinsă de viscol cu multe ierni în urmă, stă încă în picioare într-un ungher, ţinându-şi pruncul la piept; un bărbat care a îngheţat de frică sau de foame cu mâna la gură, încă şi-o mai apasă pe buzele uscate după ani şi ani. Înspăimântătoare societate strânsă misterios laolaltă! Ce destin năprasnic; de l-ar fi putut preîntâmpina acea mamă![****]

„Casa zăbrelită” a lui Dickens, cu grupul sumbru de cadavre, îmi aminteşte de grădina Vrăjitoarei Albe din Narnia, regina iernii, cea care îi îngheaţă pe cei ce nu îi dau ascultare şi îi aşază ca ornamente în grădină.

Cerul şi aerul, şi ele s-au dovedit a fi extrem de diferite în munţi. La altitudine, într-o zi senină, cerul nu mai este firmamentul neted din ţinutul de şes, ci un ocean de cobalt opulent, atât de senzual şi de adânc, încât unii călători simţeau că se prăbuşesc în el. Privindu-l, ai putea fi surprins de ceea ce un călător – care, ca atâţia alţii, nu-şi mai găsea cuvintele – descria ca fiind „o senzaţie inexprimabilă de imensitate”. Străbătând o trecătoare din Alpi, în 1782, germanul Leonard Meister a fost copleşit de noul sentiment al spaţiului. „Inspirat, mi-am ridicat faţa spre soare; ochii mi s-au lovit de spaţiul infinit; am fost mişcat de un fior divin; şi m-am cufundat într-o reverenţă adâncă”.

Cerul nopţii era extraordinar şi în munţi. Departe de smogul şi de poluarea din oraşe, stelele se înmulţeau la număr, iar universul părea mai profund şi mai limpede. Dormind afară, la două mii de metri în Alpi, în 1827, John Murray s-a bucurat de „o noapte presărată cu nenumărate stele, strălucind cu o lumină atât de vie încât sfida orice comparaţie cu priveliştea de la nivelul mării sau din ţinuturile cu atmosferă densă şi vaporoasă din Marea Britanie”. Era într-adevăr, scria Murray extatic, „un cer nou şi un pământ nou”*****.

* J.-J. Rousseau, *Julie sau Noua Eloiză*, *I, II, III*, I:XXIII, traducere din limba franceză, cuvânt înainte şi note de Petruţa Spânu, Editura Fides, Iaşi, 2009, pp. 116-117 (n.tr.).

** Sub această denumire era cunoscut la mijlocul secolului al XIX-lea masivul Jabal al-Kamar, pe care geografii îl plasau în Africa, presupunând că din el izvorăşte Nilul (n.tr.).

*** Charles Darwin, *Călătoria unui naturalist în jurul lumii la bordul vasului Beagle*, ed.cit., p. 332 (n.tr.).

**** Charles Dickens, *Mica Dorrit*, traducere de Niculai Popescu, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1975, vol. 2, pp. 9-10 (n.tr.).

***** Apocalipsa 21,1 (n.tr.).

8

Everestul

Pe unde umbra-i soră cu părerea,
sus printre creste ce spre cer se-avântă,
mereu mă poartă doru-însigurării.

PETRARCA, *Canzone* CXXXIX[*]

Când mă gândesc la Everest, nu mi se înfăţişează în minte o singură imagine, ci trei tablouri foarte diferite.

Primul e însuşi muntele, structura fizică de rocă neagră pe care am văzut-o pentru prima dată de pe versanţii unui pisc aflat la şaizeci şi cinci de kilometri depărtare. Din vârf coboară în valuri *kata* lui – sau eşarfa tradiţională tibetană de bun venit –, dâra albă de cristale de gheaţă ridicată de vânturile violente care mătură Everestul vreme de opt luni pe an.

Apoi e imaginea recentă din Şaua Sudică a Everestului – South Col, cu buteliile de oxigen goale stivuite ca nişte proiectile strălucitoare, cu beţele corturilor prăbuşite unele peste altele ca nişte schelete descărnate şi cu pânza lor în culori ţipătoare zdrenţuită şi fluturând în vânt ca steagurile de rugăciune tibetane. Seamănă cu un câmp de luptă.

Şi, în al treilea rând, e George Mallory, cel care a murit pe versanţii din apropierea vârfului în iunie 1924. Amintirea lui Mallory e legată

inextricabil de muntele pe care a murit. Imaginea lui, pe care o păstrez în minte, e cea dintr-o fotografie din Tibet, din timpul expediţiei spre Everest, din 1922. Mallory e gol, căci se dezbrăcase ca să traverseze un râu, şi poartă doar o pălărie de fetru închisă la culoare şi un rucsac. Fotografia din lateral l-a surprins cu piciorul stâng îndreptat pudic înainte şi cu coapsa acoperindu-i vintrele. Pielea lui e albă şi luminoasă, iar trupul surprinzător de rotofei: fesele şi abdomenul îi sunt curbilinii. Borul pălăriei îi protejează faţa de lumina albă a soarelui tibetan, iar el priveşte direct la cameră, senin, cu un zâmbet obraznic. Emană căldură şi jovialitate. Doi ani mai târziu, geologul şi alpinistul Noel Odell avea să urmărească două puncte negre – unul era Mallory, celălalt, Andrew Irvine – croindu-şi drum pe versanţii din apropiere de vârful Everestului, până când norii le-au învăluit şi le-au ascuns pe vecie.

❄

Everestul este cel mai măreţ munte din minte. Niciun munte nu a exercitat o atracţie mai mare pentru atât de multe minţi. Şi nimeni nu a fost mai atras de Everest decât George Mallory. A fost o fascinaţie care a devenit rapid obsesie şi a culminat, trei ani mai târziu, cu o tragedie. Mallory a încercat să cucerească muntele de trei ori – în 1921, 1922 şi 1924 –, dar a treia oară nu s-a mai întors. Mallory a simţit forţa de atracţie pe care muntele o exercita asupra lui. „Nu am cuvinte să descriu cum mă posedă”, îi scria soţiei sale, Ruth, în 1921. „Geoffrey”, îl întreba pe bătrânul său partener de alpinism şi mentor Geoffrey Winthrop Young, „când mă voi opri?”.

Mallory a fost un om excepţional, care urca pe munte cu multă însufleţire, nu-i nicio îndoială. Dar îl urca şi ca urmare a celor trei sute de ani în care atitudinea faţă de munţi se schimbase. Am petrecut multe ore

în arhive şi i-am citit scrisorile trimise lui Ruth, acasă. I-am citit corespondenţa cu familia şi cu prietenii şi i-am citit jurnalele. Toate documentele abundă de dragostea lui Mallory pentru marile înălţimi, pentru privelişti, pentru gheaţă, pentru gheţari, pentru singurătate şi necunoscut, pentru piscuri, risc şi frică. Tot ce am spus despre munte în capitolele anterioare l-a animat deopotrivă pe Mallory, profund şi letal.

Aproape toţi cei pe care i-aţi întâlnit în această carte – Windham şi Pococke dând pe gât vinul din sticlă ca să sărbătorească prima călătorie pe gheţarii din Savoia, în 1741, dr. Johnson păşind sprinten peste puntea îngustă de la Bullers of Buchan, în 1773, Caspar David Friedrich pictând *Hoinarul deasupra mării de ceaţă*, în 1818, Albert Smith perorând în 1853 despre actele sale de curaj de pe Mont Blanc în faţa unui public fascinat şi sute de alţi oameni care au contribuit într-o mai mică măsură la modul cum sunt imaginaţi munţii din minte – sunt oarecum implicaţi în moartea lui Mallory. El e moştenitorul unui ansamblu de emoţii şi de atitudini faţă de peisajul montan, elaborat cu mult înainte de naşterea sa, dar care i-a influenţat reacţiile pe munte, la pericolele, frumuseţile şi semnificaţiile lui.

Mallory descoperise munţii pe când era elev la Winchester College şi începuse să nutrească o dragoste profund romantică pentru ei. Camaraderiile din timpul studiilor şi cele ulterioare i-au amplificat pasiunea, făcându-l şi mai susceptibil de a cădea pradă fascinaţiei piscurilor. A gravitat în jurul grupului Bloomsbury – a fost prieten, printre alţii, cu Rupert Brooke şi Duncan Grant –, un mediu care promova idealismul, temeritatea şi individul excepţional. Mallory împărtăşea cu Rupert Brooke dragostea pentru munţi. Brooke i-a trimis odată lui Mallory o carte poştală – ilustrată cu *Gânditorul* lui Rodin – în care îi refuza cu părere de rău invitaţia de a escalada împreună munţii din nordul Ţării Galilor. „Sufletul meu tânjeşte după munţii pe care îi ador din plin”, scria Brooke, „dar zeii palizi se opun”. Zeii montani ai lui Mallory erau

mai cu viaţă decât divinităţile palide ale lui Brooke, aducând mai curând cu Thor, dar ideea sa despre legendă şi mit nu era diferită.

În cele din urmă, în mod tragic, pasiunea mistuitoare pentru munţi a lui Mallory s-a dovedit mai puternică decât dragostea pentru soţia şi familia lui. Cu trei secole mai devreme, ar fi fost închis în spitalul de psihiatrie Bedlam din cauza obsesiei pentru Everest. Moartea lui pe munte, în 1924, a aruncat ţara în doliu, iar pe Mallory l-a transformat într-o legendă.

❄

Cel mai înalt munte de pe glob a fost odinioară un fund de mare. În urmă cu o sută optzeci de milioane de ani, conturul maselor terestre ale Pământului arăta cu totul diferit. Imaginaţi-vă, pentru început, triunghiul care este acum India, separat de corpul principal al Asiei de un ocean care nu mai există: Marea Tethys. Această „Indie" se îndrepta pe placa sa spre nord, spre Asia, cu viteză mare (cu circa cincisprezece centimetri pe an), propulsată de aceeaşi acţiune geologică – curenţii de convecţie ai rocii lichide ce pulsează în manta – care o despicase perfect din supercontinentul Pangaea cu douăzeci de milioane de ani în urmă.

Când marginea anterioară a plăcii indiene a întâlnit placa tibetană imobilă, s-a format o zonă de subducţie. Masa de uscat a Indiei era încă separată în acest punct de Eurasia şi Tibet de Marea Tethys. Straturi groase de sedimente marine s-au acumulat pe fundul Mării Tethys, formate din nisip, resturi de corali şi nenumărate relicve de vieţuitoare acvatice. O mare parte din aceste sedimente a fost depusă în tranşeea adâncă a zonei de subducţie.

Pe parcursul milioanelor de ani, marginea de nord a plăcii indiene s-a apropiat de marginea de sud a plăcii tibetane. Pe măsură ce aceste două

margini s-au apropiat, masa de sedimente marine depusă a fost comprimată. Căldura şi presiunea au conlucrat la pietrificarea ei. O parte din această rocă a fost împinsă în jos, între plăci, în mantaua Pământului, unde a fost topită devenind magmă. Dar cea mai mare parte – miliarde şi miliarde de tone – a fost împinsă în sus.

În acest fel s-a ridicat lanţul Himalaya. India s-a deplasat către Tibet, iar materialul sedimentar marin prins între plăci a fost împins în sus, formând cele patru creste curbilinii ale lanţului Himalaya, al cărui vârf a fost muntele Everest. Forma iniţială a acestor munţi a fost mult mai regulată şi curbată decât forma complexă pe care o vedem acum: complexitatea ei de azi e rezultatul forţelor de erodare ulterioare ale cutremurelor, musonului şi gheţarilor.

Deci ceea ce este acum cel mai înalt punct de pe suprafaţa Pământului s-a format într-unul dintre cele mai adânci locuri de pe glob. În stratul de rocă galbenă care se observă ceva mai jos de vârful Everestului, se găsesc corpuri fosilizate ale unor vieţuitoare care au trăit în Marea Tethys cu sute de milioane de ani în urmă. Blocul de rocă pe care atâţia oameni aspiră să îl urce a urcat el însuşi zeci de mii de metri în sus, din întunericul gropii Tethys până la lumina soarelui de pe cerul himalayan.

❄

Fenomenul geologic care a creat lanţul Himalaya a fost ciocnirea Indiei cu Tibetul, în vreme ce percepţia acestui lanţ în imaginaţia occidentală din secolul al XIX-lea a fost creată de ciocnirea Imperiului Britanic, care se extindea spre nord, cu Imperiul Rus, care se extindea spre Orient.

Înainte de acel moment, nu se ştia mai nimic despre ţinuturile înalte ale regiunii transhimalayene. Până în anii 1600, majoritatea europenilor nici nu ştiau de existenţa Himalayei.

Herodot a descris India, dar n-a amintit nimic despre munţii de la nord de ea. Ptolemeu a unit Himalaya şi Karakorum într-un singur lanţ muntos şi a omis cu totul podişul Asiei Centrale. La jumătatea secolului al XVI-lea, cartografii trasaseră graniţele ţărilor, dar interiorul celorlalte continente, exceptând Europa, rămăsese necunoscut.

Abia la începutul secolului al XIX-lea, din cauza ameninţării incipiente reprezentate de expansiunea ţaristă, britanicii au transformat culegerea de informaţii despre regiunea transhimalayană într-un ţel imperativ. Printre cele şaptezeci şi nouă de vârfuri înalte topografiate de GTS în anii 1840 şi 1850, se regăsea Vârful H, redenumit ulterior Vârful XV. A fost reperat de un topograf pe nume John Nicholson în timpul studiilor întreprinse din punctele de observare de pe câmpiile Biharului, aflate la 283 de kilometri de acest munte. Informaţiile colectate de GTS de pe teren au fost transmise pentru calcul şi verificări ulterioare la sediul regional de studii. A fost nevoie de şapte ani pentru a verifica calculele pentru Vârful XV şi pentru a decela variabilele precum temperatura, presiunea, refracţia şi forţa gravitaţională a lanţului himalayan însuşi[**]. În cele din urmă, în 1856, generalul topograf Andrew Waugh a confirmat altitudinea Vârfului XV. A declarat încrezător că, având 8.839,8 metri, era „mai înalt decât oricare altul [vârf] măsurat până în prezent în India şi, cel mai probabil, cel mai înalt din lume”. Aşa a fost „descoperit” în Occident muntele pe care acum îl numim Everest şi care le era cunoscut indigenilor din regiunea înaltă a Himalayei de secole bune.

Vârful XV a fost descoperit, dar nu s-a apropiat nimeni de el pentru că se afla la graniţa dintre regatele interzise Nepal şi Tibet. Era vizibil cu ajutorul telescoapelor cu distanţă focală mare ale Grand Trigonometrical Survey, dar din motive politice şi geografice era practic greu de explorat cu piciorul. Britanicii se angajaseră să respecte suveranitatea regatului Nepal, iar acest fapt a făcut inaccesibilă pentru topografi şi exploratori partea de sud a muntelui. Iar Tibetul era, după poli, marea necunoscută a

secolului al XIX-lea. Romancierul H. Rider Haggard era în asentimentul multora când îl descria năzuind la el drept „teritoriu necălcat”.

„Munţii Thebet”, în William Orme, *Twenty-Four Views in Hindostan* (1805). Munţii neverosimil de crestaţi şi abrupţi constituie o barieră greu de depăşit de oameni atât fizic, cât şi mental.

Întrucât puţini occidentali pătrunseseră în Tibet, a rămas în mare parte o *tabula rasa*, necoruptă de evenimente sau de reportaje – o foaie albă întinsă peste cel mai înalt podiş de pe Pământ, pe care imaginaţia occidentală îşi putea mâzgăli fanteziile ei despre Orient.

Principala fantezie era cea a purităţii spirituale a Tibetului. Multor occidentali li se părea că e un Eden îngheţat: un sanctuar superior în inima Asiei. Acolo, tibetanii îşi duceau viaţa netulburaţi, în armonie cu ritmurile peisajului dramatic din jurul lor şi purificaţi moral de frumuseţe şi de aerul rarefiat. Acolo, nu se formase ceea ce Ruskin numea „norii de furtună ai secolului al XIX-lea” – miasma triplă a industriei, ateismului şi raţionalismului. În 1903, un călător britanic ajuns în Tibet compara unul dintre munţi cu „o catedrală vastă”, iar când, aproximativ în aceeaşi perioadă, un explorator francez a ajuns în cele din urmă în regiunea

montană tibetană, a descris sentimentul care l-a cuprins drept o ascensiune „prin straturi de nori, din iad spre rai, lăsând în urmă şi sub mine această lume tehnică şi ştiinţifică ce a sporit considerabil suferinţa omului”. Tibetul a fost până în secolul al XIX-lea ceea ce fusese Elveţia până în secolul al XVIII-lea: o Arcadie montană, încântător de contrastantă cu peisajele urbane murdare din Europa, Marea Britanie şi America.

Everestul se află între Tibet şi regatul interzis al Nepalului: al treilea pol, după cum l-a numit Edward Whymper în 1894. Vreme de şaptezeci de ani – între momentul măsurării altitudinii şi sosirea primei misiuni de recunoaştere la poalele sale, în 1921 –, niciun occidental nu s-a apropiat la mai puţin de şaizeci şi cinci de kilometri de munte. Era un vid de informaţii despre Everest, iar în acest vid au năvălit speranţe, frici şi ipoteze. Inaccesibilitatea lui a contribuit fără îndoială la sporirea atracţiei pe care o exercita asupra imaginaţiei. În 1899, lordul Curzon, viceregele Indiei în acea vreme, scruta de la ferestrele palatului său răcoros şi umbros din Shimla meterezele albe ale Himalayei. Everestul îl fascina. „Stând zilnic în camera mea şi privind lanţul de creste înzăpezite care se înălţau către cer, acea palisadă uriaşă care izola India de restul lumii, am simţit că, dacă era de datoria cuiva să cucerească vârful, atunci cei care trebuiau să o facă erau englezii”, scria el.

❄

La cinci ani după ce Curzon a scris aceste cuvinte, misterul Tibetului a fost aruncat în aer pentru totdeauna când Francis Younghusband l-a invadat cu o armată britanică din India. O presupusă invazie teritorială a servit drept *casus belli* – au fost raportate „trupe” tibetane care ar fi trecut graniţa, luând iaci nepalezi –, însă adevăratul motiv a fost că lordul Curzon era îngrijorat de influenţa ruşilor în Tibet şi voia să o consolideze

pe cea britanică. Mereu dornic de acţiune, Younghusband recomanda în limbajul vremii ca „puterea călugărilor să fie ştirbită încât să nu le mai permită să stea în mod egoist în calea propăşirii atât a Tibetului, cât şi a districtelor britanice vecine”.

Tibetanii au luat atitudine faţă de invazia lui Younghusband şi a armatei lui. Au ripostat mai întâi în apropiere de satul Gyangzê. Două mii de tibetani înarmaţi cu muschete vechi, săbii şi suliţe au înfruntat o armată britanică inferioară numeric, dar echipată cu tunuri şi mitraliere Maxim. Britanicii au tras, potrivit unui supravieţuitor tibetan, „cât ar dura să se răcească şase ceşti cu ceai fierbinte servite una după alta”. Când s-au oprit rafalele mitralierelor, 12 britanici fuseseră răniţi şi 628 de tibetani, ucişi. În înaintarea lui Younghusband spre Lhasa, au mai murit două mii de tibetani şi patruzeci de soldaţi britanici.

Căderea sângeroasă a Lhasei însemna că se pătrunsese într-un nou spaţiu necunoscut. Discutând despre invazia oraşului în cartea sa *The Last Secrets*, John Buchan scria că „era imposibil chiar şi pentru cei mai puţin sentimentali să evite un anumit regret pentru ridicarea cortinei care însemnase atât de mult pentru imaginaţia omenirii… Odată cu ridicarea vălului de deasupra Lhasei a căzut ultimul bastion al unei vechi magii”.

Vechea magie se destrămase, dar se ivise o fascinaţie nouă, poate chiar mai profundă în Tibet: cea a Everestului însuşi. Şi fusese revelată unui montaniard, explorator, mistic, romantic şi patriot, un om probabil mai receptiv decât oricare altul la ideea escaladării acelui munte fără pereche. De după sârma ghimpată şi sacii cu nisip care împrejmuiau una dintre taberele britanice, Francis Younghusband văzuse Everestul „ridicându-se spre cer precum pinaclul imaculat al lumii” şi fusese fermecat. Himera aceea îndepărtată avea să se cuibărească în mintea lui Younghusband şi să se transforme din nălucă în ambiţie.

A avut şi timp să se dezvolte, pentru că invazia Tibetului din 1904 a dus indirect la Convenţia anglo-rusă din 1907 – o înţelegere în care

ambele părţi se angajau să interzică alte expediţii în Tibet. Cum Nepalul încă mai era un regat închis, convenţia din 1907 a făcut Everestul inaccesibil. Dar în 1913 John Noel, un tânăr ofiţer din armata britanică a făcut o incursiune ilicită în Tibet, deghizat ca „indian mahomedan”, şi a ajuns la şaizeci şi cinci de kilometri de Everest. L-a descris drept „o turlă strălucitoare de piatră, cu caneluri de zăpadă”[***].

Relatarea lui Noel le-a stârnit interesul multora în Marea Britanie, şi nu în ultimul rând pe al membrilor Societăţii Regale de Geografie. Se plănuia o încercare de cucerire a muntelui, dar planurile au fost zădărnicite de izbucnirea Primului Război Mondial. Aproape imediat după armistiţiu, însă, lucrurile s-au pus în mişcare, iar pe 10 ianuarie 1921, Societatea Regală de Geografie – a cărei preşedinţie fusese preluată de curând de Francis Younghusband – a anunţat public că plănuieşte o expediţie spre Everest. Younghusband aminteşte în cartea sa *Everest: the Challenge* de hotărârea „de a face din incursiunea pe Everest principala realizare a celor trei ani de preşedinţie” ai săi. Pentru el, muntele devenise Sfântul Graal. Mai avea nevoie doar de propriul paladin care să conducă incursiunea.

Pe 9 februarie 1921, Younghusband l-a invitat pe Mallory – „Galahad”, cum obişnuia să-i spună Geoffrey Winthrop Young – la prânz şi l-a întrebat dacă ar dori să îl însoţească în prima expediţie de recunoaştere a Everestului, care avea să înceapă în luna aprilie a acelui an. Deşi fusese departe de soţie şi de cei trei copii perioade îndelungate şi avea o slujbă şi un cămin de întreţinut, Mallory a acceptat invitaţia fără să stea pe gânduri – „fără vreo emoţie vizibilă”, îşi aminteşte Younghusband –, aşezat cu coatele deasupra feţei de masă albe ca zăpada pe care luau prânzul.

Era o cotitură în cariera sa. Dacă Mallory, care avea pe atunci treizeci şi cinci de ani, ar fi cucerit Everestul şi s-ar fi întors victorios, reuşita i-ar fi adus siguranţă financiară pentru tot restul vieţii. Dar i se oferiseră şi alte

traiectorii profesionale mai puţin primejdioase. Avea o slujbă sigură ca profesor la Charterhouse, voia să scrie – ca jurnalist şi scriitor – şi era un om cu vederi de stânga interesat de politica internaţională. Dar, mai presus de toate, Mallory voia să fie alături de Ruth şi de cei trei copii mici ai săi, Clare (6 ani), Beridge (4 ani) şi John (6 luni). Mallory s-a căsătorit în 1914, dar a stat departe de Ruth vreme de un an şi patru luni în cea de-a doua jumătate a Primului Război Mondial, luptând ca ofiţer de artilerie pe frontul de vest. Separarea a fost dificilă pentru amândoi, iar după ce s-a semnat armistiţiul, s-au gândit că mariajul lor putea începe cu adevărat. Cu puţin timp înainte să se întoarcă din Franţa în Anglia, Mallory îi scria entuziasmat lui Ruth despre „viaţa minunată pe care o vom avea împreună", insistând ca ambii să-şi dea seama „ce lucru minunat *trebuie* să facem cu un asemenea dar".

Nu avea să fie aşa. O forţă, un ansamblu de forţe profund întrupate în Mallory, a făcut ca, atunci când i s-a oferit şansa să meargă pe Everest, să accepte propunerea. Şi, după ce s-a întors cu bine de pe munte de două ori, de două ori a ales să revină pe Everest. Citind scrisorile şi jurnalele lui Mallory din cele trei expediţii ale lui, cum am făcut şi eu, devii martor la înfiriparea unei iubiri – iubirea pentru un munte. A fost o iubire profund egoistă, pe care Mallory ar fi putut şi ar fi trebuit să o înăbuşe şi care, în cele din urmă, le-a distrus viaţa soţiei şi copiilor săi totodată – dar şi pe a lui. Nu avem scrisorile lui Ruth către Mallory din timpul expediţiilor pe Everest. Deşi îi scria regulat, doar una dintre scrisorile ei a supravieţuit. Deci nu putem şti ce a simţit ea faţă de acţiunile soţului ei. Vocea lui Ruth în această relaţie în trei – acest triunghi amoros – este practic de neauzit. Ceea ce ştim e că Mallory s-a îndrăgostit de Everest şi, în cele din urmă, iubirea asta i-a adus moartea. Ce e greu de înţeles şi ceea ce această carte a încercat să explice parţial este modul cum s-a putut îndrăgosti de un bloc de piatră şi gheaţă, când propria lui soţie, în carne şi oase, l-a iubit într-atât.

Drept concluzie a informării publice de după prima expediţie, călătoria de recunoaştere din 1921, Mallory scria: „Cel mai înalt munte poate fi aspru, de o asprime atât de terifiantă şi fatală, încât cei mai înţelepţi oameni ar face bine să se gândească şi să tremure înainte de a-şi începe măreaţa lor încercare”. Astăzi, aceste cuvinte par ca un avertisment adresat sieşi de care Mallory nu a ţinut seama.

George şi Ruth Mallory în 1914. © Audrey Salkeld.

❄

8 aprilie 1921 – Mallory urcă singur la bordul SS *Sardinia* în Tilbury. Ceilalţi membri ai expediţiei au plecat înainte şi urmează să-i întâlnească în Darjeeling. Vaporul este mic, ceilalţi pasageri sunt îngrozitor de plicticoşi, iar cabina stârnea claustrofobie şi era zgomotoasă ca o turnătorie. După ce vaporul navigase suficient de mult spre sud pentru ca temperatura aerului să i-o permită, Mallory îşi petrece majoritatea dimineţilor la prora, printre ancore şi lanţurile lor. Acolo vede doar silueta gabierului aflat pe bompres în dosul unui paravan de pânză. În rest, la prora nu e picior de om, iar asta îi convine perfect lui Mallory, deoarece nu-i place de cei aflaţi la bord. Îi place, însă, să simtă vântul bătându-i în faţă şi să privească întinderea mării şi uscatul pe lângă care trece.

Merg pe ruta obişnuită, navigând spre sud, către capul São Vicente, şi apoi cotind spre est, prin strâmtoarea Gibraltar, în apele mai calde ale Mediteranei. Chiar şi pe mare, mintea lui Mallory era la munţi. Trezit devreme într-o dimineaţă, vede stânca Gibraltarului în dreptul hubloului şi dă fuga pe punte. Vaporul alunecă pe lângă stânca cenuşie în lumina albastră, iar Mallory caută instinctiv cel mai bun traseu pentru escaladarea peretelui abrupt. Pe 13 aprilie, la cinci zile după ce a plecat din Anglia, scrutează prin binoclu coasta Spaniei. Zăreşte un lanţ de munţi strălucitori, cu contururi clare, pe jumătate acoperiţi de zăpadă: Sierra Nevada. „Să fie binecuvântaţi!”, scrie în jurnalul său. Priveşte şi spre sud, spre Africa, şi vede case, biserici şi fortificaţii, faleze mici cu golfuleţe şi întinderea albă a Algerului. Totul trece lin pe lângă el la babord şi la tribord, ca un minunat jurnal de actualităţi proiectat la cinematograf, în timp ce vaporul alunecă mai departe pe apa liniştită a Mediteranei spre Port Said şi Canalul Suez.

Mintea lui Mallory zboară adesea spre casă, la familia pe care a lăsat-o în urmă, la veranda din faţa casei inundată de lumina soarelui şi la

arbuştii de liliac alb care trebuie să fi înflorit la vremea aceea pe povârnişul din spatele cedrului din grădină, împodobind iarba cu petalele lor.

Canalul nu este atât de impresionant pe cât se aştepta să fie, iar malurile lui gemene sunt presărate de urmele războiului – un cimitir de camioane şi de tancuri, cu rugina ce se prelinge sângerând în nisipul din jurul lor. Mallory îşi imaginează că, în ţinuturile de coastă joase ale Canalului, celor din deşert trebuie să li se pară că nava lor înaintează prin nisipul solid, croindu-şi drum printre dune ca un spărgător de gheaţă; o corabie a deşertului.

După Canalul Suez urmează Marea Roşie, iar după Marea Roşie, Oceanul Indian. Nu există linii de coastă de urmărit aici, doar linia curbă a orizontului şi câte o navă îndepărtată care trece întâmplător lăsând în urma ei o dâră de fum. Aici, cerul de deasupra oceanului este mai vast decât orice a văzut Mallory până acum, mult mai vast chiar şi decât cerul din ţinutul mlăştinos din care a venit. Aici, norii nu plutesc ca o flotă de dirijabile, păstrând formaţia, ci se adună în nori de furtună – o încâlceală de nimbus şi cirrus: mai curând o creaţie geologică decât meteorologică. Mallory se întreabă cum ar fi să se caţăre pe nori, să-şi croiască un traseu ascendent printre cocoaşele, piscurile şi pantele lor, până pe vârful rotunjit al norului aflat cel mai sus. Apoi îşi dă seama că norul cel mai de sus pe care îl poate vedea este cu mii de metri mai jos decât vârful Everestului. Iar asta îi aminteşte de cutezanţa întreprinderii lui.

Cerul îl îmbărbătează, dar marea îi dă o stare de nelinişte de rău augur. „Este curios”, scrie el, „ce sentiment de iminenţă a dezastrului şi a pericolului mă încearcă… marea este esenţialmente rea, tot pe atât cât este de atrăgătoare”. Aflat la prora navei, simte pentru o clipă nevoia să-şi lase să-i cadă mantia de pe umeri jos pe punte şi să sară în apa cenuşie.

Apoi se iveşte Ceylonul, o pată roşie-gălbuie brăzdată de o dungă verde luminoasă – care, pe măsură ce vasul se apropie, se dovedeşte a fi

formată de pâlcuri de case pictate construite pe fundalul junglei. Face un popas de o zi sau două şi este bine primit, apoi începe ultima etapă, sufocantă, a călătoriei. Mallory transpiră când îşi face exerciţiile de gimnastică pe puntea de la prora, când stă întins în cabină şi când scrie în fumoar. Aerul e umed – e o substanţă amfibie, pe jumătate gaz, pe jumătate lichid. Stând la prora, arzând de nerăbdare să vadă Calcutta la orizont, lui Mallory i se pare că trupul îi este împins spre înainte prin ceva gelatinos. Îşi aminteşte că în malaeză apei i se spune „aer", iar aici, la tropice, această confuzie aparentă pare să aibă sens.

Acostează în Calcutta pe 10 mai şi, după o noapte petrecută acolo, Mallory ia trenul cu care face optsprezece ore prin câmpie, apoi urcă la Darjeeling, cu şinele şerpuind printre colinele terasate cultivate cu ceai şi prin văile abrupte ale căror păduri verticale îi amintesc de tablourile chinezeşti pictate pe rulouri. Se simte bine în zona colinară mai înaltă, după o lună petrecută pe întinderile oceanice.

La Darjeeling se întâlneşte cu ceilalţi „everestieri" (cum au început să-şi spună) şi pare că aventura va putea în sfârşit începe. Dar nu e chiar aşa. Mai întâi trebuie să dea curs formalităţilor. În prima noapte petrecută acolo, Mallory e nevoit să participe la un banchet organizat de guvernatorul Bengalului, gazda lor din Darjeeling. Este o recepţie pompoasă: numeroase prezentări solemne înainte de masă şi apoi dineul cu multe feluri de mâncare. Toţi invitaţii au un *wallah* atent care stă discret în spatele scaunului, ca o fantomă sau o umbră. Prea mult fast şi formalităţi pentru Mallory, dar, întrucât incursiunea pe Everest este din atât de multe privinţe o misiune imperială, fastul trebuie tolerat. Îşi cunoaşte tovarăşii de expediţie. În acea noapte, îi trimite lui Ruth o scrisoare cu remarci expeditive şi tăioase despre ei. Unul dintre ei este Wheeler Canadianul („Ştii ce părere am eu despre canadieni. Mă aştept să fiu nevoit să înghit în sec mult înainte să ajung să-l plac. Doamne, dă-mi destulă salivă.") Mai este şi Howard-Bury, liderul expediţiei, care îi

displace lui Mallory instinctiv. Emană o atitudine conservatoare, lipsă de rafinament şi dogmatism. Apoi Bullock, care va fi partenerul lui Mallory pe munte şi pe care l-a cunoscut la Winchester. În mod surprinzător, Bullock şi-a adus cu el o valiză. În ea şi-a pus o haină şi două pulovere, pentru a-i ţine de cald, şi o umbrelă roz ca să-l protejeze de furtunile de zăpadă şi de lumina soarelui şi pentru a-l face să arate „pitoresc" în peisaj. Mai este Morshead, topograful-alpinist, care îl impresionează pe Mallory: pare un tip puternic. Şi, în fine, e Kellas, doctorul şi alpinistul scoţian, venit în grabă în Darjeeling după ce a escaladat trei munţi înalţi din Tibetul central. Mallory simte că Kellas îi este simpatic din clipa când sosise cu zece minute întârziere la cina guvernatorului, răvăşit „ca un alchimist" şi bolborosind scuze nesincere cu accentul lui scoţian.

Cu o mare întârziere, expediţia pleacă în fine din Darjeeling. Cincizeci de catâri şi catârgii, o mulţime de hamali, bucătari, traducători şi serdari şi, desigur, ei, „everestierii". Zile întregi se deplasează prin jungla ca o seră din Sikkim. Plouă torenţial, iar asta creează probleme. Mallory are pelerina lui neagră pentru mersul pe bicicletă, iar Bullock umbrela lui roz, dar nimic nu te menţine uscat sub o ploaie atât de abundentă. Totul e ud, apa curge şi se prelinge de pe orice frunză şi piatră. Catârii pe care i-au procurat în Darjeeling sunt animale rotofeie, neobişnuite cu potecile din junglă. Nouă dintre ei se îmbolnăvesc, iar unul se prăbuşeşte şi moare. După cinci zile, nu mai au de ales: decid să trimită catârii şi catârgii înapoi la Darjeeling şi, de cum ajung în Tibet, improvizează o soluţie de transport local, cu iaci şi ponei. Ploaia scoate la vedere şi lipitorile. Ambele specii – lipitori subţiri ca un şnur, kaki, şi lipitorile-tigru, tuberoase şi dungate cu ocru. Vin din toate direcţiile cu sutele: unduindu-se pe sol cu o viteză surprinzătoare sau stând ridicate drept în sus pe frunze şi ramuri, agitându-se prin aer dojenitor ca nişte degete arătătoare. Hamalii le smulg de pe picioare răsucindu-le şi trăgând de ele şi rămân cu

mici răni inelate care sângerează ore întregi după aceea, iar occidentalii învaţă repede să facă şi ei la fel.

Dar există şi frumuseţe în desişurile umede şi luxuriante ale junglei. Ploaia conferă strălucire frunzelor groase şi se adună în corolele pline ochi de apă, devenite ad-hoc mici lacuri de argint. Libelule, ca nişte tuburi de neon, se aruncă şi planează peste bălţi. Mallory este fermecat în special de flori: orhidee roz şi flori galbene ca lămâia de rododendron. Şi, desigur, mai este şi umbrela lui Bullock, care e ca o corolă extravagantă, nemaivăzută, întoarsă spre pământ.

Apoi, jungla se sfârşeşte brusc. Convoiul traversează bazinul hidrografic al pasului Jelep La – toţi simt efectele altitudinii de 4.400 de metri – şi din acest punct înalt privesc spre nord. Aerul de aici, mai curat şi mai rece, aproape că pare a avea o aromă de oxigen. Pentru prima dată se văd munţii – munţii de zăpadă pe care Mallory a venit de atât de departe ca să-i vadă se înalţă deasupra orizontului. În faţa lor este Tibetul şi undeva, în interiorul acelei ţări, este chiar Everestul. „La revedere, frumosule Sikkim împădurit”, scrie Mallory emoţionat, „şi bun venit – Dumnezeu ştie ce!” Schimbarea peisajului este completă. După ce coboară spre Pagri, aerul devine mult mai uscat, iar vegetaţia se transformă. Aici sunt brazi argintii înalţi, cu rododendroni întunecaţi la poalele lor.

Apoi ajung în deşerturile înalte şi pietroase din sudul Tibetului, care se desfăşoară orbitor de strălucitoare pe sute de kilometri. E un drum de şase zile de la Pagri la Kampa Dzong, fortăreaţa tibetană prin care a trecut armata lui Younghusband în drum spre Lhasa. Şase zile prin deşerturi colinare colorate în sepia. Ca toate deşerturile, şi acestea sunt reci şi calme dis-de-dimineaţă, când se trezesc; dar la ora prânzului, căldura devine toropitoare, scapără în valuri în faţa călătorilor şi iradiază de pe suprafaţa rocilor mărunţite, creând un cuptor îndeajuns de fierbinte ca să ardă pielea obrajilor. După-amiaza, se stârneşte vântul şi învolburează tonele de praf

împrăştiate pe pământ. Noaptea, şobolanii fără coadă se năpustesc fără jenă pe sub prelatele corturilor, iar temperatura scade considerabil. Din lateral, munţii care mărginesc deşertul au profiluri planturoase, brăzdaţi fiind de gheţari dispăruţi demult şi de ravene adâncite de ape – masive şistoase, cele mai înalte fiind striate pe orizontală de zăpadă.

Tot grupul acuză acum probleme cu stomacul. Totuşi, cel mai afectat este Kellas, lovit de dizenterie şi atât de slab încât trebuie să fie transportat pe o brancardă. Începuse expediţia epuizat de tripla lui ascensiune şi de atunci n-a mai putut să se întremeze. Însă refuză să se întoarcă. Cu puţin înainte să ajungă în Kampa Dzong, pe 5 iunie, la scurt timp după ce au străbătut o trecătoare înaltă, Kellas moare într-o erupţie de sânge şi fecale.

Dintr-odată această desfăşurare de forţe imperială a devenit un cortegiu funerar. Pare straniu şi nefiresc ca moartea să fi dat târcoale expediţiei atât de devreme, atât de departe de munte. Mallory îi scrie lui Ruth ca să o liniştească cu privire la starea lui, ştiind că moartea lui Kellas va fi inclusă în depeşele pe care Howard-Bury le trimite acasă aproape zilnic către *The Times*. Scrisorilor lui Mallory le ia peste o lună să ajungă în Anglia.

Se înalţă un cort ca să adăpostească trupul lui Kellas peste noapte. A doua zi, este săpat un mormânt în pământul friabil al unei coline pietroase şi acolo îl îngroapă pe Kellas, astfel încât să fie cu faţa spre cele trei vârfuri pe care le-a escaladat înainte de începutul expediţiei – şi care l-au şi ucis indirect. Howard-Bury recită pasajul obişnuit din Corinteni în aerul gol, iar cei patru hamali pe care Kellas ajunsese să-i cunoască atât de bine stau pe o stâncă plată lângă mormânt şi îl ascultă pe englez vorbind. Apoi, construiesc un tumul din pietre pe mormânt şi cu toţii pleacă mai departe.

Kampa Dzong este o fortăreaţă tibetană ce străjuieşte intrarea într-o vale îngustă. Aici, starea de spirit a echipei se îmbunătăţeşte. Bury împuşcă o gazelă şi o oaie cu coada groasă, iar Bullock prinde o gâscă şi

pescuieşte nişte peştişori pentru o mâncare. În pofida morţii lui Kellas şi a dificultăţilor terenului, pe Mallory îl entuziasmează perspectiva apropierii de Everest şi a incursiunii acolo unde nimeni n-a mai fost vreodată. „Ne aflăm într-o ţară pe care niciun european n-a mai vizitat-o", îi scrie lui Ruth. „Peste alte două zile de mers asiduu vom fi «dincolo de harta» realizată în timpul expediţiei din Lhasa". Pentru că Everestul există în acest moment doar în mintea Occidentului. E o simplă suită de imagini formate de-a lungul deceniilor prin observarea de la mare depărtare, un vârf măsurat prin triangulaţie cu înălţime şi cu un set de coordonate care îl fixează în spaţiu. Există doar în aşteptări.

A doua zi dimineaţa, înainte de micul dejun, Mallory şi Bullock urcă panta stearpă, plină de gropi – doi paşi în sus, unul în spate – deasupra fortăreţei. Urcă, poate, vreo trei sute de metri în lumina aurie a soarelui şi apoi:

> am stat, ne-am întors privirea şi am văzut ceea ce am venit să vedem. Nu încăpea îndoială în privinţa celor două piscuri mari de la apus: cel din stânga trebuie să fie Makalu, cenuşiu, sobru şi totuşi deosebit de graţios, dar celălalt, cel din depărtare, mai la dreapta – cine s-ar putea îndoi de identitatea lui? Era un colţ alb, uriaş, ieşit din falca lumii. N-am văzut Everestul foarte clar din pricina unei uşoare pâcle lăsate în direcţia aceea; ceea ce i-a adăugat o notă de mister şi măreţie; eram mulţumiţi că muntele cel mai înalt din lume nu ne va dezamăgi.

A văzut în sfârşit muntele care l-a atras de la atâtea mii de kilometri depărtare. Şi, doar pentru moment, nici nu vrea să vadă Everestul „foarte clar", vrea să-i păstreze misterul, să rămână o conspiraţie între minte şi geologie, un munte pe jumătate imaginat, pe jumătate real. Acesta este Sublimul care lucrează în sinele lui Mallory, stimulându-i apetitul pentru aluzie, pentru ceaţă, pentru mister şi convingându-l că ceea ce se vede doar pe jumătate se vede mai profund. Mallory este atras de ceea ce J.R.R. Tolkien va numi mai târziu *glamour* – „acea sclipire a sugestiei care nu devine niciodată clară, dar indică întotdeauna ceva mult mai profund".

Părăsesc Kampa Dzong după câteva zile de odihnă şi merg mai departe către vest. Acum trec prin regiunile cu adevărat ostile ale Tibetului, un ţinut sălbatic cu dune de nisip şi bancuri noroioase de pământ sub o lumină ca de bronz. Aici vântul este aproape o binecuvântare, pentru că ţine escadroanele de muşte de nisip vorace la sol. Animalele de povară se zbat în noroi şi sunt mânate cu greu pe dunele abrupte. Lui Bullock i se pare cea mai izolată şi sterilă regiune din lume. Pentru privirea atentă a lui Mallory, totuşi, regiunea nu este complet lipsită de farmec sau culoare. Observă irişi albaştri miniaturali înfloriţi în pietriş, fără frunze, şi câteva plante viu colorate, asemănătoare năsturelului, cu petale roz şi galbene şi frunze minuscule verzi. E ca şi cum o paletă mare de culori stă îngropată chiar sub suprafaţa deşertului, iţindu-se ici şi colo.

Într-o dimineaţă, după cum s-au obişnuit, Mallory şi Bullock merg împreună înaintea grupului. Călare fiind, traversează un râu adânc şi merg în galop uşor mai mulţi kilometri în lungul albiei unui defileu. Deodată, flancurile defileului se deschid şi cei doi se văd într-o câmpie nisipoasă. Iar acolo, înaintea lor, strălucind prin nori sub cerul cavernos, sunt munţii pe care au venit de-atât de departe ca să-i vadă. Din nou Mallory simte puternic fiorul şi nerăbdarea să ajungă acolo unde nimeni n-a mai mers până acum:

> M-am simţit ca un soi de călător. Nu doar că niciun european nu a fost vreodată pe aici înaintea noastră; dar urma să penetrăm un secret: priveam dincolo de bariera măreaţă desfăşurată de la nord la sud, care a fost ca un ecran în faţa noastră încă de când, la Kampa Dzong, ne-am întors privirea spre vest.

Tocmai pentru asemenea momente a venit în această „mare aventură”, după cum a început el să o numească.

Având timp la dispoziţie până când ceilalţi aveau să îi ajungă din urmă, Mallory şi Bullock îşi leagă poneii şi urcă pe un mic pisc de şist din extremitatea de nord a defileului. De pe vârf, îşi întorc iarăşi privirea către

vest. Norii s-au adunat şi au ascuns munţii pe care îi văzuseră la ieşirea din defileu şi se pare că nici cu binoclul nu mai puteau zări nimic. Apoi

> ochii noştri au surprins brusc sclipiri de zăpadă printre nori; şi treptat, foarte lent, în decurs de vreo două ore, imaginea versanţilor şi a gheţarilor măreţi, a crestelor iţite ici şi colo, forme invizibile în cea mai mare parte cu ochiul liber sau care nu se pot distinge de nori, a apărut prin peticele plutitoare şi a căpătat un sens pentru noi; – toate aceste fragmente au căpătat un înţeles clar şi cuprinzător, pentru că văzusem un întreg lanţ de munţi, puţin câte puţin, de la cel mai scund până la cel mai înalt, până când incredibil de sus pe cer, mai sus decât s-ar aventura să zboare imaginaţia, a apărut vârful Everestului.

Cât stau în vârf, se porneşte vântul şi începe să sufle nisipul de pe platoul neted, astfel încât de sus, în timp ce coboară, platoul le pare o vastă întindere de mătase vălurită.

Curând, îşi fac tabăra la Shekar Dzong – Fortăreaţa de sticlă albă. Pereţii văruiţi în alb ai clădirilor strălucesc în soare. Pentru Mallory, fiecare element al vieţii din tabără – cablurile cortului din fire împletite, cutiile pentru ceai care aveau şi rol de scaune, prelata grea a cortului în care luau masa, clinchetul marmitelor – este înfrumuseţat de lumina stăruitoare a acestui loc, care pune în evidenţă orice aspect şi detaliu al oricărui obiect. Tibetani curioşi se plimbă printre everestieri: mame cu bebeluşi purtaţi în eşarfe, copii murdari, taţi uscăţivi.

Petrec două nopţi la Shekar Dzong. Soseşte poşta şi Mallory primeşte un teanc de scrisori de la Ruth. Îi răspunde imediat şi aşază câteva mici flori tibetane presate între paginile scrisorii. Îi spune că această zi – când a văzut Everestul prin petice de nori – a fost „un eveniment oarecum decisiv”. Acum Everestul „devenise mai mult decât o viziune fantastică”. Fără îndoială că a fost un eveniment decisiv sau, mai bine spus, un punct de cotitură. Căci, din acest moment, scrisorile lui Mallory gravitează în jurul Everestului, şi nu în jurul lui Ruth. Muntele începe să-i pătrundă în gânduri ca o iubită. Apare astfel în scenă al treilea element al triunghiului amoros care îi va distruge atât pe Mallory, cât şi pe Ruth. „Încotro să merg

ca să-l pot vedea iarăşi, să descopăr ceva mai mult din marele lui mister?”, o întreabă el pe Ruth într-o scrisoare – „din acea zi, aceasta este întrebarea care mă urmăreşte necontenit”.

Pe 19 iunie, după aproximativ patru săptămâni de la plecarea din Darjeeling, expediţia traversează mai multe poduri suspendate, ce par ca nişte şine de cale ferată degradate pe deasupra unor râuri tumultuoase, şi coteşte spre valea din care se urcă la Tingri Dzong, un sat negustoresc situat pe o măgură aflată în mijlocul unei câmpii saline, la şaizeci şi cinci de kilometri depărtare de Everest. Aici, Howard-Bury instalează o tabără cu rol de cameră fotografică obscură şi loc de luat masa. Tingri va fi cartierul general, centrul de operaţiuni şi centrul nervos al expediţiei.

Mallory e dornic să meargă mai departe. După o scurtă pauză, el şi Bullock urcă pe valea Rongbuk ca să-şi instaleze o tabără de bază mai avansată, la vreo douăzeci şi cinci de kilometri de munte. E locul unde Everestul, „uimitor în simplitatea lui”, domină deasupra lor. E scos în evidenţă de tot ce e în jurul lui. Braţele lungi ale văii Rongbuk, cu flancurile lor înalte în care eremiţii budişti şi-au scobit peşteri unde locuiesc, coboară de pe munte ca nişte „membre de uriaş: simple, sobre, superbe”. Şi între ele, gheţarul Rongbuk urcă spre circul glaciar de la baza muntelui „ca o şarjă a brigăzii de cavalerie uşoară”.

De acum începe cu adevărat efortul. Ei sunt aici, în acest an, pentru a încerca să găsească cea mai bună cale de a urca Everestul. Pentru asta, trebuie să dezlege misterele muntelui şi ale vârfurilor sateliţi; trebuie să-i descifreze geografia. Petrec zile şi săptămâni cartografiind, sondând, fotografiind şi escaladând crestele care se ramifică din centrul masivului. Orice informaţie cât de mică despre munte este obţinută cu trudă. În zilele frumoase, se trezesc devreme – lumina soarelui din zori traversează tabăra ca fluxul mării, având culoarea cernelii pe o parte şi aurie pe cealaltă – şi merg preţ de zece sau douăsprezece ore, purtând adesea echipamentul fotografic greu. Nu este uşor. În primul rând, din cauza altitudinii şi a

temperaturii. Iar gheţarul Rongbuk nu este chiar o pasarelă către baza muntelui cum părea a fi de departe. După cum avea să descopere Mallory curând, gheţarii din acea parte a lumii – mai apropiată de ecuator – nu sunt la fel de prietenoşi cu cei care-i străbat aşa cum sunt gheţarii alpini. Aici, gheaţa a fost modelată de soarele vertical într-o pădure deasă de vârfuri ascuţite, unele înalte de cincisprezece metri, iar în preajma lor e un labirint de crevase şi muchii înguste. „Nici măcar Iepurele Alb nu s-ar fi descurcat aici”, scrie Mallory. Îşi dă seama curând că mai bine ar fi să înainteze printr-o zonă situată mai departe de acest peisaj ciudat de stalagmite îngheţate, pe morenele laterale ale gheţarilor, deşi chiar şi aceste trasee au propriile pericole datorate stâncilor şi gheţii ce pot cădea de pe falezele de deasupra.

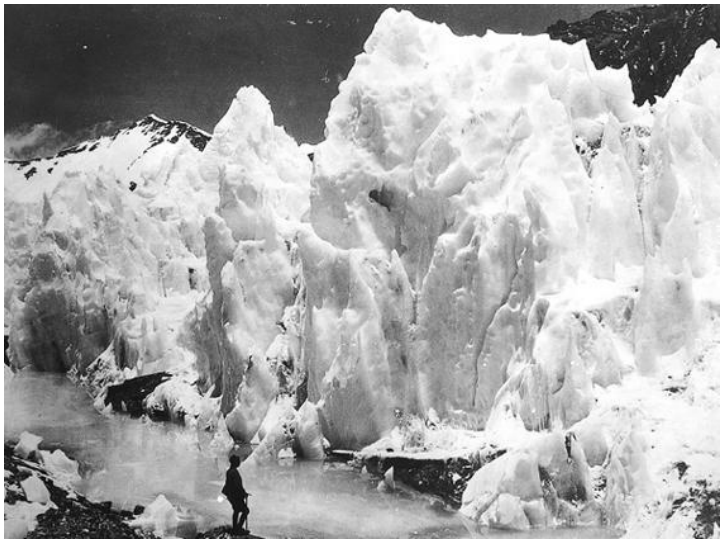

Un „everestier” în faţa piscurilor de gheaţă ale gheţarului Rongbuk. Foto: John Noel. © Sandra R.C. Noel.

Mallory este mai tot timpul fermecat de peisaj. În serile senine, priveşte apusurile roşii peste Everest şi observă cum amurgul aplatizează munţii în două dimensiuni, ca nişte siluete de carton, şi cum vârful strălucitor al Everestului atârnă deasupra lui „ca steaua solitară a lui

Keats”. Dimineaţa urmăreşte cu aviditate cum Everestul se dezbracă de nori:

> Am privit din nou ieri-dimineaţă acel spectacol adesea repetat care pare să fie, de fiecare dată când avem ocazia să îl vedem, ceva nou, o premieră, inedită şi plină de minunăţii. Cortinele impenetrabile s-au destrămat, s-au dat la o parte, apoi s-au închis din nou, s-au ridicat şi s-au coborât, pentru ca, în cele din urmă, să se deschidă complet; lumina soarelui a răzbit creând umbre limpezi şi dezvăluind contururi clare – iar noi am fost acolo şi am asistat la acest spectacol uimitor.

Alpinismul ca striptease. Mallory e fermecat. E posedat de o energie aparent inepuizabilă, o „forţă motrice”, după cum o numeşte el. Îi scrie lui Ruth că Everestul i-a făcut „viaţa ameţitoare”.

Uneori, totuşi foarte rar, Mallory pare sătul de toate: aceeaşi mâncare, aceleaşi neplăceri fizice pricinuite de altitudine, de vremea rea, de corturile înghesuite. La 12 iulie îşi instalaseră deja o a doua tabără mai sus, la 5.800 de metri. La acea altitudine, lămpile de gătit Primus nu mai funcţionează şi gheaţa e tare ca piatra. Prins de vremea rea în tabără, ascultând fulgii delicaţi de zăpadă cum cad necontenit pe prelata cortului, Mallory îi scrie unui prieten:

> Această expediţie mi se pare uneori o înşelătorie de la un capăt la altul, ticluită de entuziasmul nebun al unui bărbat – Younghusband… şi impusă ardorii fidele a umilului tău slujitor. Fără îndoială, realitatea este nefiresc de diferită de visul lor. Pantele înzăpezite ale feţei nordice a Everestului, presupuse multă vreme a avea o înclinare blândă şi îmbietoare, se dovedesc a fi cel mai îngrozitor abis, de aproape trei mii de metri înălţime…

Mallory nu uită cu desăvârşire că urcă un munte din minte şi, în niciun caz, o fantasmă a minţii sale pe de-a-ntregul – ci, mai curând, a minţii lui Younghusband. În discuţiile din Marea Britanie, de la Clubul Alpin şi din „Jog”, fusese vorba despre pante înzăpezite uşoare. Dar, bineînţeles, nimeni înainte de Mallory nu fusese suficient de aproape de Everest pentru a-i vedea faţa nordică – acele pante înzăpezite uşoare, ca trăsături

comune atâtor munţi, fuseseră doar o pură imaginaţie. Realitatea, aşa cum o arată Mallory, este „nefiresc de diferită” – „cel mai îngrozitor abis de aproape trei mii de metri înălţime”.

A fost evident încă de la început că Şaua Nordică – „şaua dorinţelor noastre”, aşa cum o numeşte Mallory – deţine cheia de acces pe munte. Este umărul nordic al vârfului, de pe care se avântă spre pisc o muchie de gheaţă şi stâncă aparent posibil de escaladat. Dacă s-ar putea instala o tabără pe Şaua Nordică, s-ar părea că muntele ar putea fi cucerit. Însă cum să ajungi în şa? Prima lună este dedicată încercării de a forţa un traseu plecând de pe gheţarul principal Rongbuk. Dar este prea periculos şi imposibil pentru hamali. Traseul trebuie să fie unul pe care pot fi transportate provizii şi echipamente. Aşa că, la mijlocul lui iulie, Mallory şi restul grupului decid să părăsească valea principală a gheţarului Rongbuk şi să ocolească spre est muntele, ca să vadă dacă nu cumva există o cale de acces în Şaua Nordică de acolo.

Există. Pe 18 august, şarada geografică e dezlegată. Soluţia constă în ascensiunea în Şaua Nordică prin traversarea unui pas înalt cunoscut sub numele de Lhapka La, urmată de urcuşul prin vălmăşeala de cascade de gheaţă a ceea ce ei au botezat gheţarul Rongbuk de Est. De acolo, pantele înzăpezite şi îngheţate, ce par accesibile, duc în Şaua Nordică.

Dar, spre exasperarea lor, exact când îşi dau seama de traseu, vremea se înrăutăţeşte. E perioada musonului. Timp de aproape o lună aşteaptă ca vremea să se îndrepte. Din multe puncte de vedere, acesta a fost cel mai greu moment din întreaga expediţie. Starea lor fizică s-a deteriorat în urma incursiunilor de recunoaştere a muntelui. Încrezător în condiţia sa fizică, Mallory e oarecum surprins de semnalele de vulnerabilitate pe care i le transmite corpul său şi de faptul că nu mai funcţionează la capacitatea lui maximă. Noaptea, alpiniştii observă că feţele şi mâinile lor capătă o nuanţă vineţie – din cauza lipsei de oxigen – şi Mallory se trezeşte adesea, căci Bullock are sincope de câteva minute în respiraţie. Bullock spune că

şi lui Mallory i se întâmplă la fel. Zilele devin tot mai scurte, iar nopţile, tot mai reci.

Odihna forţată îi dă lui Mallory mai mult răgaz ca să se gândească la Ruth. E minunat când „vine corespondenţa şi dragostea pluteşte printre noi şi se cuibăreşte în toate corturile”. Când se lasă întunericul, Mallory visează că alături de el stă întinsă Ruth, nu Bullock. Visează şi că se întoarce în trombă la ea, vaporul lăsând marea înspumată la prora şi îndreptându-se spre un port mediteraneean scăldat de soare, unde ţipetele aproape neîntrerupte ale pescăruşilor umplu atmosfera şi „unde mă aştept să te văd *pe tine* zâmbind în soare, lângă chei”.

Dar se trezeşte tot lângă Bullock. Bullock este unul dintre acei oameni care ajung să-şi întruchipeze numele: are forţa şi asiduitatea unui taur şi o vigoare şi un devotament de bovină pe care Mallory le admiră în secret. Îl numeşte „companionul său de grajd”.

Se discută despre întreruperea expediţiei. Dar, mai mult decât ceilalţi, Mallory simte un „impuls” să rămână în zonă şi să aştepte „ocazia care apare o dată în viaţă”. Pe 17 septembrie, vremea se schimbă. Iese soarele şi nu mai ninge. Urcă repede până la următoarea tabără, la 6.700 de metri, ajungând la ea în 23 septembrie. Acolo, vremea se înrăutăţeşte iarăşi. În timpul nopţii, pe prelata cortului se aude ninsoarea răpăind. Chiar şi în sacii de dormit din puf de eider, alpiniştii tremură. Sardinele pe care ar trebui să le mănânce la cină devin sloiuri pe care Mallory şi Bullock trebuie să le dezgheţe ţinându-le în căuşul palmelor. În timp ce topesc zăpada pentru apă de băut, cei doi bărbaţi se apleacă pe rând peste oală, astfel ca aburul care se ridică să le încălzească ochii. Vântul biciuieşte continuu corturile, făcând straturile de pânză să se atingă şi părând că vrea să smulgă adăpostul de pe versantul muntelui. Fără cort, fără aceşti câţiva milimetri cruciali de pânză, nu ar avea nicio şansă să scape.

Mallory se trezeşte în dimineaţa zilei de 24, după una dintre cele mai proaste nopţi pe care le-a avut, şi îşi vede acoperişul cortului încovoiat în

mod ameninţător spre interior. Chiar dacă ninsoarea s-a oprit, vântul s-a domolit prea puţin. Deşi situaţia e dezastruoasă, ei pleacă totuşi şi încearcă să-şi croiască drum pe pantele abrupte şi înzăpezite către şa. Se caţără pe aluviunile unei vechi avalanşe. Vântul spulberă acele de zăpadă şi îi orbeşte. Mici avalanşe declanşate de paşii lor alunecă uşor pe pantă.

Privit de jos, fiecare alpinist are o aureola de pulbere, un mic halo glacial. La sute de metri deasupra lor, ca o pătură de zăpadă nărăvaşă, pulberea e răzuită continuu de pe muchia Şeii Nordice. Dacă vântul de aici, din locurile ferite, este aproape imposibil, acolo sus va fi fatal. Dar Mallory este din nou dornic „să împingă aventura puţin mai departe”. Aşa că el, Bullock şi Wheeler înaintează tot mai sus, până la marginea şeii. Acolo, doar de dragul ei, ies în şa şi pentru câteva minute suportă toată tăria vântului. Privesc în sus la muchia care se întinde sute şi sute de metri până la vârf. Vântul este ciclonic, apocaliptic – un vânt, îşi aminteşte Mallory mai târziu, „în care niciun om nu ar putea trăi măcar o oră”. Totuşi, e important că au ajuns pe şa, pentru că asta înseamnă, aşa cum îi va scrie Mallory lui Ruth ulterior, că drumul spre vârf a fost stabilit „pentru oricine se încumetă să se avânte în cea mai înaltă aventură…”.

Şi astfel se încheie prima încercare. Urmează drumul înapoi până la Darjeeling, apoi la Bombay, apoi la bordul SS *Malwa* pentru călătoria spre casă. Mallory se simte extrem de obosit. S-a săturat, scrie el, de

> ţări îndepărtate şi oameni nesăbuiţi, trenuri şi vapoare şi mausolee sclipitoare, porturi străine, feţe cu pielea închisă la culoare şi un soare prea strălucitor. Vreau să văd feţe pe care le cunosc şi propria mea casă dulce; apoi, faţadele solemne din Pall Mall şi, poate, Bloomsbury în ceaţă; şi apoi un râu englezesc, vitele păscând pe pajiştile dinspre vest.

De la bord, când vasul se apropie de Marsilia, îi scrie surorii sale Avie: „S-au gândit să organizeze o expediţie anul viitor… N-aş mai merge anul viitor – cum se zice – nici pentru tot aurul Arabiei”.

❄

2 martie 1922 – Se aude strigătul pescăruşilor care planează deasupra docurilor Companiei Indiilor de Est, atingând cu vârful aripilor cheiul; Mallory urcă cu paşi mari pe pasarela cu balustrade a SS *Caledonia*, cu destinaţia Bombay. Ceilalţi everestieri sunt deja la bord. O echipă nouă, un nou joc. *Caledonia* se strecoară prin apele cenuşii şi prin ceaţa mării din Canalul Mânecii, ocoleşte Peninsula Iberică, apoi înconjoară Stânca Gibraltarului şi pătrunde în Mediterana. Trece prin urechea acului din Canalul Suez noaptea: apa, foarte calmă şi întunecată, pare mai degrabă un accident geologic, o panglică de grafit cusută între două întinderi de deşert. Apoi pătrunde în aerul fierbinte al Mării Roşii, unde oceanul este calm ca un bazin închis, iar vaporul trece pe deasupra, lunecând alene la suprafaţa apei.

În timpul zilei, cerul este limpede ca o cupolă de sticlă, dar în fiecare seară verdele, albastrul şi galbenul apusului de soare din Orientul Mijlociu se reunesc şi formează un caleidoscop pe apa alunecoasă a mării. Peşti zburători sar din mare, executându-şi micile lor salturi rigide şi uneori izbindu-se de pereţii vaporului. Şi delfinii însoţesc nava, sărind în şi din apă la babord şi tribord.

Viaţa la bord e relativ plăcută. Dimineaţa, neozeelandezul Finch le vorbeşte celor din echipă despre sistemul de oxigen pe care l-a adus, prezentând valve, cadre portante şi debite. Mallory este sceptic cu privire la acea dihanie de fier de patru sute de kilograme. I se pare un mod de a înşela muntele, ca şi cum ai avea propria ta atmosferă cu tine. Dar Finch, obsedat oarecum de echipament, îi convinge de avantaje. După-amiaza, când căldura devine apăsătoare, ca o pătură grea şi imobilă lăsată deasupra lor, se joacă tenis pe punte şi uneori şi crichet, iar la ora 19:00 fix, o goarnă anunţă cina. După lăsarea întunericului, lui Mallory îi place să privească de la pupa poteca fosforescentă lăsată de navă în urmă.

Mintea îi zboară înapoi la Ruth, desigur, dar se gândeşte mai ales la ce urmează, la „măreaţa aventură care îl aşteaptă”.

De data aceasta acostează în Bombay şi, cu cele două tone de bagaje – care includ cutii de şampanie, conserve de prepeliţă în aspic şi sute de biscuiţi cu nuci şi ghimbir –, fac o călătorie lungă şi fierbinte cu trenul prin India, până la Calcutta. Calea ferată traversează câmpii arse şi păduri întunecate de sicomori, copaci bătrâni înălţându-se de o parte şi de alta precum pereţii unui defileu. Din Calcutta, trenul îi duce la Darjeeling, unde are loc orgia împachetatului. Echipa deja se înţelege bine. Pare un grup mult mai armonios decât data trecută. Au un nou lider, pe generalul Bruce, mereu gata să râdă de ceva şi care poartă tot timpul papion, vestă de tweed şi cască de safari, dar şi un baston. Sub tweed, are cicatrici – răni de gloanţe de la Gallipoli şi din alte părţi –, iar malaria îl roade din interior. Lui Mallory îl place mult mai mult de Bruce decât de insuportabilul Howard-Bury. Mai e şi Strutt, care, în pofida şosetelor sale cu buline şi a ieremiadelor constante, e un tip tolerabil. Apoi, este John Noel, fotograful şi cameramanul călătoriei, care e şi un alpinist iscusit. Şi, în fine, e Somervell, partenerul de alpinism şi un *confrère* intelectual al lui Mallory în călătorie, un bărbat cu o minte sclipitoare şi nişte urechi ca două pâlnii bizare.

Expediţia pleacă din Darjeeling în două grupuri, plănuind să se reunească la Pagri şi să-şi pună în comun cele trei sute de animale de povară. Este mai devreme anul acesta, iar jungla Sikkim nu e la fel de abundentă şi de frumoasă ca ultima dată când Mallory s-a aventurat prin ea. Sunt mai puţine flori şi „lipseşte impresia că natura stă să explodeze”. Cu toate acestea, e bine că sunt în mişcare, că simt aerul ozonat de munte în plămâni şi că se apropie de ceea ce Mallory numeşte acum în mod obişnuit doar „muntele”.

Călătorind cu primul grup, Mallory ajunge la Pagri pe 6 aprilie şi, deşi sunt 2,5 centimetri de zăpadă şi trebuie să stea ghemuit în sacul de dormit

după lăsarea întunericului, îi scrie lui Ruth că întoarcerea în Tibet i-a produs o explozie nescontată de entuziasm; o pasiune neaşteptată pentru acel peisaj dezolant. De la Pagri, pornesc pe un nou traseu către Kampa Dzong – unul situat la o altitudine mai mare, dar mai scurt cu două zile decât cel din 1921. Drumul îi poartă peste Donka La. Pe măsură ce se apropie de trecătoare, aerul devine mai geros şi începe să ningă. Ninge toată noaptea de 8 aprilie. Mallory este îngrijorat pentru animale şi noaptea merge prin zăpada moale şi lipicioasă de la cortul său până la locul unde sunt legaţi iacii şi catârii. Stau în şiruri la întâmplare, cu zăpada adunată ca nişte covoare pe spatele lor. Se mută trişti de pe un picior pe altul şi din nări le ies fuioare de aer alb şi umed în obscuritatea nopţii. Catârgii stau ghemuiţi în cerc în dosul unui adăpost de stânci. Par destul de mulţumiţi, în ciuda gerului năprasnic, şi nu se arată prea îngrijoraţi de soarta animalelor, aşa că Mallory se întoarce la cortul său şi adoarme legănat de carilonul calm al clopotelor purtate de iaci.

A doua zi este prea frig ca să călărească şi toată lumea, chiar şi Mallory, care suferă de enterită, preferă să meargă alături de animale în efortul de a se încălzi. E o zi grea, cu treizeci şi cinci de kilometri de mers anevoios, la peste 4.800 de metri altitudine, şi cu doar câteva opriri scurte pentru masă. Chiar înainte de căderea nopţii îşi instalează o „mică tabără ciudată” sub un promontoriu de stâncă. O câmpie pietroasă se întinde înaintea lor, iar deasupra liniei orizontului sunt cele trei vârfuri pe care le escaladase Kellas.

Ziua următoare este pentru odihnă. Mallory stă afară şi citeşte Balzac în cele câteva ore în care este suficient de cald ca să o poată face. În pofida adversităţilor, îşi spune el, peisajul are frumuseţile sale: umbrele norilor care maculează câmpul, albastrul orizontului şi nuanţele subtile de roşu, galben şi maroniu de pe versanţii munţilor din vecinătate… Dar curând se porneşte vântul şi Mallory e nevoit să se întoarcă în cortul cu rol de sufragerie ca să se încălzească. Acolo, încearcă să-i scrie lui Ruth, deşi

cerneala din călimară e mai tot timpul îngheţată . „Am dat piept cu răul în Tibet”, scrie el. „Mă simt sleit din cauza absenţei tuturor acelor circumstanţe care pot trezi plăcere.” Poartă cinci rânduri de îmbrăcăminte şi chiar şi aşa îi este „doar suficient de cald, exceptând vârfurile degetelor care ating hârtia”. Dar frigul de la degete merită îndurat, pentru că scrisoarea e ca o legătură cu Ruth: „Sunt conştient că tu eşti acolo, la celălalt capăt; şi, de multe ori, scumpa mea, îţi invoc imaginea şi-ţi simt cumva prezenţa lângă mine”.

Zilele se succedă după acelaşi program; marş, tabără, marş, tabără. E greu să baţi ţăruşii cortului în pământul îngheţat. La micul dejun, în jurul mesei puse pe stative stau pe cutiile de ceai răsturnate şi toţi poartă mantale de tweed ţesut în zigzag şi pulovere de marinar şi au mâinile înfipte în subsuori. Stau ghemuiţi, ca să mai alunge frigul, cu capetele înfundate între umeri. În pustiul de lângă Kampa Dzong, se porneşte viscolul care aproape ca îi acoperă, ştergând urmele de îndată ce sunt făcute. Viscolul face curăţenie după ei ca o menajeră harnică, eliminând orice semn al prezenţei sau înaintării lor. Platoul devine o tundră polară. Zăpada li se prinde în bărbi. În spatele lor, pe câmpia albă, se înşiruie pe kilometri buni batalioanele negre de iaci şi catâri.

Frigul este demoralizant şi îi epuizează fizic. O vreme, uită de obiectivul lor ulterior şi se concentrează doar ca să înainteze din tabăra de dimineaţa până la cea de noapte. Apoi, ajunşi în sfârşit la Shekar Dzong, Fortul de sticlă albă, „am avut o imagine clară a Everestului peste câmpie – a fost chiar mai minunat decât îmi aminteam şi întreg grupul a fost încântat la vederea lui – ceea ce, bineînţeles, mi-a incitat sentimentul de apartenenţă”. Într-un fel, *este* muntele lui Mallory. E singurul membru al expediţiei din 1921 care s-a întors pentru o nouă tentativă de escaladare.

După Shekar Dzong, pornesc spre sud; o rută mai directă spre gheţarul Rongbuk de Est şi apoi spre Şaua Nordică. În prima zi de mai şi-au

instalat o tabără de bază pe morena de la capătul de jos al gheţarului. De la distanţă, corturile deschise la culoare nu se pot distinge de talmeş-balmeşul de stânci terne, de mărimea corturilor, pe care gheţarul le-a aruncat pe vale.

Planul lui Bruce este să împresoare muntele. Alpiniştii săi vor instala un şir de tabere la altitudini tot mai mari: tabăra III va fi chiar sub Şaua Nordică – unde Mallory petrecuse o noapte dificilă –, iar tabăra IV, chiar pe şa. Sperau că taberele vor oferi reţeaua de sprijin necesară pentru o tentativă de a cuceri chiar şi vârful. Vremea nu se încălzeşte, dar cele trei tabere sunt instalate cu succes pe vale, apoi, pe 13 mai, Mallory ajută la deschiderea unui traseu de la tabăra III până sus, pe Şaua Nordică. Pe mari porţiuni, trebuie să sculpteze trepte în gheaţa abruptă, albastră şi strălucitoare. Sprijin, cioplire, pas, sprijin, cioplire, pas. Un ritm obositor chiar şi la nivelul mării; aici sus, epuizant. Fragmentele de gheaţă zboară periculos la fiecare lovitură de piolet, ca schijele. După un timp, Mallory păşeşte lateral în stânga şeii şi descoperă că acolo zăpada e groasă şi stabilă, ceea ce face mersul mult mai uşor. Într-o singură zi reuşeşte să fixeze peste o sută douăzeci de metri de coardă pentru a-i ajuta pe cei care vin din spate. Ajunge şi pe Şaua Nordică. Vântul nu bate la fel de violent ca anul trecut şi îşi croieşte drum peste terenul primejdios de crăpat al coamei pline de crevase, printre blocurile sparte de gheaţă albastră, pentru a ajunge în siguranţă la locul de unde începe ultima muchie spre vârf. Priveliştea către sud se deschide cu fiecare pas pe care îl face şi se aşază ca vrăjit ca să o admire: „cel mai uimitor spectacol pe care l-am văzut vreodată”. Tabăra IV este instalată pe Şaua Nordică.

Pe 17 mai, Mallory îi trimite o scrisoare lui Ruth „în ajunul plecării noastre către cel mai înalt punct în care putem ajunge”, iar a doua zi el, Morshead, Norton şi Somervell pornesc din tabăra de bază spre tabăra IV. Planul lor este să plece din Şaua Nordică şi să urce pe creasta de nord-est, să înnopteze în bivuac şi apoi să încerce să atace a doua zi vârful.

După o noapte rece petrecută în tabăra IV, au pornit mai târziu pe creastă. Au întârziat pentru că şi-au lăsat micul dejun – conserve de spaghete Heinz – afară din sacii de dormit, iar spaghetele au îngheţat. A trebuit să le dezgheţe în apă pe arzătoarele lor lente şi să înghită pastele pe jumătate întărite înainte de a putea porni. Îşi dau seama rapid că vântul e prea puternic şi aerul prea rece. Nimeni nu este îmbrăcat corespunzător: lâna mănuşilor şi a moletierelor se întăreşte ca scândura din cauza gerului; fetrul pălăriilor se strânge şi nu mai reţine căldura. Urcă încet şi anevoios pe creastă şi sunt forţaţi să facă bivuac aproape de obiectivul propus, cocoţaţi pe un mic promontoriu de gheaţă şi stâncă, pe partea ferită a crestei, la peste 7.600 de metri înălţime. Lui Norton i-au degerat o ureche şi picioarele şi nu poate dormi. Şi Morshead e profund afectat de ger: degetele de la o mână i-au căpătat o culoare ameninţătoare de zmeură şi frişcă. Bărbaţii rămân treji toată noaptea, câte doi într-un sac de dormit, şi ascultă „răpăitul muzical al zăpezii fine şi granulate” pe cort. Lovesc cu mâinile în foile laterale ale cortului când greutatea zăpezii le curbează, forţând-o să alunece şuierând pe sol.

Când zorii luminează pânza cortului, se târăsc afară, cu excepţia lui Morshead, care spune că nu poate merge mai departe. Nu pot cuceri vârful, le este clar, dar se luptă să mai urce şase sute de metri înainte să se întoarcă. Îl iau pe Morshead din tabără, lasă corturile acolo unde sunt şi coboară spre Şaua Nordică. E o retragere disperată. Morshead abia dacă mai poate merge şi se aşază în zăpadă, rugându-se să moară. Norton îl ajută să continue, apucându-l cu un braţ în jurul taliei şi şoptindu-i cuvinte de încurajare la ureche. Pe o parte abruptă a crestei, Morshead alunecă şi îi trage după el şi pe ceilalţi doi alpinişti. Graţie reacţiei rapide a lui Mallory – care îşi înfige pioletul în zăpadă şi aruncă coarda în jurul lui –, cei patru sunt salvaţi de la moarte. Când ajung mai mult târându-se în tabăra IV, Mallory observă că vremea se schimbă drastic dinspre vest – o

mulţime de nori negri şi de fulgere îndepărtate care luminează cerul, de parcă acolo departe ar fi avut loc un război.

Mallory şi ceilalţi trei coboară în tabăra de bază şi petrec acolo o lună ca să-şi revină. Mallory are patru degete afectate de ger. În vreme ce Mallory se recuperează, Finch şi tânărul Geoffrey Bruce (vărul lui Charles) iau cu ei un aparat de oxigen şi încearcă să atingă vârful. Ajung mai sus decât grupul lui Mallory, dar şi efortul lor e zădărnicit de ger. Bruce se întoarce şchiopătând în tabăra de bază: picioarele lui vor avea nevoie de săptămâni bune pentru a-şi reveni după degerături.

Anotimpul umed îşi intră în drepturi şi începe să cadă zăpada musonică. Se discută din nou despre întreruperea expediţiei. Au fost făcute două încercări, amândouă eşuate. Şi din nou Mallory, mai mult ca oricare altul, vrea să mai încerce o dată. Degetul nu i s-a vindecat, îi spune lui Ruth, „şi risc să fac o degerătură mai gravă dacă urc din nou, dar merită să risc şi voi avea maximă grijă atât de degetele de la mâini, cât şi de cele de la picioare. Cine se frige cu supă suflă şi în iaurt”. Pe 3 iunie, el şi alţi doi alpinişti, împreună cu un grup de şerpaşi, pornesc spre „marile creneluri de gheaţă de pe Şaua Nordică”. A nins abundent în ultimele 48 de ore, iar pe gheaţa întărită s-a aşternut o pătură groasă de nea proaspătă adusă de vânt. Sunt condiţii propice pentru avalanşe. În timp ce urcă pe versant, Mallory testează zăpada. Pare sigură. Conduce grupul mai departe.

Nu departe de buza şeii, la ora 13:50, se aude un trosnet – ca „o explozie de praf de puşcă necompactat” – şi zăpada pe care se află Mallory începe să se mişte. Îşi pierde echilibrul şi este măturat puţin în jos, înainte de a fi aruncat pe suprafaţa zăpezii. Se salvează. Se aud strigăte mai jos de el. Nouă şerpaşi au fost măturaţi de un torent mai rapid de zăpadă peste o stâncă de gheaţă de aproape douăzeci de metri şi au nimerit într-o crevasă. Doi sunt salvaţi şi, ca prin minune, sunt nevătămaţi.

Ceilalţi şapte nu au mai fost găsiţi niciodată, ucişi fiind de căderea în crevasă sau îngropaţi de vii sub tonele de zăpadă.

Un tumul de piatră este ridicat ad-hoc în tabăra III pentru şerpaşii morţi. Bruce vede accidentul ca o fatalitate. Potrivit lui, n-a fost vina nimănui. Nici familiile celor morţi nu încearcă să arunce vina asupra cuiva: bărbaţii au murit când le-a fost dat să moară. Doar Mallory e de neconsolat. Se consideră vinovat de moartea şerpaşilor. „Nu credeam că va fi primejdios", îi scrie lui Ruth, „căci totul fusese plănuit. Poate că, obişnuindu-ne să ţinem piept unor pericole, ajungem să ne avântăm în încercări ce nu ar trebui abordate… toţi trei am fost dezamăgiţi, niciunul dintre noi nu a bănuit pericolul". Îşi dă seama că şi el a scăpat ca prin urechile acului. „A fost o minune că am scăpat. Putem fi amândoi recunoscători pentru asta. Draga mea, când mă gândesc prin ce durere ai fi trecut, îi mulţumesc cu umilinţă lui Dumnezeu. Sunt în viaţă…".

Expediţia se întoarce târându-se înapoi prin Tibet, până la Darjeeling, cu membrii ei răniţi şi epuizaţi, departe de a mai fi „grupul vesel care pornise la drum". Morshead şi Mallory îşi simt degetele dureroase, ale lui Bruce nu sunt vindecate, iar tălpile lui Norton sunt cenuşii şi negre din cauza degerăturilor. Şi, totuşi, cu cât Mallory se îndepărtează tot mai mult de muntele ucigaş, cu atât se îndrăgosteşte iarăşi de el. Până în Darjeeling, subiectul şerpaşilor morţi dispare din scrisorile sale. Gândurile i se îndreaptă doar la Ruth. La Ruth şi la posibilitatea unei viitoare călătorii.

❄

29 februarie 1924 – De data aceasta, se pleacă de pe docurile din Liverpool şi startul nu se anunţă a fi sub auspicii favorabile. Ruth a venit să-şi ia rămas bun de la Mallory pentru ceea ce avea să fie, cu siguranţă, ultima oară. El stă pe punte, aplecat peste balustrada lucioasă, purtând o

pălărie de fetru închisă la culoare şi o haină cu guler de blană. Ea stă pe chei şi îi face semn cu mâna, în timp ce SS *California* ridică ancora, iar el îi răspunde la fel. Îşi fac cu mâna unul celuilalt timp de câteva minute, dar vaporul nu se clinteşte. Se aude un anunţ în difuzoare. Dincolo de digul portului, se apropie o furtună dinspre vest, iar vântul ţine vasul la chei. Câteva remorchere murdare roiesc prin faţă lui şi încearcă să scoată vaporul în larg. Ruth oboseşte să tot facă semn cu mâna la o navă care stă, iar Mallory, către un chei faţă de care nu se mişcă. După un timp, Ruth pleacă.

De ce se duce iarăşi? E un soi de senzaţie de neputinţă în toate, o conştientizare a forţelor implicate aflate dincolo de controlul ei, dincolo de controlul lui. Mai rău de-atât, Mallory are o presimţire rea în legătură cu această a treia călătorie. Printre ultimele lucruri pe care le face înainte să plece în India este să o viziteze pe Kathleen Scott, văduva exploratorului polar Robert Scott, reprezentantul celui mai eroic eşec al Marii Britanii. Sunt lucruri care amintesc de Scott mai peste tot în casă: fotografii în rame, scrisori. Soţul absent, copiii lor orfani… Toate vorbesc limpede despre ce i s-ar putea întâmpla. Mallory o vizitează însoţit de Geoffrey Winthrop Young. În taxi, la întoarcere, Mallory îi spune lui Young că presimte că anul acesta pe Everest va fi mai mult o luptă decât o aventură şi că, de data asta, nu crede că se va mai întoarce viu.

Începe încă o lungă călătorie. Vasul e ticsit: un grup de turişti scoţieni care merg să viziteze Egiptul şi un alt grup de soldaţi cu soţiile lor. În primele două zile, sunt biciuiţi de vântul din vest şi înfruntă vremea rea pe marea cenuşie ca oţelul a golfului Biscaya. Mallory se antrenează în sala de sport de pe vas şi admiră corpul splendid al lui Sandy Irvine. Andrew – Sandy – Irvine este student în anul al doilea la Oxford şi i-a impresionat pe selecţionerii expediţiei pe Everest cu rezistenţa lui într-o călătorie în Norvegia arctică. Este canotor de elită, dar ratează cursa din acest an pentru a participa la expediţie. Lui Mallory îi place mult de Irvine şi crede

că este „un tip de nădejde în orice domeniu, mai puţin în arta conversaţiei”. Îi scrie lui Ruth prima scrisoare ca de obicei, povestindu-i despre rutina de la bord şi despre însoţitorii săi. Îi scrie şi despre viaţa de după Everest, asigurând-o că va fi mai bine pentru ei doi după ce muntele va fi cucerit. Totul pare să se împartă – aşa cum se întâmplă de trei ani încoace – în înainte şi după Everest.

> Cum te simţi, sărmana mea iubită rămasă abandonată? […] Scumpa mea, mă voi gândi adeseori la tine. Am fost foarte apropiaţi unul de altul în ultima vreme, iar eu mă simt foarte aproape de tine şi acum. Vei străluci de bucurie în afară, ştiu, şi sper că vei fi fericită şi în sinea ta cât timp eu voi fi plecat. Te voi iubi mereu, scumpa mea.

Călătoria este în mare parte banală. Mallory, devenit o celebritate în Marea Britanie, este hărţuit de turiştii scoţieni pentru fotografii, autografe şi *bons mots* despre Everest. Se refugiază la prora ca să citească biografia lui André Maurois despre Shelley sau se încuie în cabina lui. Există, totuşi, un moment care îl emoţionează. Vaporul se apropie de strâmtoarea Gibraltar într-o dimineaţă, înainte de răsăritul soarelui, şi Mallory iese pe punte, aşa cum a făcut-o şi cu trei ani înainte, ca să privească cum trec printre fălcile dintre ţărmuri:

> Ne îndreptam spre est şi drept în faţă o strălucire portocalie se răspândea pe cer. Spre centru, liniile lungi şi fine ale ţărmului de pe ambele părţi păreau să se întâlnească, lăsând doar o mică deschizătură – un spaţiu destul de îngust între cele două mici proeminenţe de pământ, pentru că strâmtoarea încă era la peste treizeci de kilometri. Ne îndreptam direct către acel mic spaţiu de la orizont, unde lumina era cea mai strălucitoare, şi am avut cel mai irezistibil sentiment al unei lumi romantice; trebuia să trecem prin gaura cheii, ca Alice prin poarta grădinii, pentru a ajunge la o scenă nouă sau la un întreg regat de aventuri.

Ideea de a trece bariere, de a pătrunde prin orificii, de a dezlega misterele, într-un cuvânt, de *explorare*, exercită cea mai profundă fascinaţie asupra lui Mallory. Everestul este pentru el un necunoscut suprem – cel mai profund mister.

La Port Said, ceilalţi pasageri părăsesc vasul, ceea ce este o uşurare pentru Mallory. Vasul lor navighează mai departe prin Canal şi Marea Roşie şi apoi pe apa neobişnuit de calmă a Oceanului Indian. Încă o dată, gândurile lui se îndreaptă către Ruth. Îşi imaginează că sunt amândoi în halatele lor de mătase şi urcă pe punte ca să respire împreună aerul proaspăt al dimineţii: „Fată dragă, renunţăm şi ratăm multe lucruri încercând să facem ceea ce este drept, dar trebuie să avem grijă să nu sacrificăm prea mult". Drept ar fi, ar fi putut răspunde Ruth, ca Mallory să stea acasă cu soţia şi copiii şi să-şi câştige pâinea într-un mod mai puţin plăcut, dar mult mai sigur, ca profesor. Dar aici funcţionează un „drept" mai înalt, înrădăcinat atât de adânc în sinele lui Mallory, încât e invizibil chiar şi pentru el – şi anume, dreptul său de a sta pe vârful Everestului, de a fi primul care urcă pe acel munte fără pereche.

Călătoria cu trenul prin India este mai toropitoare decât precedentele şi e o uşurare să urci în atmosfera blândă a Darjeelingului. Bruce, care conduce din nou expediţia, li se alătură acolo, revigorat după o vânătoare reuşită de tigri la graniţa cu Nepalul. Anul acesta se instalează la Hotel Mount Everest; de la balcon, Mallory poate să vadă magnoliile albe şi roz, „uimitor de luminoase pe fundalul coastei întunecate a muntelui", îi scrie el lui Ruth, într-o scrisoare lungă aşternută pe hârtia cu antetul bogat ornamentat cu flori al hotelului. Îi scrie şi mai pasional, şi mai cuprins de dor decât în anii precedenţi, repetând cuvintele pentru a sublinia ideea, de parcă gramatica ar putea şterge cumva realitatea absenţei fizice, faptul că a plecat din nou:

> Preaiubita mea, te vreau cu mine mereu şi mereu, să ne bucurăm de lucruri împreună şi să vorbim despre lucruri şi oameni în linişte; vreau să te iau în braţe şi să-ţi sărut părul tău drag şaten… Cât de mult aş vrea să te aduc mai aproape! Cred că apropierea depinde foarte mult de imaginaţia noastră. Când imaginaţia se aprinde, cum se întâmplă uneori noaptea, sub stele, aproape că aş putea să-ţi şoptesc la ureche, şi chiar şi acum, iubito, simt că mă aflu lângă tine… şi că aproape te pot săruta.

Pe 29 martie, încep călătoria prin Sikkim. Vremea este excelentă de data asta, iar Mallory se simte cuprins de „destinderea specifică văii, de entuziasm şi alean şi de deliciile mâncătorului fructelor de lotus”. Se scaldă gol în iezerele din stânci şi surprinde „o felină din junglă foarte agilă” într-o poiană – „este extraordinar cum o fiară ca aceasta poate face ca întreaga pădure să pară că e vie”. Grupul se înţelege de minune, poate chiar mai bine decât echipa din 1922.

Călătoria spre tabăra de bază de pe gheţarul Rongbuk de Est durează de această dată cinci săptămâni. E frig, iar vântul e stăruitor, dar temperaturile nu sunt la fel de scăzute ca în 1922. Într-adevăr, soarele şi nu zăpada este principalul pericol în acest an. În deşerturile de lângă Kampa Dzong, soarele le arde feţele făcându-le să capete culoarea castanie. Lui Mallory i se crapă buzele şi obrajii şi ţine la îndemână un borcan cu cremă ca să şi le ungă. Merge sprijinit de o bâtă ciobănească şi îşi lasă cioc. Irvine poartă o cască de motocicletă şi ochelari de protecţie într-o încercare nereuşită de a se feri de vânt şi soare. În ciuda arsurilor, Mallory se simte mai în formă decât în anii precedenţi şi nu mai are probleme digestive. E tot mai convins că de data asta va exista un deznodământ, de un fel sau altul. Lui Ruth îi scrie că „este aproape de neconceput să nu ajung în vârf; nu mă văd coborând învins”. Prietenului său Tom Longstaff îi spune şi mai ferm: „Vom naviga până la vârf de data asta, dacă Dumnezeu ţine cu noi – sau vom ajunge acolo cu vânt din faţă”. Sunt şi alte motive de optimism: anul acesta, prepeliţele sunt în *foie gras*, nu în aspic, iar şampania e veche – Montebello din 1915.

Dar sunt şi momente de rău augur. De pildă, în apropiere de Kampa, unde echipa ajunge la destinaţie cu mult înaintea animalelor de povară. Neputând să-şi instaleze corturile, înalţă cortul verde de luat masă şi se întind la umbra lui, aşteptând sosirea bagajelor. Lumina albă refractată prin pânza verde conferă tabloului strălucirea unui acvariu. Adorm pe rând, cu excepţia lui Mallory. „În timp ce stăteau întinşi acolo, având

chipurile livide din pricina luminii verzi”, membrii echipei lui i se păreau exact „ca un şir de cadavre”.

Pe 11 aprilie, când ajunge la Kampa Dzong, expediţia primeşte prima lovitură. Generalul Bruce este atât de slăbit de drumul până acolo, încât, făcându-şi griji pentru starea inimii, decide să nu mai continue. Norton e numit comandantul expediţiei, iar Mallory, adjunct şi şef al echipei de alpinişti. Îl entuziasmează ideea de a fi la conducere şi elaborează rapid ceea ce consideră a fi un plan infailibil. Vor fi două încercări de a cuceri vârful, amândouă iniţiate din tabăra IV de pe Şaua Nordică. Prima echipă formată din doi alpinişti va încerca fără oxigen; a doua, tot cu doi membri, va porni după ei, dar va folosi oxigen. Mallory se distribuie singur în echipa care va folosi oxigen şi e încrezător că astfel va ajunge pe vârf.

Traversarea deşerturilor pietroase de mare altitudine în drum spre Everest. Muntele din fundal este Chomolhari.
Foto: Bentley Beetham. © Royal Geographical Society.

Cu cât se apropie mai mult de munte, Mallory începe să se însufleţească. E „nerăbdător să înceapă evenimentele măreţe”. Îşi stabilesc tabăra pe Rongbuk pe 29 aprilie şi, aproape imediat, lucrurile încep să meargă prost. Un viscol – viscol cu care nu s-au confruntat în trecerea prin *badlands* – spulberă tabăra de bază. Vârtejuri furibunde de zăpadă zboară prin aer. Temperatura scade atât de mult încât termometrele abia o

mai pot măsura. Planul din acest an e mai ambiţios decât cel din urmă cu doi ani. Sunt mai multe tabere, mai mulţi hamali, mai multe echipamente. Planul ar fi funcţionat pe vreme bună, dar scăderea necruţătoare a temperaturii – care coboară până la –40°C noaptea – a transformat chiar şi cea mai simplă porţiune a traseului, ascensiunea pe gheţarul Rongbuk de Est, într-o încercare dificilă. Gheaţa albastră de la suprafaţa gheţarului e netedă ca sticla şi dură ca diamantul. E greu de mers pe ea în bocanci cu ţinte şi practic imposibil de traversat pentru hamali, care poartă o încălţăminte uzată. Dar expediţia continuă, starea tuturor deteriorându-se pe zi ce trece. Ajunşi în tabăra III, cea aflată mai jos de Şaua Nordică, Mallory găseşte buteliile de oxigen din 1922 goale, stivuite lângă tumulul improvizat pentru a-i comemora pe cei şapte şerpaşi morţi. Nu-i vine să creadă cât de puţin s-a schimbat întreg peisajul: frigul şi altitudinea şi-au spus cuvântul conservându-l şi oprind timpul în loc. Nimic nu îmbătrâneşte aici; zăpada se aşază şi se reaşază, se troieneşte lângă tumul şi se topeşte. Nimic nu există care să indice trecerea timpului.

În tabăra III, vremea nu se schimbă, rămâne necruţătoare şi timp de o zi nu pot ieşi din corturile lor minuscule. Viscolită de vânt, zăpada ajunge peste tot – o pudră fină care se aşază pe orice suprafaţă. Drept mângâiere şi consolare, Mallory, Irvine, Somervell şi Odell – cei patru bărbaţi aflaţi acolo sus, în adăposturile lor miniaturale, cocoţaţi riscant pe umărul muntelui şi învăluiţi de viscol, despărţiţi de marea cea mai apropiată de un deşert şi o junglă şi separaţi de Marea Britanie de încă patru mări – îşi citesc unul altuia poezii din antologia lui Robert Bridges *The Spirit of Man*. Găsesc alinare în poemul „Kubla Khan” al lui Coleridge – cu „o cupolă însorită de plăceri” şi „peşterile sale de gheaţă” –, în celebra elegie a lui Thomas Gray, în poemul lui Shelley „Mont Blanc” şi în versurile melancolice ale lui Emily Brontë („Voi merge pe unde propria-mi fire mă va duce – / Unde vântul năvalnic suflă pe coasta muntelui”). Pe versantul muntelui lor, continuă să ningă şi zăpada formează troiene chiar lângă

cort, înăbuşind sunetele pe care le fac. După o noapte agitată, Mallory se trezeşte acoperit de cinci centimetri de zăpadă. Ridicând uşa cortului, vede cicloane de cristale de gheaţă răsucindu-se şi dansând în aer. Şi dincolo de cristalele de gheaţă este doar alb: alb şi vântul vuind năprasnic.

Nu au de ales, trebuie să coboare. Fiecare zi petrecută pe munte în astfel de condiţii o vor plăti scump corpurile lor. Alpiniştii şi hamalii se retrag în tabăra de bază. Cincizeci de hamali au dezertat, s-au avântat prin furtună şi s-au întors la familiile şi la fermele lor aflate la altitudini mai mici. În tabăra de bază este înfiinţat un spital şi sunt tratate rănile produse de ger. Degerăturile, orbirea zăpezilor şi hipotermia sunt la ordinea zilei. Un hamal tibetan moare din cauza unui cheag pe creier produs de altitudine. Altuia trebuie să i se taie cizmele pentru că îl dor picioarele îngrozitor, descoperindu-se că picioarele îi sunt vinete, cu degerături până la glezne, de parcă ar fi stat în cerneală. Moare şi el.

În mod miraculos, Mallory este în formă şi e iritat din cauza tergiversării. Vrea să fie pe munte, să-şi încheie misiunea. „Retragerea este doar un eşec temporar”, afirmă într-o scrisoare. „Misiunea este doar suspendată. Chestiunea trebuie decisă în scurt timp. Data viitoare când vom urca pe gheţarul Rongbuk va fi ultima.”

În jurul bolovanilor terni şi printre lăzile cu provizii din tabăra de bază rătăcesc grăbit corbi lucioşi, oportuniştii care au venit să-şi încerce norocul în dezordinea instalată aici. Îşi înclină capetele iscoditori sau saltă ici-colo cu ambele picioare odată, precum săritorii în lungime, ori se adună în bisericuţe ca nişte grupuri în fracuri negre. Şi porumbei graşi şi, din când în când, câte un muflon vin să iscodească. Everestul însuşi, atunci când este vizibil, „fumegă puternic” după cum spune Mallory: o pană de gheaţă se revarsă din vârful său, atestând puterea vântului.

Timp de o săptămână se refac şi îşi adună forţele în tabăra de bază. Apoi, vremea se îndreaptă, iar Mallory, Somervell şi Norton urcă iar în Şaua Nordică. Dar viscolele îi învăluie din nou, iar temperatura scade la –

32°C. Sunt forţaţi să se întoarcă în tabăra II. Mai mulţi hamali sunt afectaţi de frig, iar alpiniştii încep să sufere atât psihic, cât şi fizic. Nici măcar Mallory nu mai este la fel de optimist. „Fată dragă”, îi scrie lui Ruth pe 27 mai, „a fost o perioadă de-a dreptul fatidică – mă uit în urmă la eforturile extraordinare, la oboseala imensă, şi privesc mâhnit prin uşa cortului la lumea de zăpadă şi speranţe pierdute. Şi totuşi, şi totuşi, şi totuşi sunt multe lucruri care înclină balanţa spre bine”.

Apoi, parcă pentru a-l răsplăti că nu s-a lăsat pradă disperării, vremea se schimbă din nou. Vântul se domoleşte şi iese soarele. A venit momentul. Mallory îi scrie o penultimă scrisoare lui Ruth, spunându-i că vor încerca să cucerească vârful. „Lumânarea se stinge şi trebuie să mă opresc. Scumpo, îţi doresc tot ce-i mai bun – ca neliniştea ta să se sfârşească înainte să primeşti aceste rânduri –, căci veştile reuşitei vor ajunge la tine mai repede decât această scrisoare.”

Echipa ajunge pe şa şi îşi instalează tabăra mai sus, pe creastă. Conform planului, primii care se avântă spre vârf sunt Somervell şi Norton, fără oxigen. Avansează mulţumitor, urcând pe sub muchia crestei, pe unde sunt feriţi de vânt, dar şi terenul este mai dificil. Seamănă, după cum va scrie Norton ulterior, cu urcuşul pe nişte ţigle uriaşe suprapuse. Nu există nimic de care să te ţii; totul încearcă să se dezbare de tine. Somervell trebuie să se oprească, dar Norton continuă până la 8.400 de metri, punct în care îşi dă seama că va muri dacă nu se întoarce. Coboară cu paşi nesiguri pe „ţigle” şi se întâlneşte cu Somervell. Continuă coborârea împreună spre şa, Norton având un avans de vreo douăzeci de metri în faţa lui Somervell. Dintr-odată Somervell începe să tuşească tare, îngrozitor de tare, şi simte că ceva din interiorul lui, ceva din gât, se desprinde şi i se blochează în gât. Se sufocă. Nu poate respira şi nici nu-l poate striga pe Norton. Norton se întoarce, dar crede că Somervell stă să facă o schiţă a muntelui. Însă viaţa lui e în pericol. Se aşază în zăpadă şi priveşte cum Norton se îndepărtează de el. Apoi – cu un ultim efort – îşi

loveşte pieptul şi gâtul cu pumnul strâns şi, simultan, tuşeşte cât poate de tare. Acel ceva din gât se desprinde şi îi ajunge în gură. Îl scuipă pe zăpadă. E o bucată din laringele lui, îngheţată.

Somervell şi Norton coboară în tabăra de bază, iar Irvine şi Mallory se pregătesc să părăsească Şaua Nordică. În dimineaţa zilei de 6 iunie, iau un ultim mic dejun cu sardine, biscuiţi şi ciocolată în corturile lor în formă de A gata să se surpe, apoi ies în zăpada sterilă şi bătătorită a şeii ca să facă ultimele pregătiri pentru ascensiune. Amândoi au câte două butelii mari de oxigen, argintii, ataşate cu un cadru în spate: arată ca nişte indivizi echipaţi cu dispozitive de propulsie ce ar putea să acţioneze o simplă manetă ca să se ridice vertical spre vârf. Poartă moletiere groase, mănuşi şi ochelari de protecţie cu margini argintii, care să-i protejeze de orbirea zăpezilor.

Urcă fără incidente până în taberele V şi VI şi în zorii zilei de 8 iunie pornesc spre vârf. Este senin când încep să urce, dar, peste câteva ore, o ceaţă fină şi nefiresc de luminoasă a început să se formeze în jurul muntelui. Instalat într-un punct de observaţie la 7.900 de metri, Noel Odell vede două puncte negre mişcându-se de-a lungul muchiei abrupte ce duce spre vârf. Apoi ceaţa le învăluie.

„Ultimul care pleacă”. Observaţi tumulul memorial din mijlocul crestei din prim-plan. Everestul se ridică în spate, „fumegând puternic”. Foto: Bentley Beetham. © Royal Geographical Society.

Înainte de a pleca de pe munte, alpiniştii supravieţuitori construiesc un tumul în formă de piramidă din pietre. Printre ele sunt plăci de ardezie pe care scrijelesc numele celor doisprezece care au murit pentru a cuceri muntele în timpul celor trei expediţii. Nouă dintre cadavre nu au fost recuperate, dar nimeni nu va uita locul lor de odihnă, pentru că este marcat de cel mai înalt cenotaf din lume.

Călătoria înapoi e sumbră. Au trecut doar şase ani de la Marele Război, iar scaunele goale, locurile libere la masă, fantomele care bântuie, toate au fost deja experimentate de acea generaţie. Dar obişnuinţa nu face realităţile mai puţin morbide. Toată lumea speră pe jumătate ca o mână să dea deoparte uşa cortului în toiul nopţii şi cineva dintre cei morţi, în mod surprinzător, să revină.

În seara zilei de 19 iunie la casa familiei Mallory din Cambridge soseşte o telegramă redactată în stilul sacadat şi insensibil al telegrafiei. Începe aşa: „Comisia regretă profund primirea unor veşti proaste”. Ruth îşi adună copiii, îi ia în patul ei şi le spune. Plâng împreună. Săptămâni la rând după aceea scrisorile lui Mallory către ea continuă să sosească – misive de dincolo de moarte.

❄

Foarte curând după moartea sa a început transformarea omului Mallory într-un mit. Norman Collie, secretarul Societăţii Regale de Geografie, a trimis o telegramă în tabăra de bază. „Realizări glorioase. Toţi suntem profund mişcaţi de morţile eroice”, scria în mesajul său. *The Times* l-a confirmat, publicând un necrolog pentru Mallory şi Irvine care sublinia puritatea morţii lor şi declama că „ei înşişi cu greu ar fi putut alege un sfârşit mai bun”. Pentru Arthur Hinks, secretar al Mount Everest Committee, o mângâiere pentru cele două morţi a fost faptul „că ei au murit mai sus decât fusese vreun om vreodată, încât rudele lor pot crede că se odihnesc chiar pe vârf”. Tom Longstaff, alpinistul care fusese pe munte cu Mallory în 1922, a preluat ideea. „Acum nu vor mai îmbătrâni niciodată şi sunt foarte sigur că nu ar schimba locul cu niciunul dintre noi.”

Dar cea mai uimitoare reacţie a fost a lui Francis Younghusband despre Mallory:

> Ştia pericolele care îl aşteptau şi era pregătit să le facă faţă. Era un om plin de înţelepciune, de imaginaţie, dar şi de temeritate. Ştia ce însemna un mare succes. Everestul era întruchiparea forţelor fizice ale lumii. El i-a opus muntelui spiritul uman… Deşi poate n-a spus-o niciodată astfel, în mintea lui trebuie să fi fost ideea „totul sau nimic”. Din cele două alternative, să nu revină a treia oară sau să moară, cea din urmă a fost pentru Mallory probabil cea mai uşoară. Agonia primei opţiuni ar fi fost mai mult decât ar fi putut îndura el ca om, ca alpinist şi ca artist…

Este o idee extraordinară că Mallory ar fi trebuit să aleagă să moară ca un act de formalism artistic. Să se întoarcă învins, dar viu, sugerează Younghusband, ar fi fost ceva imposibil pentru el: mult mai artistic – mult mai plăcut din punct de vedere estetic – era să reuşească sau să moară acolo. Şi, cu siguranţă, povestea lui Mallory se remarcă prin puritatea formei sau a conţinutului, o puritate ce a contribuit la perpetuarea ei în

imaginaţie. Este, din punct de vedere structural, un mit sau o legendă. Frumosul Mallory – curajosul cavaler Galahad – se aventurează de trei ori în necunoscut cu riscul vieţii, lăsând în urmă femeia pe care o iubeşte. Este învins de două ori, iar a treia oară, întorcându-se în pofida presentimentelor sale, dispare într-un nor de necunoscut.

Aşa că, poate, Younghusband avea dreptate, în pofida retoricii lui pretenţioase. Poate că presiunea resimţită de Mallory pentru a se conforma unui arhetip – de a continua până nu mai avea cale de întoarcere, spre moarte *sau* spre glorie, dar nu spre eşec – i-a afectat capacitatea de a lua decizii în acea zi din iunie. Toată lumea poate să devină victima unei asemenea presiuni. Deşi, în esenţă pare imperceptibil pentru noi, toţi ne pliem vieţile pentru a se potrivi şabloanelor pe care ni le oferă miturile şi arhetipurile. Cu toţii ne spunem poveşti şi ne construim viitorul conform acestor poveşti, oricât de mult am preţui ideea de noutate şi originalitate în viaţa noastră.

Moartea lui Mallory şi a lui Irvine nu i s-a părut aproape nimănui o irosire a vieţii, o dispariţie sterilă a unui tată de familie şi, în plus, a unui tânăr strălucit de la Oxford, pentru ceva atât de lipsit de importanţă ca altitudinea. Nimănui, cu excepţia familiilor şi a prietenilor celor morţi. Cei din familia Irvine au fost distruşi. Mama lui Irvine a continuat să spere că fiul ei ar putea ajunge acasă într-o zi şi ani de zile a ţinut lumina aprinsă pe verandă, pentru ca el să vadă drumul când va reveni. Şi mai era şi Ruth, desigur, a cărei lume fusese ruinată. Arăta, nota mama lui Mallory prin negura propriei dureri, ca „un crin maiestuos cu corola ruptă atârnând în jos”. Ruth i-a scris disperată lui Geoffrey Winthrop Young: „O, Geoffrey, de nu s-ar fi întâmplat! Putea la fel de bine să nu se termine aşa…”.

❄

În mai 1999, după douăzeci şi şapte de ani de la dispariţie, trupul lui Mallory a fost găsit de o echipă de căutare. Se afla la 8.225 de metri altitudine, cu faţa în jos, pe cornişele abrupte de pe pantele nordice ale Everestului, cu braţele în sus, de parcă ar fi încercat să se oprească din alunecare înfigându-şi unghiile în stâncă.

Hainele lui Mallory fuseseră sfâşiate de pe corp de-a lungul zecilor de ani de vânt şi de îngheţ şi arătau ca nişte zdrenţe. Dar frigul extrem îi conservase trupul. Spatele păstra formele muşchilor de sub pielea care era de un alb strălucitor. Acolo, sus, corpul nu-i putrezise, se pietrificase – carnea semăna cu piatra. Când imaginile cu corpul lui Mallory au fost făcute publice în întreaga lume, mulţi l-au asemănat cu o statuie de marmură albă. Căci atât mort, cât şi viu, Mallory fusese un bărbat de o frumuseţe fizică neobişnuită, a cărui înfăţişare le-a insuflat întotdeauna, atât bărbaţilor, cât şi femeilor care roiau în jurul lui, comparaţii extaziate cu sculpturile antice. E celebră reacţia exclamativă a lui Lytton Strachey după ce l-a văzut pentru prima dată, în 1909: „*Mon Dieu*! George Mallory! Îmi tremură mâna, inima îmi palpită, nu-mi mai găsesc cuvintele… Are un metru optzeci, corpul unui atlet sculptat de Praxitele şi o faţă – o, incredibilă”. Compararea lui Mallory cu o sculptură din marmură albă de Praxitele va deveni, după nouăzeci de ani, o realitate macabră.

Mallory nu ştia de ce continua să se întoarcă pe Everest. Uneori, când era întrebat, ridica mâinile în sus în loc de orice răspuns. Unei persoane care l-a întrebat într-o prelegere în Statele Unite, din 1923, i-a răspuns: „Presupun că ne întoarcem pe Everest… pentru că, pe scurt, nu ne putem abţine”. Într-o scrisoare adresată prietenului său Rupert Thompson nota: „Poate că-mi vei putea spune, oare de ce m-am înhămat într-o asemenea aventură?”. Şi, într-un răspuns memorabil, îi spunea, în 1922, unui

reporter din New York care l-a întrebat despre motivele pentru care s-a întors pe munte: „Pentru că e acolo”. E drept că exploratorii, după cum bine observa Francis Spufford, nu se pricep să răspundă la o asemenea întrebare.

Într-un fel, nici nu mai are importanţă. Mallory a plecat spre Everest şi nu s-a mai întors, şi asta e toată povestea. Nu avem o explicaţie satisfăcătoare sau completă privind comportamentul său, dar lipsa asta nu face mitul lui Mallory mai puţin puternic. La fel funcţionează orice mit. Acţionează, după cum spunea Roland Barthes, „economic” – „anulează complexitatea actelor umane, le conferă simplitatea unor esenţe… instituie o claritate fericită: lucrurile au aerul că semnifică prin ele însele”.

Într-un anume sens, totuşi, *putem* spune de ce Mallory a făcut ce a făcut – şi probabil că suntem mai în măsură decât el să răspundem la întrebarea care i-a fost adresată atât de des şi la care el n-a reuşit să răspundă. Suntem mai capabili decât Mallory să distingem tradiţiile emoţionale pe care le-a moştenit şi cultivat şi care l-au făcut atât de susceptibil de a fi posedat de Everest. Este, în parte, ceea ce a încercat să facă această carte – să înţeleagă de ce, din punct de vedere istoric, Mallory a găsit cu mult mai multe lucruri de preţuit în munţi decât la şes.

De la moartea sa, Mallory a devenit un simbol nou şi puternic al cultului montan, un simbol care l-a costat viaţa. Rămâne în istorie ca un propagator care a răspândit şi perpetuat magia munţilor şi a dus-o până dincolo de limite. Faptul că el, ca atât de mulţi alţii de dinainte şi de după el, a murit din dragoste pentru munţi nu a ştirbit cu nimic atractivitatea lor gravitaţională atât de stranie; ba chiar le-a consolidat-o. Postum, Mallory a perpetuat tocmai acele sentimente care l-au ucis – a făcut şi mai glorioşi munţii din mintea noastră.

* *Canzoniere/Canţonierul*, traducere de Eta Boeriu, prefaţă de Marco Santagata, ediţie bilingvă îngrijită, cronologie şi note de Corina Anton, Humanitas, 2011, p. 253. Literal, potrivit Corinei

Anton primele versuri s-ar traduce: „Pe cele mai semeţe creste, unde niciun vârf de munte nu mai face umbră” (n.tr.).

** Everestul nu exercită o atracţie puternică doar asupra imaginaţiei oamenilor. Masa lanţului Himalaya şi a podişului tibetan e atât de puternică din punct de vedere gravitaţional, încât atrage toate lichidele din vecinătate către ea. Astfel, suprafaţa unei bălţi oarecare de la poalele Himalayei va căpăta o formă neregulată.

*** Descrierea lui Noel este un exemplu tipic al puterii de deformare exercitate de Everest nu doar asupra gravitaţiei, ci şi asupra percepţiei – din niciun punct, el nu seamănă cu o turlă. Este un munte greoi, robust, voluminos, nu o coloană gotică elegantă.

9

Iepurele zăpezilor

Mirarea este cea dintâi dintre toate pasiunile.*

RENÉ DESCARTES, 1649

George Mallory a fost un caz limită, firește. A riscat și, în cele din urmă, a pierdut tot ce îi era mai drag urmându-și pasiunea pentru un munte. Milioane de predecesori și succesori ai lui, printre care mă pot număra și eu, au găsit în peisajul ostil, impredictibil și primitiv al munților obiectul dorinței lor. Dar pentru cei mai mulți dintre aceste milioane de oameni – cum e și cazul meu – atracția munților a izvorât din frumusețea și stranietatea lor, mai curând decât din risc și din moarte.

Munții par să vină în întâmpinarea nevoii crescânde de imaginație a Occidentului. Tot mai mulți își descoperă pasiunea pentru munți și găsesc o consolare profundă în ei. La poale, munții, asemenea tuturor ținuturilor sălbatice, ne pun sub semnul întrebării convingerea care ne satisface – și căreia îi cădem pradă atât de ușor – că lumea e făcută de oameni pentru oameni. Cei mai mulți dintre noi trăim în mare parte a timpului în lumi organizate, proiectate și controlate de oameni. Se uită însă că există medii care nu răspund atunci când acționăm un comutator sau răsucim vreun

buton, medii care au propriile ritmuri şi ordine de viaţă. Munţii corectează o astfel de amnezie. Invocând forţe mai puternice decât putem noi invoca şi confruntându-ne cu perioade de timp mai vaste decât ne putem imagina, munţii ne refutează încrederea excesivă în ceea ce este creat de om. Ne pun întrebări profunde despre permanenţa noastră şi despre importanţa proiectelor pe care le avem. Ne induc, cumva, o oarecare modestie.

Munţii ne remodelează şi înţelegerea noastră despre noi înşine, despre propriile noastre peisaje interioare. Depărtarea de universul montan – de duritatea şi de frumuseţile lui – ne poate oferi o perspectivă preţioasă asupra celor mai familiare şi mai bine delimitate regiuni din viaţa noastră. Ne poate reorienta subtil şi reajusta elementele pe baza cărora ne orientăm în viaţă. În vastitatea şi complexitatea lor, munţii extind mintea umană şi o comprimă simultan: o fac conştientă de propria amploare şi bogăţie incomensurabile şi, în acelaşi timp, de propria-i micime.

În cele din urmă, şi cel mai important, munţii ne dezvoltă capacitatea noastră de uimire. Adevărata binecuvântare a munţilor nu este că ne oferă o provocare sau o competiţie, ceva ce trebuie depăşit şi dominat (deşi aşa ne-am apropiat de ei). Ei ne oferă ceva mai tandru şi infinit mai profund: ne intermediază accesul la minunile naturii – fie că sunt vâltorile întunecate pe care apa le face sub un rotocol de gheaţă, fie senzaţia de blană moale a muşchiului crescut pe părţile ferite ale stâncilor sau copacilor. La munte ni se redeşteaptă uimirea noastră faţă de cele mai simple realităţi ale lumii fizice: un fulg de zăpadă de o milionime de miligram în greutate care cade pe palma întinsă, apa sculptându-şi cu răbdare un canal într-un strat de granit, alunecarea aparent fără motive a unei pietre într-un defileu plin de grohotiş. Să atingi cu mâna striaţiile şi crestăturile dintr-o stâncă peste care a trecut un gheţar, să auzi cum un fir de apă dă viaţă unui deal după o aversă, să vezi lumina de la sfârşitul verii inundând peisajul ca un lichid nesecat – nimic din toate astea nu reprezintă o experienţă banală. Munţii ne redau capacitatea nepreţuită de a

ne mira pe care existenţa modernă ne-o poate răpi fără ca noi să o simţim şi ne îndeamnă să o retrăim în propriile noastre vieţi de zi cu zi.

❄

Într-un an, am urcat cu trei prieteni la sfârşitul lunii ianuarie pe Beinn a'Chaorainn, Muntele Scoruşului, de lângă Loch Laggan, în Scoţia. Ziua a început minunat. Galioane de nori navigau pe cer, zorind pe firmament ca într-o competiţie. Lumina soarelui strălucea puternic, iar zăpada o vira în alb. În pofida aerului rece sau, poate, tocmai datorită lui, îmi simţeam sângele pulsând cald în degetele de la mâini şi de la picioare şi soarele arzându-mi obrajii în timp ce urcam.

De pe marginea drumului se văd înălţându-se cele trei vârfuri ale Muntelui Scoruşului. Pe flancul său estic, vizibile şi ameninţătoare, sunt două circuri sculptate de gheţar în Pleistocen. În acea zi, stâncile abrupte ale circurilor erau pline de o gheaţă care strălucea şi scânteia în lumina soarelui pe măsură ce ne apropiam de ele. Am trecut mai întâi printr-un crâng de pini, apoi am ieşit într-o poiană, unde am traversat mai multe brazde de muşchi de turbă. Vara, acestea ar fi fost instabile şi mustind de apă de ploaie, ca nişte saltele cu apă. Dar iarna le fixase şi le acoperise cu gheaţă. Privind în jos, prin gheaţa transparentă, în timp ce mergeam pe ea, am putut să văd muşchiul dens şi colorat ca un covor, cu steluţe galbene-verzui de foaie grasă presărate ici şi colo.

Am început să urcăm pe una dintre crestele înguste dinspre est ale muntelui, care separă cele două căldări glaciare. În timp ce urcam, vremea s-a schimbat. S-au adunat nori groşi şi lenţi pe cer. Lumina a devenit instabilă, transformându-se din argintiu în cenuşiu murdar. După o oră de urcuş, a început să ningă puternic.

Pe măsură ce ne apropiam de vârful muntelui, aproape că nu mai vedeam nimic, fiindu-ne greu să facem vreo deosebire între cer şi pământ. Se făcuse şi mult mai frig. Mănuşile mi se transformaseră în teci îngheţate şi ţepene, care sunau metalic a gol când le loveam una de cealaltă, iar pe cagula mea, pe unde inspiram, se formase o crustă de gheaţă ce părea ca gura unui clovn neîndemânatic.

La câteva sute de metri de vârf, creasta s-a aplatizat şi am putut să ne dezlegăm corzile fără să riscăm. Ceilalţi s-au oprit să mănânce, dar eu am mai mers o vreme, vrând să mă bucur de solitudinea întinderii de zăpadă. Vântul sufla de-a lungul crestei spre mine şi, sub presiunea lui nevăzută, totul era în mişcare. Milioane de particule de zăpadă se mişcau în vârtejuri aproape de sol într-un flux continuu. Bucăţi mari de zăpadă veche îngheţată erau aruncate de ici colo, alunecând pe suprafaţa crestei. Fulgii mari şi moi care cădeau din cer erau suflaţi de vânt spre mine. Mi se loveau aproape fără zgomot de haine şi m-am ales cu un strat subţire de zăpadă, ca o blană, pe partea dinspre care sufla vântul. Părea că înaintam cu greu în amonte într-un râu alb şi năvalnic. Oriîncotro priveam, nu puteam vedea la mai mult de cinci metri şi mă simţeam complet singur şi entuziast. Lumea de dincolo de zăpada spulberată nu mai avea nicio importanţă pentru mine, aproape că nu mai exista. Aş fi putut fi ultimul om de pe Pământ.

După câteva minute de mers, am ajuns pe micul platou din vârf şi m-am oprit. La câţiva paşi de mine stătea şi mă contempla un iepure al zăpezilor, aşezat pe picioarele uriaşe din spate şi cu urechile lungi ciulite. Părea intrigat de apariţia mea pe piscul lui, dar nu era speriat. Iepurele era aproape în totalitate alb, cu excepţia cozii negre, a unui petic gri de pe piept şi a marginilor negre ale urechilor. A făcut câţiva paşi cu mersul lui straniu, propulsându-şi dosul încet spre înainte şi în sus cu picioarele din spate până aproape deasupra capului. Apoi s-a oprit iar. Preţ de treizeci de secunde am stat amândoi în zăpada spulberată, într-un moment de acalmie

stranie a furtunii: eu, cu gura mea de clovn îngheţată, iepurele cu blana lui albă luxuriantă şi cu ochii negri scânteind.

Apoi, din potopul alb au apărut ca nişte fantome prietenii mei, cu echipamentele de căţărare zăngănind. Iepurele a zbughit-o împroşcând zăpadă în urma lui şi făcând ocoluri mari în zigzag prin viscol, graţios, dar grăbit, cu coada neagră încă fluturând mult timp după ce corpul nu-i mai putea fi zărit.

Am stat pe vârful muntelui o vreme şi i-am lăsat pe ceilalţi să înceapă să coboare. M-am gândit la iepurele zăpezilor, la drumul meu care s-a încrucişat cu al acestui animal, amintindu-mi faptul că şi el avea un drum al lui – căci îi stătusem în cale la fel cum a stat şi el în calea mea. Apoi gândul mi-a zburat de la culmea muntelui. Solitudinii trăite în liniştea albă deplină de pe creastă i-a urmat sentimentul întinderii invizibile de nea din faţa mea. Nu mă mai simţeam învelit ca un cocon de ninsoarea care cădea, ci simţeam că fac parte din ea, o simţeam ca pe o extensie a mea – făceam parte din sutele de kilometri ai peisajului peste care cădea. M-am gândit că la est ninsoarea cădea pe rocile de granit vechi de o mie de milioane de ani ale munţilor Cairngorms. M-am gândit că la nord zăpada acoperea calmă ţinuturile sălbatice ale munţilor Monadhliath – Munţii Cenuşii. M-am gândit că la vest ninsoarea cădea pe vârfurile înalte din Rough Bounds, din Knoydart – Ladhar Bheinn, Muntele Ghearei; Meall Buidhe, Muntele Galben; şi Luinne Bheinn, Muntele Furios. M-am gândit la zăpada care cădea din creastă în creastă peste toţi munţii din minte şi mi-am spus în sinea mea că nu există în acea clipă vreun alt loc pe lume în care mi-aş fi dorit mai mult să fiu.

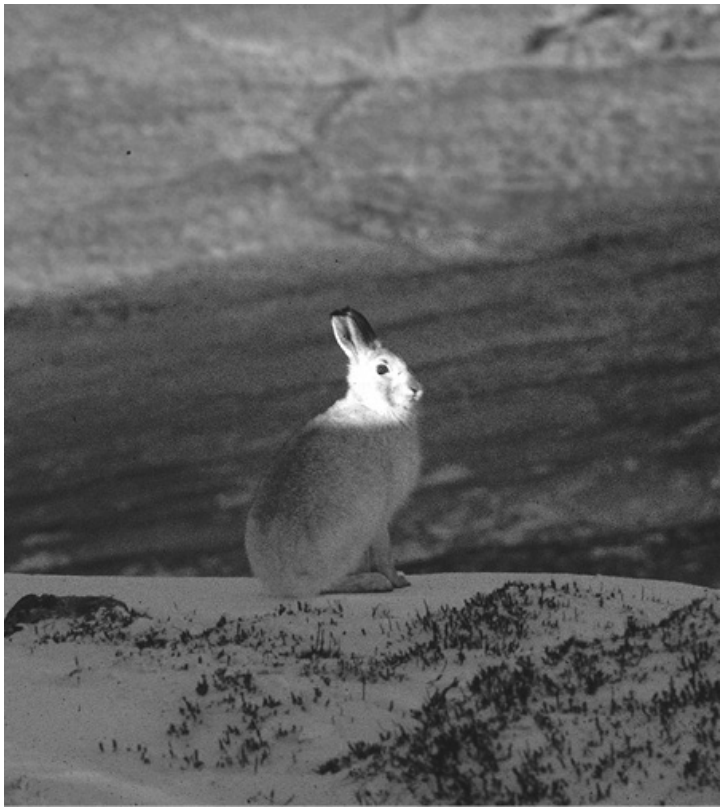

* René Descartes, *Pasiunile sufletului*, traducere de Dan Răutu, studiu introductiv şi note de Gheorghe Brătescu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, p. 88 (n.tr.).

Mulţumiri

Istoria munţilor şi a alpinismului nu e sub nicio formă un deşert neexplorat. Nu doar o dată m-am trezit hoinărind printr-un noian de informaţii şi idei şi am regăsit drumul doar pentru că am mers pe urmele altora. Pentru două cărţi sunt în mod special recunoscător. Prima este *Landscape and Memory* a lui Simon Schama, care exprimă şi dezvoltă cu rigoare şi eleganţă propria mea impresie rudimentară potrivit căreia peisajul este produsul întâlnirii imaginaţiei cu geologia. A doua este minunata istorie culturală a lui Francis Spufford, *I May Be Some Time*, despre imaginarul explorării polare, o carte peste care am dat în toiul scrierii *Munţilor din minte*.

Aş vrea să le mulţumesc redactorilor-şefi de publicaţii care mi-au solicitat să recenzez cărţi, unele pe tema alpinismului, altele nu, în timpul scrierii acestei cărţi. Le sunt recunoscător pentru încredere şi pentru încurajări prin faptul că mi-au acordat spaţiu în paginile lor: multe dintre imaginile şi ideile din această carte au trecut mai întâi testul presei scrise. Aş vrea să le mulţumesc în mod special lui Steve King de la *The Economist*, James Francken de la *London Review of Books*, lui Stephanie Merritt, Robert McCrum şi Jonathan Heawood de la *Observer*, Mark Amory de la *Spectator* şi lui Lindsay Duguid de la *Times Literary Supplement*. Şi îi mulţumesc foarte mult lui Lucy Lethbridge pentru că a fost prima care mi-a acordat o şansă.

Le sunt recunoscător de asemenea pentru numeroase alte motive lui Richard Baggaley, John Brunner, Arthur Burns, Ben Butler-Cole, Guy Dennis, Dinny Gollop, Jo Griffiths, Peter Hansen, Robin Hodgkin, Thelmei şi lui Bill Lovell, lui George şi Barbarei Macfarlane, lui James Macfarlane, Garry Martin, Teddy Moynihan, Dan Neill, Robert Potts, David Quentin, Nick Seddon, Andy Shaw, John Stubbs, căpitanului Toby Till, lui Eammon Trollope, Simon Williams, Mark Wormald şi Ed Young.

Aş vrea să le mulţumesc şi lui Robert Douglas-Fairhurst pentru dublul său rol de conducător de doctorat – care mi-a supervizat lucrarea şi a închis ochii când nu am lucrat la ea; Departamentului de Fizică de la Heriot-Watt University; lui Mark Bolland care mi-a trimis fără să îi cer teza lui „Nietzsche and Mountains” (University of Durham, 1996) şi lui Ralph O’Connor care mi-a permis să văd cartea lui, în curs de apariţie, despre spectacolul literar şi geologia secolului al XIX-lea[*].

Santanu Das, Olie Hayes, Henry Hitchings, Julia Lovell, John şi Rosamund Macfarlane, Ralph O'Connor şi Edward şi Alison Peck au citit versiuni intermediare ale cărţii. Perspicacitatea şi experienţa fiecăruia în parte au fost nepreţuite.

Le sunt recunoscător Christinei Hardyment şi celorlalţi executori ai moştenirii lui Arthur Ransome pentru permisiunea de a folosi un vers din *Swallows and Amazons* ca motto al capitolului 6; lui John Macfarlane pentru permisiunea de a reproduce ilustraţiile de la pp. 215 şi 325; lui Rosamund Macfarlane pentru permisiunea de a reproduce fotografiile de pe ultimele pagini ale capitolelor, precum şi de la pp. 220, 249 şi 260; directorului şi profesorilor de la Magdalene College din Cambridge şi familiei Mallory pentru permisiunea de a citi şi de a reproduce fragmente din scrisorile lui George Mallory; Sandrei Noel pentru permisiunea de a reproduce ilustraţia de la p. 289; Royal Geographical Society pentru permisiunea de a reproduce ilustraţiile de la pp. 309 şi 314; lui Audrey Salkeld pentru permisiunea de a reproduce ilustraţia de la p. 276; şi familiei Spurrier pentru permisiunea de a reproduce harta lui Steven Spurrier de la p. 233. Ilustraţiile de la pp. 42, 44, 51, 63, 80, 145, 154, 159, 182 şi 270 sunt reproduse cu permisiunea reprezentanţilor bibliotecii de la Cambridge University. Toate celelalte ilustraţii îi aparţin autorului. Aş vrea să-i mulţumesc în mod special agentei mele Jessica Woollard, care a salvat *Munţii din minte* de la a fi un monument de dulcegărie, recomandându-mi să scriu la persoana întâi, şi care a fost un critic minunat şi entuziast de la început; editorilor mei, Sara Holloway de la Granta şi Dan Frank de la Pantheon, pentru că au văzut cu perspicacitate ce a fost greşit în carte şi cum poate fi îndreptat; mamei mele, Rosamund Macfarlane, pentru că mi-a permis să-i folosesc fotografiile minunate şi, de asemenea, pentru încurajările, entuziasmul şi sfaturile tehnice privind ilustraţiile; Juliei pentru tot.

Mai presus de toate, aş vrea să le mulţumesc bunicilor mei Edward şi Alison Peck, pentru entuziasmul, dragostea şi cunoştinţele lor. *Munţii din minte* le este dedicată.

* Ralph O'Connor, *The Earth on Show: Fossils and the Poetics of Popular Science, 1802-1856*, The University of Chicago Press, Chicago şi Londra, 2007 (n.tr.).

Bibliografie selectivă

Literatura despre munte este destul de vastă. În rândurile ce urmează am făcut o selecţie de cărţi şi articole care m-au ajutat în scrierea cărţii *Munţii din minte*. Sursele sunt redate în ordine alfabetică pentru fiecare capitol. Fiecare referinţă este redată o singură dată, în primul capitol în care apare. La final este reprodusă o listă de cărţi care mi-au fost utile pentru întreaga carte. [Între croşete, unde a fost cazul, au fost menţionate traducerile folosite pentru versiunea în limba română.]

Capitolul 1

Posedarea

Malcolm Andrews, *The Search for the Picturesque: Landscape Aesthetics and Tourism in Britain, 1760-1800* (Aldershot: Scolar, 1990)

John Ball (ed.), *Peaks, Passes and Glaciers: a Series of Excursions by Members of the Alpine Club* (Londra: Longmans, Green & Co., 1859)

James Boswell, *The Journal of a Tour to the Hebrides, with Samuel Johnson* (Londra: C. Dilly, 1785)

Apsley Cherry-Garrard, *The Worst Journey in the World* (Londra: Penguin, 1922)

Bernard Comment, *The Panorama* (Londra: Reaktion, 1999)

G.R. De Beer, *Early Travellers in the Alps* (Londra: Sidgwick & Jackson, 1930)

G.R. De Beer, *Alps and Men* (Londra: Edward Arnold, 1932)

Daniel Defoe, *A Tour through the Whole Island of Great Britain* (Londra: Dent; New York: Dutton, 1962, prima ediţie: 1724-1727) [ed.rom. *Călătorie în întreaga insulă a Marii Britanii*, trad. de

Mihaela Anghelescu-Irimia, Editura pentru Tineret şi Sport, Bucureşti, 1992]
Claire Eliane Engel, *A History of Mountaineering in the Alps* (Londra: George Allen & Unwin Ltd, 1950)
R. Fitzsimons, *The Baron of Piccadilly: the Travels and Entertainments of Albert Smith 1816-1860* (Londra: Geoffrey Bles, 1967)
Maurice Herzog, *Annapurna*, trad. de Nea Morin şi Janet Adam Smith (Londra: Jonathan Cape, 1952) [ed.rom. *Cucerirea Annapurnei. Premieră la 8000 m*, versiunea în limba română de I. Goga, Editura Consiliului Naţional pentru Educaţie Fizică şi Sport, Bucureşti, 1970]
John Hunt, *The Ascent of Everest* (Londra: Hodder and Stoughton, 1953)
U.C. Knoepflmacher şi G.B. Tennyson, ed., *Nature and the Victorian Imagination* (Berkeley; Londra: University of California Press, 1977)
Arnold Lunn, *The Matterhorn Centenary* (Londra: George Allen & Unwin Ltd, 1965)
John Mandeville, *The Travels of Sir John Mandeville*, trad. de C.W.R.D. Moseley (Harmondsworth: Penguin, 1983)
Alfred Mummery, *My Climbs in the Alps and the Caucasus* (Londra: Fisher Unwin, 1898)
John Murray, *A Glance at Some of the Beauties and Sublimities of Switzerland: with Excursive Remarks on the Various Objects of Interest, Presented during a Tour through Its Picturesque Scenery* (Londra: Longman, Rees, Orme, Brown and Green, 1829)
E.F. Norton *et al.*, *The Fight for Everest: 1924* (Londra: Edwin Arnold, 1925)
John Ruskin, *Modern Painters*, 5 vol. (volumul IV, *Of Mountain Beauty*) (Londra: George Allen & Sons, 1910; publicate iniţial în 1843, 1846, 1856, 1860)
Horace-Bénédict de Saussure, *Voyages dans les Alpes, précédés d'un essai sur l'Histoire Naturelle des environs de Genève* (Neuchâtel: Samuel Fauche, 1779-1796)
Ernest Shackleton, *South* (Londra: Heinemann, 1970, prima ediţie: 1920)
Albert Smith, *The Story of Mont Blanc* (Londra: Bogue, 1853)
Leslie Stephen, *The Playground of Europe* (Londra: Longmans, Green & Co., 1871)
Edward Whymper, *Scrambles amongst the Alps in the Years 1860-1869* (Londra: John Murray, 1871)
Frank Worsley, *Endurance: an Epic of Polar Adventure* (Londra: Philip Allan & Co., 1931)
Francis Younghusband, *The Epic of Mount Everest* (Londra: Edward Arnold, 1926)

Capitolul 2

Marea carte de piatră

Robert Bakewell, *An Introduction to Geology, illustrative of the general structure of the earth; comprising the elements of the science, and an outline of the geology and mineral geography of*

England (Londra: J. Harding, 1813)

Georges Louis-Leclerc Buffon, *Natural History: Containing a Theory of the Earth*, trad. de J.S. Barr, 10 vol. (Londra: J.S. Barr, 1797, prima ediţie: 1749-1788)

Thomas Burnet, *The Sacred Theory of the Earth*, ed. Basil Willey (Londra: Centaur Press, 1965, prima ediţie în latină: 1681, prima ediţie în engleză: 1684)

Georges Cuvier, *Essay on the Theory of the Earth*, trad şi ed. de Robert Jameson, ediţia a V-a (Edinburgh: William Blackwood, 1827, prima ediţie: 1812)

Charles Darwin, *The Voyage of the Beagle* (London: Dent; New York; Dutton, 1967, prima ediţie: 1839) [ed.rom.: *Călătoria unui naturalist în jurul lumii pe bordul vasului Beagle*, trad. de Radu Tudoran şi Dinu Bondi, Editura Tineretului, Bucureşti, 1958]

Isabella Duncan, *Pre-Adamite Man; or, the Story of Our Old Planet & Its Inhabitants, Told by Scripture & Science* (Londra: Saunders, Otley and Co., 1860)

Richard Fortey, *The Hidden Landscape* (Londra: Pimlico, 1994)

Douglas Freshfield, *The Life of Horace Bénédict de Saussure* (Londra: Edward Arnold, 1920)

Marjorie Hope Nicolson, *Mountain Gloom and Mountain Glory: the Development of the Aesthetics of the Infinite* (Ithaca: Cornell University Press, 1959)

James Hutton, *Theory of the Earth* (Weinheim: H.R. Engelman, 1959, prima ediţie: 1785-1799)

Charles Lyell, *The Principles of Geology: an Attempt to Explain the Former Changes of the Earth's Surface by Reference to Causes Now in Operation*, 3 vol. (Londra: John Murray, 1830-1833)

John McPhee, *Basin and Range* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 1981)

Hugh Miller, *The Testimony of the Rocks or Geology in Its Bearings on the Two Theologies Natural and Revealed* (Edinburgh: William P. Nimmo, 1878, prima ediţie: 1857)

John Playfair, *Illustrations of the Huttonian Theory of the Earth* (Londra: Cadell and Davies, 1802)

Martin Rudwick, *Scenes from Deep Time: Early Pictorial Representations of the Prehistoric World* (Chicago: Chicago University Press, 1992)

Jonathan Smith, *Fact and Feeling: Baconian Science and the Nineteenth- Century Literary Imagination* (Madison, Wis.: University of Wisconsin Press, 1994)

Antonio Snider-Pelligrini, *Creation and Its Mysteries Revealed* (Paris: 1858)

Alfred Wegener, *The Origins of Continents and Oceans* (Londra: 1966, prima ediţie: 1915)

Simon Winchester, *The Map That Changed the World* (Londra: Viking, 2001)

William Whiston, *A New Theory of the Earth*, ediţia a IV-a (Londra: Sam Tooke and Benjamin Motte, 1725)

John Woodward, *The Natural History of the Earth*, trad. de Benjamin Holloway (Londra: Thomas Edlin, 1726)

Capitolul 3

În căutarea fricii

Edmund Burke, *A Philosophical Enquiry into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful*, ed. Adam Phillips (Oxford: World's Classics, 1990, prima ediţie: 1757) [ed.rom.: *Despre sublim şi frumos. Cercetare filosofică a originii ideilor*, trad. de Anda Teodorescu şi Andrei Bantaş, pref. de Dan Grigorescu, Meridiane, Bucureşti, 1981]

George Byron, *Letters and Journals*, ed. Leslie A. Marchand, 12 vol. (Londra: John Murray, 1973-1981)

Charles Darwin, *The Origin of Species by Means of Natural Selection* (Oxford: Oxford University Press, 1998, prima ediţie: 1859) [ed.rom.: *Originea speciilor*, ed. revizuită, trad. de Ion E. Fuhn, pref. de Dumitru Murariu şi Octavian Popescu, Editura Academiei Române şi Herald, Bucureşti, 2017]

Elaine Freedgood, *Victorians Writing about Risk* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000)

Yi Fu Tuan, *Landscapes of Fear* (Oxford: Blackwell, 1979)

Frances Ridley Havergal, *Poetical Works*, 2 vol. (Londra: James Nisbet & Co., 1884)

Samuel Johnson, *A Journey to the Western Islands of Scotland* (Oxford: Clarendon Press, 1985, prima ediţie: 1775)

John Ruskin, *The Letters of John Ruskin*, ed. E.T. Cook şi Alexander Wedderburn, 2 vol. (Londra: G. Allen, 1909)

Robert Service, *Collected Poems of Robert Service* (Londra: Benn, 1978)

Samuel Smiles, *Self-help* (Londra: John Murray, 1958, prima ediţie: 1859)

Samuel Taylor Coleridge, *Collected Letters of Samuel Taylor Coleridge*, ed. E.L. Griggs, 6 vol. (Londra: 1956-1971)

John Tyndall, *Mountaineering in 1861* (Londra: Longman, Green & Co., 1862)

Capitolul 4

Gheţari şi gheaţă: fluvii ale timpului

Louis Agassiz, *Études sur les glaciers* (Neuchâtel: Solothurn, 1840)

Henry Alford, „Inscription for a Block of Granite on the Surface of the Mer de Glace", în *The Poetical Works of Henry Alford*, ediţia a IV-a (Londra: Strahan, 1865)

Karl Baedeker, *Handbook for Travellers to Switzerland and the Adjacent Portions of Italy, Savoy and the Tyrol*, ediţia a IV-a (Londra: John Murray, 1869)
Gillian Beer, *Open Fields* (Oxford: Clarendon Press, 1996)
Marc-Theodore Bourrit, *A Relation of a Journey to the Glaciers in the Duchy of Savoy*, trad. de Charles şi Frederick Davy (Norwich: Richard Beatniffe, 1779)
Samuel Butler, *Life and Habit* (Londra: Trübner, 1878)
Frank Cunningham, *James David Forbes, Pioneer Scottish Glaciologist* (Edinburgh: Scottish Academic Press, 1990)
James L. Dyson, *The World of Ice* (Londra: The Cresset Press, 1963)
James David Forbes, *Travels through the Alps of Savoy* (Edinburgh: Adam and Charles Black, 1843)
Edward Peck, „The Search for Khan Tengri", *Alpine Journal*, vol. 101, nr. 345 (1996), 131-139
Richard Pococke, *A Description of the East and Some Other Countries*, 2 vol. (Londra: J. & R. Knapton, 1743-1745)
Robert Ker Porter, *Travels in Georgia, Persia, Armenia, Ancient Babylon, etc.*, 2 vol. (Londra: Longman, 1821-1822)
John Ruskin, *The Collected Works*, ed. E.T. Cook şi A. Wedderburn, 39 vol. (Londra: G. Allen, 1903-1912)
Percy Bysshe Shelley, *Peacock's Memoirs of Shelley: with Shelley's Letters to Peacock*, ed. H.F.B. Brett-Smith (Londra: H. Frowde, 1909)
John Tyndall, *The Glaciers of the Alps* (Londra: John Murray, 1860)
Mark Twain, *A Tramp Abroad* (Londra: Chatto & Windus, 1901, prima ediţie: 1880)
William Windham, *Account of the Glacieres or Ice Alps in Savoy* (Londra: 1744)

Capitolul 5

Altitudinea: vârful şi priveliştea

Richard D. Altick, *The Shows of London* (Cambridge, Mass.: The Belknap Press, 1978)
John Auldjo, *Narrative of an Ascent to the Summit of Mont Blanc* (Londra: Longmans, 1828)
Gaston Bachelard, *Air and Dreams*, trad. de Edith R. Farrell şi C. Frederick Farrell (Dallas: The Dallas Institute Publication, 1988, prima ediţie: 1943) [ed.rom.: *Aerul şi visele*, trad. de Irina Mavrodin, Univers, Bucureşti, 1999]
Mick Conefrey şi Tim Jordan, *Mountain Men* (Londra: Boxtree, 2001)
Alain Corbin, *The Lure of the Sea*, trad. de Jocelyn Phelps (Paris, 1988, Londra: Penguin, 1990)
John Evelyn, *The Diary of John Evelyn*, ed. E.S. de Beer, 6 vol. (Oxford: Clarendon Press, 1955)

Bruce Haley, *The Healthy Body and Victorian Culture* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1978)
John Muir, *My First Summer in the Sierra* (Boston: Houghton Mifflin, 1911)
Jim Ring, *How the English Made the Alps* (Londra: John Murray, 2000)
Percy Bysshe Shelley, *The Poems of Shelley*, ed. Geoffrey Matthews şi Kelvin Everest, 2 vol. (Londra: Longmans, 1989) [ed.rom.: *Opere alese*, studiu introductiv si traducere de Petre Solomon, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1957].
Joe Simpson, *The Beckoning Silence* (Londra: Jonathan Cape, 2002)
Andrew Wilson, *The Abode of Snow*, ed. a II-a (Edinburgh, Londra: William Blackwood & Sons, 1876)
Geoffrey Winthrop Young, *The Influence of Mountains upon the Development of Human Intelligence* (Londra: Jackson, Son & Company, 1957)

Capitolul 6

Dincolo de hartă

J.R.L. Anderson, *The Ulysses Factor* (Londra: Hodder & Stoughton, 1970)
Colonel S.G. Burrard şi H.H. Hayden, *A Sketch of the Geography and Geology of the Himalaya Mountains and Tibet* (Calcutta: Government of India, Geological Survey of India, 1907-1908)
Joseph Conrad, *Heart of Darkness* (Londra: Penguin, 1973, prima ediţie: 1902 ca microroman, 1899 în foileton) [ed.rom.: *Inima întunericului*, trad. de Casiana Ioniţă, Polirom, Iaşi, 2014]
Joseph Conrad, *Lord Jim* (Edinburgh: Blackwoods, 1900) [ed.rom.: *Lord Jim*, trad. de Ticu Arhip, Univers, Bucureşti, 1985]
George Eliot, *Middlemarch*, ed. W.J. Harvey (Londra: Penguin, 1985, prima ediţie: 1871-1872) [ed.rom.: *Middlemarch*, 3 vol., trad. şi tabel cronologic de Eugen B. Marian, Allfa, Bucureşti, 2010]
Douglas Freshfield, *The Exploration of the Caucasus*, 2 vol. (Londra: Edward Arnold, 1896)
R.L.G. Irving, *The Mountain Way* (Londra: J.M. Dent & Sons, 1938)
Richard Jefferies, *Bevis, the Story of a Boy* (Londra: Duckworth & Co., 1904)
Jon Krakauer, *Into the Wild* (Londra: Pan, 1999) [ed.rom.: *În sălbăticie*, traducere de Iulia Blaga, Humanitas, Bucureşti, 2012]
Barry Lopez, *Arctic Dreams: Imagination and Desire in a Northern Landscape* (New York: Charles Scribner's Sons, 1986)
Roderick Nash, *Wilderness and the American Mind* (New Haven; Londra: Yale University Press, 1973)

Colonel R. H. Phillimore, *Historical Records of the Survey of India*, 4 vol. (Dehra Dun: Survey of India, 1958)
J.B. Priestley, *Apes and Angels* (Londra: Methuen & Co., 1928)
Arthur Ransome, *Swallows and Amazons* (Londra: Jonathan Cape, 1930)
Eric Shipton, *Blank on the Map* (Londra: Hodder and Stoughton, 1936)
Susan Solnit, *Wanderlust: a History of Walking* (Londra: Penguin, 2000)
Wilfred Thesiger, *The Life of My Choice* (Londra: Collins, 1987)

Capitolul 7

Un cer nou şi un pământ nou

Abatele Pluche, *Spectacle de la Nature… Being Discourses on Such PARTICULARS of Natural History as Were Thought Most Proper to Excite the Curiosity and Form the Minds of Youth*, trad. de Mr Humphreys, ediţia a III-a (Londra: L. Davis, 1736)
Charles Dickens, *Little Dorrit*, ed. J. Holloway (Londra: Penguin Classics, 1985, prima ediţie: 1855-1857) [ed.rom.: *Mica Dorrit*, trad. de Niculai Popescu, Cartea Românească, Bucureşti, 1975]
Conrad Gesner, *On the Admiration of Mountains*, trad. de W. Dock (San Francisco: The Grabhorn Press, 1937)
C.S. Lewis, *The Lion, the Witch, and the Wardrobe: a story for children* (Londra: Geoffrey Bles, 1950) [ed.rom*.: Cronicile din Narnia II: Leul, Vrăjitoarea şi dulapul*, trad. de Irina Oprea şi Radu Paraschivescu, Arthur, Bucureşti, 2021]
Claude Reichler şi Roland Ruffieux, *Le Voyage en Suisse* (Paris: Robert Laffont, 1998)
Jacob Scheuchzer, *Itinera per Helvetiae Alpinas Regiones* (Londra: Vander, 1723)
Barbara Maria Stafford, *Voyage into Substance: Art, Science, Nature, and the Illustrated Travel Account, 1760-1840* (Massachusetts: MIT Press, 1984)
John Tyndall, *Hours of Exercise in the Alps* (Londra: Longmans, 1871)

Capitolul 8

Everestul

Roland Barthes, *Mythologies*, trad. de Annette Lavers (Londra: Paladin, 1973) [ed.rom.: *Mitologii*, trad. de Maria Carpov, ediţie revăzută şi prefaţă de Alexandru Matei, Vellant, Bucureşti, 2015]

Peter Bishop, *The Myth of Shangri-La: Tibet, Travel Writing and the Western Creation of Sacred Landscape* (Londra: The Athlone Press, 1989)

Robert Bridges, ed., *The Spirit of Man* (Londra: Longmans & Co., 1916)

C.G. Bruce, *Twenty Years in the Himalaya* (Londra: Edward Arnold & Co., 1910)

C.G. Bruce, *The Assault on Mount Everest, 1922* (Londra: Edward Arnold & Co., 1923)

John Buchan, *The Last Secrets* (Londra: Thomas Nelson, 1923)

Patrick French, *Younghusband* (Londra: HarperCollins, 1994)

Peter and Leni Gillman, *The Wildest Dream: Mallory, His Life and Conflicting Passions* (Londra: Headline, 2000). Am judecat greşit în mod public această biografie excelentă când a apărut, lucru pentru care mi-am cerut scuze, însă îmi cer scuze din nou.

Michael Holroyd, *Lytton Strachey* (Londra: Vintage, 1995)

C.K. Howard-Bury şi George Mallory, *Mount Everest: the Reconnaissance, 1921* (Londra: Edward Arnold & Co, 1922)

S.C. Joshi, ed., *Nepal Himalaya; Geo-ecological Perspectives* (Naini Tal: Himalayan Research Group, 1986)

John Keay, *When Men and Mountains Meet: the Explorers of the Western Himalaya* (Londra: John Murray, 1977)

Kenneth Mason, *Abode of Snow* (Londra: Diadem Books, 1987)

John Noel, *Through Tibet to Everest* (Londra: Edward Arnold, 1927)

David Pye, *George Leigh Mallory* (Oxford: Oxford University Press, 1927)

Cecil Godfrey Rawling, *The Great Plateau, Being an Account of Exploration in Central Tibet, 1903, and of the Gartok Expedition 1904-1905* (Londra: Edward Arnold, 1905)

David Robertson, *George Mallory* (Londra: Faber, 1969)

Royal Geographical Society şi Mount Everest Foundation, *The Mountains of Central Asia* (Londra: Macmillan, 1987)

Audrey Salkeld şi Tom Holzel, *The Mystery of Mallory and Irvine* (Londra: Pimlico, 1999)

J.R. Smith, *Everest: the Man and the Mountain* (Londra: Whittles, 1999)

Walt Unsworth, *Everest*, ediţia a III-a (Seattle: The Mountaineers, 2000)

C.J. Wessels, *Early Jesuit Travellers in Central Asia 1603-1721* (Haga: Martinus Nijhoff, 1924)

Geoffrey Winthrop Young, *On High Hills* (Londra: Methuen, 1933)

Francis Younghusband, *Everest: the Challenge* (Londra: Nelson, 1936)

Capitolul 9

Iepurele zăpezilor

James Joyce, *Dubliners* (Londra: Jonathan Cape, 1926, prima ediţie: 1914) [ed.rom.: *Oameni din Dublin*, trad. şi note de Radu Paraschivescu, pref. de Dana Crăciun, Humanitas Fiction, Bucureşti, 2012]

Surse generale

Minunata şi venerabila publicaţie *Alpine Journal* mi-a fost o sursă esenţială, de la primele apariţii sub numele iniţial (*Peaks, Passes and Glaciers*) până la cele mai recente numere. M-au inspirat, deşi nu pot preciza unde anume, articole din *Blackwood's Edinburgh Magazine*, *Cornhill Magazine*, *Daily News*, *Philosophical Magazine*, *Philosophical Transactions of the Royal Society* şi *The Times*.

Numeroase cărţi mi-au servit drept surse secundare. Printre acestea, cele mai valoroase sunt Phil Bartlett, *The Undiscovered Country* (Londra: The Ernest Press, 1993); Ronald Clark, *The Victorian Mountaineers* (Londra: Batsford, 1953); Fergus Fleming, *Killing Dragons* (Londra: Granta, 2000); Wilfrid Noyce, *Scholar Mountaineers: Pioneers of Parnassus* (Londra: Dennis Dobson, 1950); splendida *Man and the Natural World: Changing Attitudes in England 1500-1800* a lui Keith Thomas (Londra: Allen Lane, 1983) şi Walt Unsworth, *Hold the Heights: the Foundations of Mountaineering* (Londra: Hodder and Stoughton, 1994). Trilogia lui Jan Morris *Pax Britannica* (Londra: Faber, 1968, 1973, 1978) mi-a creionat într-un mod unic *spiritul* britanic al secolului al XIX-lea şi mi-a oferit informaţii nepreţuite.

Scrierea numelor munţilor scoţieni e o chestiune controversată. Am optat pentru toponimele din Donald Bennet (ed.), *The Munros* (Edinburgh: The Scottish Mountaineering Trust, 1985).

Index*

A

Abisinia 210
Acosta, Jose de 175-176
Addison, Joseph 43
Afganistan, emirii 221-222
Africa 79, 229, 232, 248n, 277
Africa de Sud 248
Agassiz, Louis 151-153
Aigues-Mortes 177
Aiguilles 125-126, 128, 165
    Aiguille du Midi 196
    La Dent du Géant 126
    Le Grand Capucin 126
Alaska 114
Albino di Canepa, portulanul realizat de ~ 217
Alger 277
Allt a'Mhuilinn, munte 127
alpenglühen 251
Alpii europeni 20, 28-29, 34-37, 58, 77, 84, 89-90, 91-92, 93, 102, 107-108, 111, 113, 116, 119, 122, 124, 143, 149, 156, 168-169, 175-176, 178, 180, 184-184, 187, 189, 191n, 192-194, 198, 214, 217, 225, 242-243, 245, 250-251, 253-254, 262
Alpii Savoiei 250
alpinism victorian 109-111, 114-116
alpinism

cei 14 optmiari 17
darwinism şi 113-116
dezvoltarea din sec. al XIX-lea 27-28
doctrina socială a autoperfecţionării 109-111
efecte asupra sănătăţii 16, 121, 175-176, 194-195, 292-283, 300, 303, 311-312
epoca de aur a ~ 28, 120
industria ~ 29-30, 228
~ în sec. XX 229
şi geologie 50-51
şi munţii din minte 30-34, 189n, 264-265, 290, 320-321
şi sublimul 107-113
transmiterea atitudinilor faţă de ~ 198-199
victorian 113-115
„alporama" 193
altitudine 166-200
aspiraţia oamenilor pentru 170-171
arta romantică 188-191
atitudinea faţă de ~ în sec.
al XVIII-lea 179-184
efectele asupra stării de sănătate 16, 121, 175-176, 194-195, 292-283, 300, 303, 311-312
inversiunea termică 178
proprietăţile purificatoare ale 192
veneraţia din sec. al XIX-lea pentru ~ 191-194
panorame 180-182
febra piscurilor 184
Annapurna (Herzog) 17-18, 20, 32
Annapurna 17-21, 32, 34
Anning, Mary 64
Antarctica 14, 213, 224, 232-233
Antile 170
Antitaurus, lanţ muntos 169-170
Anzi 28, 55-56, 73, 144, 170, 175, 214, 221
Apenini, munţi 37
Apes and Angels (Priestley) 234
Arabia 83, 294
Ararat, munte 174
arca lui Noe 174
Arches 70
Arctica 82, 108-109, 116, 152, 210-211, 213-214,224, 233
Ardbraccan 142
armistiţiu 273, 274

Arolla 169
arta rococo 249
arta romantică 188-191
arta şi peisajul 72-74, 157-158, 192-193, 249-250
Arthur's Seat 127
Arve, râu 140
Ascent of Everest, The (Hunt) 14
Asia 28n, 133, 165, 201, 221, 266, 268, 270
„Asta e legea în Yukon" (Service) 114
asumarea riscului şi pericolul 109-113, 119-123
Atena 214
atitudinea din sec. al XVIII-lea faţă de ţinuturile sălbatice 26-30
Atlantic, ocean 173, 187, 234
Atlas, munţi 248
Auldjo, John 195-196, 198-199
avalanşă 302

B

Bachelard, Gaston 171
Bacon, Francis 81
Baedeker, Karl 111, 132, 143, 161-162
Bakewell, Robert 66
Balmat, Jacques 184
Balzac, Honoré de 63, 297
Barrow, John (al doilea secretar al Amiralităţii) 212-213
Barthes, Roland 318-319
Bath 214
Baudelaire, Charles 210
bazilica Sfântul Petru (Vatican) 258
Beagle, HMS 53-54, 56-57
Bean, Henry 196-199
Beaufoy, Mark 184
Beijing 162
Beinn a'Chaorainn („Muntele Scoruşului") 322-323
Belgia 211-212
Ben Lawers 85
Ben Nevis 127

Bengal 221, 280
Berkeley, episcop 176, 192
Berna 138, 152
Berna Superioară (Berner Oberland) 152
Berwick, coastă 48, 57
Bevis, the Story of a Boy (Jefferies) 232
Bhutan 170
Biancograt (Piz Bernina) 168
Biblia 38-39, 45-46, 174, 250
Bihar 269
Biscaya, golf 304
biserica Saint-Paul 138
Bla Bheinn 173
Blackfriars 137
Blackwood's Edinburgh Magazine 108-109
Blair, Hugh 183
Blake, William 31
Bloomsbury 294
Bolsena 147-148
Bombay 294-295
Bonneville 140
Borneo 228
Boswell, James 100-101
Bourdillon, F.W. 228-229
Bourrit, Marc 245, 258-259
Bowers, Birdie 16
Brazilia 80-81
„Break on through to the Other Side" (Doors) 158
Bridges, Robert 310
Broad Stand, Scafell 105-107
Brompton 103
Brontë, Emily 310
Brooke, Rupert 221, 266
Browne, Thomas 244-245
Bruce, Charles, general (liderul expediţiei pe Everest) 169, 296, 299, 302-303, 306, 308
Bruce, Geoffrey (vărul lui Charles) 301, 303
Bruce, James 210
Bruno, Giordano 182
Bryce Canyon 70
Buchan, John 272
Buffon, Georges 145-146, 150, 153, 156

Bullers of Buchan 100-101, 265
Bullock, Guy 280-281, 283-287, 292-293
Bulwer-Lytton, Edward 119
Burke, Edmund 43, 95-98
Burnet, Thomas 34-45, 51, 52, 82, 217, 239
Burnet, William (fiul episcopului de Salisbury) 138-139
Butler, A.G. 121
Bynack Beg 58-59
Bynack More 58-59
Byron, Lord 33, 103, 151, 189

C

Cadair Idris 66
Cairngorms, munţi 57, 68, 84, 117, 118-119, 154, 257, 325
Calcutta 279, 295
Cambrian 71
Cambridge 35, 43, 53, 119-120, 174, 194, 234, 315
Cambry, Jacques 98
Canalul Mânecii 294
Canterbury, arhiepiscopia 43
Capul Comorin 224
Capul São Vicente 277
Carbonifer 71
Carn Mor Dearg 127
cartografie 200-235
  denumiri 224-226
  Great Trigonometrical Survey în India (GTS) 223-224, 268-269
  hărţi europene timpurii 216-217
  hărţi din sec. al XV-lea şi al XVII-lea 216
  şi imaginaţia copiilor 232-233
  şi imperialismul victorian 210-213, 221-226
  şi reprezentare 217-221
catastrofişti 46-47
Caucaz 28, 156, 161, 187, 214, 231
cazaci 201-202
Călătoria unui naturalist în jurul lumii la bordul vasului Beagle (Darwin) 55-56, 261
călugări capucini 178

„Când urci, mirajul alpin te ademeneşte” (Havergal) 86
Cele două tratate despre cârmuirea civilă (Locke) 93
Ceylon 241, 279
Chamonix 99, 103, 109, 124-125, 128-132, 139-141, 144, 148, 184, 189, 194-196, 242, 253, 259
„Chamonix Polka” 112
Chamonix-Servoz, drum 130, 189
Charterhouse 274
Childe Harold 33
Chile 53-57
Chimborazo 28
China 75, 100, 133, 198, 201, 202, 204-205, 248
Chomolungma („Zeiţa Mamă a Lumii”) 224n
Church, Frederick Edwin 73
Claudel, Paul 122
Clubul Alpin 214, 290
Col du Géant 128-129
Colebrooke, Robert (topograf-şef al Bengalului) 221
Coleridge, Samuel Taylor 43, 148-149
    Broad Stand (Marea Tribună) 105-107
    „Hymn before Sunrise in the Vale of Chaumoni” 148-149
    Kubla Khan 310
Collie, Norman 315
Comoara din insulă (Stevenson) 198
Conrad, Joseph 209, 228-229
Convenţia anglo-rusă (1907) 273
Conway, Martin 29
Corsica 159
Cozens, Alexander 193
Creation and Its Mysteries Revealed (Snider-Pellegrini) 81
Cretacic 71
Cumbria 183
Curzon, lord (viceregele Indiei) 271-272
Cuvier, Georges 62-63

D

Darjeeling 28, 243, 277, 279-281, 287, 294-296, 303, 306
Darwin, Charles 57, 214, 260-261

Călătoria unui naturalist în jurul lumii pe bordul vasului Beagle 53-56
explorări 53-56
Originea speciilor prin selecţie naturală 52, 113
prospectări 191
darwinism şi alpinism 113-115
Davy, Humphry 50
Délices de la Suisse, Les (anonim) 176
Dennis, John 93-95, 97, 102, 138
Dents du Midi, Les 169
depresiuni oceanice 83-84
Descartes, René 320
Description des glacières de Savoye (Bourrit) 245
Devonian 71
Devonport 53
Devonshire 231
Dhaulagiri 221
Dickens, Charles 72, 112, 113
împotriva alpinismului 120-121
Household Words 72
Mica Dorrit 261
Dictionary (Johnson) 143
dinozauri şi mamuţi 61-63
Donkin, Frederick 16
Doors, The 158
dorsale medio-oceanice 83
Duff, William 210
Duncan, Isabella 154

E

Eden 270
Edinburgh 127, 183
Edinburgh New Philological Journal 153
Egipt 140, 227, 304
Egyptian Hall 111
Eiger 115n, 122, 224
Eisegebirge des Schweizerlandes, Die (Gruner) 145
Elbrus, munte 187

Elbruz, lanţ muntos 27
Elements of Agricultural Chemistry (Davy) 51
Eliot, George 228, 230
Elisabeta I, regină 229
Elveţia 102, 107-108, 111, 132, 136, 138, 143-144, 154, 161, 170, 176, 180, 184, 187, 191n, 192, 271
Emerson, Ralph Waldo 247
era glaciară 150-160
  ateism şi creştinism 147-149
  dovezi ale ~ 154-155
  glaciaţiune 149-150
  întinderea gheţarilor 152-155
  scrierile apocrife şi teologia 147-149
  şi Louis Agassiz 151-153
  şi imaginaţia victoriană 151-152, 158-159, 160, 166-167
  teama de revenire 149-150, 155-156
„Era un vis şi parcă nu era” (Byron) 151
Eseu despre pictura peisagistică (Hsi) 75
esperanto 211n
Etna, munte 180, 182
Études sur les Glaciers sau „Cartea gheţii” (Agassiz) 152
Evelyn, John 178-179, 199
Ever Wrest, biplan 243
Everest, munte 11, 13, 15, 16, 29-30, 33-34, 84, 122, 174-175, 212, 224, 229-230, 243, 254, 263-319
  „al treilea Pol” 30
  ca munte al minţii 264-265, 284, 290-291
  denumirea 224, 229n, 268-269
  dzongpenul din Shekar 13
  expediţia de recunoaştere din 1921 32, 65n, 252, 277-294
  expediţia din 1922 65n, 169, 294-303
  expediţia din 1924 13, 16, 29, 65n, 169, 303-315
  Lhakpa La, pas 13
  moartea şerpaşilor 302
  orogeneză 267-268
  Rongbuk, gheţar 13, 244, 287-289, 291, 299, 307, 309, 311
  Şaua Nordică 13, 291, 293, 299-302, 308, 310, 312-313
  Şaua Sudică 263
  vârf 263, 293, 298-301, 313-314
Everest: the Challenge (Younghusband) 273
explorare

Arctica 211
epoca de aur a ~ 209-213
expansionismul în sec. al XIX-lea 212, 221-226
originalitate 201-203, 209-210, 305
imbolduri politice pentru 200-201, 211-212, 220-226
necunoscutul în imaginaţia occidentală 200-201, 209-210, 305
protejarea ţinuturilor sălbatice în epoca victoriană 227-230
şi cartografie 200-201, 214
explorări victoriene 219-220, 227-229
cartografie 219-226
culegerea informaţiilor despre trans-Himalaya 221-223, 268-274
denumirea vârfurilor 225-226, 268-279
expansionismul din sec. al XIX-lea 200-201, 209-214, 221, 223-227
Great Trigonometrical Survey (GTS) 223-224, 268-269
protejarea ţinuturilor sălbatice 227-229
Eyck, Jan van 74

F

Facerea, relatarea biblică a Potopului 174-175
Fat Man's Peril („Vai de omul gras") 106
febra piscurilor 184
Fight for Everest, The (Norton) 11-12
Finch, George 295, 301
Florenţa 214
Forbes, James David 65, 116, 133, 160, 213-214, 254
Forbes, Rosita 218
Formosa 232
fosa Aleutinelor 83
Foster 214
Frankfurt 78
Franklin, John 211, 214
Franţa 62, 112, 124-126, 177, 187, 211-212, 274
Frederic cel Mare 217
Freshfield, Douglas 231
frică 86-128
Friedrich, Caspar David 188, 190, 198-199, 265
„Furtună de zăpadă" (Turner) 157

G

Galilei 61
Gallipoli 296
Galton, Francis 219-220
Gasherbrum 29
Gautier, Théophile 11, 164
Geneva 36, 125, 131, 139-140
Geneva, lac 169
geologie 35-84
  ameninţare pentru omenire 122-123
  ca ştiinţă nouă 46-47
  gramatica peisajului 68
  Hutton 49-52
  Lyell 46, 52-56, 60, 65, 72
  noua geologie 82-83
  şi alpinism 35-36, 65-66
  şi paleontologie 59-71
  şi pictură 72-76
  turism geologic 65-66
  vechea geologie 49-52
George al III-lea, rege 210
George, H.B. 114-115
Gesner, Conrad 180, 237-239, 244
gheaţă 128-137, 139-160, 161-165
  chiciură 256-258
  structuri arhitecturale 258-259
  şi fotografia 259
  şi limba 258
  şi pictura 259
Gherardo (fratele lui Petrarca) 176-177
gheţari (nume)
  Enghilcek 133, 135, 145, 200, 202, 208
  Faucille (Secera) 18
  Glacier des Bossons 130-149
  Glacier des Pèlerins 196
  Glacier du Bois 130, 156, 159
  Glacier du Buet 245-246, 254
  Glacier du Géant 125

Gorner 161-162
Grindelwald 130, 137, 138
Mer de Glace 128, 130-131, 141-145
Rongbuk 13, 244, 287-289, 291, 299, 307, 309, 311
~ Savoiei 148, 258, 265
Talèfre 164-165
Unteraar 152
Zmutt 164
gheţari (teme)
dezvoltarea turismului 128-132, 144
drumuri montane 202
explorările din sec. al XVIII-lea 137-144
era glaciară 147-156
imaginaţia sec. al XIX-lea 128-132, 146-156, 161-162, 164-165
Ruskin şi Turner 157
ghizi tirolezi 292
Gibraltar, strâmtoare 277, 305
Gibraltar, vezi Stânca Gibraltar
Gilpin, William 26
„Glacier du Bois, The" (Ruskin), gravură 159
Glasgow 153
goana după fosile 64-66
Goethe, Johann Wolfgang von 250, 253
Gog 241
Golgota 255
Gorakpur 20
Gould, Stephen Jay 41
Grand Tour (Marele Tur) 177-178
Grands Mulets, refugiu 196
Grant, Duncan 154, 266
Gray, Thomas 310
Great Trigonometrical Survey (GTS) 223-224, 268-269
Grindelwald 130, 137-138
Groapa Marianelor 83-84
Groenlanda 82, 211n
Grotto Hill 182-183
Gruner, G.S. 145
Grupul Bloomsbury 266
Gyangzê 272

H

Haggard, H. Rider 269
Halley, Edmond 37-38
Hampstead Heath 103
Handbook for Travellers to Switzerland (Baedeker) 119, 132
Han-Tengri („Stăpânul Cerului”) 202
Harta lumii din Cotton Library 216
Hartley, David 97
Haute Cime 169
Havergal, Frances Ridley 86
Hawkstone, domeniu 181-182
Hayes 328
Heraclit 134
Herodot 229, 268
Herzog, Maurice 17-20, 24, 32, 34
Highgate 103
Highlands, Scoţia 11, 12, 117, 168, 220
Hill, Richard („Marele Hill”) 181-182
Hillary, Edmund 15
Himalaya 13, 17, 28, 59, 84, 169n 170, 187, 213-214, 221, 223-224, 229n, 247, 256, 268, 269, 271
  alpinism în sec. XX în ~ 229n
  şi imaginaţia occidentală 268-269
  vârsta 84, 267-268
Hinks, Arthur 315
Histoire Naturelle (Buffon) 45
Hitler, Adolf 115n
Hobbitul (Tolkien) 12
Hoinarul deasupra mării de ceaţă (Friedrich) 188, 265
Hopkins, Gerard Manley 158
Horner, Leonard 54
Houel, J. 182
Howard-Bury, Charles (liderul expediţiei din 1921 pe Everest) 280, 283, 287, 296
Hsi, Kuo 75
Hunt, John 14
Hutton, James 48-49, 51-52, 62, 78, 82

I

Iluminismul 181, 242
explorări 177
horticultură 181
superstiţii 242
imaginaţia
adultului 14
altitudine 158-159
copilului 11-17, 232-233
geologia montană 60-61, 72-73
Himalaya, Tibet, Everest 268-273, 290-291
munţii din minte 30-34, 189n, 320-321
romantică 165, 190-191, 272-273, 305
necunoscutului 201-202, 209-212, 306
schimbare 18, 19-20, 21-22
victoriană şi în sec. al XIX-lea 128-132, 147-156, 161-162, 164-165
imperialism german 115
Imperiul Britanic 28n, 221, 268
Imperiul Rus 28n, 221
In Memoriam (Tennyson) 76
India 214, 266-269, 27, 295, 304-306
Institut de France 62
Insula Skye 173, 255
Insulele Capului Verde 53-54
insulele din Pacific 210
Introduction to Geology (Bakewell) 66
Irlanda 141-142
Irvine, Andrew („Sandy”) 11, 13, 16, 19, 29, 264, 304, 307, 310, 313-315, 317
Isis 140
Issâk-Kul, lac 201
Italia 36, 84, 93, 125, 126, 176, 178-179, 187, 214

J

Jabal al-Kamar, munţi 248

James Caird, ambarcaţiune 15
Jefferies, Richard 232-233
Jelep La, pas 282
Johnson, Samuel, dr. 31, 99-102, 143, 183, 265
Julie sau Noua Eloiză (Rousseau) 245-246

K

K2, mortalitate 122
Kampa Dzong 282-283, 285, 296, 298, 307-308
Kanchenjunga 28
Karakol 201, 203
Karakorum, munţi 29, 156, 268
Kazahstan 133, 200, 203
Kazbek 28
Kârgâzstan 133, 200-201, 203
Keates, George 173
Keats, John 188-190, 289
Kellas (Hugh) 280, 282-283, 297
Kelvin, lord, vezi Thomson
Khumbu, regiune 229n
Knoydart 325
Koshtan-Tau 16
Kubla Khan (Coleridge), poem 310

L

„lumea de sus” 235-262
    cultul 242-245
    fenomene asociate cu ~ 247-261
    fotografierea 247
Lachenal, Louis 18-19
Ladhar Bheinn („Muntele Ghearei”) 325
Ladislaw, Will 228
Lagginhorn 32

Lambdon, William 223
Lambeth 137
Last Secrets, The (Buchan) 272
Leeuwenhoek, Antony van 61
Leicester Square, rotonda din ~ 193
Leman, lac 33
Lenspitze, vârf 184, 186
Lewis, C.S. 239
Lhasa 272, 282, 284
Life of My Choice, The (Thesiger) 230
Liverpool 303
Llanberis 154
Loch Laggan 322
Locke, John 93
Lombardia 34
Londra 29, 65, 66, 80, 111, 136, 137, 138, 140, 149, 191, 194, 196, 211, 214, 243, 247
Longinus 97-98
Longstaff, Tom 308, 315
Lord Jim (Conrad) 228
Lorrain, Claude 74
Lot 27
Loutherbourg, Philippe de 193
Luc, Jean de 245
Lucerna 237
Luinne Bheinn („Muntele Furios”) 325
lumi mitice
    Arcadia 241, 271
    „lumea de sus” 242-247
    Narnia 239, 240, 262
lumina şi fenomenele ei 248-249, 251-255, 262
Lyell, Charles, geolog din sec. al XIX-lea 46, 52-54, 56, 65, 72-73
    influenţa asupra lui Darwin 56
    popularizarea geologiei 60
    The Principles of Geology 52-54, 60, 65, 72
Lyme Regis 64
Lyon 177

M

MacCorkendale, George, reverend 196-198
Madagascar 79
Madona 205
Maggiore, lac 35-36
Magog 241
Makalu 284
Mallory, Avie 294
Mallory, George
  căsătoria cu Ruth şi copiii 274-276
  celebritatea în Regatul Unit 305
  dragostea romantică pentru munţi 265
  expediţia de recunoaştere de pe Everest din 1921 32, 65n, 252, 277-294
  expediţia din 1922 65n, 169, 294-303
  expediţia din 1924 13, 16, 29, 65n, 169, 303-315
  „Galahad” 274, 316
  însemnări şi jurnale 265, 275, 277
  la Charterhouse 274
  la universitate 266
  la Winchester College 265, 280
  moartea şi mitul 313-319
  necrolog 29, 315
  pe frontul de vest 274-275
  „pentru că e acolo” 318
  recuperarea corpului 317-318
  vederea pentru prima dată a Everestului 285-287
  şi munţii din minte 33, 319
  şi Grupul Bloomsbury 266
  şi alţi „everstieri” 279-280, 286, 289, 294
  şi ideea de explorare 306
Mallory, Ruth 32, 33, 34, 253, 265, 274, 275, 276, 280, 283, 287, 290, 292, 293, 295-296, 298, 300, 301-302, 303-304, 306, 308, 312, 315, 317
Mandeville, John 27, 241
Mansfield, Katherine 192
Marburg, Universitatea din 80
Marea Adriatică, coasta 93
„marea carte de piatră” 66
Marea Caspică 817

Marea Expoziţie (1851) 225
Marea Neagră 87
Marea Roşie 278, 306
Marea Tethys 266-268
Marele Joc 28n, 201-202
Marele Război, vezi Primul Război Mondial
Marele Saint-Bernard, trecătoare 261
Marele Zid Chinezesc 100, 162
Maroc 248
Marsilia 177, 294
Martel, Pierre 142-143
Martin, John 193
Matterhorn 20, 27-28, 34, 77, 122, 193, 254
tragedia de pe ~ 119-120, 121
Maurois, André 305
McLuhan, Marshall 187
McPhee, John 60
Meall Buidhe („Muntele Galben”) 325
Mediterana 277, 278, 294
Mei-Ling, creastă 248
Meister, Leonard 262
Merzbacher, Gottfried 201-202
Mica Dorrit (Dickens) 261
Middlemarch (Eliot) 228
Milano 35, 36
Mill, John Stuart 12
Milton, John 107
Mischabel, lanţ muntos 23
Misson, Maximilien 180
Miyun, bazin 162
„moarte termică” (Kelvin) 156
Moise 242-243
Momper, Josse de 192-193
Monadhliath („Munţii Cenuşii”) 325
mongoli 201
Mont Blanc 27, 30, 50, 99, 102, 103, 111-113, 119, 122, 125, 133, 140, 143-144, 184, 193, 194, 195-197, 198-199, 242, 253, 265, 310
„Ascensiunea Mont Blancului” (Smith) 111-113
încercarea americană de cucerire eşuată din 1870 196-197
masivul şi victimele sale 29-30, 122
„Mont Blanc Quadrille” 112

„Mont Blanc” (Shelly) 310
prima ascensiune 27, 184
Montanvert 99, 144
Mont-Cenis 176
Montreux 169
Morshead, Henry, topograf 280, 300-301, 303
Morus, Thomas 27
Moscova 166
Mount Everest Committee 315
Muir, John 77, 166
Mummery, Alfred 114
München 201
Munţii Lunii, vezi Jabal al-Kamar
Munţii Stâncoşi 235
Murray, John 107-108, 110, 119, 164, 262

N

Nadelhorn 184-186
Nanga Parbat, pisc 16, 28
Napoli 93, 180
Narnia 239-240, 262
Nepal 17, 224, 229n, 269, 271, 273, 306
New York 318
Niagara, cascadă 73
Nicholson, John 268-269
Nietzsche, Friedrich 109, 115n
Nil 212, 228
Noe 174
Noel, John, ofiţer de armată britanic 273, 289, 296
North Downs 191
Norton, Edward 300-301, 303, 308, 312-313
Norvegia 304
Novosibirsk 211n
Novum Organum (Bacon) 81

O

Oceanul Indian 278
Oceanul Pacific 53, 212
Odell, Noel 13, 264, 310, 313
Olanda 93
optmiari, cei 14 17
Originea speciilor prin selecţie naturală (Darwin) 113
Origins of Continents and Oceans, The (Wegener) 80, 82
Orme, William 270
orogeneză
    exondarea Himalayei 267-268
    teoria continentală a lui Wegener 79-82
    teoria „oului primordial” 39-42
Ortelius 81
otomani 93
Owen, Richard 62
oxigen, rezerve 13, 16, 263, 295, 301, 308, 310, 312-313

P

Paccard, Michel-Gabriel 184
Pagri 282, 296
paleontologie 64-65
Pangaea 79
parcuri naţionale americane 69-70
    Arches 70
    Bryce Canyon 70
    Utah 69
    Zion 70
Paris 62, 124n, 144
Parry, William Edward, locotenent 211, 214
Partenon 96
Pasajul de nord-vest 212
Pascal, Blaise 61
Patagonia 53-54, 55, 56

Payer, Julius von 212
Peacock, Thomas Love 149
Peaks, Passes and Glaciers (Clubul Alpin) 214, 247
Pedro al Aragonului 241-242
Peninsula Iberică 294
Peri Hypsous sau Despre sublim (Longinus) 97-98
Peru 255
Peştera lui Fingal 100
Petrarca 176-177, 180, 264
Philosophical Enquiry into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful, A (Burke) 95, 97
Philosophical Transactions (Royal Society) 136-137
Piccadilly 111-112, 198
Piemont 36
„pietrele cărturarului" 75
Pik Pobedî („Vârful Victoriei") 134, 166, 198
Pilat, munte 237
Pirinei, munţi 177
Pisga, munte 242-243
pitoresc 99, 181-183
Piz Bernina, munte 168
placa adriatică 84
placa australiană 83, 318
placa indiană 84
placa Iranului 83
Placidus a Spescha 243
Platoşa de oţel (film) 90
Playfair, John 48, 57
plăcile Chinei 83
Pleistocen 59, 322
Pliniu cel Bătrân 175
Pluche, abate 244-245
Plymouth 142
Pococke, Richard 139-142, 242, 265
Pope, Alexander 93
Popocatépetl 28
Port Said 278, 306
Porter, Robert Ker 161
Portillo, câmpurile de zăpadă din ~ 260-261
Potopul 41-42, 49
Poussin, Nicolas 74
Praxitele 318

Pre-Adamite Man (Duncan) 154
Priestley, J.B. 234
Primul Război Mondial 273, 274, 314
Principles of Geology, The (Lyell) 52, 60-61, 65
priveliști panoramice 180-181
Prjevalski, Nikolai 201-202
Proceedings (Royal Society) 138, 141
Prometeu 28
Prospero 77
Proust, Marcel 124n
Ptolemeu 268
Purnia 243

R

Ransome, Arthur 200, 232-233
rău de altitudine 15, 122, 124n, 176, 194
Războiul Civil (englez) 161
Renaşterea 76, 217
Revoluţia glorioasă 43, 93
Rik, lanţ muntos 248
Rocca, castel 178
Rodin, Auguste 266
Roma 36-37, 93, 175
romantism 72, 165, 188-191
Ron 130
Rongbuk, gheţar, vezi gheţari
Rongbuk, valea 287-288, 291
Rosa, Salvator 192-193
Rotterdam 93
Rousseau, Jean-Jacques 98, 107, 190, 245-246
Royal Society 138, 141
Rusia 12, 79, 211
Ruskin, John 27, 72-73, 78, 109, 119, 154, 164, 194, 247, 270
    arta peisajului 72-73, 77, 164
    efectul moral al pericolului 109, 119-120
    estetica munţilor 27-28
    era glaciară 154-155

geologie 77-78
Glacier du Bois 156-158, 159
mişcarea muntelui 78-79
Modern Painters 154
Rutherford, Ernest 156

S

Sacred Theory of the Earth, The (versiunea în lb. engleză, Burnet) 38, 41-44, 82
Sagarmatha („Zeiţa Cerului”) 224n
Salimbene din Parma 241-242
Salisbury, episcopul de 138
Sallanches 139, 140
San Martino, convent 180
San-Taş, trecătoare 201
Saqqara 140
Saussure, Horace-Bénédict de 50, 65-66, 91-92, 143, 191, 245, 246
savoiarzi 36, 139, 141-142
Scafell, vârf 104, 107
Scheuchzer, Jacob 242
Scott, Kathleen 304
Scott, Robert 16, 304
Scrambles amongst the Alps (Whymper) 14
scrieri apocrife 147-148
sculptură atică 96, 318
Self-help (Smiles) 110
Semionov, P.P. 200-202
Service, Robert 114
serviciul topografic 201
Shackleton, Ernest 15
Shelley, Percy Bysshe 102, 103, 148-149, 150-151, 155, 189, 190, 199, 250, 305, 310
Shimla 271
Shipton, Eric 19
Shropshire 181, 183
Siberia 79, 214
Sierra Nevada 277
Sikkim 281, 282, 296, 307
Simplon, trecătoare 35-37

Simpson, Joe 199
Sinai, munte 242
Singh, Kishen 223
Singh, Nain 223
Skye, vezi Insula Skye
Sloane, Hans, dr. 138
Smiles, Samuel 110, 113
Smith, Albert 111-113, 195-196, 198, 265
Snider-Pelligrini, Antonio 81
Societatea de Geologie din Londra 66
Societatea Filosofică Americană 82
Societatea Regală de Geografie 273, 309, 314
Solnit, Susan 231
Somervell, Howard 296, 300, 310, 312-313
Song, dinastie 75
Spania 177, 211, 277
spectrul Brocken 248-249, 255
Spencer, Herbert 113
Spirit of Man, The (Bridges) 310
Spufford, Francis 318
Spurrier, Steven 233
Stac-an-Iolaire („Stânca Vulturului”) 58-59
Staffa, insulă 100
Stalin, Iosif 201
Stark, Mariana 108
Starship Enterprise, navă 56
Stânca Gibraltar 277, 294, 305
Stephen, Leslie 35, 115, 116
Stevenson, Robert Louis 192, 198
Strachey, Lytton 318
Strath Nethy 57
sublim 95-99, 171, 248-249
    comparat cu frumosul 93-95
    comparat cu pitorescul 99, 181
    definiţie 95-96
    şi altitudine 182-183
    şi ascensiunea turismului 99-113
    şi asumarea riscurilor în munţi 107-113
    şi Everestul 284
    şi formele geologice 50
    şi Johnson 99-102

şi mentalitatea victoriană 153
şi obsesia din sec. al XVIII-lea 95
şi Rousseau 98, 107
teoriile lui Addison 43
teoriile lui Burke 95-97
teoriile lui Longinus 97-98
Suez, Canalul ~ 278, 294
„Surfin' Bird" (Trashmen) 90
Swallows and Amazons (Ransome) 200, 232-233

Ş

Şcoala de la Zürich (naturalişti) 237
şerpaşi 229n, 244, 302-303, 310

T

tablouri chinezeşti pictate pe rulouri 279
Taj Mahal 30
Tambora, vulcan 150
Tamisa, fluviu 137
Tang, dinastie 75
Tenerife, vârful Teide 175
Tennyson, Alfred, lord 76, 115, 171
Tenzing, şerpaş 15
teologia naturală 244-247
teoria deplasării continentelor 78-84
teoria plăcilor continentale 82-84, 266-268
Terra Nova, navă 16
Tethys, vezi Marea Tethys
Theory of the Earth (Hutton) 48, 82
Thesiger, Wilfred 230
Thomas Cook 193
Thompson, Rupert 318
Thomson, Silvanus 259

Thomson, William, lord Kelvin 156
Thor 266
Thoreau, Henry David 247
Tian-Şan, lanţ muntos 133, 166, 200, 202-203, 205, 232
Tibet 13, 212, 224, 252, 264, 267-268, 269-270, 272, 280-282, 285, 297-298, 303
  invazia britanică 28, 271-272, 273
  în mentalitatea occidentală 224n, 270-271
  placa tibetană 267-268
  podişul tibetan 282
  topografierea 269-270
Tierra del Fuego 56
Tigri nazişti 115n
Tilbury 277
Tilman, H.W. 19
Timbuktu 211n
Times, The 29, 113, 212, 283, 315
timp geologic (profund) 60, 85, 132
Timur-Lenk 201
Tolkien, J.R.R. 284
Tramp Abroad, A (Twain) 161
Travels (Mandeville) 27, 160
Turcia 169
Turl, William, profesor 65
Turner, J.M.W. 73, 150, 157, 193
Turnul Eiffel 23
Turtmanntal, refugiu 170
Turul Caledonian 99
Twain, Mark 161-162
Twenty-Four Views in Hindostan (Orme) 270
Tyndall, John 114, 116, 155, 192

Ţ

Ţara Galilor 57, 89, 154
Ţara Lacurilor (Lake District) 99, 104, 183, 189n, 231
Ţoar 27

U

Ulise 229
„Ulysses” (Tennyson) 115
uniformitarişti 47-48
Urali, munţi 79, 84
Usba, munte 28
Ussher, James, arhiepiscop de Armagh 39, 45
Utah 70-71
Utopia (Morus) 27

V

Valais 170
Valparaíso („Valea Paradisului”) 53-55
Vaucluse 176
vârfuri 198-199
  preţuite ca forme de relief 177
  simboluri ale înălţării morale 171-172, 177, 179, 247
  simboluri ale succesului 172-173
  şi romantismul 190-191
Ventoux, munte 176
Versailles 62, 124n
Vezuviu 180-181
Victoria, regină 212
Vietnam 90
Voltaire (François-Marie Arouet) 173
Voyage pittoresque des isles de Sicile, de Malte et de Lipari (Houel) 192
Voyages dans les Alpes (Forbes) 66, 91, 246
Voyages dans les Alpes (Saussure) 66, 91-92
Vulcan 16

W

Wasdale Head 107
Waugh, Andrew 269
Webb, W.S., locotenent 221
Wegener, Alfred 79-83
Weisshorn 114, 116
Weissmies 25
Wheeler, Edward 280, 293
Whiston, William 174, 175
Whymper, Edward 14, 121-122, 254-255, 271
Wight, insulă 171
Wilhelm de Orania 93
Wilson, Andrew 187
Wilson, Maurice 243-244
Wiltshire, conte de 34, 35
Winchester College 255-256
Winchester, Simon 45n
Windermere 154, 232, 233
Windham, William 139-143, 242, 265
Windjoch 185
Woods, W.R. 154
Wordsworth, William 259
Worsley, Frank 15
Worst Journey in the World, The (Cherry-Garrard) 14
Wren, sir Christopher 138

Y

Young, Geoffrey Winthrop 265, 274, 304
Younghusband, Francis
    atacul britanic asupra Tibetului 28, 271-272, 273
    despre moartea lui Mallory 315-315
    expediţia pe Everest din 1921 277-294
    imaginaţia romantică şi Everestul 272-273
    Marele Joc 28n, 201

preşedintele SRG 273-274

Z

zapoleţi 27
zăpadă, fenomene asociate cu ~ 254-256
Zermatt 77, 161-162, 193
Zinalrothorn 90
Zion 70
Zona Morţii 30
zone de subducţie 83, 267

* Numărul paginilor se referă la ediţia tipărită a cărţii şi la ediţia digitală în format PDF.